

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

*Методичні рекомендації
для самостійної та індивідуальної роботи*

**(для здобувачів вищої освіти
1 курсу денної форми навчання
юридичного факультету)**

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора,
Заслуженого юриста України*

Л.Р. Наливайко

Дніпро
2020

УДК 340.1
Т 338

*Схвалено Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
протокол №5 від 21.01.2020 року*

Рецензенти:

Костицький В.В., Президент Всеукраїнської громадської організації «Асоціація українських правників», професор кафедри теорії права і держави Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, дійсний член (академік) Національної академії правових наук України; **Максакова Р.М.**, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», доктор юридичних наук, професор

Т 338 Теорія держави і права : методичні рекомендації для самостійної та індивідуальної роботи (для здобувачів вищої освіти 1 курсу денної форми навчання юридичного факультету) / Кол. авт. ; за заг. ред. д.ю.н., проф., Заслуженого юриста України Л. Р. Наливайко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 416 с.

Укладачі:

Наливайко Л.Р., проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України; **Грідіна К.В.**, викладач кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ; **Касяненко Є.В.**, старший викладач кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ; **Малихіна А.І.**, викладач кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ; **Обушко В.В.**, старший викладач кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ; **Оршкова А.Ф.**, старший викладач кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ; **Чепік-Трегубенко О.С.**, доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Методичні рекомендації для самостійної та індивідуальної роботи з тем, передбачених навчальним планом з дисципліни «Теорія держави і права».

Для здобувачів вищої освіти та викладачів юридичних закладів вищої освіти.

УДК 340.1

© Автори, 2020
© ДДУВС, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	7
ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ	9
ТЕМА 1. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА	14
ТЕМА 2. ПОНЯТТЯ, ПОХОДЖЕННЯ, СУТНІСТЬ ТА ТИПОЛОГІЯ ДЕРЖАВИ	34
ТЕМА 3. ФОРМА ДЕРЖАВИ.....	53
ТЕМА 4. МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ.....	72
ТЕМА 5. ТЕОРІЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ.....	92
ТЕМА 6. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВА.....	110
ТЕМА 7. ДЕМОКРАТИЧНА, СОЦІАЛЬНА, ПРАВОВА ДЕРЖАВА	127
ТЕМА 8. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВА	145
ТЕМА 9. ФОРМИ ПРАВА.....	165
ТЕМА 10. ПРАВОТВОРЧИСТЬ. НОРМОТВОРЧА ТЕХНІКА. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ	191
ТЕМА 11. СИСТЕМА ПРАВА І СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА	209
ТЕМА 12. ПРАВОВІДНОСИНИ.....	233
ТЕМА 13. ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА.....	259
ТЕМА 14. РЕАЛІЗАЦІЯ НОРМ ПРАВА	273
ТЕМА 15. ПРАВОМІРНА ПОВЕДІНКА. ПРАВОВПОРУШЕННЯ.....	287
ТЕМА 16. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	304
ТЕМА 17. ЗАКОННІСТЬ ТА ПРАВОВПОРЯДОК	323
ТЕМА 18. ПРАВОСВІДОМІСТЬ ТА ПРАВОВА КУЛЬТУРА. ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ.....	339
ТЕМА 19. ЮРИДИЧНА ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ. ЮРИДИЧНИЙ ПРОЦЕС	358
ТЕМА 20. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН	376
ТЕМА 21. ОСНОВНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ СУЧАСНОСТІ	392
САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	405
ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	406
ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	407
СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»	409
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ) З КУРСУ «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА».....	410
ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ.....	414

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Теорія держави і права» є фундаментальною юридичною дисципліною, що посідає важливе місце в системі підготовки майбутніх фахівців-юристів.

Навчальна дисципліна «Теорія держави і права» викладається здобувачам вищої освіти (далі – Здобувач, ЗВО) 1 курсу юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ протягом 1 та 2 семестрів, що є запорукою глибокого та систематизованого вивчення цієї галузі знань. Цей курс є базовим в системі інших навчальних юридичних дисциплін.

Метою цієї дисципліни є надання здобувачам систематизованого матеріалу в сфері державно-правових явищ. Вивчення цієї навчальної дисципліни передбачає процес усвідомлення здобувачами комплексу загальних базових знань про державно-правові явища, державно-правову організацію суспільства; отримання уявлень про основні категорії, що відображають особливі властивості держави і права; з'ясування закономірностей становлення та розвитку загальнотеоретичної юридичної науки та значення загальнотеоретичних знань для наступної практичної діяльності тощо.

Самостійна та індивідуальна робота – це робота здобувачів, яка планується та виконується по завданню і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі. Викладач лише організовує пізнавальну діяльність здобувачів, а здобувачі самостійно здійснюють пізнання.

Самостійна та індивідуальна робота здобувачів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних завдань.

Самостійна та індивідуальна робота здобувачів з навчальної дисципліни «Теорія держави і права» спрямована на забезпечення:

- ◆ системності знань та засобів навчання;
- ◆ мобільності та критичності мислення;
- ◆ оволодіння засобами обробки інформації;
- ◆ розвитку здібностей до творчої праці.

Основними функціями самостійної та індивідуальної роботи здобувачів є:

- **пізнавальна функція** – визначається засвоєнням здобувачем систематизованих знань з дисциплін;
- **самостійна функція** – формування вмінь і навичок, самостійного їх оновлення і творчого застосування;
- **прогностична функція** – вміння здобувача вчасно передбачати й

оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання;

➤ **коригуюча функція** визначається вмінням вчасно коригувати свою діяльність;

➤ **виховна функція** – формування самостійності як риси характеру.

Основними принципами організації самостійної та індивідуальної роботи здобувачів є:

✓ **принцип інтерактивності**, що визначає необхідність співробітництва здобувачів та обміну інформацією не тільки з викладачем, але і з іншими здобувачами;

✓ **принцип індивідуалізації навчання**: виявляється в обліку викладачем індивідуальних психологічних особливостей здобувача при здійсненні педагогічного забезпечення самостійної роботи;

✓ **принцип регламентації навчання**, що відображає необхідність вибору стратегії навчання і планування організації самостійної та індивідуальної роботи здобувача (що включає методичні розробки з самостійної роботи здобувачів);

✓ **принцип опори на базові знання та вміння**, що передбачає наявність у здобувача мінімальних навичок роботи з технічними засобами, а також уміння раціонально використовувати вільний час для організації самостійної та індивідуальної роботи;

✓ **принцип випереджального навчання**, що забезпечує спрямованість самостійної та індивідуальної роботи на активізацію, розвиток розумової діяльності здобувача, формування здатності самостійно прогнозувати, вибирати і вирішувати дидактичні завдання, здобувати знання у співпраці з іншими здобувачами з цієї дисципліни;

✓ **принцип зворотного зв'язку**, що дозволяє своєчасно обговорювати та корегувати проблемні питання по цій дисципліні;

✓ **принцип науковості**, що дозволяє вирішувати поставлені завдання на сучасному рівні наукових знань;

✓ **принцип наочності**: передбачає представляти інформацію в доступному вигляді;

✓ **принцип зв'язку теорії з практикою**: надає можливість вирішувати ситуаційні задачі;

✓ **принцип доступності і посильності самостійної та індивідуальної роботи**;

✓ **принцип обліку трудомісткості навчальної дисципліни і оптимального планування самостійної та індивідуальної роботи**;

✓ **принцип міцності засвоєння знань**.

Контроль самостійної та індивідуальної роботи здобувачів включає:

❖ перевірку мультимедійних презентацій;

❖ перевірку схем;

- ❖ перевірку рефератів;
- ❖ перевірку творчого завдання;
- ❖ відповіді на тестові питання;
- ❖ виконання практичних завдань;
- ❖ перевірку словникової роботи;
- ❖ перевірку конспекту.

Основні риси навчальної та науково-творчої діяльності, необхідні для успішної роботи фахівця, а також характер навчально-пізнавальних проблем і завдань, що сприяють формуванню цих рис:

- самостійність;
- організованість;
- творчий підхід;
- дисциплінованість;
- креативність.

Методичні рекомендації для підготовки самостійних та індивідуальних робіт з навчальної дисципліни «Теорія держави і права» розраховані на здобувачів денної форми навчання юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (126 години індивідуальної та самостійної роботи).

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

з/п	Назва теми	Всього	Кількість годин, відведених на:		
			Лекції	Семінари	Самостійну та індивідуальну роботу
Перший заліковий кредит (1 семестр) Змістовий модуль I Предмет і методологія теорії держави і права. Сутність і типологія держави. Форма держави. Громадянське суспільство. Демократична держава					
	Всього	120	30	30	60
1.	Теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна	14	4	4	6
2.	Поняття, походження, сутність та типологія держави	10	2	2	6
3.	Форма держави	14	4	4	6
4.	Механізм держави	10	2	2	6
5.	Теорія функцій держави	10	2	2	6
6.	Громадянське суспільство, політична система суспільства і держава	10	2	2	6
7.	Демократична, соціальна, правова держава	10	2	2	6
Змістовий модуль II Поняття і сутність права. Форми права. Правотворчість					
8.	Поняття та сутність права	14	4	4	6
9.	Форми права	14	4	4	6

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

10.	Правотворчість. Нормотворча техніка. Систематизація нормативно-правових актів	14	4	4	6
	Форми підсумкового контролю	Залік			
Другий заліковий кредит (2 семестр) Змістовий модуль III Система права. Правовідносини. Реалізація норм права. Правомірна поведінка. Правопорушення та юридична відповідальність					
	Всього	120	18	36	66
11.	Система права і система законодавства	14	4	6	4
12.	Правовідносини	12	2	4	6
13.	Тлумачення норм права	12	2	4	6
14.	Реалізація норм права	12	2	4	6
15.	Правомірна поведінка. Правопорушення	10	2	2	6
16.	Юридична відповідальність	10	2	2	6
Змістовий модуль IV Законність і правопорядок. Правосвідомість та правова культура. Юридичний процес. Правове регулювання суспільних відносин					
17.	Законність та правопорядок	8	-	2	6
18.	Правосвідомість та правова культура. Правове виховання	10	2	2	6
19.	Юридична практична діяльність. Юридичний процес	8	-	2	6
20.	Правове регулювання суспільних відносин	12	2	4	6
21.	Основні правові системи сучасності	12	-	4	8
	Форми підсумкового контролю	Екзамен			

ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ

- Актуальні проблеми теорії держави та права: навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, Є. О. Гіда, А. М. Завальний та ін.; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ: О. С. Ліпкан, 2010. 260 с.
- Актуальные проблемы теории государства и права: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. зав. / [М. М. Рассолов и др.]; под ред. А. И. Бастрыкина. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2014. 471 с.
- Антошкіна В. К., Мурзіна О. А. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: проблеми теорії та практики: навч. посіб. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 252 с.
- Апт Л. Ф. Теория государства и права: учеб. / под ред. В. Н. Корнева. Москва: Росийская академия правосудия, 2013. 558 с.
- Артеменко В. Проектування нормативно-правових актів: навч. посіб. Київ: Фонд «Європа ХХІ», 2007. 256 с.
- Бабін Б. В., Ковбан А. В. Права людини та громадянське суспільство: навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2014. 258 с.
- Багатомовний юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська та ін.; відп. ред. І. О. Голубовська. І. Ю. Штиченко. Київ: Київський ун-т, 2012. 543 с.
- Бухтерева М. А. Форма государства: учеб. пособ. Тюмень: Организ.-науч. и ред.-издат. отдел Тюмен. юрид. ин-та, 2010. 137 с.
- Васильєв А. С., Борщевський І. В., Іванов В. В., Канзафарова І. С., Притченко Р. С., Труба В. І. Теорія права і держави: підруч. Харків: Одиссей, 2007. 447 с.
- Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави та права: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 333 с.
- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: В. Д. Гончаренко (гол.) та ін. Харків: Право, 2016. Том 1: Історія держави і права України. 848 с.
- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: С. І. Максимов (гол.) та ін. Харків: Право, 2017. Том 2: Філософія права. 1128 с.
- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: О. В. Петришин (гол.) та ін. Харків: Право, 2017. Том 3: Загальна теорія права. 952 с.
- Великий енциклопедичний юридичний словник. А-Я / за ред. Ю. С. Шемшученка. 2-е вид., переробл. і допов. Київ: Юридична думка, 2012. 1017 с.
- Венгеров А. Б. Теория государства и права: учеб. 10-е изд., стер. Москва: Омега-Л, 2014. 607 с.

- Власов В. И., Власова Г. Б., Денисенко С. В. Теория государства и права: учеб. пособ. / 3-е изд., перераб. и доп. Ростов-на-Дону: Феникс, 2014. 332 с.
- Волинка К. Г. Теорія держави і права: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: МАУП, 2006. 240 с.
- Воронин М. В. Основания и проявления системности права: моногр. Москва: Юрлитинформ, 2016. 196 с.
- Ганич О. А. Правотворчість в державному управлінні: навч. посіб. Донецьк: ЛАНДОН-ХХІ, 2014. 414 с.
- Головатий М. Ф. Демократія: історія, теорія, практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Персонал, 2011. 227 с.
- Головка О. М. Теорія держави та права: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2010. 277 с.
- Гусарєва С. Д., Тихомирова О. Д. Теорія держави та права: навч. посіб. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
- Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії: моногр. / І. О. Кресіна, О. В. Скрипнюк, А. А. Коваленко, Є. В. Перегуда, О. М. Стойко та ін.; за ред. І. О. Кресіної. Київ: Логос, 2007. 314 с.
- Дудченко О. С. Теорія держави і права: навч.-метод. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 99 с.
- Загальна теорія держави та права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції): навч. посіб. / О. Л. Копиленко, О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 400 с.
- Загальна теорія держави та права: навч. посіб. / Р. А. Калюжний, С. М. Тимченко, Н. М. Пархоменко, С. М. Легуша. Київ: Паливода А. В., 2007. 296 с.
- Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави та права. Академічний курс: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
- Законність: теоретико-правові проблеми дослідження та впровадження: моногр. / ред.: О. В. Зайчук, С. В. Бобровник. Київ: ЮСТІНІАН, 2004. 211 с.
- Зозуля Є. В., Іванов І. В., Гончаров А. В. Теорія держави і права: підготовка до державної атестації: навч. посіб. / за заг. ред. Є. В. Зозулі. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 163 с.
- Камінська Н. В. Словник міжнародно-правових термінів. Київ: КУТЕП, 2013. 150 с.
- Кармаліта М. В., Старостюк А. В. Теорія держави: навч. посіб. Ірпінь: [б. в.], 2013. 152 с.
- Карпунов В. М. Теорія держави та права: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. 208 с.
- Каткова Т. Г. Теорія держави і права: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2020. 96 с.

- Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права: підруч. Київ: Кондор, 2006. 477 с.
- Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави та права: модульний курс: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2010. 264 с.
- Коталейчук С. П. Теорія держави та права: навч. посіб. для підготов. до держ. іспитів. Київ: КНТ, 2009. 320 с.
- Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підруч. для юрид. ВНЗ. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 581 с.
- Кузнецов И. А. Теория государства и права: учеб. 4-е изд., доп. и перераб. Волгоград: Волгоградского фил. ФГОБУ ВПО РАНХиГС, 2013. 319 с.
- Кузьмін С. А., Карпенко Д. М. Теорія держави та права в питаннях і відповідях: посіб. Київ: Паливода А. В., 2010. 128 с.
- Лациба М. В. Місцева демократія в Україні: нові стандарти. Київ: Агентство «Україна», 2013. 232 с.
- Лемак В. В. Загальна теорія держави та права: навч. посіб. Ужгород: Медіум, 2003. 251 с.
- Леоненко Н. Т. Законодательная техника: науч. пособ. Новосибирск: РАНХиГС, 2015. 275 с.
- Лившиц Р. З. Теория права: учеб. 2-е изд. Москва: БЕК, 2001. 224 с.
- Лукашева Е. А. Права человека и правовое социальное государство в России: учеб. пособ. Москва: Норма, 2011. 399 с.
- Макушев П. В., Хрідочкін А. В. Теорія правозастосування: навч. посіб. Дніпро: Гельветика, 2018. 360 с.
- Марченко М. Н. Теория государства и права: учеб. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Проспект; Изд-во Московского ун-та, 2016. 636 с.
- Марчук В. М., Корольков О. В. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 415 с.
- Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права: учеб. 4-е изд., испр. и доп. Москва: Дело, 2016. 525 с.
- Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
- Наливайко Л. Р., Беляєва М. В. Політична функція Української держави: теоретико-правові та конституційно-правові засади: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 316 с.
- Наливайко Л. Р., Грищай І. О. Неурядові правозахисні організації України: навч. посіб. (2-ге вид., перероб. та допов.). Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 245 с.
- Нерсисянц В. С. Загальна теорія права і держави: підруч. для юрид. вуз. і фак. Москва: НОРМА ИНФРА, 2010. 552 с.
- Новітнє вчення про тлумачення правових актів: навч. посіб. / В. Г. Ротань та ін.; відп. ред. В. Г. Ротань. Харків: Право, 2013. 751 с.
- Пендюра М. М. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: О. С. Ліпкан,

2013. 302 с.
- Письменицький А. А., Слинко Д. В., Спаський А. С. Теорія держави та права: навч. посіб. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. 242 с.
 - Плавич В. П. Проблеми сучасного праворозуміння: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 215 с.
 - Правова доктрина України: у 5-ти т. / редкол.: В. Я. Тацій [та ін.]. Харків: Право, 2013. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / [О. В. Петришин та ін.]; за заг. ред. О. В. Петришина. 2013. 975 с.
 - Правові системи сучасності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2012. 490 с.
 - Рассказов Л. П. Теория государства и права: учеб. 6-е изд. Москва: РИОР, 2014. 473 с.
 - Ришелюк А. М. Законотворчість в Україні: навч. посіб. Київ: Ін-т законодавства, 2013. 383 с.
 - Рудик П. А. Основи теорії держави: навч. посіб. Київ: Алерта, 2013. 206 с.
 - Сидоренко М. Й. Теорія держави і права (курс лекцій): навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Ун-т «Україна», 2013. 197 с.
 - Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підруч. 4-те вид., допов. і переробл. Київ: Правова єдність; Алерта, 2014. 524 с.
 - Скірський І. В. Теорія держави та права: навч. посіб. Вінниця: [б. в.], 2006. 292 с.
 - Словник юридичних термінів і понять: навч. посіб. / [В. Г. Гончаренко та ін.]; за ред. В. Г. Гончаренка та З. В. Ромовської. Київ: Юстініан, 2013. 597 с.
 - Субботін В. М., Філонов О. В. та ін. Теорія держави та права: навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 327 с.
 - Сухонос В. В. Теорія держави і права: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2005. 536 с.
 - Теорія держави і права: підруч. / [О. М. Бандурка та ін.]; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 415 с.
 - Теорія держави і права у схемах та таблицях: навч. посіб. / кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Дніпро: Хай-Тек, 2020. 296 с.
 - Теорія держави і права в тестових завданнях: навч. посіб. / кол. авт.; за заг. ред. Наливайко Л. Р. Дніпро: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 715 с.
 - Теорія держави і права: навч. посіб. / [С. К. Бостан та ін.]. Київ: Академія, 2013. 346 с.
 - Теорія держави і права: навч. посіб. для підготов. до держ. іспитів / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський, Г. О. Христова; за заг. ред. О. В. Петришина. 5-те вид., допов. і змін. Харків: Право, 2016. 198 с.
 - Теорія держави і права: практикум / О. М. Гришко, В. І. Риндюк, Ю. М. Рижук; за заг. ред. Ф. П. Шульженка. Київ: КНЕУ, 2013. 308 с.

- Теорія та практика правозастосування у тестових завданнях: навч. посіб. / кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. 2-ге вид., перероб. і доп. Дніпро: Дніпроп. держ. унів. внутр. справ, 2019. 252 с.
- Тлумачний термінологічний словник з конституційного права (Explanatory Terminological Dictionary on Constitutional law) / кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
- Хахуліна К. С., Малига В. А., Стаднік І. В. Теорія держави та права в схемах та визначеннях: навч. посіб. Донецьк: Донбас, 2011. 340 с.
- Шестопалова Л. Теорія права та держави: навч. посіб. Київ: Паливода А. В., 2012. 256 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 1: А-Г. 672 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1999. Том 2: Д-Й. 744 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2001. Том 3: К-М. 792 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 4: Н-П. 720 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 5: П-С. 736 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 6: Т-Я. 768 с.
- Ямбушев Ф. Ш., Тараканова Н. Г. Теория государства и права: учеб. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. Саранск: Принт-Издат, 2013. 315 с.

ТЕМА 1. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

I. Підготувати мультимедійні презентації

на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та система теорії держави і права, її об'єкт, предмет, ознаки.
- ❖ Етапи становлення науки теорії держави і права.
- ❖ Наука теорії держави і права у постатях і особистостях.
- ❖ Функціональне призначення теорії держави і права.
- ❖ Методологія і методи в пізнанні держави і права:
 - загальні (філософські) підходи до дослідження держави і права;
 - загальнонаукові методи пізнання держави і права;
 - спеціальні та власні методи правознавства;
- ❖ Місце теорії держави і права в системі юридичних наук.
- ❖ Традиції доктрини теорії держави і права.
- ❖ Проблеми загальної теорії держави та права.

II. Скласти схеми:

- ✓ Поняття, ознаки та структура юридичної науки.
- ✓ Ознаки теорії держави і права.
- ✓ Етапи становлення теорії держави та права як науки в Україні та світі.
- ✓ Критерії класифікації та види методів теорії держави і права.
- ✓ Функції науки теорії держави і права.
- ✓ Теорія держави і права як навчальна дисципліна: поняття, система, завдання.
- ✓ Теорія держави і права та суспільні науки: питання взаємодії.
- ✓ Місце теорії держави і права в системі юридичних наук.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Теорія держави і права: стан, тенденції та перспективи розвитку».
- ◆ «Місце та значення теорії держави і права у вітчизняній науці».
- ◆ «Проблеми розвитку методології сучасного правознавства».
- ◆ «Системно-інформаційний підхід у контексті методологічного забезпечення наукового аналізу проблем теорії правової системи України».
- ◆ «Проблеми методології дослідження правових феноменів у творчості Б. Кістяківського».
- ◆ «Людиноцентристський підхід як методологічна основа наукових досліджень у правознавстві».
- ◆ «Проблема формування універсальної теорії права як спільної концептуальної основи теорій національного права і міжнародного права».
- ◆ «Теорія та філософія права: проблема розмежування».

- ◆ «Біоюриспруденція як новий напрям правових наукових досліджень».
- ◆ «Цифрова юриспруденція в Україні: тенденції розвитку».

IV. Теми есе:

- «Юридична наука і практика: пошук гармонії».
- «Компаративістика як сучасний напрям юридичної науки».
- «Стан наукових пошуків з проблеми становлення та розвитку правової освіти в Україні».
- «Сутність та значення юридичної освіти для розбудови незалежної правової держави».
- «Розвиток юридичної антропології в Україні».
- «Людиноцентристський підхід як методологічна основа наукових досліджень у правознавстві».
- «Соціологічний підхід у сучасному правознавстві».
- «Інтегративний підхід у правознавстві».
- «Синергетичний підхід у правознавстві».
- «Функціональний вплив сучасного правознавства на розвиток правової системи».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Аспекти аналізу методологічних проблем співвідношення держави та права.
- Функції загальнотеоретичного праводержавознавства.
- Загальна теорія права та держави: стан, тенденції.
- Формування понятійного апарату юридичної науки.
- Методологічні підходи у сучасному правознавстві.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання

Інтерактивне завдання №1

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Навіщо здобувачам вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 081 «Право», вивчати дисципліну «Теорія держави і права»? Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

Інтерактивне завдання №2

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення «Функціональне призначення теорії держави і права». Кожна підгрупа ЗВО

складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

VII. Виконати практичні завдання

Практичне завдання №1

Проаналізуйте зазначений текст.

«Право не існує поза людьми, поза середовищем їх життєдіяльності. Воно апелює систематично ні до кого іншого, як до людини. Як продукт людської творчості право втілює в собі всі ті характеристики, які властиві людині. Оскільки право виникає та існує як результат цілеспрямованої діяльності соціальних суб'єктів, врешті-решт замикаючись власними функціями, змістом і структурою на людині, не випадково у праві є все те, що наявне в людині – раціональне та ірраціональне, соціальне та духовне тощо» (Н. Гураленко, к.ю.н., доц.).

Визначте, який методологічний підхід до пізнання права використовує дослідниця. Назвіть його основні напрями і принципи. Сформулюйте 5 коротких тез про сучасний зміст юридичної науки з використанням цього методологічного підходу.

Практичне завдання №2

Проаналізуйте зазначений текст.

«Ґрунтовний аналіз співвідношення та міжгалузевий, міждисциплінарний взаємозв'язок правової категорії «державний лад» з категоріями «державність», «конституційний лад», «суспільний лад», «політична система», «тип держави», «форма держави», комплексне вивчення теоретичних підходів до змісту поняття «державний лад» дозволили сформулювати його авторське визначення» (Л.Наливайко, д.ю.н., професор).

Які, на Вашу думку, наукові методи використала вчена для визначення поняття «державний лад»? Надайте коротку характеристику цих методів та аргументуйте свою відповідь.

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Юридична наука	А	Об'єктивні властивості права і держави в їх поняттєво-юридичному розумінні та вираженні, загальні й окремі закономірності виникнення, розвитку і функціонування держави і права в їх структурній багатоманітності
2.	Предмет юридичної науки	Б	Система знань про об'єктивні властивості права і держави в їх поняттєво-юридичному розумінні й вираженні; про загальні та окремі закономірності виникнення, розвитку й функціонування держави і права в їх структурній багатоманітності
3.	Об'єкт юридичної науки	В	Загальне вчення про право, що виникло у XVII ст. й охоплювало весь зміст правознавства в єдності і системі, в його основних і загальних засадах
4.	Енциклопедія права	Г	Держава і право в їх єдності, відмінностях і взаємодії
5.	Філософія права	Д	Система наукових знань про об'єктивні властивості держави і права (їх внутрішню структуру і логіку розвитку); про основні та загальні закономірності виникнення, розвитку й функціонування державно-правових явищ
6.	Теорія держави і права	Е	Сукупність логічних прийомів і конкретних засобів пізнання загальних та основних закономірностей виникнення, розвитку й функціонування держави і права
7.	Предмет теорії держави і права	Є	Основні напрями її теоретичного і практичного призначення, що виконуються в суспільстві з метою його прогресивного перетворення
8.	Функції теорії держави і права	Ж	Об'єктивні властивості держави і права, основні та загальні закономірності виникнення розвитку й функціонування державних і правових явищ
9.	Методи теорії держави і права	З	Філософське вчення про право, предметом якого є сенс права, ідея права, специфіка вияву закономірностей права серед інших соціальних закономірностей

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Поняття, структура, методи юридичної науки:

1.	Ознаки юридичної наук	1)
		2)
		3)
2.	Функції юридичної науки	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
		7)
3.	Структура юридичної науки	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
4.	Ознаки теорії держави і права	1)
		2)
		3)
5.	Функції теорії держави та права	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
6.	Групи методів науки теорії держави та права	1)
		2)
		3)
7.	Загальнофілософські мето	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
8.	Загальнонаукові методи пізнання держави і права	1)
		2)
		3)
		4)
9.	Спеціальні методи пізнання	1)
		2)
		3)
		4)
		5)

10.	Приватнонаукові методи пізнання	1)
		2)
		3)

Практичне завдання №5

Заповнити таблицю. Система (групи) юридичних наук:

1.	Теоретичні юридичні науки	
2.	Історичні юридичні науки	
3.	Галузеві юридичні науки	
4.	Міжгалузеві юридичні науки	
5.	Прикладні юридичні науки	
6.	Науки, що вивчають публічне і приватне міжнародне право, конституційне право інших країн	

Практичне завдання №6

Заповніть таблицю. Віднесіть наведені питання до певної групи юридичної науки:

Теоретичні науки	Історичні науки	Галузеві та міжгалузеві науки	Прикладні науки	Науки, що вивчають міжнародне право

a. загальні закономірності функціонування держави і права; b. особливості формування інституту парламенту в Україні; c. причини злочинності; d. порядок продажу землі; e. особливості проведення дактилоскопичної експертизи; f. особливості реалізації майнових прав фізичними і юридичними особами; g. спадкування за законом;	h. співробітництво держав з метою підтримки екологічної безпеки; i. основи державного ладу України; j. особа злочинця; k. правовий статус людини і громадянина в Україні; l. особливості формування уряду; m. порядок залучення доказів до справи; n. міжнародні правопорушення.

Практичне завдання №7

Проаналізуйте зазначений текст.

Антон Лященко, правник: «З власного досвіду, а також під час спілкування з колегами я дійшов висновку, що з року в рік на ринку юридичних послуг України з'являється щось нове. Набувають актуальності питання щодо

роботи юристів з новими технологіями, віртуальними грошима та автоматизованими системами. Це лише один з головних трендів сучасного юридичного бізнесу, але він чітко демонструє, що завжди потрібно бути на крок попереду. Це стосується усього: введення в роботу персоналу автоматизованого документообігу, пошук нових практик, які відповідають потребам клієнтів, постійна увага до останніх маркетингових течій на ринку тощо».

Вкажіть, про який напрям юриспруденції говорить юрист? Надайте його коротку характеристику. Вкажіть, які, на Вашу думку, він має переваги та недоліки.

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. Теорія держави і права як наука – це:

а) закономірності розвитку, система та зміст правових норм, інститутів та підгалузей, їх роль у правовому оформленні життя суспільства та ефективності їх застосування;

б) юридична наука, яка вивчає сутність і найбільш загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування права і держави в їх взаємозв'язку, а також: вихідні для всіх юридичних наук поняття;

в) система знань, положень та висновків про правові явища, які виникають всередині суспільства;

г) система категорій та конструкцій, які дозволяють пояснити та аналізувати правові явища, а певною мірою і прогнозувати їх розвиток та отримувати обґрунтовані знання;

д) систематизована сукупність знань про правове регулювання суспільних відносин, властивості та закономірності його функціонування та розвитку, способи досягнення його ефективності.

2. Термін «теорія права» був введений в 70-х роках XIX ст.:

а) І. Кантом;

б) Г. Гегелем;

в) Ж.-Ж. Руссо;

г) Дж. Локком;

д) А. Меркелем.

3. Вчений, з ім'ям якого пов'язують виникнення теорії права:

а) Дж. Локк;

б) Г. Гроцій;

в) Дж. Остін;

г) І. Кант;

д) Г. Гегель.

4. Спільним об'єктом дослідження юридичних наук є:

а) держава;

- б) право;
- в) суспільство;
- г) особа;
- д) правові явища.

5. *Правова реальність, право, його явища і процеси, держава у зв'язку з правом і зумовленості ним як абстрактні творіння суспільного життя, що не пов'язані з конкретною історичною епохою і пізнаються через узагальнені про них уявлення – це:*

- а) предмет теорії держави і права;
- б) об'єкт теорії держави і права;
- в) концепція теорії держави і права;
- г) поняття теорії держави і права;
- д) понятійно-категоріальний апарат теорії держави і права.

6. *Предмет теорії держави і права як науки – це:*

- а) закономірності виникнення, розвитку та функціонування правових систем світу;
- б) найбільш загальні закономірності виникнення, розвитку, функціонування державно-правових явищ і процесів;
- в) конкретні закономірності, що сприяли виникненню та розвитку системи права;
- г) сукупність наукових знань про правову дійсність;
- д) сукупність правових явищ на різних етапах розвитку людства.

7. *Основні напрями впливу теорії держави і права на державно-правову дійсність та розвиток юридичних наук – це:*

- а) методи теорії держави і права;
- б) завдання теорії держави і права;
- в) функції теорії держави і права;
- г) предмет теорії держави і права;
- д) об'єкт теорії держави і права.

8. *Функціями теорії держави і права є:*

- а) спеціально-наукова, економічна, ідеологічна;
- б) онтологічна, економічна, комунікативна;
- в) соціальна, онтологічна, комунікативна;
- г) ідеологічна, системоутворююча, економічна;
- д) прогностична, евристична, прикладна.

9. *Функція теорії держави і права, яка виражається у передбаченні подальшого розвитку держави і права:*

- а) онтологічна;
- б) гносеологічна;

- в) прогностична;
- г) евристична;
- д) методологічна.

10. Функція теорії держави і права, яка виражається у пізнанні та поясненні державно-правових явищ:

- а) гносеологічна;
- б) онтологічна;
- в) евристична;
- г) прикладна;
- д) методологічна.

11. Функція теорії держави і права, яка виражається у формуванні понятійного апарату системи юридичних наук:

- а) евристична;
- б) гносеологічна;
- в) методологічна;
- г) практична;
- д) виховна.

12. Функція, у процесі якої відбувається інтеграція юридичних явищ і положень інших юридичних наук у загальнотеоретичні поняття, що мають абстрактний характер – це:

- а) інтеграційна;
- б) узагальнююча;
- в) методологічна;
- г) евристична;
- д) онтологічна.

13. Функція, яка полягає у роз'ясненні державно-правової дійсності шляхом їх тлумачення – це:

- а) узагальнююча;
- б) прогностична;
- в) гносеологічна;
- г) комунікативна;
- д) інтерпретаційна.

14. Евристична функція теорії держави і права передбачає:

- а) відкриття нових закономірностей щодо виникнення, розвитку та функціонування держави і права;
- б) систематизацію теоретико-правових знань з питань теорії держави і права;
- в) процес наукового пошуку та подолання прогалин, що існували у систе-

мі наукового знання;

г) визначення перспектив подальшого розвитку теоретико-правових знань з питань теорії держави і права;

д) конкретизацію ролі теоретико-правових знань у життєдіяльності суспільства.

15. Функція, що пов'язана зі службовою роллю теорії держави і права, пізнавальна діяльність якої спрямована не тільки на формування теоретичного фундаменту юридичної науки, а й на вирішення суто практичних питань – це:

а) гносеологічна функція;

б) прикладна функція;

в) евристична функція;

г) аксіологічна функція;

д) ідеологічна функція.

16. Сутність комунікативної функції передбачається в:

а) забезпеченні передачі нових знань із сфери загальнотеоретичних наук юридичним і, навпаки, дотриманні оптимальних темпів приросту та вдосконаленні юридичних знань;

б) необхідності і доцільності дотримання та виконання норм права, активної участі у справах держави;

в) виробленні рекомендацій для практичного вирішення складних завдань державно-правового будівництва;

г) виробленні фундаментальних ідей про шляхи прогресивного розвитку держави та права;

д) оцінюванні фактів державного та правового життя суспільства, співвідношення права і моралі.

17. Сутність ідеологічної функції теорії держави і права полягає в:

а) отриманні інформації про право і державу, розширення знань про державно-правові явища та процеси, що виражається в усвідомленні їх ознак, функцій, принципів тощо;

б) розробленні ідей, концепцій, теорій у галузі права і держави; формування правової свідомості, правової культури, що впливають на правову свідомість громадян та суспільства;

в) підготовці проектів законів та інших нормативно-правових актів, проведенні наукових експертиз і консультацій щодо поданих правових актів;

г) виявленні цінності права як міри справедливої свободи і рівності (його залежність від суспільства і значення в житті людей), правовій оцінці чинного законодавства, діяльності держави;

д) узагальненні інформації про право і державу, систематизації відомостей про здобутки юридичних наук щодо генезису, розвитку, структури, місця в на-

ціональному та світовому порядку.

18. Ідеологічна функція першочергово пов'язана з:

- а) комунікативною та навчальною функціями;
- б) політичною та онтологічною функціями;
- в) гносеологічною та виховною функціями;
- г) виховною та аксіологічною функціями;
- д) політичною та виховною функціями.

19. Гносеологічна функція теорії держави і права здійснюється шляхом:

- а) отримання інформації про право і державу, розширення знань про державно-правові явища і процеси, що виражається в усвідомленні їх ознак, функцій, принципів тощо;
- б) підготовки проектів законів та інших нормативно-правових актів, проведення наукових експертиз і консультацій щодо поданих правових актів та інша допомога юридичній прикладній діяльності, що свідчить про тісний зв'язок теорії і практики;
- в) узагальнення інформації про право і державу, систематизації відомостей про здобутки юридичних наук щодо генезису, розвитку, структури, місця в соціально-національному і світовому порядку;
- г) розроблення ідей, концепцій, теорій у галузі права і держави; формуванні правової свідомості, правової культури суб'єктів права;
- д) виявлення цінності права як міри справедливої свободи і рівності (його залежність від суспільства і значення в житті людей), правової оцінки чинного законодавства, діяльності держави.

20. Аксіологічна функція теорії держави і права здійснюється шляхом:

- а) узагальнення інформації про право і державу, систематизації відомостей про здобутки юридичних наук щодо генезису, розвитку, структури, місця в соціально-національному і світовому порядку;
- б) отримання інформації про право і державу, розширення знань про державно-правові явища і процеси, що виражається в усвідомленні їх ознак, функцій, принципів тощо;
- в) розроблення ідей, концепцій, теорій у галузі права і держави; формування правової свідомості, правової культури суб'єктів права;
- г) підготовки проектів законів та інших нормативно-правових актів, проведення наукових експертиз і консультацій щодо поданих правових актів, що свідчить про тісний зв'язок теорії і практики;
- д) виявлення цінності права як міри справедливої свободи і рівності (його залежність від суспільства і значення в житті людей), правової оцінки чинного законодавства, діяльності держави.

21. Функція теорії держави і права, яка виступає як процес, зумовлений властивостями єдності і диференційованості державно-правової надбудови суспільства – це:

- а) системна функція;
- б) оціночна функція;
- в) ідеологічна функція;
- г) прикладна функція;
- д) прогностична функція.

22. Поняття «об'єкт» і «предмет» дослідження співвідносяться наступним чином:

- а) ці поняття є тотожними;
- б) «об'єкт» дослідження є більш ширшим поняттям;
- в) «предмет» дослідження є більш широким поняттям;
- г) це самостійні поняття, які не перебувають у зв'язку між собою;
- д) поняття «об'єкт» є похідним від поняття «предмет».

23. Сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в певній науці, а також вчення про методи пізнання й перетворення дійсності – це:

- а) концепція;
- б) парадигма;
- в) методологія;
- г) гіпотеза;
- д) визначення.

24. Методологія юридичної науки включає:

- а) загально-філософський підхід, загальнонаукові методи, спеціальні та власні правові методи;
- б) загальнонаукові, статистичні та психологічні методи;
- в) історичні, логічні та спеціально-юридичні методи;
- г) галузеві, загальнонаукові та конкретні методи;
- д) системні та спеціальні методи, загально-філософський підхід.

25. Дослідницькі методи теорії держави і права можна умовно поділити на:

- а) емпіричні і теоретичні;
- б) групові та спеціальні;
- в) загальнонаукові та філософсько-світоглядні;
- г) групові та емпіричні;
- д) загальнонаукові та спеціалізовані.

ІХ. Словникова робота:

теорія, закономірність, концепція, дефініція, система знань, наукознавство, суспільне явище, теорія держави і права, призначення теорії держави і права, ознаки теорії держави і права, суспільно-гуманітарна наука, загально-теоретична наука, методологічний характер теорії держави і права, об'єкт теорії держави і права, предмет теорії держави і права, структура предмета теорії держави і права, дуалізм предмета теорії держави і права, закономірності виникнення держави і права, закономірності функціонування розвитку держави і права, закономірності розвитку держави і права, інтегрованість теорії держави і права, диференційованість теорії держави і права, функції теорії держави і права, загальні функції теорії держави і права, спеціальні(власні) функції теорії держави і права, дослідно-функціональні можливості теорії держави і права, констатаційна функція, аксіологічна функція, інтерпретаційна функція, онтологічна функція, гносеологічна функція, евристична функція, прогностична функція, методологічна функція, ідеологічна функція, політична функція, системотворча функція, комунікативна функція, навчальна функція, науково-прикладна функція, метод теорії і держави права, методологія теорії держави і права, методологічний підхід, структура методології теорії і держави права, філософські підходи, загальнонаукові методи, власні методи, спеціальні методи, теорія держави і права як наука, теоретичні юридичні науки, історичні юридичні науки, галузеві юридичні науки, прикладні юридичні науки, понятійно-категоріальний апарат теорії держави і права, концепція теорії держави і права, загальнотеоретичні юридичні поняття, теорія держави і права як навчальна дисципліна, демократизація теорії держави та права, матеріальні і духовні потреби людини, людська гідності, правовий та політичний світогляд, гуманістичний зміст науки про державу і право

Спеціалізована література:

1. Айтов С. Ш. Історична антропологія та пізнавальний потенціал синергетики. *Гуманітарний журнал*. 2014. № 1-2. С. 64-67.
2. Андріюк В. В. Теоретико-методологічні основи юридичного прогнозування: дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2006. 207 с.
3. Антологія української юридичної думки / ред.: Ю. С. Шемшученко. Київ: Юрид. кн., 2005. Т. 10. Юридична наука незалежної України. 944 с.
4. Антологія української юридичної думки: в 6-ти т. / ред.: Ю. С. Шемшученко. Київ: Юрид. кн., 2002. Т. 1. Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права. 568 с.
5. Арнаутова Л. П. О. В. Сурілов про призначення та функції теорії держави і права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 67. С. 214-221.
6. Баланаєва О. В. Лексико-семантична, словотворча і синтаксична структура сучасної юридичної терміносистеми (на матеріалі російської, українсь-

- кої, німецької термінології): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк, 2013. 20 с.
7. Баранова Ю. О. Методологічні правила порівняльно-правових досліджень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 24 с.
 8. Білас І. Г., Білас Ф. І. Трансформація загальної теорії держави і права у сучасну юриспруденцію та її функціональне призначення у формуванні праворозуміння юристів. *Наше право*. 2015. № 4. С. 5-16.
 9. Бобрик В. І. Методологічні підходи до поняття «диференціація» в юридичній науці. *Приватне право і підприємництво*. 2018. Вип. 18. С. 14-18.
 10. Богуцька Н. М. Методологічне значення юридичних конструкцій у контексті методу правознавства. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 5. С. 10-17.
 11. Бойко І. Розвиток права як важливої ознаки Галицько-Волинської держави (1199-1349 роки). *Право України*. 2020. № 1. С. 97-115.
 12. Буга Г. С., Буга В. В. Історичні витоки та сучасність юридичної освіти та науки в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1. С. 14-20.
 13. Буран В. В. Місце науки поліцейського права в сучасній системі юридичних знань та правовій системі України. *Наука і правоохорона*. 2016. № 2. С. 229-235.
 14. Бурдін В. Реформування юридичної освіти в Україні: реалії та перспективи. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2019. Вип. 66. С. 3-13
 15. Варламова Н. Методологія юридичної науки: спокуса постмодерном. *Право України*. 2014. № 1. С. 69-77.
 16. Ветютнев Ю. Методологічні проблеми розуміння істини як правової цінності. *Право України*. 2014. № 1. С. 106-112.
 17. Вільчинська С. Проект методології нового типу (підхід філософської антропології). *Університетська кафедра*. 2018. № 7. С. 93-98.
 18. Габаковська Х. В. Дослідницький підхід як елемент методології у сучасній юриспруденції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2018. 20 с.
 19. Гавриленко О. Зародження права на території України в античну добу. *Право України*. 2020. № 1. С. 64-84.
 20. Гаврилюк Р. Чи можливо наукове некласичне пізнання права? *Право України*. 2014. № 1. С. 94-105.
 21. Гальченко М. С. Методологічна природа мислення в еволюції пізнавальних дискурсів. *Гілея*. 2018. Вип. 131. С. 251-255.
 22. Гладкий С. О. Практично-орієнтоване вивчення загальної теорії права: ауторефлексивний підхід. *Держава і право*. 2019. № 4. С.3-13.
 23. Голюк В. Я. Методологія системного аналізу та його використання у формуванні державної економічної політики. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2016. Вип. 19 (1). С. 32-35.

24. Горгота О. Б. Методологія історико-філософського дослідження: від раціоналістичного монізму Г.В.Ф. Гегеля до комунікативного плюралізму К. Ясперса: дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2007. 185 с.
25. Гуменюк Т. Концепти функціонування сучасної юридичної науки. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 188-192.
26. Гусарєв С., Колодій А. Фундаменталізація теорії держави і права. *Право України*. 2009. № 4. С. 194-196.
27. Денисов С. Використання діалектико-матеріалістичного методу в пізнанні права. *Право України*. 2014. № 1. С. 86-93.
28. Дубов Г. О. Плюралізм правової методології: зміст, особливості інтерпретацій та умов формування юридичної науки на сучасному етапі розвитку. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 48-51.
29. Дубов Г. О. Становлення методології юридичних досліджень: особливості радянського та сучасного етапів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 16 с.
30. Єрмолаєв В. Становлення українського права та його вплив на державотворчі процеси в Київській Русі. *Право України*. 2020. № 1. С. 85-96.
31. Єрмоленко І. Проблеми методології дослідження правових феноменів у творчості Б. Кістяківського. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 8. С. 126-129.
32. Завальнюк В. Юридична антропологія влади. *Юридичний вісник*. 2013. № 4. С. 5-9.
33. Завальнюк В. Юридична антропологія та типологія сучасного праворозуміння. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 14-18.
34. Завальнюк В. Юридична антропологія у формуванні правової культури сучасного українського суспільства. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2014. Svazek 1., 6. vydání. С. 38-46.
35. Захарченко П. Історія українського права: поняттєва, історіографічна та компаративістична складові її ідентифікації. *Право України*. 2020. № 1. С. 52-63.
36. Зякун А. І., Дегтяр Р. О. Методологічні основи юридичної психології як науки. *Правові горизонти*. 2017. Вип. 6. С. 7-10.
37. Кампо В. Філософія і розвиток інноваційної методології досліджень у сфері конституційної юстиції в Україні. *Юридична Україна*. 2014. № 3. С. 33-38.
38. Кельман М. Аналіз традиційності і новацій у розвитку теорії держави і права. *Право України*. 2006. № 9. С. 38-42.
39. Кельман М. С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2013. 35 с.
40. Ковальова С. Місце українського права у правовій системі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. *Право України*. 2020. № 1. С. 116-128.
41. Козюбра М. Загальнотеоретичне правознавство: стан та перспективи. *Право України*. 2010. № 1. С. 32-43.

42. Козюбра М. І. Методологія правознавства і методологія права: співвідношення понять та їх особливості. *Право України*. 2014. № 1. С. 22-32.
43. Козюбра М. І. Право, наука та інші форми світосприйняття і методологія: лінії взаємозв'язків. *Наукові записки НаУКМА. Серія: Юридичні науки*. 2018. Т. 2. С. 3-12.
44. Козюбра М. І. Правознавство, наука, методологія: еволюція підходів до їхніх взаємозв'язків. *Наукові записки НаУКМА. Серія: Юридичні науки*. 2018. Т. 1. С. 3-8.
45. Кольбенко А. Звичаєве право Запорозької січі як важливий етап української державності. *Право України*. 2020. №1. С. 129-139.
46. Косович В. Юридичний техніко-технологічний інструментарій та верховенство права (методологія дослідження). *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2018. Вип. 66. С. 14-26.
47. Коцюбинська О. Ю. Теорія держави і права: системний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 199 с.
48. Кравець К. А. Синергетика – теорія самоорганізації. *Управління розвитком*. 2013. № 14. С. 141-142.
49. Кравчук С. М. Феномен соціології права (загальнотеоретичні аспекти). *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 2. С. 45-48.
50. Кресін О. Формування теоретико-методологічних засад порівняльного правознавства у працях Пауля Йоганна Анзельма фон Файєрбаха. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 380-394.
51. Кривцова І. С. Методологічна роль синергетики у порівняльно-правовому пізнанні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2008. 233 с.
52. Кривчик Г. Г. Методологічні принципи як норми етичного і професійного кодексу історика. *Проблеми політичної історії України*. 2018. Вип. 13. С. 270-280.
53. Кротов К. В. Теологія як антропологія у філософії неопротестантизму. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2016. Вип. 9. С. 50-54.
54. Крушельницька Т. А. Теорія синергетики – нова методологія розвитку податкової системи. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Державне управління*. 2010. № 2. С. 25-29.
55. Кукарцев О. В. Значення методу типологізації у методології порівняльного історико-соціологічного дослідження імперій Ш. Айзенштадта. *Гілея*. 2018. Вип. 131. С. 387-391.
56. Курінний Є. Об'єкт права: доктринальні питання визначення категорії. *Право України*. 2003. № 10. С. 33-36.
57. Кучеренко Д. С. Правничі поняття і термінологія у методології юридичної науки. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2017. № 2. С. 30-38.
58. Кучук А. М. Методологія правознавства: пропедевтичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 4 (1). С. 21-24.

59. Кучук А. М. Моделі розвитку юридичної науки: філософсько-правовий дискурс. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 62-67.
60. Кучук А. М. Феномен правового поліцентризму: загальнотеоретичний і методологічний аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Івано-Франківськ, 2017. 36 с.
61. Лобода Ю. Пліуралізація методології правової науки і проблема розмежування наукових дисциплін: до питання про дисциплінарну приналежність досліджень правової традиції у науці радянського періоду та сучасній вітчизняній правовій науці. *Юридична Україна*. 2009. № 5. С. 4-7.
62. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: моногр. Харків: Права людини, 2015. 277 с.
63. Ляшук А. В. Поняття, термін і концепт у сучасній мові права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 2. С. 213-219.
64. Мамченко Н. Теорія та філософія права: проблема розмежування. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 3-5.
65. Манжул І. В. Визначення методів пізнання в науковій літературі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 11. С. 11-17.
66. Минченко О. Герменевтика как философско-правовая основа юридической лингвистики. *Leges et Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 97-100.
67. Михайлюк О. В. Соціокультурний підхід як методологія історичного дослідження. *Український селянин*. 2016. Вип. 16. С. 9-14.
68. Молодцов О. В. Методологічні аспекти теорії інституціональних матриць у контексті динаміки інституціональних змін. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2018. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2018_1_8
69. Мосьондз С. О. Орієнтири ефективного публічного адміністрування науки в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 172-177.
70. Ноздрін О. М. Правове життя як категорія сучасної юридичної науки: теоретико-методологічне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2013. 20 с.
71. Оборотов Ю. Аспекти розгортання методології юриспруденції. *Право України*. 2014. № 1. С. 33-39.
72. Оніщенко Н. М. Методологія теорії держави і права (деякі аспекти розгляду). *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 3-20.
73. Оніщенко Н. М. Правова освіченість у контексті рівнів правової освіти. *Віче*. 2012. № 23. С. 35-37.
74. Павлишин О. Методологічне значення семіотики права та її місце у структурі правового пізнання. *Право України*. 2014. № 4. С. 160-165.
75. Панов М. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. *Право України*. 2014. № 1. С. 50-60.

76. Паночко М. М. Розвиток української юридичної термінології в Західній Україні (1772-1918 рр.): автореф. дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2013. 20 с.
77. Парпан У. М. Основні напрямки державної політики у сфері вищої освіти. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 48. С. 84-91.
78. Парпан У. М. Провідні принципи розвитку сучасної вищої освіти України в контексті євроінтеграції. *Lex Portus*. 2018. № 1 (9). С. 62-71.
79. Парпан У. Стратегічний потенціал реформування системи вищої освіти в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2019. № 884. С. 163-169.
80. Пацурківський П. Методологія правопізнання Євгена Ерліха: неklasична парадигма. *Право України*. 2012. № 9. С. 383-391.
81. Петришин О. В. Проблеми соціалізації правової науки. *Право України*. 2010 № 4. С. 133-141.
82. Рабінович П. Категорії та закони діалектики – актуальний інструмент сучасного правопізнання (за матеріалами практики Страсбурзького суду). *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 4. С. 8-19.
83. Рабінович П. М. Виявлення соціальної сутності правових і державних явищ – головне завдання юридичної науки. *Юридична наука*. 2011. № 1. С. 7-13.
84. Рабінович П. Методологія вітчизняного загальнотеоретичного праводержавознавства: деякі сучасні тенденції. *Право України*. 2014. № 1. С. 11-21.
85. Рабінович П. Правовий світогляд (соціально-природна інтерпретація). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2. С. 5-17.
86. Рабінович П. Проблема формування універсальної теорії права як спільної концептуальної основи теорій національного права і міжнародного права. *Право України*. 2013. № 5. С. 240-244.
87. Ракітянська Л. М. Наукові підходи як теоретико-методологічне підґрунтя педагогічних досліджень. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: *Педагогічні науки*. 2018. Вип. 163. С. 124-129.
88. Рябовол Л. Передумови й чинники становлення вітчизняної загальнотеоретичної юриспруденції. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 182-187.
89. Саїдов А. Методологічні проблеми антропології права. *Право України*. 2014. № 1. С. 56-165.
90. Саїдов А. Порівняльне правознавство та закономірності розвитку права в умовах глобалізації. *Право України*. 2012. № 3-4. С. 463-472.
91. Семеніхін І. До питання про співвідношення і взаємодію правової доктрини та юридичної науки. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 64-72.
92. Сердюк І. А. Інтерпретація поняття «методологічний підхід» у сучасній прав-

- ничій науці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 52-58.
93. Сердюк О. В. Соціологічний підхід у сучасному правознавстві: пізнання соціальності права: моногр. Харків: Яшма, 2007. 320 с.
 94. Скакун О. Загальна теорія права і держави: проблематизація та переосмислення метатеорії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 27-36.
 95. Скиба Е. К. Принцип методологічного плюралізму як інструмент дослідження концепту «гендерна ідентичність». *Грані*. 2018. Т. 21, № 1. С. 12-18.
 96. Сковронська І. Ю. Формування й апробації основ професійної культури судового оратора у творчості давньогрецьких мислителів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 2. С. 28-31.
 97. Скрипнюк В. М. Методологія компаративного аналізу в сучасних конституційно-правових дослідженнях. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 85-90.
 98. Сорока М. В. Методологічні засади дослідження історії української політичної філософії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія*. 2014. Вип. 3. С. 26-32.
 99. Сосновська О. О. Синтез методологічних підходів як основа пізнання сутності економічної безпеки підприємства. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2018. № 1. С. 207-220.
 100. Стеценко С. Біоюриспруденція – фундаментальна частина сучасного загальнотеоретичного правознавства. *Право України*. 2013. № 9. С. 194-216.
 101. Страшинський Б. Р. Сучасний стан та перспективи наукового дослідження принципів права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 5. С. 43-37.
 102. Тимошина О. Методологічні підстави соціології права: Л. Петражицький vs. Є. Ерліх. *Право України*. 2014. № 1. С. 195-202.
 103. Тихомиров О. Компаративний метод: постнекласична інтерпретація. *Право України*. 2014. № 4. С. 197-203.
 104. Тихомиров О. Методологія юридичної компаративістики: проблеми філософського осмислення. *Право України*. 2006. № 2. С. 32-34.
 105. Фрончко В. До питання про цифрову юриспруденцію. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 2 (18). 144-148.
 106. Халилова Р. М. Специально-юридическая методология исследования реализации права человека на защиту закона. *Современное право*. 2013. № 6. С. 25-28.
 107. Хахуліна К. С. Теорія держави і права як основа буття юриспруденції. *Правничий часопис Донецького університету*. 2013. № 1. С. 116-121.
 108. Хохлова І. В. Реформування юридичної освіти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 2. С. 153-158.
 109. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Антропологія права і влади як філософсько-

- правова проблема. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 2. С. 7-20.
110. Честнов І. Посткласична методологія права. *Право України*. 2014. № 1. С. 78-85.
111. Чорноморденко І. Позанаукова і наукова методологія. Постановка проблеми. *Університетська кафедра*. 2018. № 7. С. 85-92.
112. Шафіров В. Людиноцентристський підхід як методологічна основа наукових досліджень у правознавстві. *Право України*. 2014. № 1. С. 148-155.
113. Шевцова А.В. Співіснування позитивізму та юснатуралізму в українській правовій традиції XIX – початку XX ст. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 5. С. 57-61.
114. Шевченко М. Є. Деякі аспекти методологічного комплексу сучасної методичної науки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2017. Вип. 58. С. 178-183.
115. Шемшученко Ю. Академічна юридична наука: історія і сучасність. *Право України*. 1998. № 11. С. 3-16.
116. Шмоткін О. В. Філософія права як фундаментальна юридична наука. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 307-320.
117. Шутак І. Юридична техніка як сфера наукових знань і навчальна дисципліна. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 81-86.

ТЕМА 2. ПОНЯТТЯ, ПОХОДЖЕННЯ, СУТНІСТЬ ТА ТИПОЛОГІЯ ДЕРЖАВИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Сутність та соціальне призначення сучасної держави.
- ❖ Теорії походження держави: основні положення та їх представники.
- ❖ Суверенітет держави: поняття, ознаки та нормативно-правова регламентація.
- ❖ Держава як особлива організація суспільства.
- ❖ Східний та західний шляхи виникнення держави.
- ❖ Історичні типи держави.
- ❖ Атрибути держави.

II. Скласти схеми:

- ✓ Поняття, ознаки, атрибути держави.
- ✓ Переваги та недоліки формаційного та цивілізаційного підходів до типології держав.
- ✓ Суспільство та його структура. Соціальні інститути.
- ✓ Держава і місцеве самоврядування.
- ✓ Ознаки суверенітету держави.
- ✓ Типологія держав.
- ✓ Державна влада і первісне суспільство.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Феномен держави: теоретичні засади формування та розвитку».
- ◆ «Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми».
- ◆ «Державна символіка: теоретико-правові засади».
- ◆ «Теоретико-правовий аналіз підходів до типології держав».
- ◆ «Соціальна сутність держави: теоретико-методологічні засади дослідження».
- ◆ «Проблема реалізації народного суверенітету в умовах державно-правової модернізації».
- ◆ «Народний суверенітет у формуванні державно-правової зовнішньої і внутрішньої політики держави».
- ◆ «Вчення Аристотеля про поняття держави».
- ◆ «Правовий статус держави: поняття, структура, правове забезпечення».
- ◆ «Концепція держави у праці Платона «Держава»/«Політея».
- ◆ «Політичне вчення Нікколо Макіавеллі (на основі книги «Державець»)».
- ◆ «Концепція держави у творі філософа і гуманіста Томаса Мора «Утопія».
- ◆ «Концепція держави у філософському творі Томмазо Кампанелла «Місто

Сонця».

- ◆ «Концепція Ф. Енгельса щодо походження держави (на основі книги «Походження сім'ї, приватної власності і держави»).

IV. Теми есе:

- «Глобалізація: поняття, вплив на сучасні державу і право».
- «Просторове буття сучасної держави».
- «Сервісна держава як функціональна модель сучасної держави».
- «Тенденції розвитку сучасних європейських держав».
- «Цифрова держава: поняття, зміст, тенденції формування в Україні».
- «Віртуалізація держави як сучасний процес державотворення».
- «Десуверенізація сучасних держав: проблеми та шляхи їх вирішення».
- «Сутність і зміст сучасних демократичних держав світу».
- «Глобалізація і демократизація сучасного світу: їх взаємозв'язок і взаємозалежність».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Держава як особлива організація суспільства.
- Держава «загального добробуту» та її цінності.
- Політико-правові концепції феномену політичної влади.
- Суверенітет народу і його забезпечення публічною владою.
- Вплив євроінтеграції та євроатлантичної інтеграції на сутність та функціонування Української держави.
- Тенденції глобалізації держав світу та його вплив на Українську державу і право.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Робота в малих групах. Час – 15 хв. ЗВО поділяться на групи по 4-5 осіб. Кожна група отримує від викладача на картці назву певного виду держави (*патерналістська держава, демократична держава, правова держава, етатистська держава, авторитарна держава, диктатура, секулярна держава, клерикальна держава, атеїстична держава тощо*). Протягом 5 хв. студенти радяться в середині малої групи щодо презентації свого виду держави.

Завдання: за 2 хв. презентувати вид держави, описуючи, але не називаючи його. Інші ЗВО мають здогадатися, про який вид держави йдеться та назвати його. Викладач корегує відповіді ЗВО, за потреби.

Інтерактивне завдання №2

Брейнстормінг «Мапа ідей». Час – 25 хв. Обладнання – маркери, ватман А-1, наліпки. ЗВО необхідно поділити підгрупи по 9-10 осіб.

Тема для обговорення: Сутність та соціальне призначення сучасної провідної держави.

Етап 1. Формулювання ідей. ЗВО на наліпках індивідуально формують до 10 речень (своїх думок) стосовно заданої викладачем теми.

Етап 2. Оцінка ідей. ЗВО в межах підгрупи обмінюються власними думками, обговорюють їх зміст та за потреби формулюють нові.

Етап 3. Створення Мапи ідей. На ватмані ЗВО мають накреслити чотири колонки та розділити обрані ідеї відповідно до наступних блоків:

Якою має бути держава?	Як досягти таких вимог?	Які є ризики?	Які є переваги?
-------------------------------	--------------------------------	----------------------	------------------------

Етап 4. Презентація Мапи ідей. Представники від кожної підгрупи презентують спільне бачення та проговорюють найбільш важливі ідеї.

Інтерактивне завдання №3

Навчальне відео та дискусія. Час – 15 хв. Обладнання – мультимедійний проектор, ноутбук. Відео (3 хв): «Як комуністи голосували за вихід України з СРСР» <https://www.youtube.com/watch?v=wAaSxD1lwek> (автор відео – Телекомпанія ТВА).

Питання для дискусії:

Чому співавтор Акту проголошення незалежності України стверджує, що на сьогодні жодна держава не може мати повної незалежності?

Чим відрізняється незалежність держави, суверенітет держави і самостійність держави (як це задекларовано у країнах Прибалтики)?

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Проаналізуйте текст Акту проголошення незалежності України.

«Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

- продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,
- виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,
- здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України,

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто **проголошує незалежність України** та створення самостійної української держави – **УКРАЇНИ**.

Територія України є неподільною і недоторканою. Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України».

Вкажіть, який спосіб державоутворення відбувся. Свою думку обґрунтуйте. Проаналізуйте зміст права на самовизначення та його міжнародно-правове забезпечення. Кому належить це право? Як і ким воно забезпечується?

Практичне завдання №2

Встановіть відповідність між назвою теорії та її авторами.

1.	А. Августин, Т. Аквінський		А. Класова теорія
2.	Ж.-Ж. Руссо		Б. Органічна теорія
3.	Г. Гуго		В. Теологічна теорія
4.	Е. Аннерс		Г. Природно-правова
5.	Ф. Енгельс		Д. Патріархальна теорія
6.	Арістотель, Р. Фільмер, М. Михайловський		Е. Теорія примирення
7.	Г. Гроцій, Ш.-Л. Монтеск'є, Б. Спіноза, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро		Є. Договірна теорія
8.	Г. Спенсер		Ж. Історична теорія

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Патріархальна теорія походження держави	А	Ґрунтується на ідеї божественного створення держави з метою реалізації загального блага. Вона обґрунтовує панування духовної влади над світською, церкви – наддержавою. Кожній людині наказується упокоритись перед волею Бога, який встановив державну владу, підкоритись тій владі, яка санкціонована церквою. Представники: А. Августин, Т. Аквінський
2.	Теологічна теорія	Б	Відповідно до цієї теорії, держава походить від патріархальної сім'ї, внаслідок її розростання: сім'я – сукупність сімей (селище) – сукупність селищ (держава). Представники: Арістотель, Р. Фільмер, М. Михайловський

3.	Договірна теорія	В	Ототожнює процес виникнення і функціонування держави з біологічним організмом. Уявлення про державу як про своєрідну подобу людського організму сформульовані ще давньогрецькими мислителями. Г. Спенсер у ХІХ ст. розвив цю думку, заявивши, що держава – це суспільний організм, який складається з окремих людей, подібно до того, як живий організм складається з клітин
4.	Органічна теорія	Г	Дана теорія ґрунтується на ідеї походження держави в результаті угоди (договору) як акта розумної волі людей. Об'єднання людей в єдиний державний союз розглядається як природна вимога збереження людського роду і забезпечення справедливості, свободи і порядку. Представники: Г. Гроцій, Ш. Монтеск'є, Б. Спіноза, Т. Гоббс, Ж. Руссо, Д. Дідро
5.	Теорія насильства	Д	ґрунтується на тезі про економічні причини (наявність приватної власності) виникнення держави, які породили розкол суспільства на класи з протилежними інтересами. Представники: К. Маркс, Ф. Енгельс
6.	Матеріалістична (класова) теорія	Е	Пояснює виникнення держави як результат війн, насильницького підкорення одними людьми інших. Представники: Є. Дюрінг, Л. Гумплович, К. Каутський
7.	Космічна теорія	Є	У цій теорії обґрунтовано виникнення держави і права завдяки особливим властивостям, що закладені у людській психіці, якій характерна потреба до наслідування, покори, усвідомлення залежності від видатної особистості, яка спроможна керувати суспільством. Представники: Л. Петражицький, Д. Фрезер
8.	Психологічна теорія	Ж	Ж. Гобіно, Ф. Ніцше причиною виникнення держави вважали розподіл суспільства на вищі і нижчі раси; перші покликані панувати в суспільстві, другі – сліпо підкоряються першим
9.	Расова теорія	З	Найновіша теорія виникнення держави, суть якої полягає в тому, що держава виникла і була запропонована як вища організація управління суспільством іншими космічними цивілізаціями

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Типологія держав. До кожного визначення підберіть правильне поняття:

1.	Формаційний підхід	А	Покладає в основу типової класифікації держав поняття «цивілізація», її рівень, досягнутий тими чи іншими народами
2.	Цивілізаційний підхід	Б	Заснований на марксистському вченні про зміну суспільно-економічних формацій на основі їх базису – типу виробничих відносин, кожній із яких відповідає свій історичний тип держав
3.	Теорія «конвергенції»	В	Ця теорія стала протипологом, антиподом концепції держави «нічного сторожа» («мінімальної» держави), що відстоювала невтручання держави в економічну сферу, у відносини робітника та підприємця, у соціальні питання. Дж. Мюрдаль, Дж. Стречи та ін.
4.	Концепція держави «загального благоденства»	Г	Відповідно до цієї теорії в умовах науково-технічної революції втрачається відмінність між капіталістичною та соціалістичною державами, відбувається їх зближення шляхом запозичення одна в одній позитивних рис, створюється «єдине пост-індустріальне суспільство». П. Сорокін, Дж. Гелбрейт та ін.
5.	Теорія еліт	Д	Це перехідний тип держави, який існує в період переходу від буржуазного типу до соціальної демократії; це організація політичної влади більшості населення, яка забезпечує необхідний консенсус усіх його частин та перехід до створення умов, потрібних для повного й безперешкодного здійснення основних прав людини і прав нації (народу) й прогресу суспільства на засадах соціальної демократії.
6.	Держава соціально-демократичної орієнтації	Е	Політична організація суспільства, в якій право обмежує і підпорядковує собі державну владу, а основні права особи і її соціальна безпека є змістом свободи, яка закріплена в законах, це підґрунтя громадянського суспільства. Виходячи із можливості існування у громадянському суспільстві різних суперечливих інтересів, ідея держави проявляється як забезпечення всезагального інтересу, як інституція гарантування й захисту прав людини

7.	Теорія правової держави	Є	Держава, яка прагне до забезпечення кожному громадянину гідних умов існування, соціальної захищеності, співучасті в управлінні виробництвом, а в ідеалі – приблизно однакових життєвих шансів
8.	Теорія соціальної держава	Ж	Сутність цієї теорії полягає в присутності панівної меншості, яка керує державою, та підпорядкованої більшості, до якої належить усе інше населення. Г. Москва та В. Парето та ін.

Практичне завдання №5

Встановіть відповідність між прикладами протиправних дій та їх назвою.

1.	Порушення державного суверенітету	А	Насильницьке приєднання Автономної Республіки Крим до складу Російської Федерації в односторонньому порядку.
2.	Узурпація влади	Б	Введення Державний військ Російської Федерації на територію України за рішенням Державної думи.
3.	Порушення територіальної цілісності держави	В	Функціонування на території Російської Федерації центрів видачі паспортів Російської Федерації громадянам України, які проживають на тимчасово окупованих Росією територіях в Донецькій і Луганській областях України.
4.	Обмеження незалежності держави	Г	Економічний тиск на центральні органи державної влади з боку іншої держави з метою досягнення її примусового вступу до міждержавного військово-економічного об'єднання.
5.	Анексія	Д	Консолідація верховним секретарем держави Н представницької та виконавчої влади, встановлення контролю за судовою владою. Втручання у процес проведення виборів та фальсифікація їх результатів.

Практичне завдання №6

Проаналізуйте нижченаведені тези дослідників:

С. Джолос: «Сильна елітарна патерналістська держава, яка претендує на роль визначальної політичної цінності громадянського суспільства, проголошує пріоритетність своїх інтересів, позиціонує себе вище волеустановленого права, активно впливає на економічну, політичну і духовну сфери соціального буття».

Г. Касьянов: «Нація тотожна з державою, тобто з територіально-політичною одиницею, нація існує лише в державі і як держава».

С. Лисенков: «Ця ідеологія є антиподом анархізму і народовладдя, і розглядає державу як найвищий результат і мету суспільного розвитку, обґрунтовує необхідність її втручання в економічне і політичне життя суспільства та ін.».

Який вид держави описано у запропонованих тезах. Наведіть її недоліки. Чи є актуальною сьогодні така концепція держави? Як вона співвідноситься з ідеями гуманізму? Наведіть характеристику протилежного виду держави.

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. Держава – це:

а) структурована сукупність всіх політичних явищ і процесів, що існують на певній території;

б) система органів влади, що має ознаки суверенітету та здійснює організацію населення на певній території за допомогою примусу;

в) форма об'єднання всіх членів суспільства на певній території для досягнення певних цілей, стабільного розвитку та врегулювання суспільних відносин на всіх рівнях;

г) суверенна політико-територіальна організація публічної влади, певних соціальних сил (класів, груп, всього народу), що має апарат управління і примусу, робить свої веління загальнообов'язковими та вирішує як класові, так і загальносоціальні завдання;

д) упорядкована на засадах права система всіх політичних явищ, що функціонують і взаємодіють у суспільстві з метою завоювання, утримання або участі у політичній владі, механізм організації і функціонування політичної влади.

2. Первинний виробничий, соціальний і етнічний колектив людей в докласовому суспільстві, який засновується і існує, як правило, на кровно-родинних зв'язках – це:

а) фратрія;

б) плем'я до нашого часу;

в) первісне плем'я;

г) рід;

д) сім'я.

3. Загальні питання племені (обрання вождя племені та інших виборних осіб) вирішувались:

- а) загальними зборами членів роду;
- б) старійшиною та його сім'єю;
- в) вождем з воїнами;
- г) найбільш здібними членами роду;
- д) зборами старійшин племені.

4. Найважливіші питання життєдіяльності роду, обрання своїх представників для повсякденного керівництва родом і представлення інтересів роду в племені вирішувались:

- а) найбільш здібними членами роду;
- б) зборами старійшин племені та їх родин;
- в) загальними зборами членів роду;
- г) військовим вождем;
- д) старійшиною.

5. До основних рис норм поведінки первісного суспільства належить:

- а) норми звичаїв передавалися з покоління в покоління, фіксувались, зберігалися не лише у пам'яті людей;
- б) норми поведінки відображали інтереси й волю всіх членів роду і племені, виникали у свідомості членів цього суспільства, були одночасно правами та обов'язками, забезпечувалися внутрішнім переконанням людей, їхніми звичками, схваленням чи осудом родичів;
- в) головною гарантією виконання родових звичаїв було внутрішнє переконання, неузгодженість поглядів членів роду з відповідними приписами;
- г) виконання родових звичаїв забезпечувалося застосуванням засобів громадського впливу і неможливістю примусу;
- д) норми родових звичаїв проводили розмежування між правами і обов'язками членів суспільства.

6. Історично першими видами соціальних норм, які були притаманні первісному суспільству є:

- а) міфи;
- б) звичай;
- в) релігійні норми;
- г) норми первісної моралі;
- д) ритуали і обряди.

7. Різновид соціальних норм, що є правилами поведінки, які регулюють відносини між людьми на основі їх релігійних уявлень – це:

- а) норми первісної моралі;
- б) ритуали і обряди;

- в) звичай;
- г) релігійні норми;
- д) міф.

8. Уявлення і відповідні правила, які визначають, що є добро, а що є зло – це:

- а) ритуал;
- б) звичай;
- в) норми первісної моралі;
- г) міф;
- д) релігійні норми.

9. Ознаками, що притаманні нормативній регуляції первісного суспільства є:

- а) перевага заборон; неподільність прав та обов'язків, пріоритет інтересів особи над інтересами держави;
- б) наявність механізму примусу відокремленого від суспільства, який забезпечує виконання норм, перевага дозволів у правовому регулюванні;
- в) перевага заборон, неподільність прав та обов'язків, відсутність механізму примусу відокремленого від суспільства, який забезпечує виконання норм;
- г) відсутність механізму примусу відокремленого від суспільства, який забезпечує виконання норм, чітка регламентація норм;
- д) перевага заборон, формальна визначеність норм, культ вождя, розподіл влади на виконавчу та судову.

10. Форма сумісної життєдіяльності людей, що склалася історично, структуру якої утворюють соціальні суб'єкти, соціальна діяльність та соціальні відносини – це:

- а) громада;
- б) суспільство;
- в) держава;
- г) об'єднання;
- д) сім'я.

11. Суспільний лад, в якому відносини між людьми регулюють «мононорми» – це:

- а) рабовласницький лад;
- б) феодалний лад;
- в) первісний лад;
- г) буржуазний лад;
- д) демократичний лад.

12. Відповідно до теологічної теорії походження держави позбавити правителя влади або критикувати його має право:

- а) народ;
- б) аристократія;
- в) військові начальники;
- г) парламент;
- д) церква.

13. В якій теорії походження держави, Тома Аквінський підкреслював, що світ засновано на ієрархії форм (божественної, духовної, матеріальної), на чолі якої стоїть Бог:

- а) іригаційна теорія;
- б) природно-правова теорія;
- в) теологічна теорія;
- г) теорія насильства;
- д) космічна.

14. Термін «держави» та «влада правителя» ототожнюються в:

- а) теологічній теорії походження держави;
- б) марксистській теорії походження держави;
- в) договірній теорії походження держави;
- г) іригаційній теорії походження держави;
- д) патріархальній теорії походження держави.

15. Засновниками патріархальної теорії походження держави є:

- а) Р. Філмер, Платон, Аристотель;
- б) Т. Аквінський, Б. Спіноза, Г. Гегель;
- в) Г. Гроцій, Б. Спіноза, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо;
- г) Г. Спенсер, Я. Козельський, М. Радищев;
- д) Л. Гумплович, К. Каутський, І. Кант.

16. Патріархальна теорія походження держави ґрунтується на:

- а) ідеї виникнення держави в результаті розростання сім'ї через природний потяг людей до взаємного спілкування;
- б) ідеї походження держави в результаті угоди (договору) як акту розумної волі людей;
- в) ототожненні процесів виникнення і функціонування держави з біологічним організмом;
- г) поясненні виникнення держави як результату воєнного, насильницького підпорядкування одного племені іншому;
- д) поділі первісного суспільства на класи з протилежними інтересами, що було зумовлено економічними чинниками: суспільний поділ праці, поява надлишкового продукту, виникнення приватної власності.

17. Теорія походження держави, яку розробив Л. Петражицький – це:

- а) патріархальна теорія;
- б) органічна теорія;
- в) психологічна теорія;
- г) теологічна теорія;
- д) договірна теорія.

18. «Влада монарха є похідною не від божого провидіння, а від самих людей». Дана теза, покладена в основу теорії походження держави, яка має назву:

- а) психологічна;
- б) іригаційна;
- в) теологічна;
- г) органічна;
- д) космічна.

19. Представниками договірної теорії походження держави є:

- а) Є. Дюрінг, Л. Гумплович, К. Каутський;
- б) К. Маркс, Ф. Енгельс, В. Ленін;
- в) Р. Філмер, М. Михайловський, Л. Петражицький;
- г) Г. Гроцій, Дж. Локк, О. Радищев;
- д) Г. Кельзен, І. Кант, Дж. Остін.

20. Договірна теорія походження держави ґрунтується на:

- а) поясненні виникнення держави як результату воєнного, насильницького підпорядкування одного племені іншому;
- б) поділі первісного суспільства на класи з протилежними інтересами, що було зумовлено економічними чинниками: суспільний поділ праці, поява надлишкового продукту, виникнення приватної власності;
- в) поділі праці і виділенням управління як специфічного виду діяльності, яким займалася елітарна група, що виокремилася із суспільства;
- г) ідеї походження держави внаслідок укладення між людьми угоди про свідоме самообмеження своєї свободи на користь загальних інтересів;
- д) ототожненні процесів виникнення і функціонування держави з біологічним організмом.

21. Л. Гумплович, Є. Дюрінг та К. Каутський розвивали теорію походження держави, яка має назву:

- а) патріархальна теорія;
- б) теорія завоювання;
- в) психологічна теорія;
- г) теологічна теорія;
- д) теорія договору.

22. Який німецький філософ XIX ст. вважав, що виникнення власності, класів і держави відбулося в результаті насильства однієї частини суспільства над іншою – це:

- а) Є. Дюрінг;
- б) К. Каутський;
- в) Л. Гумплович;
- г) К. Маркс;
- д) Ф. Енгельс.

23. Прихильником теорії зовнішнього насильства походження держави є:

- а) Г. Спенсер;
- б) Л. Гумплович;
- в) Є. Дюрінг;
- г) К. Маркс;
- д) Б. Шантебу.

24. Теорія внутрішнього насильства походження держави ґрунтується на:

- а) ідеї походження держави в результаті угоди як акту розумної волі людей;
- б) ідеї виникнення власності, класів і держави внаслідок насильства однієї частини суспільства над іншою;
- в) поділі первісного суспільства на класи з протилежними інтересами, що було зумовлено економічними чинниками: суспільний поділ праці, поява надлишкового продукту, виникнення приватної власності;
- г) положенні, що держава виникла не з патріархальної сім'ї в результаті її розростання та об'єднання сімей у племена, а з союзів племен, народності;
- д) поясненні виникнення держави як результат воєнного, насильницького підпорядкування одного племені іншому.

25. Теорія зовнішнього насильства походження держави ґрунтується на:

- а) положенні, що держава виникла з патріархальної сім'ї в результаті її розростання та об'єднання сімей у племена, союзи племен, народності;
- б) ідеї походження держави в результаті угоди (договору) як акту розумної волі людей;
- в) ототожненні процесів виникнення і функціонування держави з біологічним організмом;
- г) поясненні виникнення держави як результату завоювання, насильства, поневолення одних племен іншими;
- д) поділі первісного суспільства на класи з протилежними інтересами, що було зумовлено економічними чинниками: суспільний поділ праці, поява надлишкового продукту, виникнення приватної власності.

ІХ. Словникова робота:

держава, ознаки держави, територія, населення, публічна влада, громадянство, територіальна організація населення, патріархальна теорія походження держави, теологічна теорія походження держави, договірна теорія походження держави, органічна теорія походження держави, теорія насильства, класова теорія походження держави, олігархічна теорія походження держави, квазідержава, державо-подібне утворення, конкордат, поділ держав, ліквідація держави, сецесія, об'єднання держав, деколонізація, національно-визвольний рух, легалізований та легітимний примус держави, патерналістська держава, партисипітарна держава, етатистська держава, демократична держава, автократична держава, партійна держава, диктатура, секулярна держава, клерикальна держава, атеїстична держава, ресурсні та податкові держави, етнічна держава, станова держава, гуманітарна (гуманітарно-правова) держава, відкрита держава, цифрова держава, міжнародне визнання держави, суверенітет, суверенітет держави, види державного суверенітету, суверенітет народу, суверенітет нації, суверенні права, внутрішня сторона суверенітету держави, зовнішня сторона суверенітету держави, гарантії державного суверенітету, десуверенізація держави, верховенство, соціальна влада, державна влада, нація, первісна держава, рабовласницька держава, феодальна держава, капіталістична держава, соціалістична держава, світська держава, теократична держава, постсоціалістична (перехідна) держава, типологія держави, тип держави, формаційний підхід до типології держав, цивілізаційний підхід до типології держав, первісна цивілізація, вторинна цивілізація, класифікації держав за цивілізаційним підходом, економічний базис соціалістичної держави.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.

Спеціалізована література:

1. Nalyvayko L. The principle of state sovereignty in terms of globalization processes. *International Journal of Experimental Education*. 2012. № 12. С. 33-35
2. Rak S. The official negligence: comparative and legal analysis of legislation of Ukraine, the Republic of Moldova and the Republic of Latvia. *Legea si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 135-138.
3. Барабаш Ю. Президент у змішаних республіках: деякі питання конституційно-правової теорії та практики. *Право України*. 2012. № 8. С. 93-99.
4. Беззубко Б. І. Вдосконалення державних механізмів стратегічного планування соціально-економічного розвитку територій: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Маріуполь, 2017. 20 с.
5. Бережанський Г. І. Співвідношення легітимності та легальності державної влади: теоретико-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7. С. 36-42.
6. Галаган Л. Вищі органи державної влади в Україні (1991-2012 рр.): формування та взаємодія: моногр. Київ: [б. в.], 2013. 174 с.
7. Гапотій В. Д. Інформаційне суспільство та інформаційний суверенітет: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 24-32.
8. Гаращук І. Теоретичні основи феномена публічної влади у сфері місцевого самоврядування. *Юридична Україна*. 2015. № 1. С. 10-17.
9. Герилів Д. Ю. Загальнотеоретична характеристика інтегративного підходу до типології держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1 (1). С. 12-15.
10. Герилів Д. Ю. Типологія держави: теоретико-правове дослідження: моногр. Львів: ПАІС, 2016. 191 с.
11. Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенства права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу (частина третя: права людини). *Право України*. 2015. № 1. С. 13-92.
12. Гордимов А. Доктринальні джерела права в умовах глобалізації. *Право України*. 2014. № 9. С. 147-154.
13. Гаровська І. М. Правова природа державної влади: теоретико-правове дослідження: моногр. Львів: СПОЛОМ, 2013. 533 с.
14. Заєць А. Концепції правової держави та верховенства права в українській правовій доктрині. *Право України*. 2013. № 9. С. 243-269.
15. Зварич Р. В. Національна держава: поняття, ознаки, функції: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 214 с.
16. Ковтун В. І. Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти: моногр. Харків: Фактор, 2014. 214 с.
17. Колінко Я. Регіоналізація як принцип побудови територіальної організації публічної влади в країнах Європи. *Юридична Україна*. 2015. № 1. С. 18-22.

18. Колодій А. Громадянське суспільство: доктрина та вітчизняна практика. *Право України* 2013. № 9. С. 270-282.
19. Косінов С. Народ як первинний суб'єкт здійснення контролю над публічною владою. *Право України*. 2013. № 10. С. 178-184.
20. Кравчук В. М. Механізм реалізації народного контролю в організації й діяльності органів державної влади. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 1. С. 85-90.
21. Куян І. А. Суверенітет: проблеми теорії і практики: конституційно-правовий аспект: моногр. Київ: Академія, 2013. 558 с.
22. Лазарєв В. В. Основні етапи становлення і розвитку процедур з питань громадянства. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 171-178.
23. Лазарєв В. В. Юридична природа і ознаки громадянства України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 1. С. 68-70.
24. Лафітський В. Правова держава і фактори її розвитку в порівняльно-правовому вимірі. *Право України*. 2013. № 3-4. С. 169-182.
25. Литвин І. Історико-правові аспекти становлення публічної влади на місцевому рівні в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С. 67-71.
26. Мамутов В. К. Економічний суверенітет держави та напрями його правового забезпечення: моногр. Донецьк: Юго-Восток, 2012. 405 с.
27. Мануїлова К. В. Традиція децентралізації публічної влади України: від розпізнавання до конструювання: моногр. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2018. 331 с.
28. Мартинюк Р. «Суперпрезидентська республіка»: конституційно-правова оцінка феномену та досвід пострадянських країн. *Право України*. 2013. № 7. С. 252-262.
29. Матвієнко А. С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Київ, 2015. 32 с.
30. Матвієнко А. С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2015. 376 с.
31. Медведчук В. Державотворчій потенціал федеративної трансформації України: конституційно-правові аспекти. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 98-107.
32. Медведчук В. Доктринальна модель побудови федеративної держави: українська ретроспектива і сучасність. *Право України*. 2013. № 9. С. 289-305.
33. Мішина Н. Проблеми доктринального супроводження розвитку конституційної юстиції в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 122-126.
34. Нагорняк Т. Л. Брендинг території як державна та регіональна політика: моногр. Донецьк: Ноулідж, Донец. від-ня, 2013. 359 с.

35. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
36. Наливайко Л. Р., Беляєва М. В. Політична функція Української держави: теоретико-правові та конституційно-правові засади: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 316 с.
37. Настюк А. А. Роль князівської влади у процесі державотворення Київської Русі в IX - на початку XII ст.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
38. Ніколаєнко Т. Б. Звичаєве право скіфської держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 51-57.
39. Оборотов Ю. Дослідження цінності держави як актуальний напрям сучасного правознавства. *Право України*. 2010. № 1. С. 44-49.
40. Оборотов Ю. Современное государство: от образа к реалиям. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 6-13.
41. Оніщук М. В. Організація влади в Україні: шляхи конституційного удосконалення. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 70-79.
42. Оніщук М. Відповідальне правління і народний суверенітет: нотатки до конституційного творення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 115-125.
43. Осипова С. А. Процесс государствообразования в современном мире: особенности протекания и современные риски. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 229-235.
44. Павлюк Н. В. Організаційно-правовий механізм розвитку публічного управління у контексті децентралізації влади в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2018. 20 с.
45. Панкратов В. О. Сутність принципу правової визначеності. *Право і суспільство*. 2015. № 5, ч. 2. С. 19-24.
46. Пашуля Г. Я. Глобалізація як явище, що впливає на формування нового типу держави. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. Вип. 2. С. 22-31.
47. Петришин О. Демократичні засади правової соціальної держави. *Право України*. 2013. № 8. С. 63-71.
48. Пидкова И. «Парад суверенитетов» историко-правовые аспекты принятия декларации о государственном суверенитете Украины. *Leges et Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 130-134.
49. Пікуля Т. О. Типологізація держав світу: методологія та класифікація. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2015. Вип. 1. С. 213-221.
50. Поклонська О. Співвідношення влади й авторитету. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 6-9.
51. Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу. *Вісник*

Конституційного Суду України. 2015. № 2. С. 43-54.

52. Пухтинський М. Проблеми трансформації територіальної організації влади та місцевого самоврядування в контексті розвитку конституційного процесу в Україні. *Право України*. 2012. № 8. С. 68-77.
53. Рябошапко Г. Х. Суверенітет в Україні: від радянської федерації – до незалежної держави: моногр. Львів: Простір-М, 2012. 519 с.
54. Серьогін С. Г. Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми: моногр. Харків: Право, 2010. 272 с.
55. Сіваш О. М. Розвиток українськими і російськими юристами-міжнародниками вчення про державний суверенітет (XVIII - початок ХХ ст.): дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 204 с.
56. Сіренко В. Про розуміння державної влади як соціальної залежності. *Право України*. 2015. № 5. С. 11-16.
57. Скрипнюк О. Місцевий референдум як форма забезпечення реального народовладдя. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). С. 37-44.
58. Скрипнюк О. Сучасна теорія демократії: питання генези та дослідження у правовій традиції. *Право України*. 2013. № 8. С. 40-52.
59. Скуратович І. М. Адміністративно-територіальний устрій України в 1920-1930-х рр. і його впливи на організацію державного управління: історико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 20 с.
60. Смородинський В. Проблема впровадження люстраційних процедур очищення державної влади: європейський і вітчизняний досвід. *Право України*. 2015. № 5. С. 111-120.
61. Софінська І. Д. Ефект консюмеризму в концепції громадянства. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 203-204.
62. Співак В. М. Соціальна держава в процесі соціалізації глобалізації: політологічний аспект. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 442-449.
63. Ставнійчук А. Місцевий референдум-пріоритетна форма прямої демократії у місцевому самоврядуванні. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 24-28.
64. Стеценко С. Соціальна держава: теоретико-методологічні основи дослідження. *Право України*. 2014. № 2. С. 252-261.
65. Теплюк М. Конституційні основи ефективності державної влади в Україні в умовах здійснення реформ. *Право України*. 2015. № 6. С. 47-53.
66. Толстенко В. Поєднання правових і політичних форм держави в сучасній державотворчій практиці. *Юридична Україна*. 2014. № 4. С. 21-28.
67. Толстенко В. Правові форми сучасної держави: теорія і методологія дослідження. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 39-47.
68. Толстенко В. Принцип поділу влади в генезі форми сучасної держави. *Юридична Україна*. 2014. № 5. С. 15-21.

69. Толстенко В. Форма держави в системі основ конституційного ладу: проблеми теорії і практики. *Право України*. 2014. № 2. С. 283-290.
70. Туркіна І. Є. Судова влада в системі державного управління: моногр. Харків: Апостроф, 2012. 201 с.
71. Филаретов Н. И. Договорные теории происхождения государства и права в Европе XVII-XVIII вв.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2011. 22 с.
72. Харченко С. Основні методологічні підходи до типології соціальних держав. *Гілея*. 2013. № 78. С. 382-386.
73. Хаустова М. Глобалізація і її вплив на сутність та соціальне призначення держави. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4 (75). С. 30-41.
74. Хоббі Ю. С. Міжнародно-правова регламентація взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами (проблематика модифікації державного суверенітету в умовах євроінтеграції): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 219 с.
75. Шай Р. Я. Питання типології держави і права з позиції формаційного підходу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2015. № 813. С. 175-180.
76. Шатіло В. Політико-правові чинники інституціоналізації поділу державної влади в Україні. *Право України*. 2013. № 5. С. 274-279.
77. Шемшученко Ю. Проблеми децентралізації публічної влади в контексті підвищення її ефективності. *Право України*. 2015. № 5. С. 28-38.
78. Шемшученко Ю. С. Правове забезпечення державного суверенітету України: моногр. Київ: Юридична думка, 2011. 298 с.

ТЕМА 3. ФОРМА ДЕРЖАВИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Форма державного правління: поняття та види:
 - монархія як форма державного правління: поняття, ознаки та види;
 - республіка як форма державного правління: поняття, ознаки та види.
- ❖ Загальна характеристика форми державного устрою:
 - унітарна держава: поняття, ознаки та види;
 - федерація: поняття, ознаки та види;
 - інші форми державного устрою.
- ❖ Форма державного режиму: загальна характеристика.
 - чинники, що впливають на вид політичного режиму.
 - демократичний режим: поняття, основні ознаки, види.
 - недемократичні режими: поняття, основні ознаки, різновиди.
- ❖ Міжнародні об'єднання держав: поняття, види та загальна характеристика.

II. Скласти схеми:

- ✓ Монархія як форма державного правління.
- ✓ Демократичний та антидемократичний державні режими: порівняльно-правовий аналіз.
- ✓ Міжнародні об'єднання держав: загальна характеристика.
- ✓ Ознаки унітарної держави.
- ✓ Порівняльно-правовий аналіз федерації та конфедерації.
- ✓ Основні ознаки видів республік: президентської, парламентської та змішаної.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Загальні закономірності та особливості розвитку монархій».
- ◆ «Форма державного правління сучасної Української держави: сучасний стан та тенденції розвитку».
- ◆ «Тоталітаризм: походження та сутність».
- ◆ «Республіка як гарантія демократії».
- ◆ «Форма державного режиму в постсоціалістичних країнах: теоретико-правовий аналіз».
- ◆ «Президентська форма правління: юридична модель та політична практика».
- ◆ «Правовий і державний режими: поняття і співвідношення».
- ◆ «Форма державного правління в теорії та практиці українського державотворення».

- ◆ «Парламентарна форма державного правління: особливості та видові ознаки».
- ◆ «Актуальні питання бікамералізму (двопалатної структури парламенту) в класичній європейській державно-правовій теорії».
- ◆ «Повноваження президента змішаної республіки та доктрина «прихованих» президентських повноважень».

IV. Теми есе:

- «Форма держави як предмет дослідження сучасної держави і права».
- «Форма держави» і «форма правління»: проблема співвідношення понять у державно-правовій теорії».
- «Концептуальні засади розуміння сутності форми держави».
- «Перспективи розвитку форми Української держави».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Сутність форми державного устрою.
- Трансформація права та його інститутів у тоталітарних політичних режимах.
- Президентська форма правління: юридична модель та політична практика.
- Форма державного правління сучасної України.
- Вплив інститутів громадянського суспільства на становлення і розвиток демократичного політичного режиму.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Гра передбачає оволодіння словниковим запасом з вивченої теми «Форма держави» та загальнонавчаними словами.

Grabamminute-гра, в якій здобувачу вищої освіти надається 1 хвилина для представлення терміну, написаного на інтерактивній картці. Учасник має надати найбільше інформації про даний предмет/термін, його значення, використання тощо. Отримує перемогу ЗВО, який надав найбільш повну та зв'язну інформацію про вказаний в картці предмет або термін.

Перевірка знань: словниковий запас з певної теми у поєднанні з граматиною. Хороший спосіб для закріплення пройденого матеріалу.

Особливості гри: покращується навички швидкого реагування, критичного мислення.

Терміни для інтерактивних карток: *конфедерація, імперія, тиранічна форма правління, демократичний режим, унітарна держава, теократична монархія, президентсько-парламентська республіка, ООН, НАТО.*

Інтерактивне завдання №2

Chainstory – гра на логіку, прояв фантазії та індивідуальності. Суть гри полягає у продовженні історії попереднього здобувача вищої освіти.

Перевірка знань: словниковий запас з теми «Форма держави» та загального словникового запасу в поєднанні з граматиною.

Особливості гри: покращується навички швидкого реагування, логічного мислення, підвищується увага, не меншу роль віддають фокусуванню на сюжеті історії, що допомагає розвивати пам'ять.

Гра проводиться в другій частині заняття для підвищення активності здобувачів вищої освіти та покращення сприйняття інформації. Вони не потребують значної підготовки та залежать від теоретичного рівня пізнання здобувачів.

Теми для обговорення:

Форма держави як предмет дослідження теорії держави і права.

Елементний склад форми держави: теоретико-правовий аналіз.

Класифікація сучасних форм державного правління.

Види унітарних держав: проблеми класифікації.

Політико-правова характеристика сучасних федеративних держав.

Політичний режим сучасної України: перспективи еволюції.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Форма держави. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Форма держави		Порядок (спосіб) організації та здійснення державної влади у країні.
2.	Форма державного правління		Порядок здійснення державної влади в певні способи певними методами й засобами.
3.	Форма державного устрою		Форма державного правління, при якій державна влада зосереджена цілком або частково в руках однієї особи – монарха, передається у спадщину, не залежить від населення (як правило, не затверджується ним).
4.	Форма державного режиму		Порядок утворення й організації вищих органів влади в державі.
5.	Монархія		Порядок поділу території держави на певні складові частини і співвідношення влади між ними і державою в цілому.

6.	Республіка		Проста єдина держава, частинами якої є адміністративно-територіальні одиниці, що не мають суверенних прав.
7.	Унітарна держава		Форма державного правління, за якої вища державна влада здійснюється представницьким загальнонаціональним органом влади (парламентом), обраним народом на певний термін.
8.	Федерація		Тимчасовий союз суверенних держав, які об'єдналися для досягнення певних цілей і спільно здійснюють низку напрямів державної діяльності (оборона країни, зовнішня торгівля, митна справа, грошово-кредитна система тощо) при збереженні в інших питаннях повної самостійності.
9.	Конфедерація		Складна союзна держава, частинами якої є державні утворення, що мають суверенні права.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Форма держави:

1	Структура форми	1)
		2)
		3)
2	Форми державного	1)
		2)
3	Види монархій	1)
		2)
4	Види республік	1)
		2)
		3)
		4)
5	Форми державного	1)
		2)
		3)
		4)
6	Форми державного	1)
		2)
7	Структура механізму	1)
		2)
		3)
8	Правові форми діяль-	1)
		2)
		3)

Практичне завдання №3

Заповніть таблицю. Форма держави:

1.	Ознаки республіки	1) президентська
		2) парламентська
		3) змішана
2.	Ознаки монархії	1) абсолютна
		2) конституційна
3.	Ознаки унітарної держави	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
4.	Ознаки федерації	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
5.	Види федерацій за способом створення	1)
		2)
		3)
6.	Види федерацій за способом розподілу й здійснення владних повноважень	1)
		2)
7.	Ознаки конфедерації	1)
		2)
		3)
		4)
8.	Ознаки демократичного режиму	1)
		2)
		3)
		4)

9.	Ознаки антидемократичного режиму	1)
		2)
		3)
		4)

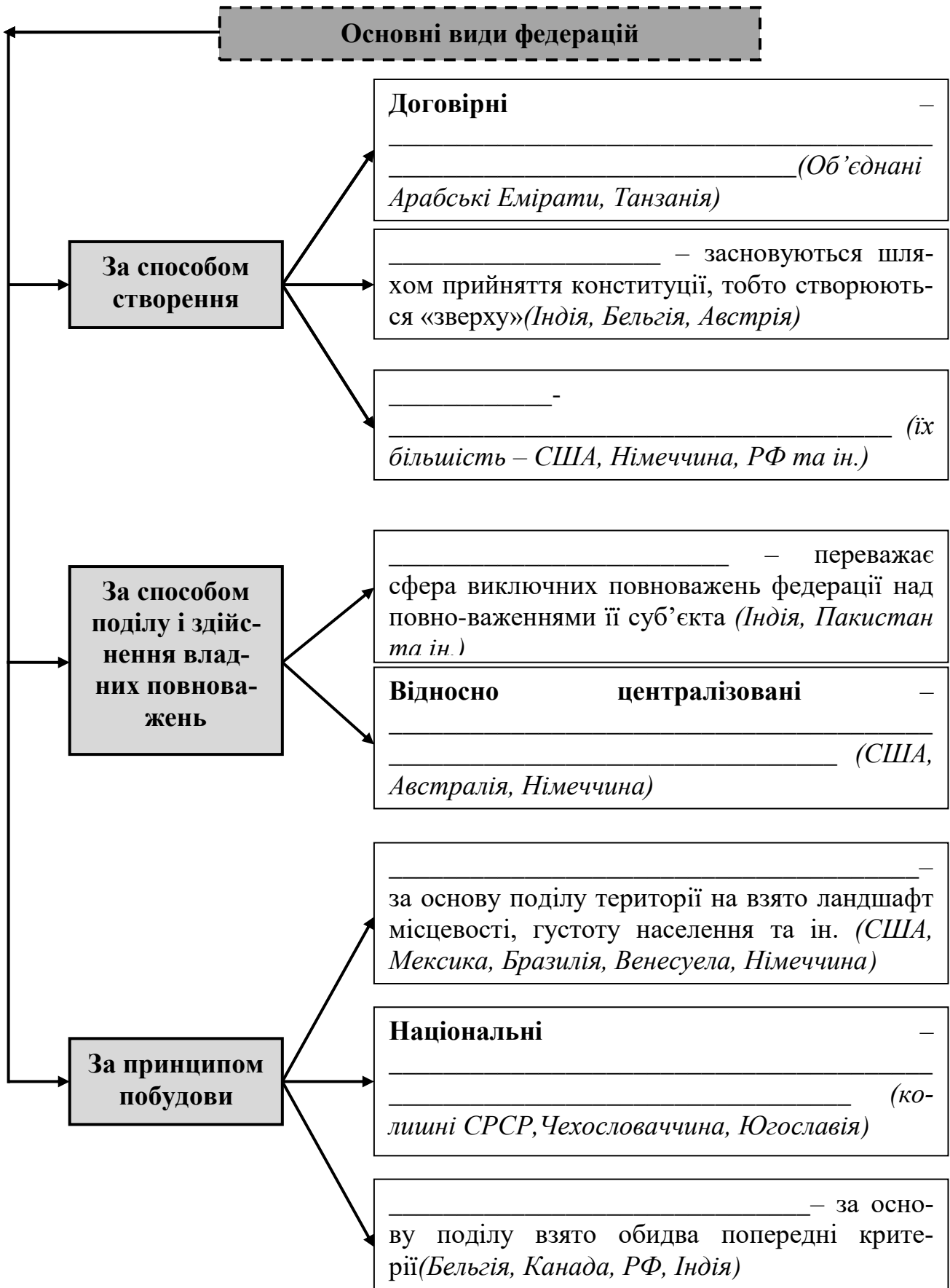
Практичне завдання №4

Заповніть таблицю. За ознаками визначити вид республіки:

1.		чіткий поділ законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, а взаємини між ними будуються на базі принципу так званих «стримувань і противаг»
		президент обирається позапарламентським шляхом на всенародних виборах
		президент – глава держави і виконавчої влади
		президент одноосібно керує виконавчою владою, посада прем'єр-міністра не передбачається
		уряд несе відповідальність тільки перед президентом, а не перед парламентом, тому що тільки президент може відправити його у відставку
2		президент є главою держави, але не главою виконавчої влади
		президент обирається або парламентом, або колегією, спеціально сформованої для його обрання з обов'язковою участю членів парламенту, тобто його влада похідна від парламенту
		президент призначає главу уряду, але не на власний розсуд, а з числа лідерів партії чи коаліції партій, які мають більшість місць у парламенті
		президент не несе відповідальність за діяльність уряду. Вона покладена на главу уряду

		акти, які видаються президентом, потребують контрасигнатури, тобто підпису прем'єр-міністра або міністра, які і несуть за них відповідальність
3		компетенційна перевага парламенту у формуванні уряду
		юридична відповідальність уряду перед парламентом і складання повноважень перед новообраним парламентом
		наділення глави держави правом розпуску парламенту за певних конституційно визначених підстав
		наділення президента суттєвими повноваженнями: у внутрішній і зовнішній політиці, функціонально поєднаними зі сферою виконавчої влади, пов'язаними з його можливістю втручатися в нормотворчий процес
4		президентові дозволяється вступати в конкуренцію за право формування уряду та обсяг його повноважень. Основою цієї конкуренції є право глави держави розпуску парламенту
		президент також виступає як арбітр між урядом й парламентом

Практичне завдання №5
Заповніть таблицю.

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. Держава, в якій правління здійснюється народом – це:

- а) аристократія;
- б) тимократія;
- в) олігархія;
- г) тиранія;
- д) демократія.

2. Форма державного правління – це:

- а) система форм інституційної, територіальної і політичної організації та здійснення державної влади в країні;
- б) спосіб інституційної організації вищої влади в державі, її поділ між вищими органами та їх правове становище;
- в) спосіб політичної організації та здійснення державної влади, виражений через сукупність прийомів, методів і засобів, які використовуються у взаєминах держави із суспільством і особою;
- г) спосіб територіальної організації влади в державі і співвідношення влади між територіальними частинами, на які вона поділена, і державою в цілому;
- д) порядок утворення певних складових частин держави.

3. Термін «форма правління» вперше на офіційному рівні вжито у:

- а) Швеції у 1772 р.;
- б) Португалії у 1826 р.;
- в) Саксонії у 1831 р.;
- г) Франції у 1848 р.;
- д) Норвегії у 1814 р.

4. Давньоримський філософ Цицерон виділяв такі форми правління, як:

- а) монархія, демократія, аристократія;
- б) аристократія, тимократія, олігархія;
- в) олігархія, тиранія, демократія;
- г) аристократія, тимократія, демократія;
- д) геронтократія, демократія, олігархія.

5. Форма правління, при якій вищі органи державної влади обираються безпосередньо народом або формуються виборними установами на певний строк – це:

- а) республіка;
- б) монархія;
- в) демократія;
- г) обмежена монархія;
- д) виборна республіка.

6. *Історичним видом республіки є:*

- а) соціалістична республіка;
- б) східна республіка;
- в) західна республіка;
- г) капіталістична республіка;
- д) звичайна республіка.

7. *Для республіки є характерним:*

- а) виборність вищих органів держави безпосередньо або опосередковано народом, тобто представницький характер державної влади;
- б) незмінюваність вищих посадових осіб і державних органів;
- в) безстроковість повноважень вищих посадових осіб держави і державних органів;
- г) відсутність відповідальності вищих посадових осіб держави за неналежне виконання своїх повноважень перед народом або вищим представницьким органом;
- д) передавання влади у спадок.

8. *Загальнодержавний представницький орган державної влади, основним завданням якого є вираз волі народу шляхом видання нормативно-правових актів, що регулюють найважливіші суспільні відносини, та здійснюють контроль за виконавчою владою:*

- а) парламент;
- б) уряд;
- в) рада;
- г) партія;
- д) народ.

9. *Глава держави, який втілює національну єдність, наступність державної влади, є гарантом національної незалежності та територіальної цілісності держави:*

- а) вождь;
- б) тиран;
- в) монарх;
- г) президент;
- д) народ.

10. *Залежно від обсягу державно-владних повноважень президента і парламенту республіки поділяються:*

- а) президентські, парламентські, змішані;
- б) абсолютні, обмежені, змішані;
- в) президентські, абсолютні, парламентські;
- г) змішані, парламентські, обмежені;

д) змішані, абсолютні, президентські.

11. *Різновид республіки, в якій парламент формує політично відповідальний перед ним уряд – це:*

- а) конституційна республіка;
- б) президентська республіка;
- в) парламентська республіка;
- г) змішана республіка;
- д) президентсько-парламентська республіка.

12. *Форма правління, якій притаманні поєднання в інституті президента повноважень глави держави та глави виконавчої влади, відсутність посади прем'єр-міністра, відповідальність уряду перед президентом – це:*

- а) авторитарна республіка;
- б) змішана республіка;
- в) парламентська республіка;
- г) президентська республіка;
- д) федеративна держава.

13. *Ознакою президентської республіки є:*

- а) президент не є одночасно главою держави і уряду;
- б) президент обирається безпосередньо народом або обраними народом виборцями, а тому несе політичну відповідальність безпосередньо перед народом;
- в) уряд підконтрольний і підзвітний парламенту, несе політичну відповідальність перед ним;
- г) відсутність інституту відповідальності президента у вигляді процедури відсторонення від влади;
- д) члени парламенту можуть бути членами уряду.

14. *Президентськими республіками є:*

- а) Йорданія, Ісландія;
- б) Сполучені Штати Америки, Швейцарія;
- в) Англія, Федеративна Республіка Німеччина;
- г) Україна, Фінляндія;
- д) Італія, Чехія.

15. *Держава, яка за формою державного правління є президентською:*

- а) Австрія;
- б) Великобританія;
- в) Марокко;
- г) Бразилія;
- д) Франція.

16. Форма правління, в якій поєднуються ознаки президентської та парламентської республіки – це:

- а) нетипова республіка;
- б) демократична республіка;
- в) народна республіка;
- г) компаративна республіка;
- д) змішана республіка.

17. До загальних ознак змішаних республік належить таке положення:

- а) формування уряду за участю глави держави і парламенту;
- б) заміщення посади президента шляхом непрямих виборів;
- в) повна залежність виконавчої влади від президента;
- г) президент не є арбітром між гілками влади;
- д) президент є главою виконавчої влади.

18. Країнами зі змішаною формою державного правління є:

- а) Білорусь, Перу, Україна;
- б) Оман, Саудівська Аравія, Кувейт;
- в) Йорданія, Марокко, Непал;
- г) Іспанія, Нідерланди, Україна;
- д) Малайзія, Об'єднані Арабські Емірати, Люксембург.

19. Сучасна Українська держава за формою державного правління є:

- а) парламентською республікою;
- б) президентською республікою;
- в) президентсько-парламентською республікою;
- г) парламентсько-президентською республікою;
- д) суперпрезидентською республікою.

20. Біцефальність виконавчої влади у змішаних республіках полягає у тому, що:

- а) президент є главою виконавчої влади;
- б) прем'єр міністр є главою виконавчої влади;
- в) відсутні центральні органи виконавчої влади;
- г) існує два «центра» виконавчої влади;
- д) органи виконавчої влади підконтрольні президенту та підзвітні парламенту.

21. Форма державного правління, яка розрізняються за способом організації верховної державної влади та ступеню участі населення в її формуванні:

- а) складна форма правління;
- б) унітарна форма правління;

- в) федераційна форма правління;
- г) конфедераційна форма правління;
- д) монархічна форма правління.

22. *Форма правління, при якій вища державна влада переходить у спадок – це:*

- а) демократія;
- б) монархія;
- в) тиранія;
- г) республіка;
- д) деспотія.

23. *Монархія характеризується такою ознакою:*

- а) главою держави є президент;
- б) влада, як правило, передається у спадок і зберігається довічно;
- в) монарх уособлює вищу державну владу в порядку делегування від народу;
- г) монарх є підлеглим будь-яким іншим суб'єктам влади;
- д) монарх несе конкретну політичну і юридичну відповідальність за результати свого правління.

24. *Монархія, яка має республіканську рису – систематичну виборність очільника країни, не може бути обраний будь-який громадянин, що задовольняє виборчим кваліфікаціям і вимогам для президента, а тільки один з декількох монархів – керівників складових елементів федерації, це:*

- а) виборна монархія;
- б) необмежена монархія;
- в) обмежена монархія;
- г) монархія;
- д) абсолютна монархія.

25. *Вид обмеженої монархії, в якій влада монарха суттєво обмежена у всіх сферах здійснення державної влади:*

- а) автономна монархія;
- б) президентська монархія;
- в) парламентарна (конституційна) монархія;
- г) змішана монархія;
- д) федеративна монархія.

ІХ. Словникова робота:

форма держави, структура форми держави, форма державного правління, монархія, республіка, абсолютна монархія, конституційна монархія, парламентська монархія, обмежені монархії, необмежені монархії, деспотична монархія, теократична монархія, станово-представницька монар-

хія, дуалістична монархія, парламентська республіка, президентська республіка, капіталістична республіка, буржуазна республіка, феодальна республіка, змішана республіка, форма державного устрою, унітарна держава, федерація, конфедерація, імперія, форма державного режиму, демократичний режим, антидемократичний режим, авторитарний режим, тоталітарний режим, ліберально-демократичний режим, консервативно-демократичний режим, радикально-демократичний режим, виборна монархія, суперпрезидентська республіка, теократична республіка, некласичні республіки, поліархічна форма правління, джамахірія, аристократична форма правління, олігархічна форма правління, тиранічна форма правління, геронтократична форма правління, співтовариство, співдружність, апарат держави, політичний режим, політична система, суверенітет, уряд, парламент, президент, верховенство права, верховенство закону, міжнародні об'єднання держав, міжнародні міжурядові організації, міжнародні неурядові організації.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

Спеціалізована література:

1. Arnaut V. Competența legislativă a parlamentului și limitele acesteia. *Legea si Viata*. 2017. № 9, ч. 1. С. 22-28.
2. Carnat T., Popa C. Considerații teoretice privind guvernarea, regimul politic și regimul de guvernare. *Legea si Viata*. 2017. № 5, ч. 1. С. 4-10.
3. Costachi G. Democrația – condiție indispensabilă afirmării societății civile și a cetățeanului în statul de drept. *Верховенство Права*. 2017. № 1. (30). С. 43-47.
4. Cuculescu A. Democrația – principiu intrinsec instituirii organelor puterii în stat. *Legea si Viata*. 2016. № 3, ч. 2. С. 41-46.
5. Goncharova Y. International legal endorsement of gender equality principle and its contribution to the democratic society development. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 2, ч. 2. С. 29-34.
6. Jankurová A. Efektivna verejná správa. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 2. С. 7-12.
7. Maiko T. Democratic aspects of Ukrain legislation on local democracy

- institutions. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 2. vydání. С. 155-158.
8. Moldovean B. Mecanismul puterii în stat: istorie și actualitate. *Legea si Viata*. 2016. № 11, ч. 1. С. 51-53.
 9. Morhun A. Scientific comprehension of ways of researching political regime in Ukraine: modern tendencies. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 5. vydání. С. 68-75.
 10. Ondrová D. Public administration, ethical integration and globalization. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 22-30.
 11. Алебастрова И. А. Территориальное деление и территориальное устройство публичной власти в государстве: основные модели. *Lex Russica*. 2012. № 5. С. 925-937.
 12. Байрачная Л. Политическая власть и легитимность: к вопросу о соотношении. *Legea si Viata*. 2017. № 8, ч. 2. С. 8-12.
 13. Баликіна Л. І. Парламентаризм – система політичної організації держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 100-106.
 14. Барабаш Ю. Президент у змішаних республіках: деякі питання конституційно-правової теорії та практики. *Право України*. 2012. № 8. С. 93-99.
 15. Барикова А. Роль парламента и публичной администрации в процессе систематизации права электронных коммуникаций. *Legea si Viata*. 2016. № 4, ч. 3. С. 2-5.
 16. Березенко В. В. Правовий режим державного кордону України: конституційно-правові аспекти регулювання та захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.
 17. Белєвцева В. В. Організаційно-правове забезпечення адміністративно-правових режимів у сфері державної безпеки України: моногр. Харків: Право, 2013. 349 с.
 18. Біла-Кисельова А. Від антидемократичних тенденцій до сучасної концепції прав людини в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 43-48.
 19. Бойко Ю. П. Федерализм как принцип государственного устройства: вопросы теории. *Евразийский юридический журнал*. 2013. № 1. С. 78-81.
 20. Бондарева К. В. Теоретичне питання визначення основних суб'єктів процесу правової інституціоналізації політичних режимів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 3. С. 3-8.
 21. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики: моногр. Запоріжжя: Дике поле, 2005. 540 с.
 22. Волощук О. Т. Причини бікамералізму. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 3. С. 35-44.
 23. Вороніна К. Ю. Особливості легітимації політичного режиму в умовах демократичного транзиту: дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2011. 244 с.
 24. Габінет Д. А. Унітарна форма державного устрою України у поглядах представників вітчизняної політико-правової думки в період між світови-

- ми війнами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2012. Вип. 19. С. 14-18.
25. Гавриленко В. В. Державний суверенітет як політико-правова категорія: підходи до визначення та інтерпретації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 15-18.
 26. Генадій Ш. Авторитарний політичний режим: теоретико-методологічні підходи до визначення. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2014. Вип. 5. С. 329-338.
 27. Георгієвський Ю. Оптимізація співвідношення деконцентрації та децентралізації як вимога конституційної модернізації. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 118-122.
 28. Гончаренко В. Бікамералізм у контекст конституційної реформи в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 67-77.
 29. Гончаренко В. Склад верхньої палати бікамерального парламенту (історико-правовий аспект). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 48-55.
 30. Грабіна Г. Субкультура влади в сучасній Україні: особливості ціннісного коду президентів. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 1. vydání. С. 130-135.
 31. Гречко О. Територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут: сутність, структура і зміст. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 17-23.
 32. Грибовський Б. О. Еволюція юридичного контролю: інституційно-функціональний аспект. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 18-21.
 33. Грицай І. О. Загальнотеоретичний аналіз гендерного збалансування в національних парламентах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6. С. 3-7.
 34. Грицай І. Ретроспектива та сучасний зміст паритетної демократії: теоретико-правовий аспект. *Верховенство Права*. 2017. № 3. (30). С. 44-50.
 35. Гультай М. Виникнення та утвердження конституціоналізму як обов'язкової складової демократичного державного устрою. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 3. С. 97-115.
 36. Данелія О. С. До питання захисту політичних прав юридичної особи в Європейському суді з прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 18-26.
 37. Дубняк М. Зміцнення прямої демократії на місцевому рівні шляхом удосконалення правового регулювання інформаційної взаємодії. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 3. vydání. С. 109-117.
 38. Єрмакова Г. С. Проблема взаємовідносин і трансформації права, релігії та держави: історіографічний аналіз і перспективи теоретичного дослідження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6. С. 8-12.
 39. Жуков Є. В. Теоретико-методологічні засади розуміння форми державно-

- го устрою в добу інформатизації. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право.* 2013. № 5. С. 196-201.
40. Журавльова Ю.О. Реформа децентралізації та її вплив на надання суспільних благ в Україні. *Економіка та держава.* 2019. № 5. С. 20-24.
 41. Загурська-Антонюк В. Ф. Сучасні тенденції децентралізації державної влади та їх реалізація в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2019. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2019/26.pdf
 42. Задорожня Г. В. Правосуб'єктність глави держави: конституційно-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2015. № 7. С. 49-57.
 43. Звоздецька І. В. Правові ознаки парламентських процедур. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2016. № 2. С. 35-38.
 44. Ільницький М. С. Референдум як форма безпосередньої демократії в Україні. *Форум права.* 2016. № 3. С. 103-105.
 45. Коваль О. Я. Підходи до розуміння легітимності влади в історії політичних і правових учень. *Порівняльно-аналітичне право.* 2016. № 5. С. 21-24.
 46. Коваль О. Я. Проблеми легітимності влади в сучасному інформаційному суспільстві. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2016. № 5. С. 11-15.
 47. Коваль О. Я. Співвідношення понять «легітимність», «легальність» та «легалізація». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2016. № 6. Т. 2. С. 7-10.
 48. Козак Ю.-М. Р. Правові засади легітимації державної влади в Україні. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 2. С. 15-19.
 49. Колінко Я. А. Надзвичайний стан як особливий державно-правовий режим: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 20 с.
 50. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України.* 2015. № 4. С. 103-109.
 51. Кормич А. Виклик Національної безпеки сучасної держави: Український погляд. *Evropský politický and law diskurz.* 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 102-106.
 52. Кукарцев О. Варіативність дефініювання терміна «імперія» у науковому дискурсі. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку.* 2015. Вип. 27. С. 28-32.
 53. Куфтирєв П. В. Електронна демократія як особлива форма державно-політичного режиму. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 1. С. 34-38.
 54. Литвинов О. М. Республіканська форма правління як засада конституційного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
 55. Лучко М. О. Поняття та сутності децентралізації публічної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2017. № 3. С. 29-34.

56. Лясковець О. В. Парламент – орган народного представництва в зарубіжних країнах. *Право і суспільство*. 2015. № 4 (1). С. 13-17.
57. Магновський І. Й. Особливості референдної демократії в Україні: конституційно-правовий аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 3. С. 22-26.
58. Манташян М. Політико-правові засади політичної стабільності у нових демократіях. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 3. vydání. С. 88-93.
59. Мартинюк Р. «Суперпрезидентська республіка»: конституційно-правова оцінка феномену та досвід пострадянських країн. *Право України*. 2013. № 7. С. 252-262.
60. Мартинюк Р. Змішана республіка – напівпрезидентська форма правління? *Право України*. 2018. Вип. 1. С. 172-183.
61. Мартинюк Р. Класифікація форми правління: проблема вибору критеріїв. *Право України*. 2018. № 12. С. 207-219.
62. Марченко М. В. Конституційно-правова природа права вето глави держави. *Форум права*. 2017. № 4. С. 141-146.
63. Меженська О. Наслідки державного перевороту: минуле та сучасність. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 4. vydání. С. 132-137.
64. Михайлов М. Б. До питання про принципи безпосередньої демократії. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 82-84.
65. Мкртумян А. Р. Конституционно-правовой статус автономных образований в современных государствах с различной формой государственного устройства. *Административное и муниципальное право*. 2012. № 4. С. 19-24.
66. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
67. Новиков О. В., Черніков Д. Ю. Політичний режим як характерна ознака суспільства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 24-27.
68. Омелян С. Гарантії реалізації принципу незалежності конституційного правосуддя у демократичних державах. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 2. С. 155-160.
69. Орзих М. Президентська республіка – різновид республіканської форми правління. *Право України*. 2009. № 10. С. 72-77.
70. Остапенко О. Г. Реалізація Україною політичних цілей угоди про асоціацію. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 28-31.
71. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.
72. Процюк І. В. Втілення принципу поділу влади в дуалістичних і парламентських монархіях. *Проблеми законності*. 2012. Вип. 120. С. 3-13.

73. Пушкарев С. В. Нетипичные формы республик с президентской системой правления. *Современное право*. 2012. № 7. С. 16-19.
74. Ременяк О. Децентрализація публичної влади в українській правовій мислі новітнього часу. *Leges si Viata*. 2017. № 11, ч. 2. С. 134-137.
75. Речицький В. До питання про конституційно-правові гарантії народного суверенітету в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 168-177.
76. Слинько Т. Еволюція права на свободу слова: порівняльно-правовий аспект. *Leges si Viata*. 2017. № 9, ч. 2. С. 110-114.
77. Топчій В. В. Межі державного суверенітету: теорія та практика. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 78-81.
78. Федоренко В. Л. Парламенти і парламентаризм – пріоритетний напрямок конституційно-правових досліджень в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 129-133.
79. Фрицький Ю. О. Сутність влади як філософсько-правової категорії. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 23-29.
80. Черняк Є. В. Зміна форми правління як мета конституційних перетворень: порівняльно-правовий аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спеціальний випуск, ч. 2. С. 40-43.
81. Шаповал В. Парламент як представницький орган. *Право України*. 2015. № 3. С. 114-134.
82. Шестопалова Л. М. Форма державного устрою як матриця соціального розвитку. *Форум права*. 2014. № 1. С. 526-531.
83. Шкабко С. І. Форма правління як елемент форми держави та основа категорія державознавства. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 4. С. 49-54.
84. Яковлев А. Принцип розподілу державної влади та його забезпечення в конституційному процесі сучасної України. *Leges si Viata*. 2016. № 11, ч. 2. С. 164-168.

ТЕМА 4. МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Теоретико-концептуальна модель механізму української держави.
- ❖ Органи держави як основний елемент механізму держави.
- ❖ Поділ влади як принцип організації і діяльності державного апарату.
- ❖ Місце і роль Верховної Ради України у формуванні правозахисного механізму держави.
- ❖ Місце судової гілки влади в системі державної влади України.
- ❖ Виконавча влада та її місце і роль в системі державної влади.

II. Скласти схеми:

- ✓ Принципи організації та функціонування механізму держави.
- ✓ Структура механізму держави.
- ✓ Принципи організації і діяльності державного апарату.
- ✓ Державний орган як первинний елемент державного апарату: поняття, ознаки, структура.
- ✓ Поділ влади як принцип організації і функціонування державного апарату.
- ✓ Органи законодавчої, виконавчої та судової гілок влади: загальна характеристика, функції та принципів діяльності.
- ✓ Державна служба та її види.
- ✓ Співвідношення понять виконавчої влади і державного управління.
- ✓ Взаємозв'язок понять «судова влада», «правосуддя» і «судочинство» у контексті сучасного реформування.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Органи державної влади як суб'єкти державного управління».
- ◆ «Вплив принципу поділу державної влади на формування демократичної моделі влади: зарубіжний досвід і Україна».
- ◆ «Державні органи влади та органи місцевого самоврядування як суб'єкти забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні».
- ◆ «Органи прокуратури в системі координат державної влади на сучасному етапі».
- ◆ «Удосконалення діяльності органів державної влади щодо забезпечення прав людини і громадянина в контексті євроінтеграційних процесів».
- ◆ «Державна служба в умовах становлення громадянського суспільства: трансформація стилю державно-управлінської діяльності».
- ◆ «Державний службовець в умовах реформування державного управління в Україні».

- ◆ «Державний службовець і публічний службовець: понятійно-правова характеристика».
- ◆ «Національне антикорупційне бюро України як інституційна гарантія забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції».
- ◆ «Національне агентство з питань запобігання корупції в системі органів протидії корупції в Україні».

IV. Теми есе:

- «Ідея поділу влади в українській політико-правовій думці».
- «Значення принципу розподілу гілок влади як основа для створення дієвої системи стримувань і противаг».
- «Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина».
- «Децентралізація та реформа місцевого самоврядування».
- «Децентралізація влади в Україні як засіб посилення демократії та підвищення її стабільності».
- «Співвідношення визначень понять «децентралізація» та «деконцентрація» влади».
- «Ідеальний державний службовець очима молоді: міф чи реальність?».
- «Основні проблеми та напрями залучення молоді до державної служби».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Теоретико-концептуальна модель механізму української держави.
- Принципи організації та діяльності механізму Української держави.
- Ідея поділу влади в українській політико-правовій думці.
- Правова реформа та її вплив на розвиток організації та діяльності прокуратури.
- Теоретичні засади та концептуальна модель реформування органів судової влади України.
- Особливості державної служби в Україні в умовах адміністративної реформи.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання № 1

Робота в малих групах. Час – 15 хв. ЗВО поділяються на групи по 4-5 осіб. Кожна група отримує від викладача на картці назву органу державної влади (*орган законодавчої влади, орган виконавчої влади, орган судової влади, місцеві державні органи, органи місцевого самоврядування тощо*). Протягом 5 хв. студенти радяться в середині малої групи щодо презентації діяльності свого органу державної влади.

Завдання: за 2 хв. презентувати вид органу державної влади, описуючи, але не називаючи його. Інші здобувачі вищої освіти мають здогадатися, про який вид органу державної влади йдеться та назвати його. Викладач може корегувати відповіді здобувачів вищої освіти у разі потреби.

Інтерактивне завдання № 2

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач озвучує ключове питання для обговорення: *«Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві»*. Кожна підгрупа здобувачів вищої освіти складає на аркуші 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі здобувачів вищої освіти та слухає відповідь. Якщо відповідь неповна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». Здобувачі вищої освіти, які надали повну/точну відповідь відправляють «бумеранг» іншій підгрупі. Викладач оцінює як питання, так і відповіді. Наприкінці «бумерангу» викладач здійснює підрахунок кількості балів, що набрала кожна підгрупа.

Інтерактивне завдання № 3

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному здобувачу вищої освіти можливість коротко і швидко висловити свою думку чи позицію на тему: *«Значення принципу поділу гілок влади як основа для створення дієвої системи стримувань і противаг»*. Висловлює думку чи позицію тільки здобувач вищої освіти, який отримав «уявний» мікрофон.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Механізм і апарат держави. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Механізм держави	публічно-правова зобов'язальна діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб із забезпечення реалізації прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що звертаються до них з цією метою
2.	Ознаки механізму держави	самостійні статутні організації, засновані на державній власності, що мають статус юридичної особи і здійснюють виробничу діяльність з метою створення матеріальних цінностей і одержання відповідного доходу
3.	Принципи організації і діяльності державного апарату	організації, що здійснюють соціально-культурну, наукову, навчально-виховну та інші види невиробничої діяльності з метою створення духовних цінностей і фінансуються цілком чи частково за рахунок державного бюджету
4.	Державний апарат	відокремлена від суспільства спеціально створена і юридично оформлена система органів держави та їх підрозділів, що здійснюють державну владу і управління суспільством з метою виконання функцій і завдань держави і спираються у разі потреби на державний примус
5.	Державні підприємства	загальноприйняті відправні норми-ідеї найвищого авторитету, що слугують імперативними засадами, на підставі яких відбувається організація і функціонування державних органів, здійснюється синхронність виконання функцій та завдань держави
6.	Державні установи	властивості, які характеризують перш за все його юридичну природу, зокрема визначають зміст і правові межі функціонування, висвітлюють внутрішньо-організаційні зв'язки між елементами, визначають правову сутність, виокремлюючи серед інших юридичних механізмів, розкривають зв'язки з іншими соціальними системами, підкреслюють його особливості, специфіку, пріоритети, тенденції розвитку як соціальної системи, яка реагує на зовнішні процеси демократичної суспільної трансформації, глобалізації та інтеграції

7.	Державні інститути організаційного характеру	система органів держави, що складається з державних службовців: вищі органи (уряд), центральні органи (міністерства), місцеві органи (місцева державна адміністрація)
8.	Апарат управління	структурні підрозділи правоохоронних органів (поліція), розвідка і контррозвідка, митниця (деякою мірою) і установи пенітенціарної системи (в'язниці, виправні колонії та ін.)
9.	Апарат примусу	інститути організаційно-економічної системи, інститути організаційно-політичної системи, інститути організаційно-соціальної системи, інститути організаційно-культурної системи та ін.
10.	Адміністративні послуги	нормативно визначена ієрархічна система державних інститутів – органів, підприємств, установ та інших структур, забезпечених необхідними організаційними, матеріально-технічними та фінансовими засобами з метою практичної реалізації функцій держави

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Механізм держави, державний апарат та державні органи:

1.	Ознаки механізму держави та його елементів	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
2.	Принципи організації та функціонування механізму держави	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
3.	Структура механізму держави	1)
		2)
		3)
		4)

4.	Склад державного апарату	1)
		2)
5.	Сфери відносин державного апарату	1)
		2)
6.	Ознаки державного апарату	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
		7)
		8)
7.	Основні принципи організації та діяльності державного апарату	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
8.	Принципи організації і діяльності державного апарату	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
		7)
		8)
9.	Структура державного органу	1)
		2)
10.	Ознаки державного органу	1)
		2)
		3)
		4)
		5)

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Органи державної влади. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

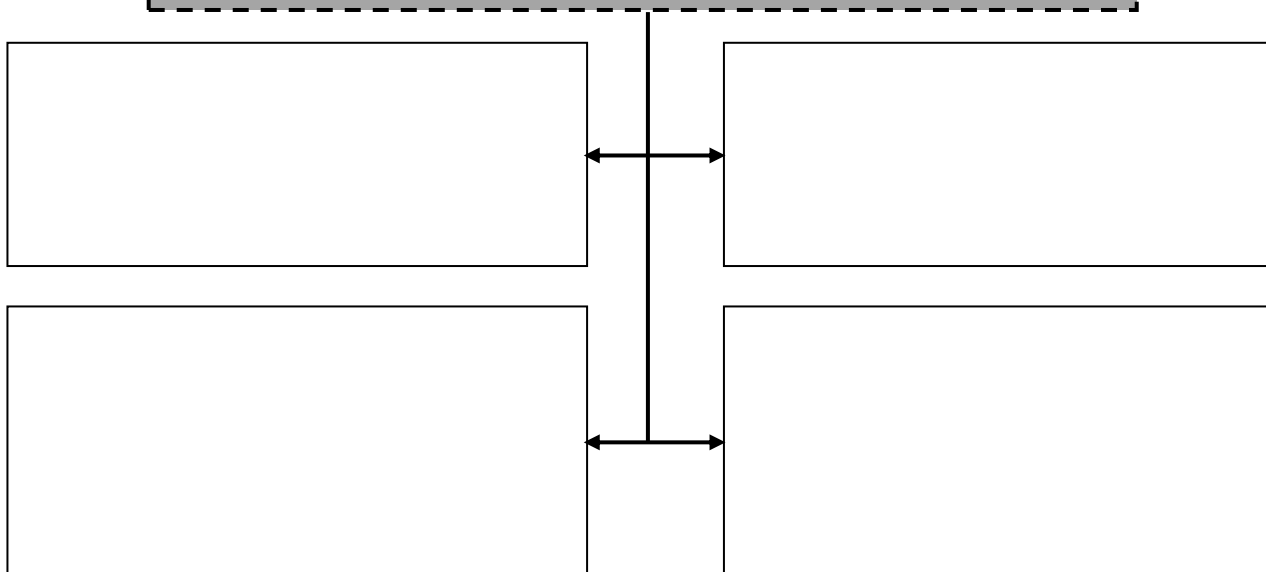
1.	Глава держави		штаб з організації виконавчо-розпорядчої діяльності всіх органів виконавчої влади
2.	Вищий виконавчий орган держави		єдиний представницький орган народу і єдиний законодавчий орган, який цілком або частково створює інші вищі органи держави, визначає основи внутрішньої і зовнішньої політики держави і бере участь у її здійсненні, контролює діяльність інших вищих органів і посадових осіб
3.	Вищий законодавчий орган держави		становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави
4.	Конституційний Суд України		є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України
5.	Місцеві суди		є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом
6.	Верховний Суд		окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах)
7.	Прокуратура		державний колегіальний орган який від імені Верховної Ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням
8.	Правоохоронні органи		державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України

9.	Служба безпеки України		структуровані колективи службовців, що здійснюють державні і недержавні функції контролю, нагляду, досудового слідства, охорону і захист усіх форм власності, охорону природи, охорону прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина інші правоохоронні функції
10.	Рахункова палата		найвища посадова особа держави і водночас конституційний орган, який займає найвище місце в системі органів державної влади, здійснює верховне представництво у внутрішній і зовнішній політиці, є символом державності та національної єдності

Практичне завдання №4

Заповнити схеми. Складові механізму держави:

«Механізм держави» включає в себе такі складові:

Практичне завдання №5

Заповнити схему. Державні органи: критерії класифікації та види:

Види державних органів за принципом поділу державної влади:				
Види державних органів за характером і змістом діяльності:				
Види державних органів за способом (формою) створення:				
Види державних органів за часом функціонування (дії):				
		цілей		
Види державних органів за кількісним складом:				
Види державних органів за способом прийняття рішень:				
Види державних органів за широтою компетенції:				
Види державних органів за територіальною ознакою (за територією, на яку поширюються повноваження):				
Види державних органів за правовими формами діяльності:				

Практичне завдання №6

Заповнити таблицю. Види інститутів держави:

1.	Види інститутів держави за структурно-функціональним принципом	1)
		2)
		3)
		4)
2.	Види інститутів держави за ступенем складності	1)
		2)
3.	Види інститутів держави за пріоритетністю положення	1)
		2)
4.	Види інститутів держави за принципом «поділу влади»	1)
		2)
		3)

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. *Механізм Української держави в широкому розумінні – це:*

а) цілісна ієрархічна система всіх державних організацій, які практично здійснюють завдання та функції держави;

б) складовий елемент апарату держави, який безпосередньо здійснює функції держави та наділений владними повноваженнями;

в) специфічний вид соціальних механізмів, який має особливу, складну природу, що обумовлена правовою сутністю самої держави;

г) система нормативно визначених державних організацій, за посередництвом яких держава виконує покладені на неї завдання та реалізує функції;

д) головні напрями і види діяльності держави, обумовлені її завданнями і цілями і такі, що характеризують її сутність і соціальне призначення у суспільстві.

2. *Конституційно-правові засади механізму Української держави – це:*

а) складовий елемент механізму держави, який безпосередньо здійснює функції держави та наділений владними повноваженнями;

б) принципи закріплені в чинному законодавстві України, що визначають суть, зміст та порядок функціонування механізму Української держави;

в) специфічний вид соціальних механізмів, який має особливу, складну природу, що обумовлена правовою сутністю самої держави;

г) цілісна ієрархічна система всіх державних організацій, які практично здійснюють завдання та функції держави;

д) головні напрями і види діяльності держави, обумовлені її завданнями і

цілями і такі, що характеризують її сутність і соціальне призначення у суспільстві.

3. У науковій літературі ознаки механізму держави умовно поділяють на:

- а) основні та додаткові;
- б) загальні та основні;
- в) спеціальні та додаткові;
- г) функціональні та загальні;
- д) функціональні та додаткові.

4. В юридичній літературі поняття «функції держави» та «механізм держави» співвідносяться таким чином:

- а) «механізм держави» є різновидом «функцій держави»;
- б) зв'язок між «функціями держави» та її механізмом є нерозривним і прямим;
- в) «функції держави» є ширшим поняттям за «механізм держави»;
- г) поняття «функції держави» та «механізм держави» є різними за змістом та не перебувають у взаємозв'язку;
- д) поняття «функції держави» є більш вузьким за змістом, ніж «механізм держави».

5. Ознакою механізму держави є:

- а) цілісність та ієрархічність елементів;
- б) відсутність правової регламентації;
- в) відсутність організаційно-матеріальної основи;
- г) невизначеність зв'язків між елементами;
- д) відсутність чітко вираженої структури.

6. Однією з ознак механізму держави є:

- а) відсутність правової регламентації;
- б) єдність завдань, цілей і принципів організації та функціонування;
- в) розрізненість елементів;
- г) безсистемність;
- в) регламентованість.

7. Структурними елементами механізму держави є:

- а) державний апарат, державні установи та підприємства;
- б) прокуратура, поліція та судові органи;
- в) навчальні заклади та державні адміністрації;
- г) уряд, парламент та армія;
- д) органи державного управління, судові органи та органи прокуратури.

8. *Державна технологія, для якої є характерним спеціалізований розподіл праці, чітка управлінська ієрархія, правила, стандарти та загальнообов'язкові регламентовані процедури, виконання яких не залежить від того, хто саме і стосовно кого їх виконує – це:*

- а) адхократія;
- б) диктатура;
- в) бюрократія;
- г) державне проектування;
- д) креативна корпорація.

9. *Державний апарат – це:*

а) сукупність державних органів, установ, підприємств, організацій, за посередництвом яких здійснюються завдання та функції держави;

б) сукупність державних органів, їх ланок і підрозділів, уповноважених безпосередньо здійснювати державну владу та управління, які спираються у своїй діяльності на можливість застосування примусу;

в) група державних службовців, які наділені компетенцією для виконання функцій і завдань держави;

г) сукупність інститутів управління та інших політичних організацій, які беруть участь у формуванні і здійсненні політичної влади;

д) група висококваліфікованих державних службовців, які використовують у професійній діяльності новітні інноваційні форми і методи управління.

10. *В юридичній літературі поняття «механізм держави» та «державний апарат» співвідносяться таким чином:*

а) поняття «механізм держави» та «державний апарат» не перебувають у зв'язку;

б) поняття «державний апарат» ширше за поняття «механізм держави»;

в) поняття «державний апарат» та «механізм держави» є тотожними;

г) «державний апарат» є різновидом «механізму держави»;

д) поняття «механізм держави» ширше за поняття «державний апарат».

11. *До принципів організації і діяльності державного апарату належить:*

а) поділ державної влади;

б) невиборність вищих органів державної влади;

в) принциповість;

г) динаміка кадрів;

д) статичність.

12. *До принципів організації і діяльності державного апарату належить принцип:*

а) національної справедливості;

б) єдності влади;

- в) невідворотності відповідальності;
- г) поєднання переконання та примусу;
- д) диспозитивності.

13. Первинним структурним елементом державного апарату є:

- а) державна установа;
- б) державне підприємство;
- в) державний орган;
- г) державний комітет;
- д) державний департамент.

14. До структури державного апарату належать:

- а) політичні партії, профспілки;
- б) представницькі органи влади, виконавчі органи, органи правосуддя;
- в) приватні організації;
- г) приватні установи;
- д) громадські об'єднання.

15. Структурно відокремлена, внутрішньо організована, юридично оформлена частина державного апарату, яка є колективом громадян держави, має державно-владні повноваження та необхідні правові, матеріально-фінансові засоби для реалізації завдань і функцій держави, використовує правові та організаційні форми і методи діяльності – це:

- а) державний орган;
- б) державний апарат;
- в) державна установа;
- г) державне підприємство;
- д) механізм держави.

16. Первинною ознакою державного органу є:

- а) наявність державно-владних повноважень;
- б) юридична оформленість;
- в) структурна відокремленість;
- г) колегіальність;
- д) внутрішня організованість.

17. Державні органи за місцем у системі державного апарату класифікують на:

- а) первинні та вторинні;
- б) виборні, призначувані та успадковані;
- в) постійні та тимчасові;
- г) загальнодержавні та місцеві;
- д) правотворчі, правозастосовні, правоохоронні та контролюючі-наглядові.

18. За способом утворення державні органи класифікують на:

- а) колегіальні та одноособові;
- б) законодавчі, виконавчі та судові;
- в) виборні, призначувані та успадковані;
- г) загальнодержавні та місцеві;
- д) правотворчі, правозастосовні та правоохоронні.

19. Залежно від терміну повноважень представницькі органи можуть бути:

- а) постійними або періодично діючими;
- б) тимчасовими;
- в) довгостроковими;
- г) безстроковими;
- д) постійними.

20. За територіальною юрисдикцією державні органи класифікують на:

- а) первинні та вторинні;
- б) виборні, призначувані та успадковані;
- в) постійні та тимчасові;
- г) загальнодержавні та місцеві;
- д) правотворчі, правозастосовні та правоохоронні.

21. За функціями і правовими формами діяльності державні органи класифікують на:

- а) правотворчі, правозастосовні, правоохоронні та контрольні-наглядові;
- б) загальнодержавні, місцеві та локальні;
- в) первинні та вторинні;
- г) виборні, призначувані та успадковані;
- д) постійні та тимчасові.

22. Залежно від особового складу державні органи класифікують на:

- а) законодавчі, виконавчі та судові;
- б) центральні та місцеві;
- в) одноособові та колегіальні;
- г) первинні та вторинні;
- д) виборні, призначувані та успадковані.

23. Спільною ознакою для всіх різновидів державних організацій, що входять до складу механізму держави є таке положення:

- а) за своєю природою є державними інститутами на відміну від громадських або приватних організацій;
- б) за їх посередництвом практично не виконуються завдання і функції держави;

- в) ліквідуються за рішенням уповноважених приватних органів;
- г) створюються державою з метою забезпечення реалізації соціальних інтересів;
- д) їх працівники не мають правового статусу державного службовця.

24. В юридичній літературі поняття «державний орган» та «державна організація» співвідносяться таким чином:

- а) «державний орган» є різновидом «державної організації»;
- б) «державна організація» є ширшим поняттям за «державний орган»;
- в) «державний орган» є ширшим поняттям за «державна організація»;
- г) поняття «державний орган» та «державна організація» є тотожними;
- д) поняття «державний орган» та «державна організація» є цілком самостійними та не перебувають у зв'язку.

25. Яка з зазначених ознак органів держави не характеризує їх відмінність від державних підприємств, установ, організацій та недержавних структур:

- а) є структурним елементом апарату держави;
- б) мають певну економічну і організаційну залежність;
- в) створюється державою чи обирається безпосередньо народом, мають територіальні межі діяльності;
- г) наділені нормативно закріпленими державновладними повноваженнями;
- д) мають відповідну компетенцію, приймають юридично обов'язкові нормативні та індивідуальні акти.

ІХ. Словникова робота:

механізм держави, структура механізму держави, державний апарат, структура державного апарату, державний орган, державні підприємства, державні установи, принципи організації і діяльності державного апарату, влада, суб'єкт влади, об'єкт влади, державно-владні відносини, соціальна влада, політична влада, публічна влада, державна влада, принципи діяльності державної влади, принцип єдності державної влади, принцип розподілу державної влади, принцип суверенітету, принцип законності, принципи виборності, принципи розділення і з'єднання влади, принцип єдиноначальності, принцип колегіальності, принцип ієрархічності, принцип професіоналізму, форми здійснення державної влади, методи здійснення державної влади, система «стримувань і противаг», парламент, уряд, судочинство, правосуддя, орган законодавчої влади, орган виконавчої влади, орган судової влади, місцеві державні органи, органи місцевого самоврядування, державна служба, державний службовець, посада, посадова особа, безпосередній керівник, керівник державної служби в державному органі, посада державної служби, професійна компетентність, рівнозначна посада, службова дисципліна, ци-

вільна державна служба, мілітаризована (військова, воєнізована) державна служба.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08 червня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
- ❖ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.
- ❖ Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.
- ❖ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
- ❖ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
- ❖ Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
- ❖ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- ❖ Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
- ❖ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
- ❖ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011.

- № 38. Ст. 385.
- ❖ Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17 березня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 11. Ст. 69.
- ❖ Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 29. Ст. 191.
- ❖ Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
- ❖ Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051.
- ❖ Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
- ❖ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. В. Президент України як суб'єкт конституційної реформи і гарант додержання Конституції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 12-17.
2. Андрійко О. Ф. Органи державної влади як суб'єкти державного управління. Судова апеляція. 2019. № 2. С. 35-38.
3. Артеменко І. В. Взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства у формуванні й реалізації молодіжної політики: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2017. 20 с.
4. Бабенко К. А. Конституційно-правовий вимір реалізації принципу поділу державної влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 7 (105). С. 19-27.
5. Батанов О. Проблеми конституційної регламентації компетенції місцевого самоврядування в Україні та зарубіжних країнах. *Право України*. 2015. № 9. С. 104-113.
6. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 2. С. 36-39.
7. Берназюк О. О. Конституційно-правовий статус допоміжних органів при вищих органах державної влади України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 20 с.
8. Бондаренко К. В. Деякі принципи державного управління адміністративно-політичною сферою. *Право і суспільство*. 2015. № 5 (2). С. 158-163.
9. Бортун М. І. Становлення правового регулювання органів прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
10. Бриль К. І. Адміністративно-правове забезпечення децентралізації держа-

- вної влади в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 39 с.
11. Булкат М. С. Деякі питання теоретико-правової природи та сутності судової влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 97-108.
 12. Валькова А. І. Правова природа конституційного контролю та його місце в державно-правовому механізмі. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (2). С. 9-12.
 13. Вандін Є. В. Організаційно-правові засади діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
 14. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
 15. Добровольський Д. М. Незалежність як засада організації та діяльності органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
 16. Дрозд О. Ю. Характеристика окремих етапів проходження державної служби, що регулюються нормами адміністративного права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 1. С. 70-73.
 17. Дудченко О. С. Теоретична визначеність і змістовне наповнення поняття «механізм держави». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 1. С. 10-12.
 18. Дьячков Д. Принцип политической нейтральности прокуроров при осуществлении ими функций прокуратуры. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 44-47.
 19. Жувака С. О. Історико-теоретичний аналіз розвитку функцій прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 19 с.
 20. Завадяк О. П. Структура механізму адміністративно-правового забезпечення законності та дисципліни в органах виконавчої влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 275-279.
 21. Изотова М. О. Правовий статус керівника місцевої прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.
 22. Калінкін А. С. Конституційна реформа у сфері децентралізації державної влади: проблеми теорії та практик: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 17 с.
 23. Карпунцов В. В. Процесуальна компетенція органів прокуратури України: адміністративно-правовий аспект. Київ: Логос, 2018. 376 с.
 24. Качний О. С. Інноваційні механізми державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України: теорія, методологія, практика: моногр. Київ: [б. в.], 2018. 626 с.
 25. Квітка С. А. Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень: моногр. Дніпро: Грані, 2017. 266 с.
 26. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансфо-

- рмацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.
27. Кічмаренко С. М. Адміністративно-правові аспекти місця і ролі судової влади в механізмі держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 2. С. 34-39.
 28. Кобизаєв В. Є. Принципи виконання судових рішень в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 4. С. 133-137.
 29. Кондратенко В. М. Реалізація принципів гласності та відкритості на окремих стадіях адміністративного судочинства. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 159-164.
 30. Косінов С. Види контролю в демократичній державі. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 40-47.
 31. Кубаєнко А. Общественное доверие к органам Национальной полиции как ключевой фактор эффективности правоохранительной системы. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 80-84.
 32. Кухтик С. В. Трансформація держави під впливом глобалізації (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 22 с.
 33. Ладиченко В. В., Ємельяненко К. О. Особливості правового регулювання місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 1. С. 32-34.
 34. Лашук О. С. Механізм державного управління розвитком регіону в контексті децентралізації владних повноважень: дис. ... канд. наук з держ. упр. Чернігів, 2019. 183 с.
 35. Литвинова Л. Проблемы формирования эффективных коммуникаций государственных служащих и общества в Украине: социально-психологический аспект. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 72-75.
 36. Любимов О. К. Основні підходи щодо розуміння сутності поняття «державна служба». *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2017. № 2. С. 53-61.
 37. Ляковець О. В. Парламент – орган народного представництва в зарубіжних країнах. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 1. С. 13-17.
 38. Мазурик С. В. Інформаційно-правове забезпечення діяльності органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2017. 20 с.
 39. Мартинюк О. Г. Адміністративна діяльність органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2018. 20 с.
 40. Наливайко Л. Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії: дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2010. 535 с.
 41. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
 42. Наливайко О. І. Державний контроль у системі місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (2). С. 22-28.

43. Олійник В. М. Принципи взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 24. С. 9-12.
44. Пильгун Н. В. Особливості механізму держави в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 24. С. 62-67.
45. Пильгун Н. В. Поняття «механізм держави» в сучасній юридичній думці. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 2. С. 46-51.
46. Пильгун Н. В., Хомченко О. В. Особливості механізму держави в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 24. С. 62-67.
47. Политанский В. Доктрина поняття електронного управління. *Leges et Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 98-101.
48. Різак М. В. Діяльність уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо захисту персональних даних. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. Т. 1. С. 45-49.
49. Родченко І. Ю. Розвиток механізмів самовпорядкування в системі державного управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 21 с.
50. Роман В. Ф. Механізми державного управління процесами децентралізації влади: досвід країн ЄС для України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2017. 20 с.
51. Селіванов А. Судове право як самостійна галузь системи сучасного українського права. *Право України*. 2015. № 3. С. 9-17.
52. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України: моногр. Київ: Парлам. вид-во, 2018. 184 с.
53. Шаповал В. Виконавча влада в Україні в контексті форми державного правління (досвід до прийняття Конституції України 1996 р.). *Право України*. 2016. № 3. С. 200-212.
54. Шатіло В. А. Поняття та ознаки конституційного механізму державної влади. *Публічне право*. 2019. № 1. С. 9-17.

ТЕМА 5. ТЕОРІЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та ознаки функцій держави. Критерії класифікації та види функцій держави. Об'єктні функції сучасної держави. Технологічні функції держави.
- ❖ Форми і методи реалізації функцій держави. Механізм реалізації функцій держави: поняття, елементи та їх характеристика.
- ❖ Конституційні конфлікти й їх вплив на реалізацію політичної функції Української держави.
- ❖ Конституційно-правові засади механізму реалізації політичної функції Української держави.
- ❖ Правоохоронна функція держави та її вплив на формування функції надання послуг населенню правозахисними органами.
- ❖ Інститути громадянського суспільства в механізмі реалізації політичної функції держави.

II. Скласти схеми:

- ✓ Ознаки функцій держави.
- ✓ Критерії класифікації та види функцій держави.
- ✓ Форми і методи реалізації функцій держави.
- ✓ Об'єктні функції сучасної держави.
- ✓ Проблеми правового забезпечення інформаційної функції держави у сучасній Україні.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Функції держави у сучасному державознавстві».
- ◆ «Класифікації зовнішніх функцій України».
- ◆ «Шляхи та перспективи розвитку економічної функції сучасної Української держави».
- ◆ «Аналіз визначення поняття “функції сучасної держави”».
- ◆ «Аналіз функцій держави та специфіка їх співвідношення в державно-правовій теорії Т. Гоббса».
- ◆ «Поняття функцій держави у правовій теорії Г. Єллінека: теоретико-методологічні аспекти».
- ◆ «Системно-структурні зв'язки політичної системи суспільства та політичної функції держави».
- ◆ «Проблема визначення функцій держави в консервативно-правовій теорії».
- ◆ «Правові аспекти реалізації оборонної функції сучасної держави».
- ◆ «Інформаційна функція держави: теоретико-правова характеристика».

- ◆ «Економічні функції держави в умовах сучасної економіки».
- ◆ «Система суб'єктів правотворчого забезпечення реалізації культурної функції держави».
- ◆ «Соціальна функція сучасної держави в контексті розвитку основоположних принципів права».

IV. Теми есе:

- «Механізм реалізації політичної функції держави».
- «Технологічні функції держави».
- «Інформаційна функція держави: конституційні та інституційні аспекти».
- «Функція оборони у системі функцій держави».
- «Реалізація ідеологічної функції держави».
- «Сутність та значення наглядової функції держави».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Поняття політичної функції Української держави.
- Теорія соціальної функції сучасної Української держави в умовах політичних та економічних перетворень.
- Форми здійснення політичної функції Української держави.
- Перспективи розвитку функцій держави у сфері місцевого самоврядування.
- Загальнотеоретична характеристика функцій держави.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

ДИСКУСІЯ

Групова дискусія – це спільне обговорення спірного питання, що дозволяє прояснити думки, позиції та установки учасників групи щодо визначення такого поняття як «функції держави» відповідно до умов існування більшості сучасних держав, а також висвітлення змістовної та філологічної гармонізації поняття «функції держави» з поняттям «реалізація функцій держави» у процесі безпосереднього спілкування. Дискусія підвищує мотивацію учасників та їхню залученість у пошуки рішень, що стосуються проблемних питань у визначенні, характеристиці та реалізації функцій Української держави. У процесі дискусії учасники формують більш визначену і закінчену думку. Важливо, що дискусія дає сильний емоційний поштовх до того, щоб здобувач вищої освіти проявив подальшу пошукову активність. Учасники, набуваючи досвіду дискусій, вчаться аналізувати реальні ситуації, слухати і взаємодіяти

з іншими учасниками. Вони набувають навичок розуміння суті проблеми, пов'язаної із вченням про функції сучасної держави, які традиційно розглядаються як невід'ємна частина державознавства та загальнотеоретичної юриспруденції у цілому, вчать відрізняти важливе від другорядного. Також метод дискусій допомагає побачити численні варіанти вирішення проблем, в тому числі сучасного функціонування держави. В учасників розвивається навик подолання страху, недовіри до себе і побоювання бути незрозумілим в очах оточуючих.

Конкретна мета дискусії полягає в виявленні теоретичних засад сучасного підходу до розуміння функцій держави, їх класифікації та характеристики на основі аналізу домінуючої парадигми державознавства. З точки зору мети можна виділити три важливих види розмови: власне дискусія, дебати та переговори. Власне дискусія використовується, якщо метою є спільний пошук істини, коли потрібно розглянути проблему визначення функцій держави з багатьох позицій до моменту прийняття рішення, коли важливим є залучення у спільний процес мислення багатьох учасників. Дебати доцільні, коли йдеться про гостре одночасне бачення проблеми, щодо визначення функцій держави, їх класифікацію та механізм реалізації, коли погляди розділені поміж учасниками групи, яка повинна здійснити вибір, а не узгодити позиції. Дебати – це форсування власної позиції, «війна словами», прагнення виграти, показати себе кращим перед третіми особами. У дебатах найчастіше йдеться не про переконання противника – ставкою є мислення та вибір, зроблений здобувачами. Переговори використовуються, коли метою є узгодження спільної дії, коли необхідні знання вже має кожен з учасників групи, натомість потрібно почати спільну дію, досягнути певної згоди або залагодити суперечності (наприклад, щодо визначення проблеми віднесення функції охорони правопорядку до функцій держави). Якщо в дебатах спеціально загострюється суперництво, то в переговорах іде пошук таких розв'язків, які створять можливості для співпраці, незважаючи на відмінності. Викладач відповідає за зміст дискусії, а також за те, щоб увесь необхідний матеріал був обговорений, і за процес, тобто в який спосіб цей зміст буде продискутований.

Учасники навчального процесу:

ВИКЛАДАЧ

Викладач володіє знаннями та досвідом у сфері теми. Він вміє також застосувати техніку ефективного викладання, завдяки чому може подати нову інформацію для групи цікаво та доступно. Використання інтерактивної стратегії змінює роль і функції викладача – він перестає бути центральною фігурою і лише регулює навчальний процес, займається його загальною організацією, визначає загальний напрям (готує матеріали до заняття, тримає групу у рамках даної теми та поставлених завдань, акцентує увагу на значущих відкриттях та результатах групи, звертається до джерел). Під час інтерактивного заняття від викладача потрібно набагато більше активності і творчості, ніж тоді, коли заняття проходить у формі переказу вичитаних в книгах або давно

відомих істин. Форми участі викладача в дискусії можуть бути найрізноманітнішими, але в жодному випадку йому не слід нав'язувати свою думку. Найкраще це робити шляхом тонко розрахованого управління ходом дискусій, через постановку проблемних питань даної теми, які потребують продуктивного мислення, творчого пошуку істини. Викладацька функція найбільше розкривається під час міні-лекцій, коли необхідно надати певну концептуальну інформацію, супроводжуючи її фактами, наочністю, відеоматеріалами.

ФАСИЛІТАТОР

Фасилітатор (англ. facilitate – бути посередником, допомагати) – це нейтральний лідер, який робить процес групової роботи легким і ефективним, забезпечуючи дотримання правил зустрічі, її процедури та регламенту. Фасилітатор не пропонує готові рішення, він надає засоби, за допомогою яких група сама знаходить рішення. Основне завдання фасилітатора полягає в стимулюванні і направленні процесу пошуку та аналізу інформації учасниками групової роботи. Завданням фасилітатора є концентрування на площині процесу.

Фасилітатор виконує наступні дії:

- задає відкриті запитання;
- позитивно реагує на будь-який сигнал групи;
- заохочує індивідуальні висловлювання учасників;
- забезпечує ясність у конфліктних і заплутаних бесідах між членами групи;
- отримує відповіді від групи, переадресовує групі і окремим учасникам звернені до фасилітатора запитання та коментарі, не втручається у групові процеси, нав'язуючи власну думку;
- допомагає групі зробити висновки;
- готовий надати необхідну інформацію;
- сприяє прийняттю рішень;
- піддає обробці висновки, зроблені в групі, та подає їх у прийнятній для учасників формі, резюмує¹.

Запропоновані теми для обговорення:

Шляхи та перспективи розвитку економічної функції сучасної Української держави.

Правові аспекти реалізації оборонної функції сучасної держави.

Інформаційна функція держави: теоретико-правова характеристика.

Економічні функції держави в умовах сучасної економіки.

Проблеми віднесення функції охорони правопорядку до функцій держави.

¹ Інтерактивні методи викладання. Практичні поради для суддів-викладачів. Київ: Демчинський О.В., 2017. 64 с.

VII. Практичне завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Розв'язати кросворд¹.

По горизонталі:

1. Основні напрями і сторони діяльності держави, що виражають її сутність та соціальне призначення.

4. Спонування до суспільно-корисної поведінки, стимулювання суб'єктів, які беруть участь або сприяють ефективному здійсненню функцій держави.

5. Полягає у прийнятті, зміні, призупиненні дії і скасуванні законів та підзаконних нормативно-правових актів законодавчим органом державної влади.

7. Комплексний, об'єктивно обумовлений та необхідний, визначений нормами права фізичний або психічний вплив уповноважених державних органів, їх посадових осіб на свідомість та поведінку фізичних і юридичних осіб всупереч їх волі у вигляді особистих, майнових, організаційних обмежень їх прав, свобод, інтересів у випадку вчинення ними протиправних діянь з метою досягнення комплексної ретроспективної мети.

По вертикалі:

2. Нормативно визначені напрями та види діяльності держави з регулювання сфери політичних відносин, вироблення й реалізації внутрішньої і зовнішньої політики, створення умов та інститутів для розвитку народовладдя й політичної стабільності та забезпечення національної безпеки з метою формування громадянського суспільства.

3. Регулювання сфери економічних відносин, створення умов для розвитку виробництва; організація виробництва на основі визнання і захисту різних форм власності, підприємницької діяльності.

6. Вплив на суспільну та індивідуальну свідомість, сприяння її формуванню у формі обґрунтування, пояснення, обговорення, демонстрації певного прикладу, правового виховання населення, проведення різних профілактичних заходів тощо.

8. Об'єктивно необхідні, нормативно регламентовані напрями та види її діяльності із забезпечення й гарантування гідних умов існування, створення рівних і справедливих можливостей для розвитку кожної людини, формування ефективного механізму соціального захисту з метою досягнення в суспільстві соціальної злагоди і співробітництва на основі сталих процесів соціальної структурованості.

¹ 1. функція; 2. політична; 3. економічна; 4. заохочення; 5. законодавча; 6. переконання; 7. примус; 8. соціальна.

6.	Переконання	Законне обмеження свободи вибору поведінки шляхом силового тиску
7.	Безпосереднє управління	При наданні свободи вибору дій орієнтування громадян на бажаний варіант поведінки
8.	Легалізований примус	Оповіщення про рішення, прийняті державою, з метою формування суспільної думки
9.	Рекомендації	Здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів відповідно до їх компетенції
10.	Інформування	Роз'яснення доцільності і необхідності певної діяльності або дій через засоби масової інформації та іншими шляхами

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Форми здійснення функцій держави. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правова	Діяльність, що полягає у виконанні юридично значимих дій, спрямованих на охорону суспільних відносин, урегульованих правом, на захист індивіда від правопорушень і притягненні винних до відповідальності
2.	Організаційна	Діяльність компетентних органів і посадових осіб, що полягає у виконанні юридично значимих дій по офіційному встановленню, санкціонуванню, зміні, скасуванню норм права, яка завершується оприлюдненням нормативно-правових актів та інших джерел (форм) права (нормативно-правових договорів, правових прецедентів та ін.), а також по їх систематизації
3.	Правотворча	Управлінська діяльність, що позбавлена юридичної оболонки: не вимагає суворого юридичного оформлення, не пов'язана з виконанням юридично значимих дій, які спричиняють за собою правові наслідки
4.	Правозастосовна	Діяльність компетентних органів і посадових осіб, що полягає у виконанні юридично значимих дій по офіційному тлумаченню (інтерпретації) правових норм, яка завершується прийняттям актів тлумачення (інтерпретаційних актів)

5.	Правоохоронна	Управлінська діяльність держави, що полягає у здійсненні юридично значимих дій по виконанню державних функцій у порядку, визначеному законом, і має правові наслідки
6.	Інтерпретаційно-правова	Діяльність компетентних органів і посадових осіб, що полягає у виконанні юридично значимих дій по розгляду і вирішенню індивідуальних юридичних справ, які завершуються прийняттям правозастосовного акта
7.	Установча	Розробка наукових рекомендацій; підготовка проектів документів; підбір і розміщення кадрів та інша поточна робота із забезпечення діяльності органів держави
8.	Контрольно-наглядова	Організація бухгалтерського обліку, статистики, постачання та інша оперативно-технічна і господарська робота
9.	Організаційно-регламентуюча	Діяльність, що полягає у виконанні юридично значимих дій по формуванню, перетворенню або скасуванню органів держави, їх структурних підрозділів, посадових осіб
10.	Організаційно-господарська	Діяльність, що полягає у виконанні юридично значимих дій по спостереженню (перевірці) за дотриманням підконтрольними суб'єктами правових норм і припиненню правопорушень певними організаційно-правовими засобами
11.	Організаційно-контролююча	Організація інформування про нормативні акти, їх роз'яснення, формування суспільної думки та проведення іншої пропагандистської роботи
12.	Організаційно-ідеологічна (інформаційна)	Організація недержавного контролю в різних сферах суспільних відносин як об'єктах діяльності держави

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. *Сутність держави, її соціальне призначення проявляється у її:*

- а) принципах;
- б) завданнях;
- в) функціях;
- г) формі;
- д) методах.

2. *Одним із перших вчених, який почав вивчати функції держави, був:*

- а) А. Венгерів;
- б) Ф. Тарановський;
- в) Т. Парсонс;
- г) М. Коркунов;
- д) С. Братусь.

3. *Об'єктивно необхідні, взаємопов'язані напрями та види діяльності, спрямовані на реалізацію завдань, досягнення відповідної мети у конкретних формах за допомогою спеціальних методів, які виражають сутність, соціальне призначення держави, роль та місце її в суспільстві на певному етапі розвитку – це:*

- а) функції органів державної влади;
- б) функції держави;
- в) завдання держави;
- г) методи державного управління;
- д) функції державного управління.

4. *В юридичній науці виділяють такий основний підхід до визначення дефініції «функції держави»:*

- а) поняття функції держави пов'язується або прямо ототожнюється з поняттям її діяльності;
- б) поняття функції держави пов'язується з поняттям діяльності державних органів;
- в) поняття функції держави прямо ототожнюється з поняттям її діяльності;
- г) поняття функції держави пов'язується або прямо ототожнюється з державою;
- д) поняття функції держави пов'язується з поняттям «завдання держави».

5. *До загальновизнаних ознак функцій держави належить:*

- а) об'єктивна обумовленість функцій держави; дуалістична природа функцій держави (поєднання стійкості та динамізму);

б) конституційно регламентований, загальний, основний, предметний (об'єктний) характер функцій держави;

в) загальний, предметний, об'єктивно необхідний, постійний та стійкий характер;

г) спрямованість на виконання завдань і досягнення цілей, які формуються на кожному конкретному історичному етапі розвитку суспільства;

д) казуальний, предметний, об'єктивно необхідний, постійний та стійкий характер.

6. Правотворча діяльність, як одна з видів правових форм реалізації функцій держави – це:

а) форма здійснення функцій держави шляхом видання нормативно-правових актів, видання та санкціонування, зміни чи відміни правових норм;

б) оперативна поточна організаційна робота з приводу вирішення тих чи інших конкретно-політичних завдань, техніко-організаційного забезпечення функціонування різних ланок державного механізму;

в) форма здійснення функцій держави шляхом владної оперативної роботи державних органів з приводу охорони норм права від порушень, захисту наданих громадянам суб'єктивних прав і забезпечення покладених на них юридичних обов'язків;

г) пов'язана з повсякденним вирішенням різноманітних питань управління справами суспільства владну, творчу, виконавчо-розпорядницьку роботу державних органів з приводу реалізації функцій держави шляхом видання актів застосування норм права, які є підставою для виникнення, зміни чи припинення правовідносин;

д) діяльність державних органів з приводу виконання законів та підзаконних нормативних актів шляхом видання актів застосування права.

7. Змістом функцій держави є:

а) процес впливу держави на суспільство через практичну діяльність її відповідних структур;

б) процес впливу держави через практичну діяльність її відповідних структур на певні суспільні відносини;

в) процес впливу держави на певні суспільні відносини;

г) процес впливу держави та суспільства через практичну діяльність їх відповідних структур на певні суспільні відносини;

д) процес впливу держави на суспільство.

8. Функції держави залежать від:

а) реальних умов існування держави;

б) формальних умов існування держави;

- в) реальних та формальних умов існування держави;
- г) умов існування держави та суспільства в ній;
- д) умов виникнення держави та суспільства.

9. Функції держави виражають:

- а) статику держави;
- б) динаміку держави;
- в) статику розвитку основних напрямів діяльності держави;
- г) динаміку розвитку основних напрямів діяльності держави;
- д) статику та динаміку держави.

10. Пов'язані між собою напрями та види державної діяльності, що у своїй сукупності складають певну цілісність – це:

- а) державна влада;
- б) система функцій держави;
- в) функції держави;
- г) напрями діяльності держави;
- д) законодавча компетенція.

11. Співвідношення понять «функції держави» та «функції державних органів» полягає у наступному:

- а) поняття «функції держави» є більш вузьким за змістом, ніж «функції державних органів»;
- б) поняття «функції державних органів» є меншими за обсягами та більш предметними за змістом порівняно із «функціями держави»;
- в) поняття «функції держави» та «функції державних органів» є різними за змістом та не перебувають у взаємозв'язку;
- г) «функції держави» є різновидом «функцій державних органів»;
- д) поняття «функції держави» є ширшим за поняття «функції державних органів».

12. Співвідношення понять «функції держави» та «функції місцевого самоврядування» полягає у наступному:

- а) поняття «функції держави» є більш вузьким за змістом, ніж «функції місцевого самоврядування»;
- б) «функції місцевого самоврядування» є меншими за обсягами та більш предметними за змістом порівняно із «функціями держави»;
- в) поняття «функції держави» та «функції місцевого самоврядування» взаємопов'язані та взаємообумовлені;
- г) «функції держави» є різновидом «функцій місцевого самоврядування»;
- д) поняття «функції держави» є ширшим за поняття «функції місцевого самоврядування».

13. Співвідношення понять «функції держави» та «функції політичної системи суспільства» полягає у наступному:

- а) поняття «функції держави» є широким за змістом, ніж «функції політичної системи суспільства»;
- б) «функції політичної системи суспільства» є меншими за обсягами та більш предметними за змістом порівняно з поняттям «функції держави»;
- в) поняття «функції держави» та «функції політичної системи суспільства» взаємопов'язані та взаємообумовлені;
- г) поняття «функції держави» має похідний характер щодо поняття «функції політичної системи суспільства»;
- д) поняття «функції держави» є вужчим стосовно поняття «функції політичної системи суспільства».

14. Співвідношення понять «функція держави» і «завдання держави» полягає у наступному:

- а) поняття «функції держави» та «завдання держави» є самостійними елементами;
- б) поняття «завдання держави» та «функції держави» є тотожними;
- в) поняття «функції держави» є різновидом «завдання держави»;
- г) «завдання держави» і «функції держави» є неподільними;
- д) поняття «завдання держави» є різновидом «функції держави».

15. Функції державного управління – це:

- а) сукупність об'єктивно необхідних, нормативно визначених, конкретних напрямів та видів діяльності держави в економічній сфері з правової регламентації економічних процесів;
- б) основні напрями забезпечення охорони конституційного ладу, прав і свобод громадянина;
- в) складові змісту управлінської діяльності, що характеризуються певною самостійністю, однорідністю, складністю та стабільністю владно-організуючого впливу суб'єкту управління, спрямованого на забезпечення життєво значущих потреб об'єкта управління;
- г) основні напрями впливу на суспільні відносини, метою яких є підвищення соціально-політичної активності громадян в управлінні суспільством і державою;
- д) основні напрями діяльності голови держави, обумовлені його місцем та участю у системі органів державної влади.

16. Структурним елементом функцій держави є:

- а) основні методи, форми, способи, принципи і засоби реалізації функцій;
- б) спрямований державний вплив;
- в) визначення держави;
- г) державне правотворення;

д) взаємозв'язки між практичною діяльністю держави та цілями, на які спрямована функція держави.

17. Основним критерієм, за допомогою якого можна відмежувати одну функцію держави від іншої, є:

- а) специфіка відповідних суспільних, політичних, культурних та інших відносин, які держава регулює у процесі своєї діяльності;
- б) специфіка відносин, які регулюються державою;
- в) специфіка відповідних суспільних відносин, які держава регулює у процесі своєї діяльності, що потребує різного впливу на них, а також різних форм та методів такого впливу;
- г) специфіка відносин у суспільстві;
- д) специфіка окремих суспільних відносин.

18. Критерії за якими класифікують функції держави: **замінити**

- а) за основними елементами діяльності суспільства;
- б) за основними елементами діяльності держави та суспільства;
- в) за об'єктами, за сферами діяльності держави;
- г) за способами взаємодії держави та суспільства;
- д) за основними елементами взаємодії держави та суспільства.

19. Залежно від того, в чийх соціальних інтересах здійснюються функції держави, їх можна поділити на:

- а) постійні та тимчасові функції;
- б) головні та похідні функції;
- в) загальносоціальні функції та функції захисту групових інтересів;
- г) загальні, додаткові, постійні та тимчасові функції;
- д) внутрішні та зовнішні функції.

20. За територіальним критерієм розрізняють:

- а) постійні та тимчасові функції;
- б) загальнодержавні та місцеві функції;
- в) загальні, муніципальні та регіональні функції;
- г) загальні, додаткові, постійні та тимчасові функції;
- д) постійні, тимчасові, загальнодержавні та локальні функції.

21. За ступенем політичної значущості виділяють такі функції держави, як:

- а) основні та допоміжні;
- б) загальні, основні та додаткові;
- в) загальні, спеціальні та допоміжні;
- г) основні, проміжні та додаткові;
- д) основні та неосновні.

22. *За правовими формами діяльності держави виокремлюють такі функції держави, як:*

- а) законодавчі, розпорядчі та судові;
- б) законодавчі, виконавчі та судові;
- в) законодавчі, розпорядчі та адміністративні;
- г) розпорядчі, адміністративні та судові;
- д) законодавчі, розпорядчі, судові, виконавчі та адміністративні.

23. *За змістом функції держави поділяються на:*

- а) соціальні, організаційні та культурні;
- б) первинні, вторинні та додаткові;
- в) соціальні, первинні та вторинні;
- г) культурні та соціальні;
- д) соціальні та організаційні.

24. *Залежно від типу держав виділяють наступні функції держави:*

- а) функції антидемократичних держав та держав демократичного типу;
- б) функції держав експлуататорського типу та держав демократичного типу;
- в) функції держав експлуататорського, демократичного типів та допоміжні функції;
- г) функції держав експлуататорського, демократичного типів та загальносоціальні функції;
- д) загальносоціальні, загальнополітичні та допоміжні функції.

25. *За способом діяльності держави виділяють:*

- а) законодавчу, виконавчу та парламентську функції;
- б) законодавчу, виконавчу та судову функції;
- в) законодавчу, виконавчу та урядову функції;
- г) адміністративну, виконавчу та парламентську функції;
- д) президентську, виконавчу та парламентську функції.

ІХ. Словникова робота:

функції, функції держави, класифікація функцій держави, внутрішні функції держави, зовнішні функції держави, економічна функція держави, соціальна функція держави, політична функція держави, екологічна функція держави, культурна функція держави, інформаційна функція держави, правоохоронна функція держави, правозахисна функція держави, ідеологічна функція держави, фінансова функція держави, законодавча функція держави, виконавча функція держави, судова функція держави, контрольно-наглядова функція держави, функція співробітництва та інтеграції з сучасними державами, функція забезпечення миру та підтримка світового правопорядку, функція оборони, зовнішньополітична функція, зовнішньоекономіч-

на функція, зовнішньокультурна функція, правова форма здійснення функцій держави, ознаки правових форм здійснення функцій держави, нормотворча форма здійснення функцій держави, правозастосовна форма здійснення функцій держави, правоохоронна форма здійснення функцій держави, контрольна форма здійснення функцій держави, інтерпретаційно-правова форма здійснення функцій держави, методи реалізації функцій держави, засоби державного впливу, заохочення, примус, переконання, механізм реалізації функцій держави, ознаки механізму реалізації функцій держави, елементи механізму реалізації функцій держави.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

Спеціалізована література:

1. Kolodkina A., Lazarenko V., Ponomarev O. State financial control: problems and solutions. *Sciences of Europe*. 2016. № 9, ч. 3. С. 25-28.
2. Nalyvaiko L. R., Oreshkova A. F. Mass Media as Actors of Public Control over the Activities of Judicial Authorities. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 47. С. 16-24.
3. Андрусак В. Г. Правозахисна функція сучасної держави (на прикладі інституту прокуратури): загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.
4. Бамбізов Є. Є. Інформаційна функція Державної фіскальної служби України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 17 с.
5. Басс Д. Я. Про функції сучасної держави. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 1. С. 5-8.
6. Безпалова О. І. Особливості реалізації правоохоронної функції держави інституціями громадянського суспільства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 4-7.
7. Білозьоров Є. В., Вишковська В. І. Правозахисна функція держави: сутність та механізм здійснення в Україні: моногр. Київ: Кандиба Т. П., 2015. 167 с.
8. Бодак Н. Местное управление и местное самоуправление в государствах

- Восточной Европы. *Leges si Viata*. 2016. № 4, ч. 2. С. 5-9.
9. Булкат М. С. Теоретико-правові питання зовнішніх функцій сучасної держави: моногр. Київ: Логос, 2014. 179 с.
 10. Буркальцева Д. Д. Економічна безпека підприємництва в Україні: функції у системі економічної безпеки держави та інституціональні перешкоди забезпечення. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2013. № 1. С. 35-40.
 11. Варич О. Г. Економічні функції сучасної держави: природа, зміст, тенденції розвитку в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 22 с.
 12. Веклич В. О. Функція держави щодо забезпечення й захисту прав та свобод людини і громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 16 с.
 13. Виговська Н. Г. Контрольні функції держави в умовах глобалізації економіки. *Наукові праці НДФІ*. 2008. Вип. 3. С. 100-107.
 14. Волинець В. Правове забезпечення державної підтримки науки, освіти і культури в Україні. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 9-15.
 15. Волинець В. Правові аспекти реалізації оборонної функції сучасної держави. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 4-10.
 16. Волинець В. Соціальна функція держави і соціальна політика: правові проблеми реалізації. *Юридична Україна*. 2012. № 9. С. 15-23.
 17. Гаврилук Р. Чому в Україні не відбулась Оголошена Революція у сфері прав людини? *Право України*. 2016. № 6. С. 35-43.
 18. Гвасалія Д. С. Бюджетне забезпечення соціальної функції держави: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Донецьк, 2014. 19 с.
 19. Головченко М. Ф. Культурна функція сучасної держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 19 с.
 20. Грицай Т. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави: теоретико-правові аспекти: моногр. Київ: Правова Єдність, 2016. 215 с.
 21. Гусарев С. Д. Становлення та розвиток внутрішніх функцій сучасної держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 24 с.
 22. Дембіцька С. Л. Профілактика правопорушень як спосіб встановлення та зміцнення правопорядку в суспільстві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 2. С. 107-110.
 23. Дзевелюк М. В. Традиції та новації в розвитку функцій сучасної держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
 24. Дубняк М. Законодательное регулирование информационного взаимодействия в местном самоуправлении европейских стран. *Leges si Viata*. 2017. № 4, ч. 2. С. 31-35.
 25. Дулиба Е. Теоретико-правовые основы исследования фискальной функции государства: доктринальные аспекты. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 40-43.
 26. Дученко А. Ю. Свобода слова в Україні: стан, гарантії, перспективи.

- Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 39. С. 54-58.
27. Євенко Д. В. Конституційно-правове забезпечення оборонної функції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2014. 20 с.
 28. Жаровська І. М., Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 3-6.
 29. Ірха Ю. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки України в сучасних умовах. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 78-87.
 30. Кіктенко О. В. Контрольна функція державного регулювання фондового ринку України: моногр. Запоріжжя: КПУ, 2013. 307 с.
 31. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.
 32. Козьмініх А. В. Роль інституту адвокатури в реалізації правозахисної функції громадянського суспільства: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 2008. 17 с.
 33. Конопелько О. В. Особливості формування ідеологічної функції сучасної держави: постановка проблеми. *Право і Безпека*. 2013. № 1 (48). С. 18-23.
 34. Костицький В. В. Захист суспільної моралі як функція сучасної держави: моногр. Київ; Дрогобич: Коло, 2013. 171 с.
 35. Костюченко Я. На шляху до ефективної імплементації угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: українські перспективи. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 38-45.
 36. Кошіль Н. М. Кодифікація в статутах актів місцевих рад із питання участі населення в здійсненні місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 16-19.
 37. Кравченко В. В. Контрольно-наглядові функції вищих органів державної влади України: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
 38. Кузенко У. І. Політична функція держави та її реалізація в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2018. 20 с.
 39. Курусь Т. В. Стан дослідження проблеми нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 21-24.
 40. Легеза Ю. О. Забезпечення безпеки використання природних ресурсів в умовах адміністративно-правового режиму антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 75-78.
 41. Магута Р. М. Активізація контрольної функції держави в умовах фінансової нестабільності: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2015. 19 с.
 42. Межевська Л. В. Правове регулювання відсторонення від роботи осіб, які виконують функції держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Кри-

вий Ріг, 2017. 17 с.

43. Мельниченко В. Л. Податкова функція сучасної держави: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2012. 228 с.
44. Митник О. В. Питання вдосконалення механізму захисту прав і свобод людини у зв'язку з конституційними перетвореннями в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 70-74.
45. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
46. Наливайко Л. Р. Культурна функція Української держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 58-67.
47. Наливайко Л. Р. Політична функція Української держави. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 146-158.
48. Наливайко Л. Р., Беляєва М. В. Політична функція Української держави: теоретико-правові та конституційно-правові засади: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 316 с.
49. Наливайко О. І. Правові засади політичної функції сучасної Української держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 4-13.
50. Панькова З. Л. Правове положення органів, які здійснюють надання адміністративних послуг у сфері економіки. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 69-72.
51. Рабінович С., Панкевич О. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 97-111.
52. Рогатюк О. В. Трансформація економічної функції держави в ринковій економіці: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Запоріжжя, 2016. 20 с.
53. Сидор І. П. Функції держави та необхідність їх бюджетного фінансування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Економіка. 2013. Вип. 24. С. 123-127.
54. Федоров В. А. Боргова функція сучасної держави: моногр. Одеса: Гельветика, 2017. 176 с.

ТЕМА 6. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, ознаки і структура громадянського суспільства. Взаємодія громадянського суспільства і держави.
- ❖ Поняття, ознаки, структурні елементи та функції політичної системи суспільства.
- ❖ Політичні партії у політичній системі суспільства: поняття, ознаки та функції.

II. Скласти схеми:

- ✓ Поняття та ознаки громадянського суспільства.
- ✓ Інститути громадянського суспільства.
- ✓ Взаємодія громадянського суспільства і держави.
- ✓ Особливості відносин держави та громадських об'єднань.
- ✓ Поняття, ознаки та елементи політичної системи суспільства.
- ✓ Функції політичної системи.
- ✓ Місце і роль держави в політичній системі громадянського суспільства.
- ✓ Політичні партії в політичній системі громадянського суспільства: поняття, ознаки та види.
- ✓ Функції політичних партій в політичній системі громадянського суспільства та їх характеристика.
- ✓ Риси відмінності між політичними партіями та державою.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Актуальні проблеми розвитку громадянського суспільства та його вплив на реформи в контексті забезпечення національної безпеки в Україні».
- ◆ «Взаємодія громадянського суспільства та держави у зарубіжній та вітчизняній політико-правовій думці новітнього часу».
- ◆ «Гендерна рівність та її вплив на розвиток громадянського суспільства».
- ◆ «Громадянське суспільство як інструмент цивілізованого розв'язання конфліктів в умовах політико-економічної кризи в Україні».
- ◆ «Громадянське суспільство, особа, держава: правові засади взаємодії в умовах демократичного розвитку».
- ◆ «Ефективність взаємодії влади, інститутів держави та громадянського суспільства в протидії корупції».
- ◆ «Європейський досвід удосконалення політико-управлінських відносин держави та громадянського суспільства».

- ◆ «Міжнародний досвід ефективної взаємодії держави і громадянського суспільства та його імплементація в практику державного управління України».
- ◆ «Місцеве самоврядування як фактор формування громадянського суспільства в Україні: історичний досвід, сучасність, перспективи».
- ◆ «Напрями та механізми участі інститутів громадянського суспільства у створенні захищеного простору внутрішньо переміщених осіб в Україні».
- ◆ «Роль електронної участі у формуванні громадянського суспільства».
- ◆ «Система формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства».

IV. Теми есе:

- «Формування соціальної активності молоді в інститутах громадянського суспільства».
- «Місце та роль молоді у становленні громадянського суспільства в Україні (євроінтеграційний аспект)».
- «Громадянське суспільство як передумова створення демократичної політичної системи».
- «Правосвідомість і правова культура як чинники становлення громадянського суспільства».
- «Роль інститутів громадянського суспільства у створенні захищеного простору внутрішньо переміщених осіб в Україні».
- «Діяльність громадських організацій у сфері забезпечення принципу гендерної рівності».
- «Роль політичних партій в сучасній демократичній системі управління».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Особливості становлення громадянського суспільства та інформаційного суспільства в сучасній Україні.
- Взаємодія громадянського суспільства та держави у зарубіжній та вітчизняній політико-правовій думці новітнього часу.
- Правовий статус громадських організацій як інституту громадянського суспільства.
- Правозахисні організації як основний елемент громадянського суспільства в Україні.
- Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні у контексті євроінтеграційних процесів.
- Місцеве самоврядування як фактор формування громадянського суспільства в Україні.
- Правова свідомість та правова культура в контексті формування громадянського суспільства.

- Моделі взаємодії громадянського та політичного суспільства: теоретико-концептуальний аспект.
- Роль електронної участі у формуванні громадянського суспільства.
- Міжнародний досвід ефективної взаємодії держави і громадянського суспільства та його імплементація в практику державного управління України.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Робота в малих групах. Час – 15 хв. ЗВО поділяться на групи по 4-5 Здобувачів. Кожна група отримує від викладача на картці назву інституту громадянського суспільства (*громадська організація, професійна спілка, релігійна організація, благодійна організація тощо*). Протягом 5 хв. ЗВО радяться в середині малої групи щодо презентації свого інституту громадянського суспільства.

Завдання: за 2 хв. презентувати інститут громадянського суспільства, описуючи, але не називаючи його. Інші здобувачі вищої освіти мають здогадатися, про який інститут громадянського суспільства йдеться та назвати його. Викладач може корегувати відповіді здобувачів вищої освіти у разі потреби.

Інтерактивне завдання №2

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. Здобувачів вищої освіти необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач озвучує ключове питання для обговорення *«Громадянське суспільство як інструмент цивілізованого розв'язання конфліктів в умовах політико-економічної кризи в Україні»*. Кожна підгрупа здобувачів вищої освіти складає на аркуші 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь неповна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які надали повну/точну відповідь надсилають «бумеранг» іншій підгрупі. Викладач оцінює як питання, так і відповіді. Наприкінці «бумерангу» викладач здійснює підрахунок кількості балів, які набрала кожна підгрупа.

Інтерактивне завдання №3

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному здобувачу вищої освіти можливість коротко і швидко висловити свою думку чи позицію на тему: *«Сучасні проблеми взаємозв'язку особи, громадянського суспільства й держави»*. Висловлює думку чи позицію тільки здобувач вищої освіти, який отримав «уявний» мікрофон.

Інтерактивне завдання №4

Брейнстормінг «Мапа ідей». Час – 25 хв. Обладнання – маркери, ватман А-1, наліпки. ЗВО необхідно поділити на підгрупи (6-8 осіб).

Тема для обговорення: Політичні партії у політичній системі суспільства.

Етап 1. Формулювання ідей. ЗВО на наліпках індивідуально формують до 10 речень (своїх думок) щодо заданої викладачем теми.

Етап 2. Оцінка ідей. ЗВО в межах підгрупи обмінюються власними думками, обговорюють їх зміст та за потреби формулюють нові.

Етап 3. Створення Мапи ідей. На ватмані ЗВО мають накреслити чотири колонки та розподілити обрані ідеї відповідно до наступних блоків:

Якою має бути політична партія?	Як досягти реалізації програми політичної партії?	Які ризики діяльності політичної партії з приводу реалізації політичної програми?	Які переваги діяльності політичної партії з приводу реалізації політичної програми?
--	--	--	--

Етап 4. Презентація «Мапи ідей». Представники від кожної підгрупи презентують спільне бачення політичної партії.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити схему. Критерії класифікації та види політичних партій:

Види політичних партій за соціальною спрямованістю програми і діяльності:				
Види політичних партій за соціальною базою:				
Види політичних партій за методом здійснення своєї програми:				
Види політичних партій за представництвом у вищих органах влади:				

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Політична система:

1.	Елементи політичної системи	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
2.	За класовим пріоритетом політичні системи класифікують на	1)
		2)
		3)
		4)
3.	За характером розподілу влади політичні системи класифікуються на	1)
		2)
4.	Громадські об'єднання мають право	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
5.	Громадським об'єднанням забороняється	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
6	Основні функції політичної системи	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Правові засади діяльності політичних партій та громадських організацій.

№	Критерії	Політична партія	Громадська організація
1.	Мета створення та діяльності		
2.	Спосіб легалізації (офіційного визнання)		
3.	Органи державної влади, які здійснюють легалізацію (офіційне визнання)		
4.	Статус (утворення та діяльності)		
5.	Ступінь участі у виборчому процесі		
6.	Віковий ценз, який встановлений. а) для засновників; б) для членів		
7.	Фіксація членства		
8.	Обмеження, які встановлені щодо членства		
9.	Обмеження, які встановлені щодо фінансування		

Практичне завдання №4

Суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду подав заяву щодо вступу до політичної партії. Проаналізуйте зазначену ситуацію, та зазначте, які документи для вступу до політичної партії повинен подати суддя.

Визначте чи має право член політичної партії обіймати посаду судді?

Практичне завдання №5

До Верховної Ради України народний депутат України Романенко подав проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про політичні партії в Україні». В проєкті передбачалося запровадження проведення кожні два роки політичними партіями праймерізу.

Надайте визначення поняття «праймеріз»? Зазначте у якій країні він використовується? Чи є ефективним його впровадження в Україні?

Практичне завдання №6

Іванову, який є членом політичної партії стало відомо, що один із членів тієї самої партії, а саме Лавриненко одночасно перебуває у членстві громадської організації «Істина», лідери якої періодично публічно виступають щодо програмних засад та діяльності їхньої партії з критикою. Зважаючи на це, на з'їзді політичної партії Іванов ініціював винесення питання щодо виключення Лавриненка. Більшість делегатів з'їзду партії підтримали рішення.

Надайте правову оцінку зазначеній ситуації? Визначте підстави припинення членства у політичній партії? Яким нормативно-правовим актом регулюється зазначене питання?

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. Самодостатня система, яка заснована на взаємовідносинах людей в процесі реалізації особистих потреб врегульована за допомогою соціальних норм – це:

- а) суспільство;
- б) громадянське суспільство;
- в) політична система суспільства;
- г) держава;
- д) політична партія.

2. Основою громадського суспільства є:

- а) правове суспільство;
- б) суспільство;
- в) правова держава;
- г) держава;
- д) політична влада.

3. Термін «громадянське суспільство» вперше з'явився у працях:

- а) Дж. Остіна, Т. Гоббса, Дж. Локка;
- б) Г. Гроція, Т. Гоббса, Дж. Локка;
- в) І. Канта, Гегеля, Г. Гроція;
- г) Г. Спенсера, Т. Гоббса, М. Радищева;
- д) Є. Дюрінга, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спінози.

4. Термін «громадянське суспільство» одержав фундаментальний розвиток у працях:

- а) Ж.-Ж. Руссо, Дж. Остіна, Ш. Монтеск'є, Дж. Локка;
- б) Г. Гроція, Т. Гоббса, Дж. Локка;
- в) І. Канта, Г. Гегеля, Ш. Монтеск'є;
- г) Г. Спенсера, Т. Гоббса, Ж.-Ж. Руссо, М. Радищева;

д) Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гегеля.

5. Вперше цілісну концепцію громадянського суспільства як відносно відокремленого від держави явища, що має власний зміст і структуру визначив:

- а) К. Маркс;
- б) Г. Гегель;
- в) Аристотель;
- г) Дж. Локк;
- д) Т. Аквінський.

6. Системою недержавних інститутів, яка забезпечує самоорганізацію та розвиток населення є:

- а) політична система;
- б) правова держава;
- в) соціальна держава;
- г) громадянське суспільство;
- д) демократичний режим.

7. До ознак громадянського суспільства належить:

- а) недобровільне формування інститутів;
- б) задоволення матеріальних і духовних потреб влади;
- в) здійснення суспільної діяльності за принципом «дозволено тільки те, що прямо вказано в законі»;
- г) здатність протистояти сваволі держави;
- д) самоорганізація і структурування праці.

8. До структури громадянського суспільства відноситься:

- а) економічна система, політична система, соціальна система, інформаційна система, духовно-культурна система;
- б) політична система, культурна система, соціологічна система, організаційна система;
- в) економічна система, духовна система, соціальна система;
- г) інформаційна система, організаційна система, духовна система, культурна система;
- д) економічна система, соціальна система, політична система, інформаційна система, культурна система.

9. Найвищою соціальною цінністю у громадянському суспільстві є:

- а) соціальний добробут;
- б) законність та правопорядок;
- в) право на вільне волевиявлення та громадянську позицію;
- г) права, свободи, честь та гідність людини;
- д) народ.

10. До ознак громадського суспільства відноситься:

- а) розподіл засобів виробництва;
- б) розвиненість і розгалуженість демократії;
- в) правова незахищеність громадян;
- г) засіб самовираження індивідів;
- д) середній рівень громадянської культури.

11. Взаємодія між громадянським суспільством та державною владою за умов демократії відбувається таким чином:

- а) державна влада управляє громадянським суспільством;
- б) громадянське суспільство здійснює державну владу;
- в) державна влада рівнозначна громадянському суспільству;
- г) державна влада підпорядковує свою діяльність служінню громадянському суспільству;
- д) в громадянському суспільстві може існувати лише державна влада.

12. Держава у співвідношенні з громадським суспільством розглядається як:

- а) форма організації суспільного буття за допомогою законів, дія яких забезпечується відповідними суспільно-соціальними і владними структурами, установами й організаціями;
- б) процес формування громадянського суспільства як феномен влади;
- в) базовий елемент політичної системи, її організаційної структури;
- г) самоорганізація і структурування населення в народ;
- д) розробка програм життєдіяльності суспільства згідно з інтересами керівних верств.

13. Поняття «громадянське суспільство» найбільш повно співвідноситься з поняттям:

- а) «держава»;
- б) «органи державної влади»;
- в) «правова держава»;
- г) «державність»;
- д) «суспільство».

14. Суспільство демократичного типу, що характеризується плюралізмом в економіці, політиці, культурі та розвиненими соціальними структурами – це:

- а) відкрите суспільство;
- б) громадянське суспільство;
- в) демократичне суспільство;
- г) плюралістичне суспільство;
- д) правове суспільство.

15. «Глобальне громадянське суспільство» – це:

- а) це процеси організації і самоорганізації народу;
- б) організоване в глобальному масштабі об'єднання людей, які незалежно від національної приналежності або громадянства поділяють загальнолюдські цінності;
- в) послідовний демократизм, створення підґрунтя для зародження, становлення і розбудови цивілізованого національного демократичного правового громадянського суспільства, в якому держава не повинна мати цілей, відмінних від цілей своїх громадян;
- г) сукупність різноманітних форм соціальної активності населення, не обумовлену діяльністю державних органів і втілює реальний рівень самоорганізації соціуму;
- д) соціальне середовище, де реалізується більшість прав і свобод людини і громадянина.

16. Сутність економічної системи громадянського суспільства полягає у:

- а) сукупності інститутів та відносин, у рамках яких проходить політичне життя та здійснюється державна влада;
- б) сукупності класів, соціальних груп та відносин;
- в) сукупності інститутів та відносин, які становлять матеріальну основу життя суспільства;
- г) сукупності нематеріальних, духовнокультурних благ, відносин, інститутів, через які реалізуються ці відносини;
- д) сукупності інформації, засобів масової інформації, підприємств, громадян, організацій, які здійснюють інформаційну діяльність.

17. Вперше поняття «відкрите суспільство» запропонував:

- а) А. Бергсон;
- б) К. Поппер;
- в) Дж. Сорос;
- г) К. Маркс;
- д) І. Кант.

18. У інституалізованому розумінні громадське суспільство – це:

- а) одна з основоположних філософських і суспільно-політичних концепцій, біля витоків якої стоять видатні мислителі усіх часів і народів;
- б) цілий комплекс відносин у середині суспільства й по відношенню щодо держави, то до нього не можна застосувати яку-небудь одну характеристику;
- в) розгалужена, багатоаспектна мережа різноманітних форм асоціативного життя, волевиявлення й формування громадської думки, забезпечених певною інфраструктурою й автономних стосовно держави;

г) сукупність соціальних утворень (груп, колективів), об'єднаних специфічними інтересами (економічними, етнічними, культурними і так далі), що реалізовані поза сферою діяльності держави і дозволяють, в умовах демократичної системи облаштування суспільного життя, контролювати дії держави;

д) сфера самореалізації вільних громадян і добровільно сформованих асоціацій та організацій, огорожених відповідними законами від прямого втручання та довільної регламентації діяльності цих громадян і організацій з боку державної влади.

19. Сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних політичних інституцій, які здійснюють владу в суспільстві, регулюють політичні відносини, політичну діяльність, забезпечують стабільність і порядок відповідно до досягнутого рівня політичної культури – це:

- а) демократія;
- б) держава;
- в) політична система суспільства;
- г) народний суверенітет;
- д) політична система держави.

20. За ступенем централізації влади політичні системи кваліфікуються як:

- а) демократична та конституційна;
- б) тоталітарна та ліберальна;
- в) демократична та ліберальна;
- г) конституційна та тоталітарна;
- д) демократична, тоталітарна, ліберально-демократична, конституційна.

21. Важливим компонентом політичної системи є:

- а) структура політичної системи;
- б) зміст політичної системи;
- в) ознаки політичної системи;
- г) елементи політичної системи;
- в) призначення політичної системи.

22. Політичну систему суспільства складають:

- а) держава, громадські об'єднання, політичні партії, профспілки, засоби масової інформації;
- б) державні органи законодавчої, виконавчої, судової влади;
- в) держава, органи державної влади, державні установи та підприємства, громадські організації;
- г) держава, органи державної влади, державні установи та підприємства, політичні партії;
- д) держава, політичні партії, засоби масової інформації.

23. Політична система в інституціональному аспекті – це:

- а) держава як інститут управління та інші політичні організації, які беруть участь у формуванні та здійсненні політичної влади;
- б) порядок (спосіб) організації і здійснення державної влади, які виражають її сутність;
- в) організація політичної влади, що існує на певній соціальній базі;
- г) форма держави, яка заснована на здійсненні народовладдя шляхом забезпечення широких прав і свобод громадян;
- д) сукупність політичних партій, що функціонують на певній території.

24. Соціологічна концепція визначає політичну систему як:

- а) сукупність трьох взаємодіючих підсистем: інституціональної, інформаційно-комунікативної й нормативно-регулятивної;
- б) сукупність державних і недержавних соціальних інститутів, які здійснюють владу, управління суспільством, регулюють взаємовідносини між громадянами, соціальними та етнічними групами, забезпечують стабільність суспільства, відповідний порядок у ньому;
- в) організація, регулювання та контроль відносин між людьми, соціальними групами з точки зору загально значущих для суспільства тенденцій;
- г) динамічний механізм, що перетворює імпульси від оточення і від самих політичних структур на політичні рішення, які формують політичну поведінку та громадянську позицію індивідуума;
- д) певні інститути для колективного задоволення своїх потреб та інтересів, створюють для себе правила поведінки у формі соціальних, насамперед правових норм, якими керуються у своїй діяльності, самостійно приймають спільні рішення і самі їх виконують.

25. Первинним суб'єктом політики є:

- а) держава;
- б) особа;
- в) суспільство;
- г) політична партія;
- д) громадянське суспільство.

ІХ. Словникова робота:

суспільство, громадянське суспільство, ознаки громадянського суспільства, завдання громадянського суспільства, інституції громадянського суспільства, ринкові професіональні спілки, організації споживачів та платників податків, організації товаровиробників та роботодавців, саморегульвні професійні організації, благодійна організація, політична система суспільства, суб'єкти політики, політико-правові інститути, політичні норми, політичні відносини, політичний процес, політичні функції, політичний режим, політична свідомість, політична культура, політична влада, політична дія-

льність, громадянське об'єднання, політична партія, партійна система, політичні норми, політичний процес, політична культура, політична діяльність, політичний режим, громадська організація, громадська спілка, релігійні організації, асоціації органів місцевого самоврядування, невідприємницькі товариства, корпорація, глобальне громадянство, демократичний режим, органи державної влади, правове суспільство, народний суверенітет, легітимність влади, профспілка, первинна організація профспілки, організації профспілки, профспілковий орган, профспілковий представник, структура політичної системи, зміст політичної системи, авторитарне політичне суспільство, влада, держава.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 25. Ст. 252.
- ❖ Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
- ❖ Про політичні партії в Україні: Закон України від 05 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.
- ❖ Про затвердження Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи: Наказ Міністерства юстиції України від 09 лютого 2016 року. *Офіційний вісник України*. 2016. № 10. С. 224. Ст. 471.

Спеціалізована література:

1. Kuzenko U. Political interest in the mechanism of realization the political functions of the state. *Leges et Vita*. 2017. № 7, ч. 2. С. 48-51.
2. Агапова М. О. Адміністративно-правове забезпечення громадського порядку в сучасних умовах. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 4. С. 82-84.
3. Адашис Л. А. Проблеми фінансування політичних партій в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 10-16.
4. Андреев Д. В. Соціально-правові комунікації в забезпеченні взаємодії влади та громадянського суспільства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 36 с.
5. Андрійчук Т. С. Громадські ради при органах виконавчої влади України як форма взаємодії держави і громадянського суспільства: автореф. дис. ...

- канд. політ. наук. Київ, 2015. 23 с.
6. Андрощук І. М. Політична структуризація партій і партійної системи в Чехії: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2017. 20 с.
 7. Артеменко И. Участие институтов гражданского общества в формировании и реализации молодежной политики в Украине. *Leges si Viata*. 2016. № 12, ч. 2. С. 3-6.
 8. Байрачная Л. Политическая власть и легитимность: к вопросу о соотношении. *Leges si Viata*. 2017. № 8, ч. 2. С. 8-12.
 9. Башук В. В. Національна безпека держави в умовах формування громадянського суспільства: філософсько-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2014. 18 с.
 10. Беріша Ф. Взаємозв'язок між суспільством, державою та правом. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 172-184.
 11. Берченко Г. В. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти: моногр. Харків: Юрайт, 2014. 207 с.
 12. Білокопитов Д. В. Розвиток взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в умовах глобалізації: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2017. 20 с.
 13. Богашева Н. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу. *Право України*. 2013. № 5. С. 114-121.
 14. Бойчук І. В. Засоби масової інформації як інститут громадянського суспільства в Україні (на прикладі західних областей): автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2014. 20 с.
 15. Бондарева К. В. Теоретичне питання визначення основних суб'єктів процесу правової інституціоналізації політичних режимів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 3. С. 3-8.
 16. Бондаренко О. Захист прав і свобод людини як основний напрям конституційної модернізації в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 2. С. 89-94.
 17. Бондарчук І. В. Рішення Конституційного Суду України у правовому регулюванні діяльності політичних партій і громадських організацій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 106-113.
 18. Боняк В. Конституційно-правові основи взаємодії органів прокуратури України з суб'єктами громадянського суспільства. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 21-27.
 19. Бульдович П. Сутність та особливості неформальних інститутів у політиці. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 2. vydání. С. 42-47.
 20. Валюшко І. В. Інститути громадянського суспільства у системі антикорупційної політики України: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2017. 20 с.
 21. Васильєв Г. Ю. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку: моногр. Харків: Право, 2013. 535 с.

22. Васильченко О. Свобода зібрань як прояв політичної багатоманітності громадянського суспільства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 6, ч. 2. С. 30-35.
23. Васильченко О. Сучасний зміст конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. 2017. № 7. С. 47-55.
24. Вільгушинський М. Участь громадськості у здійсненні правосуддя судами загальної юрисдикції. *Юридична Україна*. 2013. № 7. С. 92-98.
25. Гаврилюк К. Сутність та специфіка політологічного осмислення врегулювання політичної кризи в сучасній Україні. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 5. vydání. С. 58-67.
26. Гаєва Н. П. Закон України «Про громадські об'єднання»: деякі актуальні проблеми. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 97-104.
27. Галич Р. Реалії розвитку громадянського общества в Україні на сучасному етапі. *Leges et Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 19-22.
28. Галус О. О. Міжнародно-правові стандарти безпосереднього народовладдя. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 115-122.
29. Гапотій В. Д. Інформаційне суспільство та інформаційний суверенітет: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 24-32.
30. Герасименко Д. Г. Ідея громадянського суспільства (І. Кант та Е. Левінас): автореф. дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2017. 19 с.
31. Гнатенко Н. Політична корупція у діяльності Українського Парламенту: теорія і практика. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 6. vydání. С. 140-146.
32. Дячок Т. О. Звернення громадян – шлях до вирішення гострих суспільно значущих проблем. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 1. С. 148-149.
33. Євстифеев М. До питання про природу люстраційних заходів у контексті конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 1. С. 88-97.
34. Єфіменко С. А. Соціально-філософські основи бізнесу у контексті сучасного громадянського суспільства: автореф. дис. ... канд. філос. наук. Одеса, 2016. 20 с.
35. Жовтяк-Тараскіна Д. С. Громадянське суспільство і проблеми державної мови. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 33. С. 104-110.
36. Журенок Т. В. Особливості правової процедури припинення громадських організацій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 107-114.
37. Заборовський В. В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 40 с.

38. Заворотченко Т. М. Класифікація конституційних суб'єктивних політичних прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спеціальний випуск, ч. 1. С. 42-45.
39. Іваненко О. Політична брехня та викривлення правової інформації як глобальні проблеми сучасної України (на прикладі змін до Конституції України). *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 3. С. 68-73.
40. Іваній О. М. Правова освіта як засіб формування громадянського суспільства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 22. С. 42-45.
41. Капітаненко Н. П. Особливості юридичної відповідальності громадських об'єднань за правопорушення у сфері публічного управління та адміністрування. *Держава та регіони*. 2017. № 2. С. 68-73.
42. Касмінін О. Актуальні питання захисту права на працю та права на соціальний захист громадян Конституційним Судом України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 123-131.
43. Коваленко А. Загальні збори та громадські слухання як інструмент громадського контролю на місцевому рівні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 429-434.
44. Кохановська О. Інформаційно-правова основа громадянського суспільства. *Право України*. 2015. № 4. С. 35-42.
45. Курко М. Право громадян на проведення масових заходів в Україні та його застосування. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 16-19.
46. Манташян М. Політико-правові засади політичної стабільності у нових демократіях. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 3. vydání. С. 88-93.
47. Матійчик А. В. Самоорганізація громадянського суспільства як чинник демократичної модернізації політичної системи України: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Львів, 2016. 20 с.
48. Медведчук В. В. Громадянське суспільство: Український вибір: моногр. Київ: Логос, 2012. 567 с.
49. Медведчук В. Громадянське суспільство як фундаментальна основа демократичного розвитку України. *Право України*. 2014. № 4. С. 26-35.
50. Микитенко Є. В. Адміністративний захист прав громадян у діяльності державної міграційної служби України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 87-90.
51. Мотречко В. Механізм впровадження молодіжної політики на регіональному та місцевому рівні в Україні. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 1. vydání. С. 142-147.
52. Нікітенко Л. О. Місце права на підприємницьку діяльність у загальній системі прав людини і громадянина. *Право і суспільство*. 2015. № 4 (3). С. 31-36.
53. Овсяннікова О. Етичні проблеми взаємодії судової влади та засобів масової інформації. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1 (68).

- С. 174-184.
54. Олійник В. М. Принципи взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 24. С. 9-12.
 55. Оніщенко Н. М. Львова О. Л. Гендерна рівність: крок до розвитку чи моральна криза сучасного суспільства? *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 3-11.
 56. Ортинська Н. В. Щодо тенденцій розширення політичних прав неповнолітніх. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 16-19.
 57. Остапенко О. Г. Реалізація Україною політичних цілей угоди про асоціацію. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 28-31.
 58. Папарига Д. Ю. Правове підґрунтя обов'язковості членства в професійних асоціаціях. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 26-31.
 59. Пашинский В. Гражданское общество как субъект обеспечения обороны государства: современный опыт украины. *Leges si Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 71-75.
 60. Руденко О. М., Штурхецький С. В. Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи: моногр. Острого: Вид-во нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. 328 с.
 61. Сенченко М. Інформаційна агресія і суспільство. *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 10. С. 3-6.
 62. Скрипнюк О. Демократизація політичної системи України як фактор європейської інтеграції: проблеми і перспективи. *Юридична Україна*. 2013. № 2. С. 26-30.
 63. Шаповал В. Політико-правова категорія народного представництва: питання. *Право України*. 2013. № 5. С. 12-17.
 64. Шаптала Н. Співвідношення конституційних прав і свобод людини і громадянина та забезпечення національної безпеки України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 181-186.
 65. Ярмиш О. Громадянське суспільство і злочинність. *Право України*. 2014. № 4. С. 134-140.

ТЕМА 7. ДЕМОКРАТИЧНА, СОЦІАЛЬНА, ПРАВОВА ДЕРЖАВА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та ознаки демократичної держави. Форми та інститути демократії як прояв державної влади. Принципи демократії та її функції.
- ❖ Правова держава: поняття, ознаки та принципи. Верховенство права і правова держава, їх співвідношення.
- ❖ Процес формування громадянського суспільства в Україні як передумова становлення правової держави.
- ❖ Соціальна держава: поняття, ознаки та функції.
- ❖ Моделі соціальної держави: класифікація та характеристика.

II. Скласти схеми:

- ✓ Концепція правової держави: виникнення та розвиток.
- ✓ Взаємозв'язок правової держави і громадянського суспільства.
- ✓ Поняття та ознаки демократичної держави.
- ✓ Ознаки правової держави та їх загальна характеристика.
- ✓ Етапи еволюції соціальної держави.
- ✓ Критерії класифікації та види соціальних держав.
- ✓ Моделі соціальної держави.
- ✓ Функції, принципи, форми та інститути демократії.
- ✓ Зв'язок права і держави.
- ✓ Проблеми забезпечення демократизму конституційного ладу сучасної України.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Демократія як форма реалізації народовладдя».
- ◆ «Генезис демократії в історії України».
- ◆ «Демократія як основа правової, соціальної держави».
- ◆ «Переходи до демократії: лібералізація і демократизація».
- ◆ «Світовий досвід становлення і розвитку громадянського суспільства і соціальної держави».
- ◆ «Ефективне законодавство як умова демократичного розвитку суспільства».
- ◆ «Верховенство права і правова держава: співвідношення та взаємодія».
- ◆ «Особливості сучасної демократії та її основні цінності».
- ◆ «Безпосередня демократія і представницька демократія: теоретико-методологічні аспекти».
- ◆ «Місце правової держави у соціологічній концепції Б. Кістяківського».

- ◆ «Політичний плюралізм як умова розвитку демократичної держави: європейський досвід».
- ◆ «Громадянське суспільство і соціальна, правова держава: ідейні витoki, поняття, проблеми формування в Україні».
- ◆ «Соціальна держава та її значення в розбудові правового, соціального суспільства».

IV. Теми есе:

- «Роль соціально-правової держави у забезпеченні прав і свобод людини».
- «Політико-правові проблеми формування соціальної держави в Україні».
- «Проблеми й перспективи становлення громадянського суспільства».
- «Сучасна теорія демократії: питання генези та дослідження у правовій традиції».
- «Інститути демократії в умовах розвитку громадянського суспільства: загальна характеристика».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Вплив громадських рухів на формування демократичної держави в період суспільно-трансформаційних змін.
- Проблеми та перспективи побудови правової держави в Україні.
- Верховенство права: українські реалії та перспективи.
- Концепція соціальної держави: теоретико-методологічні засади формування.
- Народовладдя – основа демократичної, правової, соціальної держави.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Гра передбачає оволодіння словниковим запасом з вивченої теми та загальноживаними словами.

Anitemdescription – гра, в якій необхідно описати слово чи словосполучення, вказані на інтерактивних картках, не називаючи корінь слова та не застосовуючи жестів. При цьому активну роль грає решта групи, яка має вгадати слово.

Терміни для інтерактивних карток: *демократія, соціальна держава, правова держава, конституційна юрисдикція, верховенство права, публічна влада, громадянське суспільство, правовідносини, принципи демократії, інститути демократії.*

Інтерактивне завдання №2

Метою цієї гри є забезпечення генерації ідей для неординарного рішення певної проблеми.

Brainstorm – містить спільне розв'язання проблем. Список необхідних елементів проведення «мозкового штурму».

- 1) Необхідно висловити якомога більше ідей та зафіксувати їх.
- 2) Записуються всі висловлені ідеї, навіть на перший погляд, безглузді.
- 3) Відсутність будь-якої критики.
- 4) Всі учасники мають однакові права висловити свою думку.

Теми для обговорення:

1. Зіставте основні ознаки правової держави, громадянського суспільства з конституційними положеннями Української держави та сучасними реаліями.
2. Ефективне законодавство як умова демократичного розвитку суспільства.
3. Чи є громадянське суспільство необхідною умовою розвитку демократичної держави?

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Принципи демократії.

1.	Принцип поділу влади	
2.	Принцип виборності основних органів державної влади	
3.	Принцип плюралізму	
4.	Принцип гласності	
5.	Принцип рівності	
6.	Принцип більшості	
7.	Принцип незалежного контролю	

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Ознаки, функції і форми демократії:

1.	Ознаки демократії	1)
		2)
		3)
		4)
2.	Основні функції демократії	1)
		2)
		3)
		4)
3.	Принципи демократії	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
4.	Форми демократії	1)
		2)
5.	Види інститутів демократії за призначенням у вирішенні завдань політики, влади, управління	1)
		2)
6.	Інститути демократії за юридичною значущістю прийнятих рішень	1)
		2)
7.	Види референдумів за предметом проведення	1)
		2)
		3)
8.	Референдуми за ступенем обов'язковості проведення	1)
		2)
9.	Референдуми за територією проведення	1)
		2)
10.	Ознаки самоврядування	1)
		2)
		3)
		4)
		5)

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Форми та інститути демократії. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Демократія		Основні напрями її впливу на суспільні відносини, метою яких є підвищення соціально-політичної активності громадян в управлінні суспільством і державою
2.	Функції демократії		Політична організація влади народу, при якій забезпечується: рівна участь усіх і кожного в управлінні державними і суспільними справами; виборність основних органів держави і законність у функціонуванні всіх суб'єктів політичної системи суспільства; забезпечення прав і свобод людини і меншості відповідно до міжнародних стандартів
3.	Принципи демократії		Форма народовладдя, при якій влада здійснюється через виявлення волі представників народу у виборних органах (парламенти, органи місцевого самоврядування)
4.	Пряма форма демократії		Незаперечні вихідні вимоги, які висуваються до всіх учасників політичної діяльності, тобто до суб'єктів демократії
5.	Представницька форма демократії		Це легітимні і легальні елементи політичної системи суспільства, які безпосередньо створюють демократичний режим у державі через втілення в них принципів демократії
6.	Інститути демократії		Форма народовладдя, за якої влада здійснюється через безпосереднє виявлення волі народу або певних соціальних груп – народне вето, народна ініціатива, плебісцит та ін.
7.	Імперативні інститути демократії		Ці інститути мають дорадче, консультативне значення для державних органів, посадових осіб, громадян: референдум консультативний; всенародне обговорення законопроектів; мітинги; анкетування та ін.
8.	Структурні інститути демократії		Ці інститути виділяють за вихідним призначенням у вирішенні завдань політики, влади, управління: депутатські запити, накази виборців, громадська думка тощо

9.	Функціональні інститути демократії		Ці інститути виділяють за вихідним призначенням у вирішенні завдань політики, влади, управління: сесії парламентів; депутатські комісії; народні контролери тощо
10.	Консультативні інститути демократії		Ці інститути мають остаточне загальнообов'язкове значення для державних органів, посадових осіб, громадян: референдум конституційний та законодавчий; вибори; накази виборців та ін.

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Функції демократії. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Організаційно-політична		Формування органів державної влади і органів місцевого самоврядування демократичним шляхом конкурсу, виборів
2.	Регулятивно-компромісна		Забезпечення оптимального служіння держави суспільству, стимулювання, урахування і використання громадської думки і активності громадян (консультативних референдумів, наказів, листів, заяв тощо) під час розробки та прийняття державних рішень
3.	Суспільно-стимулююча		Організація політичної влади на демократичних засадах. Вона містить у собі під функцію самоорганізації народу (самоврядування) як джерело державної влади і виражається у наявності організаційних зв'язків між суб'єктами демократії: органами держави, державними організаціями, громадськими об'єднаннями, трудовими колективами
4.	Установча		Забезпечення діяльності органів держави в межах їх компетенції відповідно до вимог нормативно-правових актів; підконтрольність і підзвітність усіх ланок державного апарату
5.	Контрольна		Забезпечення державними органами безпеки честі і гідності кожної людини, охорони і захисту прав і свобод особи, меншості, форм власності, запобігання правопорушення і припинення їх. Останні три функції демократії виражають внутрішні функції держави

6.	Охоронна		Забезпечення плюралізму діяльності суб'єктів демократії в цивілізованих рамках співробітництва і компромісу, концентрації і консолідації різних політичних сил навколо інтересів громадянського суспільства і держави. Правовим засобом забезпечення даної функції є урегульованість правових статусів суб'єктів демократії
----	----------	--	---

Практичне завдання №5

Заповнити таблицю. Основні сучасні концепції держави. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Концепція правової держави		З'явилася в сер. ХХ ст. як протиположна концепції держави «нічного сторожа». В її основі – ідеї англ. економіста Дж.-М. Кейнса, відповідно до якого активне втручання держави в економічне життя є панацеєю від соціальних негараздів
2.	Концепція держави загального благоденства		Набула популярності в 50-х рр. ХХ ст. (П. Сорокін, Дж. Гелбрейт). Згідно теорії в умовах НТР втрачаються розходження між капіталістичною і соціалістичною державами, відбувається їх зближення шляхом запозичення взаємних позитивних рис, створюється «єдине постіндустріальне суспільство»
3.	Теорія «глобалізації»		Теорія сформувалася як антитеза авторитарним тенденціям державності в 40-х рр. ХІХ ст. Представники: П. Кропоткін, У. Годвін, П.Ж. Прудон, М. Штірнер пропонують або взагалі знищити державу як апарат, або мінімізувати її функції з можливою наступною ліквідацією
4.	Концепція перехідної державності		Доктрина, обґрунтовує необхідність максимального розширення повноважень держави, втручання держави в економічне і політичне життя суспільства; докладну регламентацію всіх сфер суспільства
5.	Теорія «конвергенції»		Ад. Пренс, О. Гірке, Х. Хелер. Згідно цієї теорії держава має створювати умови для реалізації економічних, соціальних і культурних прав людини, гарантувати соціальну справедливість і соціальну безпеку особи
6.	Етатична концепція держави		Держава, у якій діє система юридичних гарантій, за допомогою яких забезпечується баланс і консенсус законних інтересів особи, суспільства, держави, а також ефективна протидія протиправним посяганням у сферах публічного і приватного права

7.	Анархістська концепція держави	Державність, що виникає в ході національно-визвольної боротьби незалежних народів і спирається на різноманітні виробничі відносини. Надалі подібні держави мають примкнути до певного історичного типу держави
8.	Концепція соціальної держави	Родоначальник Р. Робертсон. Представники стверджують про стирання державних кордонів у результаті уніфікації всіх сфер життєдіяльності різних суспільств світу. Еталоном є західний світ

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. Співвідношення понять «демократія» і «самоврядування» полягає у наступному:

- а) ці поняття тотожні;
- б) ці поняття не пов'язані між собою;
- в) «демократія» є формою здійснення «самоврядування»;
- г) «самоврядування» виступає формою «демократії»;
- д) «демократія» та «самоврядування» є формами реалізації народовладдя.

2. Процедура, засобом якої громадяни пропонують обговорити яке-небудь питання, безпосередньо на референдумі, або законодавчими органами – це:

- а) ініціатива;
- б) опитування;
- в) запит;
- г) збори;
- д) консультатив.

3. Форма демократії, яка є найбільш ефективною для здійснення основних завдань та функцій правової, демократичної держави:

- а) безпосередня форма народовладдя;
- б) консультативні опитування населення;
- в) представницька форма демократії;
- г) поєднання представницької форми здійснення народовладдя з безпосередньою;
- д) референдум.

4. Легітимні і легальні елементи політичної системи суспільства, які безпосередньо створюють демократичний режим у державі через втілення в них принципів демократії – це:

- а) форми демократії;

- б) інститути демократії;
- в) вибори;
- г) функції демократії;
- д) демократичні процеси.

5. Основна форма безпосередньої участі громадян в управлінні державою шляхом формування вищих представницьких органів, органів місцевого самоврядування, їх персонального складу – це:

- а) вибори;
- б) референдум;
- в) ініціатива;
- г) мітинг;
- д) демонстрація.

6. Форма безпосередньої демократії в Україні, що полягає у прийнятті громадянами України рішень з питань загальнодержавного значення шляхом таємного голосування – це:

- а) вибори;
- б) референдум;
- в) ініціатива;
- г) мітинг;
- д) демонстрація.

7. Забороняється виносити на референдум питання:

- а) що мають істотне значення для визначення зовнішньої політики держави;
- б) щодо вдосконалення внутрішньої системи управління;
- в) щодо податків, амністії, бюджету;
- г) щодо зміни території України;
- д) щодо податків, амністії, бюджету, зміни території України.

8. Уніномінальні вибори – це вибори, що:

- а) проводяться в один тур;
- б) проводяться в два тури;
- в) проводяться в декілька турів (багаторівневі);
- г) передбачають від кожного округу обрання одного депутата;
- д) передбачають від кожного округу обрання декількох депутатів.

9. До консультативних інститутів демократії належать:

- а) консультативні референдуми;
- б) голосування під час виборів;
- в) вибори;
- г) опитування населення;
- д) депутатські запити.

10. Депутатські фракції, депутатські коаліції та народні контролери належать до:

- а) структурних інститутів демократії;
- б) функціональних інститутів демократії;
- в) консультативних інститутів демократії;
- г) структурно-функціональних інститутів демократії;
- д) процедурно-регламентаційних інститутів демократії.

11. До імперативних інститутів демократії належать:

- а) вибори, референдуми;
- б) профспілки, страйки;
- в) консультативний референдум, мітинги;
- г) право вето, імпічмент;
- д) парламентські сесії та місцеве самоврядування.

12. Функціональними інститутами демократії є:

- а) парламентські сесії; політичні партії, парламентські комітети;
- б) депутатські запити; накази виборців, вибори, громадська думка;
- в) місцеве самоврядування, парламентські сесії;
- г) безпосередні та представницькі інститути демократії;
- д) імперативні та консультативні інститути демократії.

13. Інститути демократії за ступенем складності поділяються на:

- а) структурні, консультативні, структурно-функціональні;
- б) функціональні, імперативні, консультативні;
- в) структурні, функціональні, структурно-функціональні;
- г) імперативні, консультативні, імперативно-консультативні;
- д) структурні, імперативні, імперативно-консультативні.

14. Незаперечні вихідні вимоги, які ставляться до всіх учасників політичної діяльності в демократичній державі – це:

- а) принципи демократії;
- б) функції демократії;
- в) ознаки демократії;
- г) елементи демократії;
- д) завдання демократії.

15. Всеукраїнський референдум із питання проголошення незалежності України відбувся:

- а) 16 липня 1990 р.;
- б) 24 серпня 1990 р.;
- в) 1 грудня 1990 р.;
- г) 28 червня 1991 р.;
- д) 1 грудня 1991 р.

16. Основними принципами демократії є:

а) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, виборність органів державної влади, поділ влади, прийняття рішень в інтересах більшості з урахуванням інтересів меншості;

б) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, гуманізм, соціальна рівність громадян, гласність, відсутність плюралізму;

в) політична свобода, рівноправність громадян, соціальна рівність громадян, поділ влади, прийняття рішень в інтересах більшості з урахуванням інтересів меншості, толерантність, призначення вищих органів влади;

г) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, виборність органів державної влади, поділ влади, прийняття рішень в інтересах меншості з урахуванням інтересів більшості;

д) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, виборність органів державної влади, наявність цензури, принцип загального виборчого права.

17. Принцип демократії, який полягає в тому, що держава гарантує існування різних ідей, думок, ідеологічних підходів, можливість їх вільного висловлення, різного тлумачення окремих явищ суспільного життя – це:

а) принцип політичного плюралізму;

б) принцип побудови влади в державі на засадах її поділу на різні гілки;

в) принцип гласності;

г) принцип конституційного закріплення прав, свобод і обов'язків людини та їх реальна гарантованість;

д) принцип ідеологічного плюралізму.

18. Політичний плюралізм – це:

а) множинність партій, суспільних об'єднань, політичних програм;

б) множинність поглядів та ідеологій;

в) множинність інститутів демократії;

г) множинність форм демократії;

д) етнічне багатоманіття суспільства.

19. Функції демократії – це:

а) основні напрями впливу на суспільні відносини, метою яких є підвищення соціально-політичної активності громадян в управлінні суспільством і державою;

б) основні напрями і види діяльності держави, обумовлені її завданнями і цілями і такі, що характеризують її сутність і соціальне призначення у суспільстві;

в) сукупність засобів та способів впливу на суспільні відносини, метою яких є підвищення соціально-політичної активності громадян в управлінні суспільством і державою;

- г) основні форми взаємодії громадянського суспільства з демократичною державою;
- д) основні напрями впливу демократії на розвиток народовладдя в державі.

20. До загальних функцій демократії належить:

- а) організаційно-політична функція;
- б) спільна функція;
- в) внутрішня функція;
- г) податкова функція;
- д) економічна функція.

21. До загальних функцій демократії належить:

- а) регулятивно-компромісна функція;
- б) організаційно-економічна функція,
- в) податкова функція;
- г) контрольна функція;
- д) суспільнознавча функція.

22. Організацію політичної влади на демократичних засадах, самоорганізацію народу як джерела державної влади, а також встановлення зв'язків між суб'єктами демократії передбачає:

- а) установча функція демократії;
- б) організаційно-установча функція демократії;
- в) організаційно-політична функція демократії;
- г) регулятивно-компромісна функція демократії;
- д) стимулююча функція демократії.

23. Регулятивно-компромісна функція демократії забезпечує:

- а) діяльність органів держави в межах їх компетенції відповідно до вимог нормативно-правових актів;
- б) організацію політичної влади на демократичних засадах;
- в) захист державними органами безпеки честі і гідності кожної людини, охорони прав і свобод особи;
- г) плюралізм діяльності суб'єктів демократії в цивільних рамках співробітництва і компромісу;
- д) формування органів державної влади і органів місцевого самоврядування демократичним шляхом.

24. Формування органів державної влади і органів місцевого самоврядування демократичним шляхом передбачає:

- а) установча функція демократії;
- б) правотворча функція демократії;
- в) контрольна функція демократії;
- г) суспільно-стимулююча функція демократії;

д) відсутність державної ідеології.

25. *Контрольна функція демократії забезпечує:*

а) захист державними органами безпеки честі і гідності кожної людини, охорони прав і свобод особи;

б) формування органів державної влади і органів місцевого самоврядування демократичним шляхом;

в) діяльність органів держави в межах їх компетенції відповідно до вимог нормативно-правових актів;

г) плюралізм діяльності суб'єктів демократії в цивільних рамках співробітництва і компромісу;

д) організацію політичної влади на демократичних засадах.

ІХ. Словникова робота:

демократія, соціальна держава, правова держава, конституційна юрисдикція, верховенство права, законність, принцип пріоритету права, принцип правової захищеності людини і громадянина, принцип єдності права і закону, демократія, демократична держава, вибори, референдум, правова політика держави, форма демократії, безпосередня демократія, представницька демократія, загальнодержавний референдум, місцевий референдум, імперативний референдум, консультативний референдум, обов'язковий референдум, факультативний референдум, конституційний референдум, законодавчий референдум, ратифікаційний референдум, дозаконодавчий референдум, післязаконодавчий референдум, інститути демократії, структурні інститути демократії, структурно-функціональні (змішані) інститути демократії, процедурно-регламентаційні інститути демократії, консультативні інститути демократії, принципи демократії, політична свобода, рівноправність громадян, принцип виборності органів державної влади, принцип поділу влади, принцип прийняття рішень в інтересах більшості з урахуванням інтересів меншості, політичний плюралізм, ідеологічний плюралізм, функції демократії, організаційно-політична функція демократії, регулятивно-компромісна функція демократії, суспільно-стимулююча функція демократії, установча функція демократії, контрольна функція демократії, охоронна функція демократії, держава добробуту, «позитивна держава соціального захисту» (англо-американська й англосаксонська моделі), «держава соціальної безпеки» («держава соціальної захищеності», «держава соціального захисту»), роулсіанський тип соціальної держави, мегалітарний тип соціальної держави, утилітарний тип соціальної держави, виборча система, мажоритарна виборча система абсолютної більшості, мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості, мажоритарна виборча система відносної більшості, змішана виборча система, пропорційна виборча система, пропорційна виборча система із жорсткими списками, пропорційна виборча система з преференціями, пропорційна виборча система з напівжорсткими

списками, модель соціальної держави, публічна влада, громадянське суспільство, правовідносини.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
- ❖ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93.
- ❖ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
- ❖ Конвенція про статус апатридів від 28 вересня 1954 року. *Офіційний вісник України*. 2013. № 12. Ст. 450. С. 447. Ст. 1875.
- ❖ Європейська конвенція про громадянство від 06 листопада 1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2008 р. № 13. С. 359.
- ❖ Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року). *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. Ст. 205.
- ❖ Рамкова конвенція про захист національних меншин від 01 лютого 1995 року. *Офіційний вісник України*. 2013. № 75.

Спеціалізована література:

1. Nalyvayko L. Transparency as a democratic standard of the government functioning. *Evropský Politický a Právní Diskurs*. 2014. Svazek 1., 4. vydání. С. 51-62.
2. Абрамов П. В. Правовые режимы социального государства в зарубежных странах. *Закон и право*. 2013. № 3. С. 37-39.
3. Альбов А. П. Основания развития гражданского общества и правового государства. *Публичное и частное право*. 2012. № 3. С. 21-29.
4. Багіров Ш. Элита и демократия в современном обществе. *Гілея*. 2014. Вип. 91. С. 341-343.
5. Багрій О. Доктрина верховенства Конституції України у конституційному правосудді. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 6. С. 117-125.
6. Бакумов О. С. Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньо демократії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 125-132.
7. Бадида А. Ю. Модерна соціальна держава: поняття, обсяг, цілі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 78-84.

8. Барабаш Ю. Окремі питання модернізації конституційних засад виборчого права України. *Право України*. 2013. № 5. С. 46-53.
9. Беляева Ю. Н. Социальное государство: теоретические модели и практика реализации: моногр. Москва: МАКС Пресс, 2013. 122 с.
10. Беляєва М. Політична суб'єктність держави у сфері народовладдя: конституційно-правові засади. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 16-19.
11. Богів Я. С. Представницька демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2019. № 21. С. 244-253.
12. Білоконь М. В. Суспільство та держава в контексті інтеграції соціально-політичних систем. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 2. С. 182-189.
13. Власенко С. Г. Демократія як умова розвитку національних систем державного управління: аналіз сучасних дослідницьких підходів. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 272-280.
14. Головатий С. Верховенство права: моногр. Київ: Фенікс, 2006. 1747 с.
15. Головащенко О. С. Соціальна та правова держава: питання співвідношення: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 304 с.
16. Головка І. В. Ліберальна демократія: умови формування та специфіка становлення: дис. ... канд. політ. наук. Харків, 2010. 248 с.
17. Гонюкова Л. Політичний плюралізм як умова розвитку демократичної держави: європейський досвід. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. Вип. 3. С. 195-201.
18. Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація: моногр. Київ: Ін Юре, 2004. 386 с.
19. Гультай М. Виникнення та утвердження конституціоналізму як обов'язкової складової демократичного державного устрою. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 3. С. 97-115.
20. Дашковська О. Ідея взаємодії відповідальності держави й особи в європейській політико-правовій думці. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 105-113.
21. Дерев'янка С. М. Політико-правові засади референдумів в Україні: моногр. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2011. 847 с.
22. Долженков О. О. Сучасна демократія: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 221-229.
23. Жовтобрюх М. Делегітимація соціальної держави в неолібералізмі М. Ноціка. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 11. С. 18-21.
24. Колот А. М., Герасименко О. О. Соціальна держава: генезис і перспективи розвитку. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2017. № 1. С. 8-36.
25. Куровська І. А. Соціальна держава як новий етап розвитку правової держави на шляху євроінтеграції. *Наукові записки Інституту законодавства*.

- давства Верховної Ради України. 2016. № 1. С. 158-161.
26. Кісс С. В. Сутність поняття та основні ознаки соціальної держави. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 4. С. 22-27.
 27. Косінов С. Міжнародний контроль як засіб забезпечення внутрішньодержавної демократії. *Право України*. 2015. № 5. С. 139-148.
 28. Косінов С. Народ як первинний суб'єкт здійснення контролю над публічною владою. *Право України*. 2013. № 10. С. 178-184.
 29. Кравченко С. С. Правова держава та правовий прагматизм: проблемні питання. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Право*. 2011. № 2. С. 27-31.
 30. Крупнова Л. Обов'язковість виконання судових рішень як принцип правової держави. *Юридична Україна*. 2013. № 7. С. 8-14.
 31. Лендшел М. О. Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи: моногр. Ужгород: Мистецька Лінія, 2011. 687 с.
 32. Любченко П. Місьцеве самоврядування як фактор забезпечення стабільності конституційного ладу і форма реалізації народовладдя в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4 (75). С. 58-66.
 33. Макарова З. С. Проблеми класифікації (типологізації) форми державного правління. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 1. С. 67-72.
 34. Матвійчук В. К. Сучасні концепції правової держави. *Юридична наука*. 2013. № 6. С. 7-11.
 35. Медведчук В. Демократія і суспільство: цінності, принципи, державно-правові механізми. *Право України*. 2013. № 8. С. 53-62.
 36. Митко А. М. Інформаційна демократія: реалії та виклики часу: моногр. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 399 с.
 37. Михеева Н. О принципе верховенства права на современном этапе развития правового государства. *Закон и право*. 2013. № 9. С. 29-31.
 38. Мірошніченко Ю. Теоретичні засади та проблеми конституційно-правового регулювання форм народовладдя в Україні. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 329-335.
 39. Мотрен С. М. Демократія: досвід і погляд в майбутнє. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 2. С. 7-11.
 40. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
 41. Неліна Н. Вибори як форма волевиявлення українського народу. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 7. С. 15-18.
 42. Новоскольцева Л. О. Демократія в громадянському суспільстві: аналіз моделі інститутів держави. *Політологічні записки*. 2013. № 7. С. 7-11.
 43. Овсієнко О. В. Розбудова соціальної держави в Україні: пошук оптимальної економічної моделі. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 3 (14). С. 34-46.

44. Палас Н. Демократія як політична цінність та становлення її в українському суспільстві. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2013. Вип. 25. С. 91-95.
45. Панкевич О. З. Соціальна держава: поняття та загальнотеоретична характеристика: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2003. 182 с.
46. Петришин О. Демократичні засади правової соціальної держави. *Право України*. 2013. № 8. С. 63-71.
47. Петришин О. Демократичні основи правової, соціальної державності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 32-41.
48. Петришин О. Демократія як основа правової, соціальної держави. *Право України*. 2014. № 5. С. 73-82.
49. Петришин О. Народовладдя – основа демократичної, правової, соціальної держави. *Право України*. 2009. № 6. С. 4-11.
50. Пижик І. М. Політико-правові проблеми формування соціальної держави в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2001. 194 с.
51. Плахотнік О. В. Конституційне право громадян брати участь у всеукраїнських та місцевих референдумах і його забезпечення в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 223 с.
52. Погребняк С. Соціальна держава: обґрунтування концепції. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 15-25.
53. Помазанский А. Е. Роль институтів прямої демократії в забезпеченні контролю населення за діяльністю органів місцевого самоуправління. *Журнал російського права*. 2013. № 8. С. 13-24.
54. Попович В. М. Теорія держави і права: концепція, праксеологія та методологія розвитку: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 384 с.
55. Рабінович П. Верховенство права: доктринальні інтерпретації в Україні. *Право України*. 2013. № 9. С. 162-175.
56. Рабінович П. Верховенство права: сучасні вітчизняні підходи до інтерпретації. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 3-16.
57. Рабінович П. Інтерпретація верховенства права: основні вітчизняні підходи та їх діалектична взаємодоповнюваність. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 296-309.
58. Рабінович П. Основоположні верховенства права людини: соціально-антропна сутність, змістова кваліфікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2. С. 10-16.
59. Рубан Ю. Демократія як чинник політичної єдності. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. Вип. 1. С. 183-190.
60. Самойлов О. О. Пряма демократія на місцевому рівні як механізм політичного націотворення в сучасній Україні. *Історико-політичні студії*. 2013. № 1. С. 153-159.
61. Сворац С. Д. Народовладдя у контексті державної регіональної політики

- України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 62-68.
62. Сковронський Д. М. Соціальна держава в умовах політичних та економічних трансформацій: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2013. 19 с.
 63. Скомороха В. Судовий конституціоналізм в аспекті співвідношення конституційної та конвенційної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 40-48.
 64. Скрипнюк В. Демократія і проблеми конституційного забезпечення розвитку державної влади. *Право України*. 2013. № 8. С. 90-99.
 65. Скрипнюк В. Забезпечення ефективності функціонування системи демократичної влади: Україна і зарубіжний досвід. *Право України*. 2015. № 5. С. 72-80.
 66. Скрипнюк В. Система організації державних органів у контексті забезпечення принципу поділу влади (органи прокуратури). *Юридична Україна*. 2014. № 4. С. 9-14.
 67. Співак В. Соціальна держава в процесі соціалізації глобалізації: політологічний аспект. *Держава і право*. 2013. Вип. 60. С. 442-449.
 68. Ставнійчук М. Вибори як ключовий інститут демократичного конституційного ладу сучасної України. *Право України*. 2013. № 5. С. 18-29.
 69. Ставнійчук М. Проблеми забезпечення демократизму конституційного ладу сучасної України. *Право України*. 2013. № 8. С. 82-89.
 70. Сухонос В. Статус глави держави в умовах демократичного режиму. *Право України*. 2013. № 8. С. 106-113.
 71. Тимченко Г. Практика Європейського суду з прав людини в аспекті реалізації принципу верховенства права. *Право України*. 2014. № 5. С. 203-212.
 72. Шипілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави: моногр. Харків: ФІНН, 2009. 216 с.
 73. Яковлєв А. Конституційний процес як засіб демократизації сучасної України. *Право України*. 2013. № 8. С. 114-122.
 74. Ярошенко О. Утвердження засад соціальної держави як напрям конституціоналізації трудового законодавства. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4. С. 113-122.

ТЕМА 8. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття права та його ознаки. Сутність та соціальне призначення права.
- ❖ Функції права: поняття та загальна характеристика. Принципи права: поняття, види.
- ❖ Зміст та структура права: характеристика його елементів. Цінність права.

II. Скласти схеми:

- ✓ Основні підходи до праворозуміння.
- ✓ Зміст та структура права.
- ✓ Функції права та їх загальна характеристика.
- ✓ Ознаки права та їх характеристика.
- ✓ Принципи права: поняття, види.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Розуміння права у світовій і вітчизняній юриспруденції».
- ◆ «Поняття ідеологічної функції права і специфіка її реалізації у демократичній державі».
- ◆ «Співвідношення правової, економічної та політичної підсистем суспільства».
- ◆ «Сутність і зміст права. Роль права у реалізації загальносуспільних інтересів».
- ◆ «Природне право: діалектика приватного і публічного».
- ◆ «Сутність принципу верховенства Конституції України».
- ◆ «Поняття безпеки держави як особливого суб'єкта права (юридичний аспект)».
- ◆ «Право на доступ до інформації як елемент правового статусу людини та громадянина».
- ◆ «Принципи права та їх роль у регулюванні суспільних відносин».

IV. Теми есе:

- «Проблеми визначення та дії принципу верховенства права в Україні».
- «Забезпечення верховенства права як умова функціонування сучасної правової держави».
- «Співвідношення права, закону, справедливості в сучасних реаліях Української держави і суспільства».
- «Співвідношення регулятивної та охоронної функцій права у сучасній державі».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Ознаки права в контексті сучасного праворозуміння.
- Принципи права та їх роль у регулюванні суспільних відносин.
- Функції права: ціннісний та сутнісний виміри.
- Співвідношення права й закону.
- Проблеми визначення та дії принципу верховенства права в Україні.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Гра передбачає оволодіння словниковим запасом з вивченої теми та загальноживаними словами.

Grabamminute – гра, в якій здобувачу вищої освіти надається 1 хвилина, для представлення терміну, написаного на інтерактивній карті. Учасник має надати найбільше інформації про даний предмет/термін, його значення, використання, тощо. Отримує перемогу здобувач, який надав найбільш повну та зв'язну інформацію про вказаний в картці предмет або термін.

Перевірка знань: словниковий запас з певної теми у поєднанні з граматикою. Хороший спосіб для закріплення пройденого матеріалу.

Особливості гри: покращується навички швидкого реагування, критичного мислення.

Терміни для інтерактивних карток: *цінність права, система функцій права, тип правового розуміння, суспільство, об'єктивне юридичне право, суб'єктивне юридичне право, позитивне право, природне право, форма права, верховенство права, право, праворозуміння, суб'єкт праворозуміння, об'єкт праворозуміння, зміст праворозуміння.*

Інтерактивне завдання №2

Scientific debate (Навчальна суперечка-діалог, в якій студенти – представники різних напрямлень, відстоюють свою думку, протилежну іншим).

Теми для обговорень:

1. Сутнісні особливості та призначення сучасного права.
2. Проблеми визначення та дії принципу верховенства права в Україні.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Визначте, хто з наведених вчених виступає засновником або найбільш відомим представником наступних напрямів вчення про право (правових шкіл):

1. Соціологічний напрям права	а) К. Маркс
2. Школа природного права	б) Є. Ерліх
3. Марксистська теорія права	в) Дж. Локк
4. Юридичний позитивізм	г) Р. Паунд
	д) Ф. Енгельс
	е) Г. Харт
	є) Ж. Гурвіч
	ж) Д. Остін
	з) І. Кант
	и) Г. Гроцій

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Загальне вчення про право. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Загальносоціальне право	Є наслідком державної діяльності, втіленням волевиявлення держави. Це приписи законів; принципи і норми ратифікованих міжнародних договорів; судові рішення, що стали прецедентом та ін.
2.	Спеціально-соціальне право	Впливає безпосередньо із соціального життя і не залежить від держави. Воно існує у вигляді звичаїв, традицій, природних прав, моральних та інших соціальних норм
3.	Об'єктивне юридичне право	Правові норми і принципи як певні юридично визнані можливості (свободи) суб'єкта права задовольняти особистий інтерес
4.	Суб'єктивне юридичне право	Система діючих у державі правових норм і принципів. Вони встановлені (або визнані) державою як регулятор суспільних відносин, забезпечені нею
5.	Позитивне право	Наукова категорія, яка висвітлює процес пізнання права, його сприйняття (оцінку) і ставлення до нього як до соціального явища

6.	Природне право		Цінність права полягає у тому, що право є регулятором суспільних відносин, інструментом для вирішення різноманітних завдань, у тому числі для функціонування інших соціальних інститутів та соціальних благ. Воно здатне забезпечити організованість і нормальну життєдіяльність, соціальний мир і злагоду, зняти соціальну напруженість
7.	Право		Внутрішній зміст права як регулятор суспільних відносин, який виражається в єдності загально соціальних і вузько класових (групових) інтересів через формальне (державне) закріплення міри свободи, рівності та справедливості
8.	Сутність права		Сутність права виражена в призначенні права забезпечувати в суспільстві стан стабільності, узгодження суспільних і особистих інтересів
9.	Цінність права		Об'єктивно властиві праву відправні начала, не-заперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів
10.	Принципи права		Основні напрями правового впливу на суспільні відносини з метою їхнього впорядкування
11.	Функції права		Цінність права полягає в тому, що право виступає як міра свободи і справедливості і стає цінністю для окремої людини, конкретної групи й суспільства в цілому, відкриває індивіду доступ до благ, є ефективним способом його соціальної захищеності
12.	Соціальна сутність права		Система соціальних загальнообов'язкових норм, дотримання і виконання яких забезпечуються державою. Має ключове значення в регулюванні правопорядку на національному і міжнародному рівнях
13.	Праворозуміння		Спроможність служити метою і засобом задоволення науково обґрунтованих, соціально справедливих загальнолюдських потреб й інтересів громадян та їх об'єднань

14.	Соціальна цінність права		Виходить від держави, виражено в писаних нормах, міститься в нормативно-правових документах: законах, актах виконавчої влади і місцевого самоврядування, судових і адміністративних прецедентах, нормативно-правових договорах, правових звичаях
15.	Інструментальна цінність права		Має більш глибокий, ґрунтовний, вихідний для життя людей норматив поведінки, ґрунтується в самій природі людини, джерело прав людини – вона сама, її потреби й інтереси, її спосіб існування і розвитку. Вона ж виступає їх носієм
16.	Особиста цінність права		Цінність права полягає в тому, що воно, втілюючи загальну волю (інтерес) учасників суспільних відносин, сприяє розвитку тих відносин, в яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство в цілому. Воно вносить стабільність і порядок в ці відносини. Забезпечуючи простір для впорядкованої свободи й активності, право служить фактором соціального прогресу

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Зазначте до якої групи принципів належать наведені принципи права.

1.	Загальнолюдські принципи		принцип гарантованості прав і свобод людини
2.	Загальноправові принципи		принцип свободи договору
3.	Міжгалузеві принципи		принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону
4.	Галузеві принципи		принцип рівності
5.	Принципи правових інститутів		визначеність покарання у вироку суду

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Принципи права. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правові принципи		Це такі ідеї, положення, які сприймаються без доведення
2.	Правові аксіоми		Ніхто не може бути визнаним у здійсненні злочину, а також притягнутий до кримінальної відповідальності інакше як за вироком суду
3.	Правові презумпції		Не може бути два покарання за одне й те ж правопорушення
4.	Спростовні правові презумпції		Це такі ідеї, які допускають їх істинність без доведення, іншими словами – це припущення
5.	Неспростовні правові презумпції		Це провідні засади, ідеї права, які в конкретному вигляді характеризують його зміст, визначають спрямованість правового регулювання. Вони зумовлені об'єктивними закономірностями існування і розвитку людини та суспільства
6.	Загальнолюдські принципи		Засади, що відображають специфіку права певної країни в реальних соціальних умовах
7.	Типологічні принципи права		Засади, що охоплюють одну або кілька галузей права певної держави
8.	Конкретно-історичні принципи		Такі засади й ідеї, які притаманні всім правовим системам певного історичного типу
9.	Галузеві й міжгалузеві принципи		Це державні юридичні ідеали, які зумовлені певним рівнем всесвітнього розвитку, цивілізації, втілюють найкращі прогресивні здобутки правової історії людства і зазначені в нормативно-правових документах

Практичне завдання №5

Заповнити таблицю. Знайти відповідність між напрямами праворозуміння та основними об'єктами їх дослідження.

1.	Юридичний позитивізм		Право як прояв правосвідомості; явище людської психіки
2.	Школа природного права		Логічний аналіз норм права
3.	Соціологічний напрямок права		Дослідження фактичних правовідносин
4.	Психологічна школа права		Встановлення зв'язку права і моралі

Практичне завдання №6

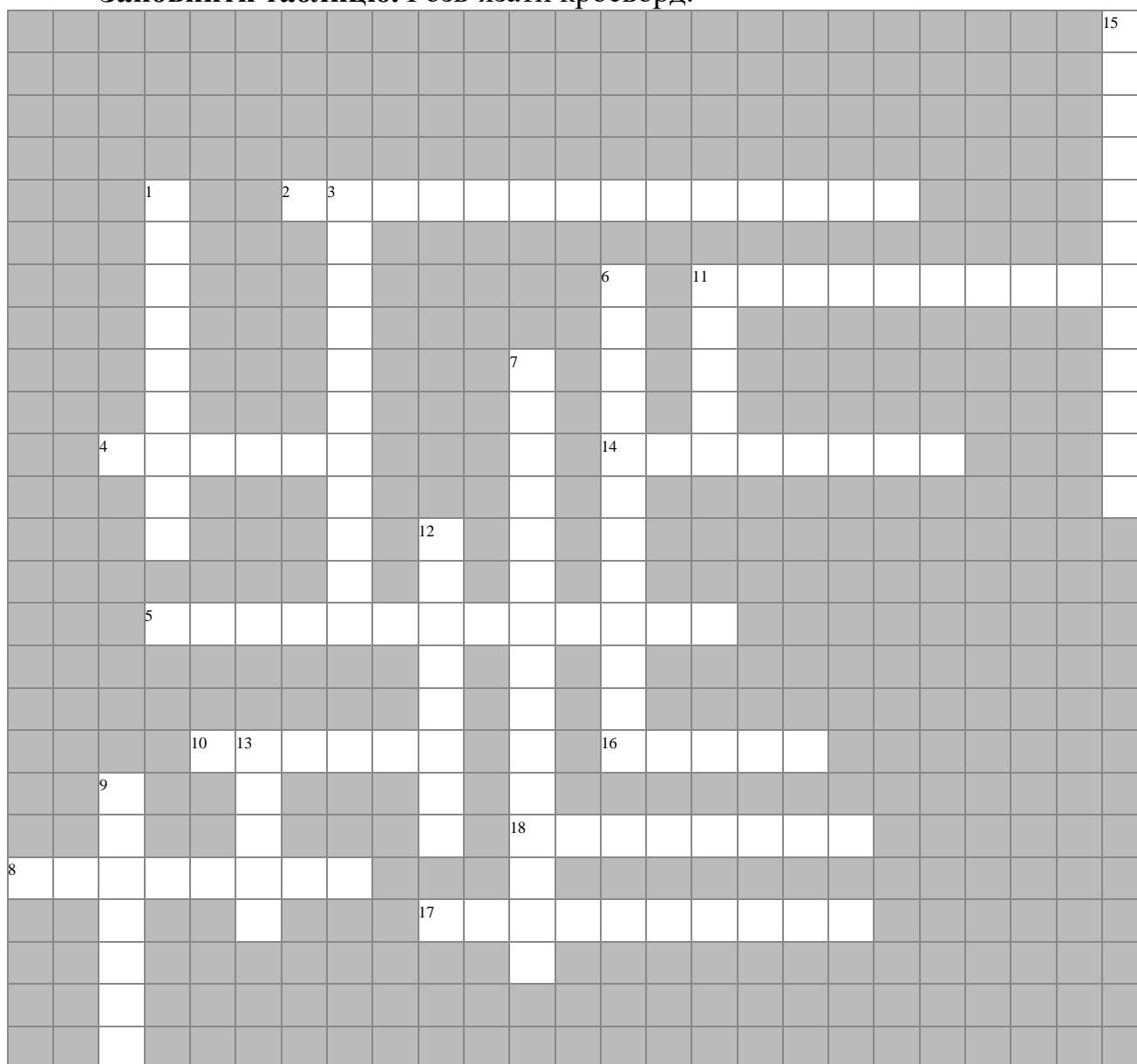
Заповнити таблицю. Основні концепції праворозуміння. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Школа природного права		Представники Г. Харт, Дж. Коулмен пов'язує обов'язковість позитивного права з так званім правилом визнання. Це правило визначає умови, які слід виконати, аби певну норму можна було вважати правовою
2.	Юридичний позитивізм		Основна теза: ототожнення права і закону, заперечення необхідного зв'язку між правом та мораллю. «Влада, а не істина породжує закон». Представники цього напрямку вважають, що в усіх правових системах немає потреби в моральній цінності (на кшталт справедливості), яка має бути притаманна нормі, аби ця норма була правовою
3.	Класичний позитивізм		Представники Т. Гоббс, Г. Гроцій, Д. Локк, О. Радіщев, І. Кант та ін. Ґрунтувалися на визнанні цивілізації, пріоритетами якої є ідеї справедливості, добра, невід'ємність прав і свобод людини, панування розуму. Вони стверджували, що право, яке творить держава, має своє значення лише тоді, коли воно відповідає основам. Основна теза: Несправедливий закон не є законом». Моральний критерій права є не просто його бажаною рисою, а й сутнісною властивістю права
4.	Сучасний позитивізм		Представники Є. Ерліх, Ж. Гурвіч, Р. Паунд, Б. Кордозо, К. Ллевеллін, Дж. Френк. Вони вважали, що право коріниться не в законах, а в самому суспільстві. Джерело його слід шукати в поведінці людей, які реалізують право. З цих позицій він висунув ідею «живого права спільнот», віддаючи перевагу судовій та адміністративній правотворчості. Основна теза: позитивне право як «належне» право має другорядний характер, оскільки право – це не належність, а дійсність.
5.	Соціологічний напрям праворозуміння		Представник Дж. Остин виходив з того, що право є наказом суверена, і пояснював обов'язковість позитивного права існуванням у переважної більшості членів суспільства звичаю коритися цим примусовим наказам

6.	Психологічна теорія права		На думку Г. Кельзена, «право визначається тільки правом» і «сила права тільки в ньому самому». Він визначає право як сукупність норм, здійснюваних у примусовому порядку
7.	Нормативістська школа права		Представники К. Маркс та Ф. Енгельс. Право – піднесена до закону воля пануючого класу, зміст якої визначається матеріальними умовами життя цього класу. Право має класовий вольовий характер та є матеріально обумовленим. Основна теза: право – це суто класове явище
8.	Марксистське вчення про право		Л. Петражицький, Г. Тард, Л. Кнапп та ін. За цією концепцією психіка людини – це фактор, який визначає розвиток суспільства. Поняття і сутність права не пов’язуються з діяльністю законодавця, а характеризуються як правові емоції, переживання людей. Правові явища – це особливого роду складні емоційно-інтелектуальні психічні процеси, які здійснюються у сфері психіки індивіда. Право ними поділяється на позитивне (встановлене державою) та інтуїтивне (результат внутрішнього, інтуїтивного самовизначення індивіда). Основна теза: право – явище людської психіки, прояв правосвідомості

Практичне завдання №7

Заповнити таблицю. Розв'язати кросворд.

По горизонталі:

2. Інтелектуальний процес осмислення права, певне його бачення, виражене в конкретних концепціях про його сутність, форми та функціонування.

4. Такий учасник суспільних відносин, який виступає носієм юридичних прав і обов'язків.

5. Рефлексивне поєднання загальнообов'язковості та загальнозначущості, які задаються елементом належності, закладеним у нормі (чи в іншому носіїві) через інтегровану нею цінність.

8. Здатність внаслідок своїх змістовних і формальних властивостей задовольняти потреби, бути інструментом реалізації і погодження інтересів.

10. Забезпечення втілення у праві ідеалів справедливості, свободи, рівності та гуманізму.

11. Функція яка становить наслідок поновлення незаконно порушеного права, попереднього правового становища.

14. Функція яка проявляється у встановленні правом норм, спрямованих на охорону суспільно значущих відносин у різних сферах суспільного життя і викорінення шкідливих та небезпечних для суспільства варіантів поведінки.

16. Матеріальні і нематеріальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюють свої суб'єктивні юридичні права і суб'єктивні юридичні обов'язки.

17. Комплексне (принцип, метод, режим) соціально-правове явище, що характеризує організацію і функціонування суспільства і держави на правових засадах.

18. Внутрішній зміст права як регулятора суспільних відносин, який виражається в єдності загальносоціальних і вузькокласових (групових) інтересів через формальне (державне) закріплення міри свободи, рівності та справедливості.

По вертикалі:

1. Внутрішня побудова права, спосіб організації та взаємодії його елементів.

3. Функція яка спрямована на закріплення суспільних відносин, забезпечення або гальмування їх розвитку.

6. Фундаментальний правовий принцип і правова доктрина, яка передбачає, що жодна людина не є вище закону, що ніхто не може бути покараним державою, крім як за порушення закону, і що ніхто не може бути засудженим за порушення закону іншим чином, ніж у порядку, встановленому законом.

7. Принципи які безпосередньо визнаються досягнутим рівнем розвитку людства (політичним, економічним, соціальним, моральним, тощо) і повинні виступати універсальним критерієм та всезагальними вимогами до становлення національних правових систем.

9. Головні напрями впливу права на суспільні відносини, які визначаються соціальним призначенням права в різних сферах суспільного життя.

11. Система норм (правил поведінки) і принципів, встановлених або визнаних державою як регулятори суспільних відносин, які формально закріплюють міру свободи, рівності та справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів (волі) населення країни, забезпечуються всіма заходами легального державного впливу.

12. Основа права (основоположні правові ідеї, що визначають зміст та соціальне призначення права).

13. Правила, норми, які укладені в праві і які вона використовує для владного регулювання поведінки – це...

15. Закріплення в нормах правового становища людини, порядку участі народу у формуванні органів державної влади та управлінні державними справами, у створенні й удосконаленні законодавства – це принцип...

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. *Наукова категорія, що відображає процес і результат цілеспрямованої розумової діяльності людини, яка вміщує в собі пізнання права, його оцінку і ставлення до нього як до цілісного соціального явища – це:*

- а) правосвідомість;
- б) правознання;
- в) праворозуміння;
- г) правова ідеологія;
- д) правова концепція.

2. *Знання суб'єктів про свої права і обов'язки, конкретні і загальні правові дозволи, заборони, а також оцінка і ставлення до них як до справедливих чи несправедливих:*

- а) праворозуміння;
- б) форма праворозуміння;
- в) об'єкт праворозуміння;
- г) зміст праворозуміння;
- д) суб'єкт праворозуміння.

3. *За механізмом формування праворозуміння класифікують на:*

- а) емпіричне, раціональне та емоційне;
- б) пряме та опосередковане;
- в) дедуктивне, індуктивне та критичне;
- г) основне, спеціальне та додаткове;
- д) суб'єктивне та об'єктивне.

4. *Праворозуміння, що склалось у суб'єкта підсвідомо, у тому числі на базі стереотипів, що були передані суб'єкту праворозуміння його середовищем – це:*

- а) емоційне праворозуміння;
- б) раціональне праворозуміння;
- в) емпіричне праворозуміння;
- г) дедуктивне праворозуміння;
- д) індуктивне праворозуміння.

5. *Результатом цілеспрямованого осмислення правової дійсності є:*

- а) емоційне праворозуміння;
- б) раціональне праворозуміння;
- в) емпіричне праворозуміння;
- г) дедуктивне праворозуміння;
- д) індуктивне праворозуміння.

6. *Захист індивіда від свавілля з боку держави та оцінка позитивного права на предмет його відповідності загальнолюдським цінностям є соціальним призначенням права у:*

- а) природно-правовій теорії праворозуміння;
- б) соціологічній теорії праворозуміння;
- в) марксистській теорії праворозуміння;
- г) позитивістській теорії праворозуміння;
- д) психологічній теорії праворозуміння.

7. *Природне право виникає з чистої ідеї – ця концепція є основою:*

- а) неогегельянства;
- б) герменевтики;
- в) неотомізму;
- г) неокантіанства;
- д) екзистенціалістики.

8. *Характеризує виникнення природного права з історичного праворозуміння:*

- а) неогегельянство;
- б) герменевтика;
- в) неотомізм;
- г) неокантіанство;
- д) екзистенціалістика.

9. *Природне право одержано від Бога – ця концепція є основою:*

- а) неогегельянства;
- б) герменевтики;
- в) неотомізму;
- г) неокантіанства;
- д) екзистенціалістики.

10. *Концепція, що обґрунтовує виникнення природного права із самого існування абстрактної людини:*

- а) неогегельянство;
- б) герменевтика;
- в) неотомізм;
- г) неокантіанство;
- д) екзистенціалістика.

11. *Представником теорії «відродженого природного права» є:*

- а) Л. Дюгі;
- в) Г. Кельзен;
- г) Д. Остін;

- б) А. Кауфман;
- д) М. Оріу.

12. Ідеологія позитивізму передбачає:

- а) розуміння права як результату правотворчої діяльності держави;
- б) неможливість пізнання сутності права;
- в) заперечення існування природних прав людини;
- г) виникнення права із самої природи людини;
- д) виникнення права з історичного праворозуміння.

13. Представником позитивістської теорії права є:

- а) Г. Кельзен;
- б) М. Коркунов;
- в) Ж.-Ж. Руссо;
- г) І. Кант;
- д) О. Конт.

14. Соціальне призначення права за позитивістським підходом полягає у:

- а) забезпеченості права державним примусом;
- б) здатності права виступати регулятором суспільних відносин;
- в) захисті індивіда від свавілля з боку держави;
- г) втіленні в праві моральних принципів та уявлень про справедливість;
- д) формальній визначеності права.

15. Введено поняття «суб'єктивне право» як таке, що походить від об'єктивного права і встановлюється державою:

- а) нормативістською теорією;
- б) ідеологічною теорією;
- в) соціологічною теорією;
- г) психологічною теорією;
- д) позитивістською теорією.

16. Автором нормативістської теорії права вважається:

- а) М. Коркунов;
- б) Л. Дюгі;
- в) Г. Кельзен;
- г) М. Оріу;
- д) Д. Остін.

17. Одним із засновників теорії інституціоналізму був:

- а) М. Коркунов;
- б) Л. Дюгі;
- в) Г. Кельзен;

- г) М. Оріу;
- д) Д. Остін.

18. На сучасному етапі теорія інституціоналізму оформилася у самостійну течію і посідає панівне місце в юриспруденції:

- а) Бельгії;
- б) Норвегії;
- в) Італії;
- г) Франції;
- д) Болгарії.

19. Право слід шукати не в нормі чи психіці, а в реальному житті – це є основою:

- а) природно-правової теорії праворозуміння;
- б) соціологічної теорії праворозуміння;
- в) марксистської теорії праворозуміння;
- г) позитивістської теорії праворозуміння;
- д) психологічної теорії праворозуміння.

20. До представників соціологічної теорії права відносяться:

- а) Є. Ерліх, М. Коркунов, Г. Кельзен;
- б) М. Оріу, Д. Остін, Р. Паунд та ін.;
- в) Л. Петражицький та С. Муромцев;
- г) Л. Дюгі, Є. Ерліх, Р. Паунд та ін.;
- д) Д. Остін, Г. Гурвіч, Д. Холл та ін.

21. Одним із представників психологічної теорії права виступає:

- а) Є. Ерліх;
- б) Л. Дюгі;
- в) Л. Петражицький;
- г) Р. Паунд;
- д) Д. Остін.

22. Право – це:

- а) соціально значима поведінка особи свідомо вольового характеру, що врегульована нормами права і спричиняє юридичні наслідки;
- б) міра юридично можливої поведінки, що задовольняє інтереси певної особи;
- в) сукупність створених державою соціальних норм, що визначають об'єктивні обов'язки учасників правовідносин;
- г) заснована на уявленні про справедливість міра свободи і рівності, що відображає потреби суспільного розвитку, яка у своїй основі склалася в процесі повторюваних суспільних відносин і визнається та охороняється

державою.

д) сукупність моральних зобов'язань людини перед іншими, відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів населення держави;

23. *Об'єктивно властиві праву вихідні керівні засади, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості та свободи – це:*

- а) ознаки права;
- б) норми права;
- в) принципи права;
- г) функції права;
- д) цінність права.

24. *Вираження міри свободи, рівності та справедливості означає:*

а) що право з достатньою повнотою втілює основні права та свободи людини, визнані у світовому співтоваристві;

б) що право – це не просто сукупність принципів і норм, а їх система, де всі елементи пов'язані та узгоджені;

в) чіткість, однозначність, стислість формальних правових приписів, виражених у законах, указах, постановах тощо;

г) сенс і призначення права;

д) що в праві проявляється та втілюється воля, змістом якої є інтерес.

25. *Формальна визначеність права виражається у:*

а) вольовому характері права, а також втіленні в ньому суспільних, групових та індивідуальних інтересів;

б) сутності права як регулятора суспільних відносин;

в) тому, що встановлені правила поведінки є загальними та обов'язковими для всієї держави;

г) узгодженні інтересів учасників регульованих відносин;

д) чіткості, однозначності, стислості формальних правових приписів, виражених у законах, указах, постановах тощо.

ІХ. Словникова робота:

право, праворозуміння, суб'єкт праворозуміння, об'єкт праворозуміння, зміст праворозуміння, загальносоціальне право, юридичне право, об'єктивне юридичне право, суб'єктивне юридичне право, нормативність, формальна визначеність права, системність права, загальнообов'язковість права, функції права, гуманістична функція права, ідеологічна функція права, організаторсько-управлінська функція права, виховна функція права, інформаційна функція права, оціночна функція права, гносеологічна функція права, економічна функція права, культурна функція права, комунікативна функція права, регулятивна функція права, регулятивно-статична функція права, регулятивно-динамічна функція права, охоронна функція права, компенсаційна функція пра-

ва, поновлююча функція права, обмежувальна функція права, загальносоціально-функція права, спеціально-соціально функція права, орієнтаційна функція права, принцип права, загальносоціальний принцип права, спеціально-соціальний принцип права, загальний принцип права, галузевий принцип права, міжгалузевий принцип права, принцип свободи, принцип справедливості, принцип рівності, принцип гуманізму, принцип демократизму, принцип законності, сутність права, економіка, політика, зміст права, правова інформація, правова поведінка, норма права, специфічні ознаки права, звичаєве право, звичай, судовий прецедент, прецедентне право, норми релігії, традиція, норма-звичай, цінність права, система функцій права, тип правового розуміння, суспільство, об'єктивне юридичне право, суб'єктивне юридичне право, позитивне право, природне право, форма права, верховенство права, соціальна цінність права, власна цінність права, інструментальна цінність права.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40. Ст. 492.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- ❖ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
- ❖ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 50. Ст. 375.

- ❖ Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.

Спеціалізована література:

1. Авраменко Л. В. Значення категорій «сутність», «зміст» та «форма» при формулюванні поняття права. *Проблеми законності*. Харків, 2014. Вип. 125. С. 15-23.
2. Андреев Д. Природне право у працях Лейбніца. *Юридична Україна*. 2012. № 5. С. 12-15.
3. Андрушакевич Ю. Сутність конкретизації сучасного права. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 269-276.
4. Багрій О. Сутність принципу верховенства Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 83-87.
5. Байльдинов Е. Проблема розуміння права з позицій забезпечення стійкості глобального розвитку. Моральна теорія права. *Современное право*. 2012. № 5. С. 7-14.
6. Беззубов Д. О. Поняття безпеки держави як особливого суб'єкта права (юридичний аспект). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 2. С. 139-146.
7. Бобровник С. В. Позитивистський і природно-правовий аспекти дослідження компроміса і конфлікту в праві. *Современное право*. 2013. № 3. С. 3-7.
8. Бондарева К. Трансформації права та його інститутів у тоталітарних політичних державах. *Юридична Україна*. 2012. № 10. С. 11-17.
9. Васецький В. Ю. Історичні передумови виникнення правової ідеології в Стародавньому світі та в період Середньовіччя. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 2. С. 55-61.
10. Ващук Ю. О. Об'єкт відомчої правотворчої правової політики. *Право і суспільство*. 2015. № 5, ч. 1. С. 11-14.
11. Гаврилук І. А. Злочин в неklasичному праворозумінні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 18 с.
12. Горбатенко В. Право як форма регулювання соціальних відносин. *Право України*. 2014. № 5. С. 22-30.
13. Городовенко В. Деякі питання нормативного закріплення принципів права. *Юридична Україна*. 2012. № 6. С. 11-18.
14. Гультай М. Конституційна скарга як прояв дії верховенства права. *Право України*. 2012. № 9. С. 316-324.
15. Гураленко Н. Деякі аспекти проблематики антиномій права. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 9-14.
16. Добренька Н. В. Основні концептуальні підходи до праворозуміння. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 3. С. 21-26.
17. Дашковська О. Судовий прецедент і судова практика як джерела права.

- Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1. С. 34-41.
18. Дзевелюк А. В. Праворозуміння. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2010. Вип. 47. С. 77-81.
 19. Дроботов С. А. Функції права у розвиткові демократичної і правової держави: моногр. Київ: Логос, 2012. 334 с.
 20. Дудаш Т. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у світлі праворозуміння Страсбурзького Суду. *Право України*. 2010. № 10. С. 158-165.
 21. Зайчук О. В., Бобровник С. В. Законність: теоретико-правові проблеми дослідження та впровадження: моногр. Київ: ЮСТІНІАН. 2004. 211 с.
 22. Заморська Л. Системний підхід до нормативності сучасного права: гносеологічний зміст. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 5 (197). С. 128-131.
 23. Зварич Р. В. Регулятивна функція права у системі функцій права. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2017. № 4. С. 20-28.
 24. Калетник О. До питання про вплив права на мораль (теоретико-правовий аспект). *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 58-63.
 25. Кузь С. В. Реалізація функцій права у контексті механізму правового регулювання. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2017. № 4. С. 69-72.
 26. Ковінько Д. В. Історія ідей та основні етапи розвитку прав людини. *Адміністративне право і процес*. 2012. № 2. С. 109-115.
 27. Ковальчук О. М. Цінність права в соціологічному підході до праворозуміння. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 15-18.
 28. Козюбра М. І. Право і людина: лінії взаємозв'язків та тенденції розвитку. *Юридичні науки*. 2015. Т. 168. С. 3-9.
 29. Козюбра М. Основні форми буття права та взаємовідносини між ними. *Право України*, 2011. № 8. С. 21-31.
 30. Костенко А. Соціальний натуралізм – методологічна основа прогресивної юриспруденції. *Право України*. 2014. № 1. С. 126-135.
 31. Костицький В. Право як цілісність. *Право України*. 2002. № 2. С. 8-10.
 32. Косых А. А. Убеждение в праве: практика, техника: дис. ... канд. юрид. наук. Волгоград, 2015. 176 с.
 33. Левицкая О. Неоспоримость априористской теории истины в праве. *Leges si Viata*. 2018. № 2, ч. 2. С. 53-56.
 34. Лук'янов Д. Правова система як предмет порівняльно-правових досліджень: характеристика за теорією систем. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2 (81). С. 27-35.
 35. Лук'янов Д. Правові системи світу: історія і сучасність правосімейного підходу до їх типологізації. *Право України*. 2015. № 9. С. 81-89.

36. Лук'янова Г. Ю. Комплементаризм праворозуміння: актуальні наукознавчі аспекти: моногр. Львів: Т. Б. Сорока, 2014. 212 с.
37. Луцький Р. П. Соціально-економічне середовище як визначальний фактор формування та розвитку позитивного права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 6. С. 39-44.
38. Максимов С. Класична і неklasична моделі осмислення правової реальності. *Право України*. 2014. № 1. С. 61-68.
39. Малишев Б. В. Сутність права як телеологічна категорія. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 12. С. 16-21.
40. Малишев Б. Принцип верховенства права (теоретико-правовий аспект). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 8. С. 14-20.
41. Мельничук О. Право на освіту в контексті теорій праворозуміння. *Право України*. 2011. № 2. С. 180-185.
42. Мишеглина В. Роль юридических символів в контексте психологіческо́й школи права. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 101-104.
43. Москалюк О. Особливості застосування принципів права при подоланні змістовних колізій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 37-42.
44. Оніщенко Н. М. Гласність в праві: деякі аспекти вивчення та розгляду. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 2. С. 25-30.
45. Оніщенко Н. М. Правовий світогляд і політика (сучасна реальність, бачення на перспективу). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 2. С. 91-97.
46. Оніщенко Н. Співвідношення внутрішньодержавного і міжнародного права: наукові реалії сьогодення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). С. 29-36.
47. Петришин О. Соціально-юридична природа права. *Право України*. 2012. № 3-4. С. 15-29.
48. Петришин О. Дослідження об'єктивності права: новий підхід і теоретичні конструкції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1. С. 188-192.
49. Петришин О. В. Праворозуміння у вітчизняній юриспруденції: на шляху до інтегративного підходу. *Публічне право*. 2017. № 3. С. 9-17.
50. Погребняк С. Принципи права: доктринальні питання. *Право України*. 2013. № 9. С. 217-228.
51. Рабінович П., Святоцький О. Праворозуміння – фундамент юридичної науки та практики. *Право України*. 2010. № 4. С. 4-9.
52. Рабінович А. Господарське право в системі права України: можливості дослідження засобами компаративістики. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 24-28.
53. Рабінович П. Верховенство права: доктринальні інтерпретації в Україні. *Право України*. 2013. № 9. С. 162-175.
54. Рабінович П. Інтерпретація верховенства права: основні вітчизняні підхо-

- ди та їх діалектична взаємодоповнюваність. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 297-309.
55. Рабінович П. Проблема формування універсальної теорії права як спільної концептуальної основи теорій національного права і міжнародного права. *Право України*. 2013. № 5. С. 240-244.
 56. Рабінович П. Сутність праворозуміння. *Право України*. 2007. № 9. С. 3-7.
 57. Рабінович П. Феномен праворозуміння: гносеологічна характеристика. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 3. С. 11-22.
 58. Рабінович С. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 97-111.
 59. Романюк Є. О. Основні властивості права в контексті природно-правового та позитивістського праворозуміння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
 60. Сирих В. Методологія інтегративного праворозуміння. *Право України*. 2014. № 1. С. 113-119.
 61. Стовба О. Динамічне праворозуміння: онтологія і методологія. *Право України*. 2014. № 1. С. 120-125.
 62. Тесленко М. Право як інструмент соціальної справедливості. *Право України*. 2004. № 7. С. 40-43.
 63. Тимошина О. Методологічні підстави соціології права: Л. Петражицький vs. Є. Ерліх. *Право України*. 2014. № 1. С. 195-202.
 64. Тимошина О. Стилї філософсько-правового мислення і типи право розуміння. *Право України*. 2011. № 8. С. 52-60.
 65. Шемшученко Ю. С. Національні тенденції та міжнародний досвід сучасного праворозуміння: моногр. Київ: Юридична думка, 2013. 478 с.
 66. Шилінгов В. Поділ права на приватне та публічне як фундаментальна засада правової системи демократичного суспільства. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 48-51.
 67. Ющик О. Про класифікації та види права. *Право України*. 2014. № 5. С. 41-51.

ТЕМА 9. ФОРМИ ПРАВА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та види джерел (форм) права. Співвідношення форми і джерела права.
- ❖ Практика Європейського суду з прав людини як джерело права в Україні.
- ❖ Релігійно-правовий текст: поняття, ознаки та особливості.
- ❖ Загальні принципи права в системі джерел права: національний та міжнародний аспект.

II. Скласти схеми:

- ✓ Різновиди форм (джерел права) та їх загальна характеристика.
- ✓ Правова доктрина: поняття та особливості.
- ✓ Особливості джерел загального права.
- ✓ Розуміння поняття «нормативно-правовий договір» у національному, європейському і міжнародному праві: спільні і відмінні риси.
- ✓ Системні зв'язки джерел права: генетичні, структурні, функціональні.
- ✓ Види нормативних актів.
- ✓ Відмінність нормативно-правового акта від інших актів правового характеру.
- ✓ Класифікація законів та їх характеристика.
- ✓ Підзаконні нормативно-правові акти: поняття, види.
- ✓ Межі чинності нормативно-правових актів у часі, просторі та за колом осіб.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Джерела права: теоретико-методологічні засади».
- ◆ «Правовий прецедент в системі джерел права: теоретико-правовий аспект».
- ◆ «Доктрина правового порядку в Україні: генезис, сучасний стан та перспективи».
- ◆ «Проблеми введення судового прецеденту у правову систему України».
- ◆ «Правова доктрина: філософсько-правовий підхід».
- ◆ «Особливості механізму взаємодії джерел міжнародного та національного права».
- ◆ «Кодифікаційні акти в правовій системі України: поняття, ознаки, властивості».
- ◆ «Рецепція джерел права».
- ◆ «Нормативно-правові акти та критерії їх законності».
- ◆ «Перші нормативно-правові акти в історії України».

- ◆ «Нормативно-правовий акт як структурний елемент системи джерел права України».
- ◆ «Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів України».
- ◆ «Юридична природа законів та підзаконних актів».
- ◆ «Вимоги до підзаконного нормативно-правового акта як офіційного документа».
- ◆ «Особливості функціонування нормативно-правових актів за колом осіб».
- ◆ «Екстериторіальна дія нормативно-правового акта: позитивні та проблемні аспекти».
- ◆ «Виключення з правила щодо поширення дії нормативно-правових актів на всіх осіб, що перебувають на території певної держави».

IV. Теми есе:

- «Співвідношення понять судового прецеденту та судової практики».
- «Місце правової доктрини в сучасній системі джерел (форм) права України».
- «Динаміка джерел права в умовах глобалізації».
- «Прецедентний характер рішень Європейського суду з прав людини в правовій системі України».
- «Співвідношення законів, прийнятих Верховною Радою та всеукраїнським референдумом».
- «Особливості дії міжнародних, загальнодержавних та місцевих нормативно-правових актів».
- «Виключення з правила щодо поширення дії нормативно-правових актів на осіб, які перебувають на території певної держави».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Система джерел права: поняття, види, структура.
- Місце правового звичаю серед форм (джерел) права України.
- Доктрини та концепції у правовій системі України: форми і сфери застосування.
- Визначення поняття «нормативно-правовий акт»: практична необхідність і теоретична можливість уточнення.
- Судовий прецедент у праві України: доцільність запровадження та варіативність наслідків.
- Кодекс у системі законодавства держави.
- Основні підходи до розуміння поняття «нормативно-правовий акт».
- Державна реєстрація нормативно-правових актів та вступ їх у дію.
- Удосконалення нормативно-правових актів України шляхом посилення вимог до їх якості.
- Проблеми інкорпорації нормативно-правових актів України.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Ділова гра «Мозковий штурм». Сформувати дві групи «спеціалістів»: одна – генерує ідеї й оцінки, друга – аналізує і обґрунтовано критикує запропоновані ідеї, модератор (викладач) скеровує цей діалог-дискусію.

Тема гри: Нормативне врегулювання референдумів в Україні.

Правила гри: висунення різних незвичних, оригінальних ідей та їхня фіксація; відсутність будь-якої критики; рівні можливості учасників щодо їхнього обговорення тощо. У межах гри одна група надає обґрунтовану оцінку сучасному стану нормативного врегулювання тематики гри, та пропонує власне бачення вирішення/модернізації ситуації. Інша група – надає конструктивну оцінку та пропонує інший варіант вирішення проблеми. В ході гри не можна користуватись нормативними або науковими джерелами інформації. Ідеї мають відповідати вимогам академічної доброчесності.

Інтерактивне завдання №2

Юридична вікторина. Проведення інтерактиву спрямоване на покращення засвоєння вивченого матеріалу ЗВО, а також на мотивування до поглибленого вивчення теми семінарського заняття. Вікторина складається з декількох кроків, розрахованих на сорок хвилин (40 хв.). Кожна правильна відповідь – 1 бал, допомога іншій команді – 0,5 балів.

Методичне забезпечення: зелені картки для відповіді, таблички з тематичними завданнями.

ЗВО поділяються на дві команди, кожна з яких обирає спікера.

Крок №1. Юридична компетентність (перевірка теоретичних знань студентів шляхом проведення блицопитування):

1. Надайте визначення терміну «нормативно-правовий акт».
2. Назвіть суб'єктів, уповноважених приймати нормативно-правові акти.
3. Назвіть види нормативно-правових актів.
4. Визначте види законів за юридичною силою.
5. Визначте види підзаконних нормативно-правових актів за зовнішньою формою.
6. Вкажіть момент набуття та втрати чинності нормативно-правовим актом.
7. Здійсніть класифікацію дії нормативно-правових актів залежно від обсягу дії.
8. Вкажіть на відмінності територіальної та екстериторіальної дії нормативно-правових актів.

Крок №2. «Правова підказка». Спікер з кожної команди тягне картку, яка містить 5 термінів. ЗВО протягом двох хвилин повинен пояснити 5 термінів команді, не називаючи їх.

Команда 1: нормативно-правовий акт, органічний закон, розпорядження, переживаюча дія нормативно-правових актів.

Команда 2: кодифікація, конституційні закони, зупинення дії нормативного акта, безперервність дії нормативно-правових актів.

Крок №3: «Коректор». Кожна команда отримує картки з текстом, в якому необхідно знайти помилки та виправити їх.

Команда 1:

Прийняття нових нормативних актів, внесення до них змін і доповнень, скасування застарілих нормативних рішень об'єктивно обумовлюють упорядкування всього комплексу діючих нормативних актів, їх збільшення, приведення у певну систему, видання різного роду збірників законодавства. Систематизація законодавства – це діяльність щодо приведення нормативно-правових актів в єдину, упорядковану систему компетентними суб'єктами нормотворчості.

Однією з форм систематизації нормативно-правових актів є інкорпорація, яка полягає у підготовці і прийнятті укрупнених актів на базі об'єднання норм розрізаних актів, виданих з одного питання. У процесі інкорпорації множинні нормативні акти у тому самому питанні поєднуються в один укрупнений акт. Такий акт затверджується правотворчим органом як нове, самостійне джерело права, а колишні розрізані акти визнаються такими, що втратили юридичну силу¹.

Команда 2:

Прийняття нових нормативних актів, внесення до них змін і доповнень, скасування застарілих нормативних рішень об'єктивно обумовлюють упорядкування всього комплексу діючих нормативних актів, їх збільшення, приведення у певну систему, видання різного роду збірників законодавства. Систематизація законодавства – це діяльність щодо приведення нормативно-правових актів у єдину, упорядковану систему компетентними суб'єктами нормотворчості.

Консолідація, як одна з форм систематизації нормативно-правових актів, передбачає поєднання різного роду збірників у певному порядку (хронологічному, алфавітному, системно-предметному). Консолідація залежно від характеру розташування матеріалу може бути поділена на: офіційну, напівофіційну, неофіційну. Важливо, що неофіційні збірники законодавства також є джерелом права.

¹ Система законодавства. Нормативно-правові акти та їх систематизація : методичний посібник. Головне територіальне управління юстиції у Рівненській області. Рівне. 2017. URL: https://rivnejust.gov.ua/media/files_for_pages/СИСТЕМА_ЗАКОНОДАВСТВА_НПА_ТА_ЇХ_СИСТЕМАТИЗАЦІЯ.pdf

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Дія нормативно-правового акта:

1.	Закони починають діяти	1) з моменту
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
2.	Види законів у дії за колом осіб	1)
		2)
		3)
3.	Під територією держави розуміється	1) суходільний простір — земна територія;
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
		7)
4.	Припинення (або призупинення) дії нормативно-правового акта (або призупинення) дії нормативно-правового акта	1)
		2)
		3)
		4)
		5)

Практичне завдання №2

Ситуаційне завдання. На основі опрацьованої літератури здійснити правовий аргументований аналіз ситуації.

З метою запобігання поширенню на території України COVID-19 та з урахуванням рішення Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, Кабінет Міністрів України постановив запровадження карантину на території України.

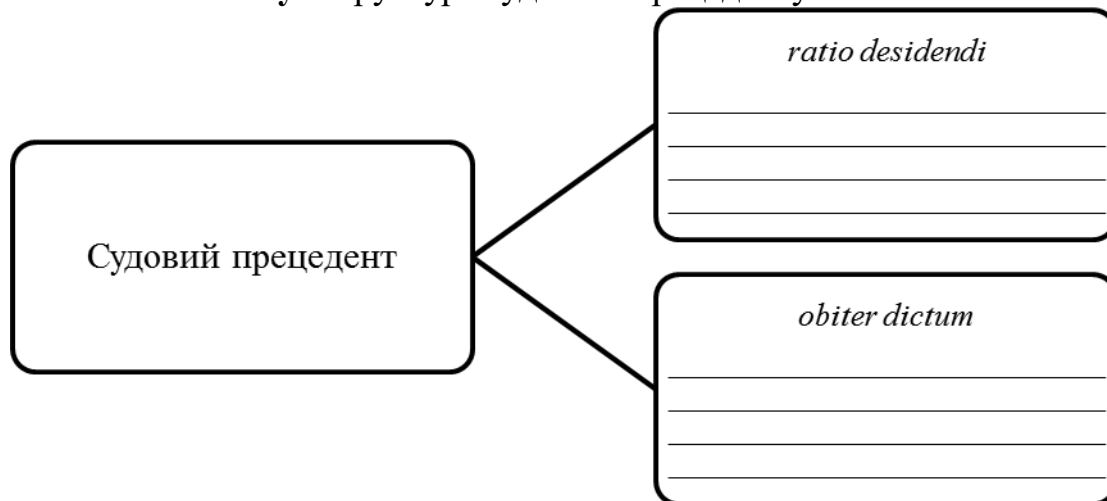
У зв'язку з цим, рішенням Дніпровського міського голови, запроваджено дії, направлені на попередження на території міста захворюваності, зокрема дистанційну форму організації роботи підприємств, установ, організацій.

З метою дотримання вимог зазначених нормативно-правових актів, працівники обласної клінічної лікарні ім. І.І. Мечникова залишили робочі місця та почали працювати дистанційно.

Проаналізуйте ситуацію. Чи є порушення з боку працівників обласної клінічної лікарні? Яким чином зазначені нормативно-правові акти діють у просторі та за колом осіб?

Практичне завдання №3

Заповнити схему. Структура судового прецеденту.

Практичне завдання №4

Заповнити порівняльну таблицю. На основі опрацьованої літератури порівняти зазначені джерела права, самостійно обравши критерії порівняння.

Критерії порівняння	Нормативно-правовий акт	Правовий прецедент	Правовий звичай	Нормативно-правовий договір
1.				
2.				
3.				
4.				

Практичне завдання №5

Заповнити таблицю. Види законів:

1.	За значенням і місцем у системі законодавства закони можна поділити на	1) конституції	
		2)	
		3)	
		4)	
2.	Конституції бувають	1)	
		2)	
3.	Конституційні закони – це:	1) закони, на які...	
		2) закони, якими...	
4.	Перерахуйте юридичні ознаки Конституції	1)	
		2)	
		3)	
		4)	
		5)	
		6)	
5.	Звичайні закони	1) загальні, які...	
		2)	
6.	За строком дії закони поділяються	-	1)
			2)
			3)
7.	Критерії класифікації законів	1)	1)
			2) ухвалені законодавчим органом держави
		2)	1) закони України
			2)
		3) за структурною формою	1)
			2)
		4)	1)
			2) цивільно-правові;
			3)
			4)

Практичне завдання №6

Заповнити таблицю. Види джерел права та їх система. Зробіть класифікацію джерел права в правовій доктрині та практиці України за запропонованими критеріями:

№ з/п	Критерій класифікації	Види (приклади)	
1.	за сферою походження	внутрішньодержавні:	міжнародно-правові:
2.	за юридичною значущістю	основні:	додаткові:
3.	за історичними та функціональними показниками	первинні:	вторинні:
4.	за способами фіксації	письмові:	усні:
5.	за способами надання юридичної значущості та їх наслідками	обов'язкові:	переконливі:

Практичне завдання №7

Заповніть таблицю. На основі опрацьованих джерел здійснити співвідношення закону та підзаконних нормативно-правових актів України за різними критеріями.

№	Критерій розмежування	Закон	Підзаконний нормативно-правовий акт
1.	За юридичною силою		
2.	За суб'єктом нормотворчості		
3.	За сферою регулювання		
4.	За процедурою ухвалення		
5.	За дією у часі		
6.	За дією у просторі та за колом осіб		

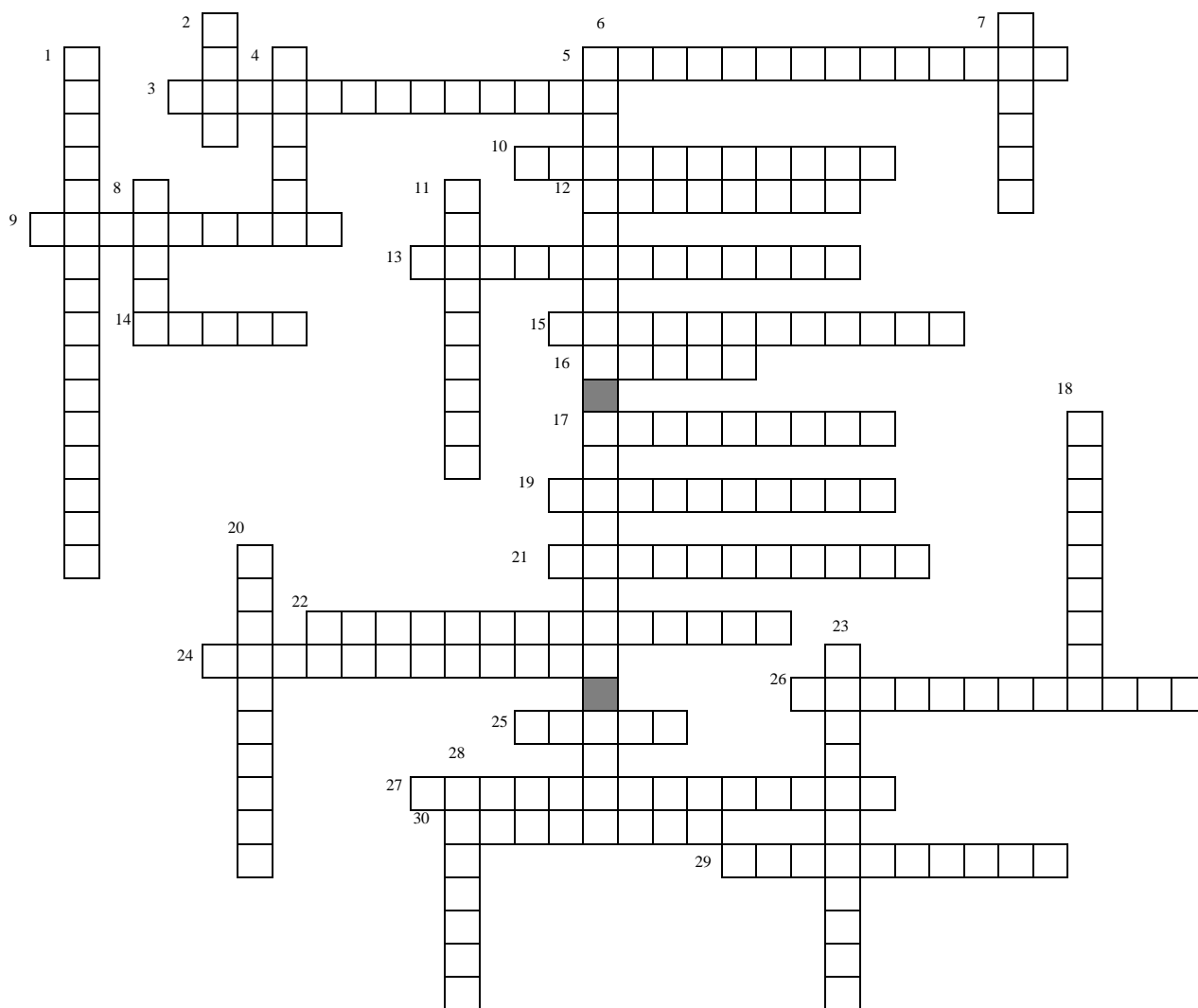
Практичне завдання №8

Заповнити таблицю. Види міжнародних договорів:

1.	Ознаки міжнародного договору	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
2.	Види міжнародних договорів за характером зобов'язань	1)
		2)
3.	За способом впровадження міжнародних норм у національну правову систему	1)
		2)
4.	За відповідністю принципам міжнародного права	1)
		2)
		3)
5.	За кількістю учасників	1)
		2)
		3)
6.	За видом суб'єктів	1)
		2)
7.	За можливостями участі	1)
		2)
		3)
8.	За рівнем, на якому укладаються міжнародні договори	1)
		2)
		3)

Практичне завдання №9

Розв'язати кросворд. На основі вивченої теми та опрацьованої літератури знайти усі терміни.

По вертикалі:

1. Дія нормативно-правового акта у просторі, порядок, відповідно до якого установи або фізичні особи, що розташовані або перебувають на території іншої держави, розглядаються як такі, що розташовані або перебувають на власній національній території і підвладні законам та юрисдикції власної держави.

2. Підзаконний нормативно-правовий акт, сфера регулювання якого відноситься до найважливіших питань, віднесених до компетенції Глави держави та видається ним.

4. Структурний елемент нормативно-правового акта, який об'єднує глави у великих за обсягом актах.

6. Офіційний документ, прийнятий уповноваженим на це суб'єктом нормотворчості у визначеній законом формі та порядку, який встановлює норми права для неозначеного кола осіб і розрахований на неодноразове засто-

сування.

7. Головний структурний елемент нормативно-правового акта; зовнішня форма виразу, засіб втілення норми права.

8. Нормативно-правовий акт, що регулює найбільш значущі, найважливіші суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил (норм).

11. Спосіб зовнішнього вираження і закріплення індивідуального правила поведінки; об'єктивне рішення органу у конкретній справі, якому надається формальна обов'язковість при розв'язанні усіх наступних аналогічних справ.

18. Підзаконний нормативно-правовий акт, який приймається органами публічного управління для розв'язання найважливіших питань, що стоять перед цими органами, а також, задля встановлення правил поведінки.

20. Вид конституційного закону, необхідність прийняття якого прямо передбачена чинною конституцією, який не включається до тексту Основного Закону, однак діє разом із ним, оскільки ухвалення органічно походить від змісту.

23. Основний закон держави, що приймається, змінюється і скасовується в особливому порядку, який визначає суспільний і державний устрій, порядок і принципи утворення представників органів влади, виборчу систему, права й обов'язки громадян¹.

28. Підзаконний нормативно-правовий акт, що приймається місцевими радами або їх виконкомом в колегіальному порядку для розв'язання найважливіших питань, що належать до їх компетенції.

По горизонталі:

3. Сукупність законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують відповідну сферу суспільних відносин та виступають джерелом права.

5. Діяльність уповноважених на це суб'єктів з розроблення, розгляду, прийняття та офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, яка здійснюється за визначеною процедурою².

9. Вступна частина нормативно-правового акта, яка містить обґрунтування закону, визначає його мету, завдання, у деяких випадках проголошує світоглядні положення.

10. Загальний принцип нормотворчості, який являє собою сукупність вихідних, ціннісних ідей та правових засад, які полягають у забезпеченні інтересів якнайбільшої кількості осіб.

12. Один із способів подолання прогалин в законодавстві, необхідний

¹ Конституційне (державне) право зарубіжних країн: навч. посіб. / В.М. Бесчастний, О.В. Філонов, В.М. Субботін, С.М. Пашков; За ред. В.М. Бесчастного. Київ: Знання, 2007. 467 с.

² Теорія держави і права: підруч. / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.

для забезпечення цілей правозастосування.

13. Процес запровадження змін в системі нормативно-правового регулювання певної сфери суспільних відносин, пов'язаний з визнанням кодексу таким, що втратив силу в цій сфері, а також з поверненням до полісистемності в правовому регулюванні відповідної сфери.

14. Вид розпорядчого документа, який видається від імені суб'єкта нормотворчості.

15. Форма систематизації нормативних актів, яка полягає у зведенні їх у збірники, у певному порядку без зміни змісту.

16. Форма систематизації нормативно-правових актів, а також діяльність масиву нормативно-правових актів, підтримання їх у контрольному стані, а також створення пошукової системи, яка забезпечує ефективний пошук необхідної правової інформації.

17. Нормативно-правовий акт спеціальної дії, яким регламентовано правовий стан, завдання і компетенцію певного органу, установи, організації чи групи однорідних органів, установ, організацій.

19. Принцип нормотворчості, що характеризує організацію і функціонування суспільства і держави на правових засадах і полягає в обов'язковому виконанні розпоряджень законів і підзаконних правових актів.

21. Форма систематизації нормативно-правових актів, яка полягає в їх удосконаленні через зміну змісту (переробки та узгодження) норм права, пов'язаних загальним предметом регулювання, та об'єднання в новий єдиний нормативно-правовий акт¹.

22. Діяльність компетентних органів щодо впорядкування та удосконалення нормативно-правових актів, зведення їх в єдину внутрішньо-узгоджену систему.

24. Вид закону, який ухвалюється у передбачених Конституцією випадках, поширюють дію на період надзвичайного стану, а також припиняють дію деяких інших законів.

25. Самостійні відокремлені частини нормативно-правового акта, які складаються зі статей, які містять норми, що врегульовують конкретний аспект суспільних відносин.

26. Форма систематизації, яка полягає в об'єднанні декількох нормативно-правових актів, які діють в одній і тій самій сфері суспільних відносин, в єдиний нормативно-правовий акт, як правило, без зміни змісту².

27. Форма владної діяльності уповноважених суб'єктів, спрямована на формулювання чи санкціонування нормативно-правових актів, за допомогою яких до системи права запроваджуються нові, змінюються чи скасовуються існуючі норми права.

¹ Ведерніков Ю. А. Теорія держави і права : навч. посіб. / Ю. А. Ведерніков, А. В. Папірна. Київ : Знання, 2008. 333 с.

² Там же.

29. Підзаконний акт, що видається з метою роз'яснення порядку застосування норма права або з метою встановлення методичних правил і способів виконання певних операцій¹.

30. Встановлене Конституцією України співвідношення нормативно-правових актів, що полягає в підпорядкованості актів нижчої юридичної сили актам вищої юридичної сили, встановленні взаємозв'язків і взаємозалежності між цими актами, визначенні місця кожного виду нормативно-правових актів у системі законодавства².

Практичне завдання №10

Заповніть таблицю. Визначити види підзаконних нормативно-правових актів у відповідності з суб'єктами нормотворчості.

№	Назва суб'єкта	Назва підзаконних НПА
1.	<i>нормативно-правові акти Верховної Ради України</i>	
2.	<i>нормативно-правові акти Президента України</i>	
3.	<i>нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України</i>	
4.	<i>нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади</i>	
5.	<i>нормативно-правові акти органів місцевої виконавчої влади</i>	
6.	<i>нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування</i>	
7.	<i>локальні нормативно-правові акти</i>	

Практичне завдання №11

Заповніть таблицю. Розташувати зазначені нормативно-правові акти в ієрархічній послідовності.

№	Нормативно-правовий акт	Місце в системі нормативно-правових актів
1.	Розпорядження Дніпровського міського голови «Про виділення коштів із цільового фонду міської ради за пропозиціями постійної комісії міської ради з питань	

¹ Розказов А.Г. Право в публічному управлінні: навч. посіб. Старобільськ: Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2018. 146 с.

² Про нормативно-правові акти: Проект Закону України від 4 січня 2008 № 1343. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JF11B00A.html.

	бюджету, фінансів та місцевого самоврядування»	
2.	Декрет КМУ «Про підвищення мінімальних розмірів заробітної плати і пенсії»	
3.	Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про фінансовий лізинг»	
4.	Постанова КМУ «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти»	
5.	Конституція України	
6.	Розпорядження Голови ОДА «Про введення режиму надзвичайної ситуації на території Дніпропетровської області»	
7.	Закон України «Про громадські об'єднання»	
8.	Кодекс цивільного судочинства	
9.	Указ Президента України «Про Координаційну раду з протидії поширенню COVID-19»	
10.	Наказ Міністерства Юстиції «Про затвердження Переліку найменувань органів, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, навчальних закладів та медично-реабілітаційних центрів, що належать до сфери управління Державної кримінально-виконавчої служби України, у новій редакції»	

Практичне завдання №12

Заповнити таблицю. Дія нормативно-правових актів за юридичною силою (колонка праворуч):

1.	Кодифіковані та звичайні (поточні) закони	
2.	Постанови Верховної Ради	
3.	Укази Президента України	
4.	Рішення органів місцевого самоврядування – місцевих рад, їх виконавчих органів	
5.	Конституція, конституційні закони	
6.	Локальні акти – акти адміністрацій підприємств, установ, організацій	
7.	Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим	

8.	Накази міністерств, інших центральних органів виконавчої влади	
9.	Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України	
10.	Рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим.	
11.	Акти інших державних органів і їх посадових осіб у випадках перелбачених законодавством	
12.	Постанови Кабінету Міністрів України	

Практичне завдання №13

Заповнити таблицю. На основі опрацьованої літератури здійснити розмежування таких понять як «повторність дії нормативно-правових актів», «послідовність дії нормативно-правових актів», «перервність дії нормативно-правових актів», «безперервність дії нормативно-правових актів», «одночасність дії нормативно-правових актів» за самостійно обраними критеріями.

№	Критерій оцінювання	повторність дії нормативно-правових актів	послідовність дії нормативно-правових актів	перервність дії нормативно-правових актів	безперервність дії нормативно-правових актів	одночасність дії нормативно-правових актів

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. В науковій літературі поняття «джерела права» використовується у розумінні:

- а) «джерела пізнання права»;
- б) «джерела мислення права»;
- в) «джерела розуміння права»;
- г) «джерела використання права»;
- д) «джерела філософії права».

2. Джерелом права є:

- а) юридичний факт;
- б) правовий звичай;
- в) традиція;
- г) мораль;
- д) релігія.

3. В Україні основним джерелом права є:

- а) протест прокурора;
- б) судовий прецедент;
- в) вирок суду;
- г) нормативно-правовий акт;
- д) правова доктрина.

4. Офіційним джерелом оприлюднення нормативно-правових актів в Україні є:

- а) газета «Урядовий кур'єр»;
- б) журнал «Віче»;
- в) книга «Апостол»;
- г) газета «Високий замок»;
- д) газета «Факти та коментарі».

5. У формальному розумінні «джерела права» – це:

а) діяльність публічних органів та інститутів як суб'єктів формування і встановлення права;

б) економічні, соціальні, політичні та інші умови, що спричиняють або об'єктивно зумовлюють виникнення правових норм;

в) правова та політична свідомість суб'єктів нормотворчості; ідеї, концепції, теорії, покладені у підставу правових норм;

г) акти уповноважених суб'єктів права, що є формою вираження і закріплення правових норм і принципів, на основі яких виникають, змінюються чи припиняються правові відносини;

д) правова і політична свідомість суб'єктів нормотворчості; ідеї, концепції, теорії, покладені в основу правових норм.

6. У матеріальному розумінні «джерела права» – це:

- а) економічні умови розвитку суспільства;
- б) спосіб закріплення політичного курсу держави;
- в) реалізація державної ідеології;
- г) закріплення напрямів діяльності держави;
- д) надання нормативності волі законодавця.

7. В юридичному розумінні «джерела права» – це:

а) результат правовстановлюючої діяльності законодавця;

б) спеціальний спосіб зовнішньої і внутрішньої організації правил поведінки;

в) трансформація фактичних норм, що склалися в суспільстві;

г) спосіб організації всіх сфер життєдіяльності індивідів;

д) спосіб захисту держави від неслухняності громадян.

8. *Визначте співвідношення понять «джерела права» та «правозастосовний акт»:*

- а) правозастосовний акт забезпечує дію джерела права відносно конкретного випадку;
- б) правозастосовний акт конкретизує джерела права;
- в) джерела права та правозастосовний акт є тотожними поняттями;
- г) джерела права вводять в дію правозастосовний акт;
- д) джерела права затверджують правозастосовний акт.

9. *За значенням у юридичному процесі правозастосовні акти класифікують на:*

- а) одноразові та продовжувальні;
- б) основні та допоміжні;
- в) регулятивні та охоронні;
- г) видані державними та уповноваженими недержавними органами;
- д) письмові, усні та конклюдентні.

10. *Ознакою джерел права є:*

- а) містить індивідуальний припис;
- б) фіксує волевиявлення правотворчого суб'єкта;
- в) має визначені межі дії;
- г) має персоніфікований характер;
- д) виникають, змінюються чи припиняються відповідно до норм права.

11. *Державним органом, на який покладено ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів є:*

- а) Офіс Президента України;
- б) Інститут законодавства Верховної Ради України;
- в) Міністерство юстиції України;
- г) Міністерство внутрішніх справ України;
- д) Державний комітет статистики України.

12. *Економічними, соціальними, політичними та іншими умовами, що спричиняють або об'єктивно зумовлюють виникнення правових норм є:*

- а) джерела права в абстрактному розумінні;
- б) джерела права в ідеологічному розумінні;
- в) джерела права в матеріальному розумінні;
- г) джерела права в юридичному розумінні;
- д) джерела права в інституційному розумінні.

13. *Діяльність публічних органів та інститутів як суб'єктів формування і встановлення права – це джерела права:*

- а) у матеріальному значенні;

- б) в ідеологічному значенні;
- в) в інституційному значенні;
- г) у формальному значенні;
- д) в пізнавальному значенні.

14. Правова і політична свідомість суб'єктів нормотворчості; ідеї, концепції, теорії, покладені в основу правових норм – це джерела права:

- а) в ідеологічному розумінні;
- б) у формальному розумінні;
- в) у матеріальному розумінні;
- г) в інституційному розумінні;
- д) в абстрактному розумінні.

15. Сукупність визнаних конкретною державою офіційно-документальних способів зовнішнього виразу та закріплення норм права – це:

- а) методи права;
- б) форми права;
- в) принципи права;
- г) функції права;
- д) цілі права.

16. Здатність права бути метою й засобом задоволення соціально справедливих, прогресивних потреб та інтересів суспільства в цілому і його членів – це:

- а) функція права;
- б) форма права;
- в) принцип права;
- г) цінність права;
- д) зміст права.

17. Заснована на уявленні про справедливість міра свободи і рівності, що відображає потреби суспільного розвитку, яка у своїй основі склалася в процесі повторюваних суспільних відносин і визнається та охороняється державою – це:

- а) мораль;
- б) норма;
- в) звичай;
- г) право;
- д) закон.

18. Спільними рисами для права і моралі є:

- а) потребують визнання з боку держави;

- б) їх регулювання поширюється на відносини, що не підлягають зовнішньому контролю;
- в) вони є соціальними регуляторами;
- г) встановлюють конкретне правило поведінки, вказують умови, за яких має реалізовуватися норма права, спосіб її реалізації;
- д) забезпечуються силою громадського впливу та суспільного осуду.

19. Першою історичною формою права вважається:

- а) юридичний прецедент;
- б) нормативний договір;
- в) міжнародно-правовий акт;
- г) правовий звичай;
- д) нормативний акт.

20. Санкціоноване державою правило поведінки, яке утвердилось в суспільстві у результаті багаторазового повторення впродовж тривалого часу – це:

- а) нормативний договір;
- б) правовий звичай;
- в) міжнародно-правовий акт;
- г) нормативний акт;
- д) юридичний прецедент.

21. Санкціонування державою правових звичаїв як джерел права відбувається шляхом:

- а) визнання адміністративною та судовою практикою;
- б) оприлюднення в засобах масової інформації;
- в) референдуму;
- г) фактичного їх застосування;
- д) опублікування в офіційних виданнях.

22. Юридичний прецедент – це:

- а) санкціоноване державою правило поведінки, яке утвердилось в суспільстві у результаті багаторазового повторення впродовж тривалого часу і, яке стало традицією, тобто правило, яке передавалось від покоління до покоління до того часу, поки не набуло значення на державному рівні;
- б) правило поведінки загального характеру, що встановлюється за взаємною домовленістю кількох суб'єктів і забезпечується державою;
- в) письмове або усне рішення судового або адміністративного органу, яке стало нормою, еталоном, зразком при розгляді подібних справ у майбутньому;
- г) норми міжнародного співтовариства, які поширюються на територію держави після їх відповідної ратифікації;
- д) письмовий документ компетентного суб'єкта права, в якому закріплю-

ються правила поведінки загального характеру, що забезпечуються державою.

23. Позитивним прецедентом виступає:

- а) попереднє рішення, зміст якого без будь-яких значних змін імплементований у рішення стосовно нової справи;
- б) рішення сформульоване судом, в якому внаслідок зміни конкретно-історичних умов переглядаються підходи, які доцільно застосовувати при прийнятті рішення по суті справи, що розглядається;
- в) рішення, видані Кабінетом Міністрів України, в яких застосовувалися раніше сформульовані положення;
- г) судові рішення вищих судових установ;
- д) правовий прецедент.

24. Рішенням по конкретній справі, що є обов'язковим для судів тієї ж чи нижчої інстанції при вирішенні аналогічних справ або виступає зразком тлумачення закону є:

- а) міжнародний договір;
- б) правовий звичай;
- в) судовий прецедент;
- г) нормативно-правовий акт;
- д) нормативний договір.

25. Нормативний договір – це:

- а) санкціоноване державою правило поведінки, яке утвердилось в суспільстві у результаті багаторазового повторення впродовж тривалого часу і яке стало традицією, тобто правило, яке передавалось від покоління до покоління до того часу, поки не потрапило в орбіту державних інтересів;
- б) норми міжнародного співтовариства, які поширюються на територію держави після їх відповідної ратифікації;
- в) письмовий документ компетентного суб'єкта права, в якому закріплюються правила поведінки загального характеру, що забезпечуються державою
- г) правило поведінки загального характеру, що встановлюється за взаємною домовленістю кількох суб'єктів і забезпечується державою;
- д) письмове або усне рішення судового або адміністративного органу, яке стало нормою, еталоном, зразком при розгляді всіх подібних справ у майбутньому.

ІХ. Словникова робота:

джерело права, форма права, джерело права в матеріальному аспекті, джерело права в інституційному аспекті, джерело права в юридичному аспекті, джерело права ідеологічному аспекті, зміст джерела права, внутрішня і зовнішня форма права, загальносоціальні джерела права, юридичні джерела права, нормативно-правовий акт, ознаки нормативно-правового акта,

суб'єкти прийняття нормативно-правового акта, структура нормативно-правового акта, преамбула, стаття нормативно-правового акта, розділ нормативно-правового акта, система нормативно-правових актів, нормативно-правові акти загальної дії, нормативно-правові акти спеціальної дії, нормативно-правові акти виняткової дії, ординарні закони, індивідуальні акти, закони прийняті в результаті референдуму, закони прийняті вищим законодавчим органом держави, законодавчий акт, конституція, постійні закони, тимчасові закони, надзвичайні закони, конституційні закони, звичайні закони, кодифіковані закони, тематичні закони, спеціальні закони, комплексні закони, приватні закони, публічні закони, реформуючі закони, імплементаційні закони, ратифікаційні закони, базові закони, підзаконні акти, інтерпретаційні акти, постанова, указ, розпорядження, наказ, розпорядження, рішення, положення, інструкція, правила, порядок, перелік, нормативно-правові акти загальної дії, нормативно-правові акти спеціальної дії, нормативно-правові акти виняткової дії, пряма дія нормативно-правових актів, зворотна дія нормативно-правових актів, переживаюча дія нормативно-правових актів, правовий прецедент, ознаки правового прецеденту, судова практика, звичай, правовий звичай, ознаки правового звичаю, нормативно-правовий договір, ознаки нормативно-правового договору, міжнародно-правові акти, загальні принципи права, правова доктрина, загальні принципи права, релігійно-правовий текст (релігійно-правова норма).

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
- ❖ Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1986. № 17. Ст. 343.
- ❖ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
- ❖ Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004.

- № 50. Ст. 540.
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
 - ❖ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40. Ст. 492.
 - ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
 - ❖ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
 - ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
 - ❖ Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
 - ❖ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
 - ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
 - ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
 - ❖ Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 50. Ст. 375.
 - ❖ Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента від 10 червня 1997 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 1997. № 107-108.
 - ❖ Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 року № 731 (зі змінами і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-п#Text>
 - ❖ Про Єдиний державний реєстр нормативних актів: Указ Президента України від 27 червня 1996 року № 468/96 (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 1996.
 - ❖ Порядок ведення Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та користування ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2001 року № 376 (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. № 78.

Спеціалізована література:

1. Bederman D. J. *Custom as a Source of Law*. Cambridge University Press, 2010. 266 p.
2. Андріанов К. Правова природа рішень Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2002. № 3. С. 27-31.

3. Бариська Я. О., Попович Т. П. Джерела права у зарубіжній правовій доктрині. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 15-17.
4. Білоус О. Ю. Конвенції міжнародної організації праці як джерела трудового права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
5. Бірюкова А. Співвідношення звичаю та закону: історичний аналіз. *Право України*. 2008. № 3. С. 41-43.
6. Бовсуновська І. Г. Розвиток наукових поглядів на визнання судового прецеденту (судової практики) як джерела права в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 55-60.
7. Борщевський І. В. Правовий звичай як джерело сучасного права в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 3-6.
8. Васянович О. А. Правовий звичай у правових системах сучасності: моногр. Київ: КНЕУ, 2014. 183 с.
9. Гетьман Є. А. Поняття підзаконного нормативно-правового акта та його співвідношення із нормативно-правовим та правовим актами. *Форум права*. 2013. № 3. С. 106-113.
10. Гетьман Є. Кодекс як особливий вид закону. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1. С. 42-50.
11. Головатенко В. Правові акти Президента України: юридична природа, статус, функції. *Право України*. 2004. № 3. С. 14-18.
12. Головач А. Й. Сутність та особливості джерел права Європейського Союзу. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 2. С. 12-16.
13. Гримич М. К. Судові акти як джерело адміністративного процесуального права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2017. 20 с.
14. Гримич М. К. Щодо системи джерел адміністративного процесуального права України. *Форум права*. 2016. № 5. С. 30-34.
15. Гураленко Н. А. Судовий прецедент у системі джерел права: філософське та теоретичне осмислення: моногр. Чернівці: Рута, 2012. 256 с.
16. Джуринський, О. В. Джерела господарського права України: моногр. Київ: Ліра-К, 2016. 198 с.
17. Делія Ю. В. Джерела (форми) права у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні (загальнотеоретичний аспект). *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 3 (64). С. 12-17.
18. Делія Ю. В. Ієрархія джерел права у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2 (67). С. 16-23.
19. Ільков В. В. Властивості джерел права в адміністративному судочинстві. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 182-184
20. Ільков В. В. Джерела права в адміністративному судочинстві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2017. 36 с.
21. Ільков В. В. Методи дослідження джерел права в адміністративному судочинстві. *Форум права*. 2017. № 1. С. 60-63.
22. Капінус Р. Ю. Акти глав держав як джерела адміністративного права: мо-

- ногр. Київ: Юридична думка, 2016. 179 с.
23. Кармазіна К. Ю. Механізм взаємодії джерел континентального та загального права: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 204 с.
 24. Козюбра М. Основні форми буття права та взаємовідносини між ними. *Право України*, 2011. № 8. С. 21-31.
 25. Коломоєць Т. О. Кодекс як джерело адміністративного права України: історія, сучасність та перспективи: моногр. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. 175 с.
 26. Константи́й О. В. Джерела адміністративного права України: моногр. Київ: Українське агентство інформації та друку «Рада», 2005. 120 с.
 27. Корейба Ю. В. Джерела інформаційного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
 28. Корунчак Л. А. Генеза та еволюція джерел права: синергетичний підхід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Харків, 2019. 19 с.
 29. Левчишина О. Л. Адміністративний договір в Україні: поняття, ознаки, зарубіжний досвід і пропозиції щодо вдосконалення. *Право і суспільство*. 2015. № 5-2 (2). С. 117-121.
 30. Легин Л. Нормативно-правовий акт як юридический документ: техніко-юридическая характеристика. *Leges si Viata*. 2016. № 4, ч. 3. С. 35-38.
 31. Ленгер Я. І. Пріоритет нормативно-правового акту як спосіб розв'язання колізії. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 19-24.
 32. Луць Л. Уніфікація судової практики – важливий засіб забезпечення належного правосуддя. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 144-150.
 33. Луцький Р. П. Ієрархічність правових джерел (нормативних актів) як відображення буття позитивного права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 18-21.
 34. Луцький Р. П. Форми виразу позитивного права та їх ієрархічність. *Європейські перспективи*. 2012. № 2 (1). С. 74-78.
 35. Мазаракі Н. А. Джерела адміністративного права. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 141-147.
 36. Марченко А. А. Прецедентний характер рішень Європейського суду з прав людини в правовій системі України. *Митна справа*. 2013. № 6. С. 23-28.
 37. Місевич С. В. Джерела канонічного права (теоретико-правовий аналіз): дис. ... канд. юрид. наук. Чернівці, 2005. 212 с.
 38. Оніщенко Н. Деякі дискусійні питання визначення категорії «джерело права» у сучасній юридичній науці. *Право України*. 2013. № 5. С. 245-252.
 39. Оніщенко Н. Співвідношення внутрішньодержавного і міжнародного права: наукові реалії сьогодення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). С. 29-36.
 40. Оніщенко О. В. Конституція України як основне джерело конституційного права України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 214 с.
 41. Осыченко Е. В. Негосударственные источники права в правовой системе демократического государства: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2011.

172 с.

42. Пархета А. А. Теоретичні проблеми визначення сутності адміністративного прецеденту як джерела права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 65. С. 517-523.
43. Пархоменко Н. Концептуальні основи теорії джерел права. *Право України*. 2017. № 6. С. 9-16.
44. Пархоменко Н. М. Джерела права: теоретико-методологічні засади: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2009. 36 с.
45. Петрученко К. І. Нормативно-правові акти місцевого самоврядування як джерело права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 18 с.
46. Погребняк С. Загальні принципи права як джерело права. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1 (64). С. 14-25.
47. Радейко Р. Право як формалізоване явище. *Юридична Україна*. 2013. № 12. С. 49-54.
48. Решота В. В. Функції джерел адміністративного права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 1. С. 103-106.
49. Саннікова М. В. Декларація та акти декларативно-рекомендаційного характеру в системі джерел права: моногр. Харків: Друкарня Мадрид, 2014. 154 с.
50. Сердюк І. А. Вживання термінів «правовий акт» і «юридичний акт» у сучасній юридичній науці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 24-27.
51. Скрипнюк О., Батанов О. Актуальні проблеми теорії джерел конституційного права України (аксіологічні, гносеологічні та онтологічні аспекти). *Право України*. 2017. № 6. С. 39-52.
52. Слотвінська Н. Д. Судова практика як джерело права: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 203 с.
53. Тимченко Г. В. Ефективність законодавства як форми права. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2013. № 4. С. 36-42.
54. Тополевський Р. Б. Системні зв'язки юридичних джерел права: дис... канд. юрид. наук: Харків, 2004. 18 с.
55. Тополевський Р. Система джерел права України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Право України*. 2017. № 6. С. 27-33.
56. Форманюк В. Локальні акти місцевого самоврядування в системі джерел права. *Юридичний вісник*. 2013. № 1. С. 63-68.
57. Форманюк В. Судова практика як специфічне джерело права. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 24-27.
58. Хомюк Н.С. Сучасна система джерел права України: загальнотеоретичні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 217 с.
59. Цимбалістий Т. О. Правова природа актів органу конституційної юстиції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 59-61.
60. Уварова О. О. Недержавне право: запрошення до дискусії. *Право і гро-*

- мадянське суспільство*. 2015. № 1. С. 14-32.
61. Чабан О. М. Форми права, що регулюють міжнародні приватні відносини. *Наше право*. 2015. № 6. С. 176-181.
 62. Шалінська І. В. Акти «м'якого права» у системі джерел права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.
 63. Шевчук С. Забезпечення єдності судової практики в умовах існування спеціалізованої юрисдикції. *Право України*. 2013. № 9. С. 306-324.
 64. Щокін Ю. В. Міжнародно-правовий звичай: проблеми теорії і практики: моногр. Харків: Право, 2012. 454 с.
 65. Явтушенко О. В. Теоретико-правовий аналіз похідних джерел мусульманського (ісламського) права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 20-23.

ТЕМА 10. ПРАВОТВОРЧІСТЬ. НОРМОТВОРЧА ТЕХНІКА. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та ознаки правотворчості. Функції та принципи правотворчості.
- ❖ Поняття та стадії правотворчого процесу.
- ❖ Поняття законодавчої техніки. Співвідношення законодавчої техніки та законодавчої технології.
- ❖ Особливості окремих видів законодавчої техніки.
- ❖ Нормотворча техніка: поняття, елементи, види.
- ❖ Систематизація нормативно-правових актів: поняття, сутність та призначення.
- ❖ Поняття інкорпорації та правила її проведення.

II. Скласти схеми:

- ✓ Поняття, ознаки та принципи правотворчості.
- ✓ Функції правотворчості.
- ✓ Методи і стадії правотворчого процесу.
- ✓ Суб'єкти правотворчості.
- ✓ Види систематизації нормативно-правових актів.
- ✓ Вимоги нормопроектувальної техніки при розробці нормативно-правових актів.
- ✓ Система засобів нормотворчої техніки.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Нормотворча термінологія, правові дефініції, юридичні конструкції: загальні положення».
- ◆ «Правотворення, правотворчість та законотворчість: проблема співвідношення».
- ◆ «Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики».
- ◆ «Пряма правотворчість як вид правотворчості в сучасній Україні».
- ◆ «Нормотворча діяльність органів виконавчої влади в Україні: проблеми реалізації та шляхи вдосконалення».

IV. Теми есе:

- «Законодавчий процес Верховної Ради України та його етапи».
- «Загальна характеристика форм законодавчої техніки».
- «Національна та міжнародна правотворчість: зміст та напрями вдосконалення».
- «Тенденції розвитку та вдосконалення правотворчості в Україні».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Поняття правотворчості: теоретико-методологічні проблеми аналізу.
- Законотворчість: поняття та структура.
- Нормативно-правова регламентація законодавчої техніки в Україні.
- Питання методології кодифікації законодавства.
- Систематизація законодавства як гносеологічний процес.
- Юридичні помилки в правотворчій діяльності.
- Нормотворча діяльність органів державної влади в Україні.
- Правова експертиза проектів нормативно-правових актів.
- Роль систематизації для сучасного законодавства України.
- Обґрунтування і планування правотворчої діяльності.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Робота в малих групах. Час – 15 хв. ЗВО поділяться на групи по 4-5 Здобувачів. Кожна група отримує від викладача на картці назву принципу правотворчості (*принцип законності, принцип науковості, принцип демократизму, принцип гласності, принцип системності й узгодженості, принцип наступності, принцип професіоналізму, принцип планування тощо*). Протягом 5 хв. ЗВО радяться в середині малої групи щодо презентації свого принципу правотворчості.

Завдання: за 2 хв. презентувати принцип правотворчості, описуючи, але не називаючи його. Інші здобувачі вищої освіти мають здогадатися, про який принцип правотворчості йдеться та назвати його. Викладач може корегувати відповіді здобувачів вищої освіти у разі потреби.

Інтерактивне завдання №2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному здобувачу вищої освіти можливість коротко і швидко висловити свою думку чи позицію на тему: «*Тенденції розвитку та вдосконалення правотворчості в Україні*». Висловлює думку чи позицію тільки здобувач вищої освіти, який отримав «уявний» мікрофон.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер.

1.	Кодекс		Кодифікований акт, що містить концептуальні поняття, мету й завдання правового регулювання, принципи, що встановлюють основні напрями регулювання визначеної сфери суспільних відносин. Як правило, такий акт складається з нетипових норм – норм-мети, норм-принципів, норм-дефініцій і забезпечує зв'язок і погодженість норм тих чи інших галузей або інститутів права
2.	Основи законодавства		Кодифікований акт, що визначає правовий статус, завдання і компетенцію державних органів і установ
3.	Статут		Єдиний, зведений, юридично і логічно цільний, внутрішньо узгоджений нормативний акт. Він має складну структуру і великий обсяг, поділяється на частини: загальні й особливу; розділи і глави
4.	Положення		Кодифікований акт, що визначає не правовий статус, а правовий порядок будь-якого виду діяльності
5.	Правила		Кодифікований акт, що регулює діяльність визначених відомств, міністерств, організацій, ту чи іншу сферу управління

Практичне завдання №2

Заповніть таблицю. На основі опрацьованої літератури заповнити таблицю, використовуючи критерії порівняння за власним бажанням.

№	Критерій порівняння	Нормотворчість	Правотворчість	Законотворчість
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Види і форми правотворчості держави. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правотворення		Діяльність, пов'язана з підготовкою, прийняттям та зміною законодавчих актів. Здійснюється Верховною Радою України
2.	Законодавча діяльність		Правова форма діяльності держави за участю громадянського суспільства (у передбачених законом випадках), пов'язана із встановленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм
3.	Підзаконна правотворча діяльність		Спільне прийняття нормативного акта (нормативної угоди) на галузевому, професійному, місцевому, територіальному рівнях
4.	Безпосередня правотворчість		Діяльність, пов'язана з підготовкою і прийняттям підзаконних актів
5.	Санкціонована правотворчість		Видання нормативно-правового акта за уповноваженням, яке виходить із закону, або за прямим дорученням одного (вищого) органу держави іншому (нижчому) зі збереженням певної системи контролю з боку вищого органу за реалізацією делегованих повноважень
6.	Спільна правотворчість (нормативні угоди)		Полягає у виробленні та прийнятті нових нормативно-правових актів уповноваженими органами держави і посадовими особами
7.	Делегована правотворчість		Полягає в утвердженні актів, прийнятих організаціями громадянського суспільства – недержавними об'єднаннями: суспільними (партіями, профспілками та ін.) і комерційними (акціонерними товариствами та ін.), або в попередньому дозволі щодо їх видання
8.	Нормотворення трудових колективів		Примикає до правотворчості державних органів і водночас утворює особливий, відокремлений від держави вид правотворчої діяльності. Право створювати і приймати нормативно-правові акти (рішення) надається представницьким органам місцевого самоврядування і посадовим особам муніципальних утворень міста, селища, села

9.	Правотворчість органів місцевого самоврядування		Виражається в розробці і прийнятті статутів, у яких визначаються права й обов'язки об'єднання або організації, порядок їх діяльності, реорганізації та ліквідації
10.	Правотворчість		Всі форми й засоби виникнення, розвитку та зміни права, у тому числі і правотворчість
11.	Нормотворення громадських об'єднань (організацій)		Діяльність державних і комерційних підприємств, установ, організацій, спрямована на розвиток норм трудового права, які поширюють свою дію лише на відносини одного підприємства, установи, організації, де їх схвалено

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Систематизація нормативно-правових актів. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Систематизація нормативно-		Припускає створення зведених кодифікованих актів для основних галузей законодавства
2.	Кодифікація		Спосіб (форма) систематизації, що полягає в об'єднанні декількох нормативно-правових актів, що діють в одній і тій же сфері суспільних відносин, у єдиний нормативно-правовий акт, як правило, без зміни змісту. Виражається в підготовці і прийнятті укрупнених актів на базі об'єднання норм розрізаних актів, виданих з одного питання
3.	Інкорпорація		Діяльність з упорядкування й удосконалення законодавчих й інших нормативно-правових актів, зведення їх в єдину внутрішню погоджену систему
4.	Консолідація		Спосіб (форма) систематизації законодавства, що полягає в зовнішньому упорядкуванні уже наявних нормативних актів без зміни змісту норм, що містяться в них. Результатом є збірники, де нормативні акти розташовуються в хронологічному чи алфавітному порядку за предметною ознакою, з урахуванням юридичної сили поєднаних актів
5.	Загальна кодифікація		Спосіб (форма) систематизації, у якій упорядкування нормативно-правових актів провадиться за предметною ознакою: за галузями права, їх інститутами. Сферами державної діяльності

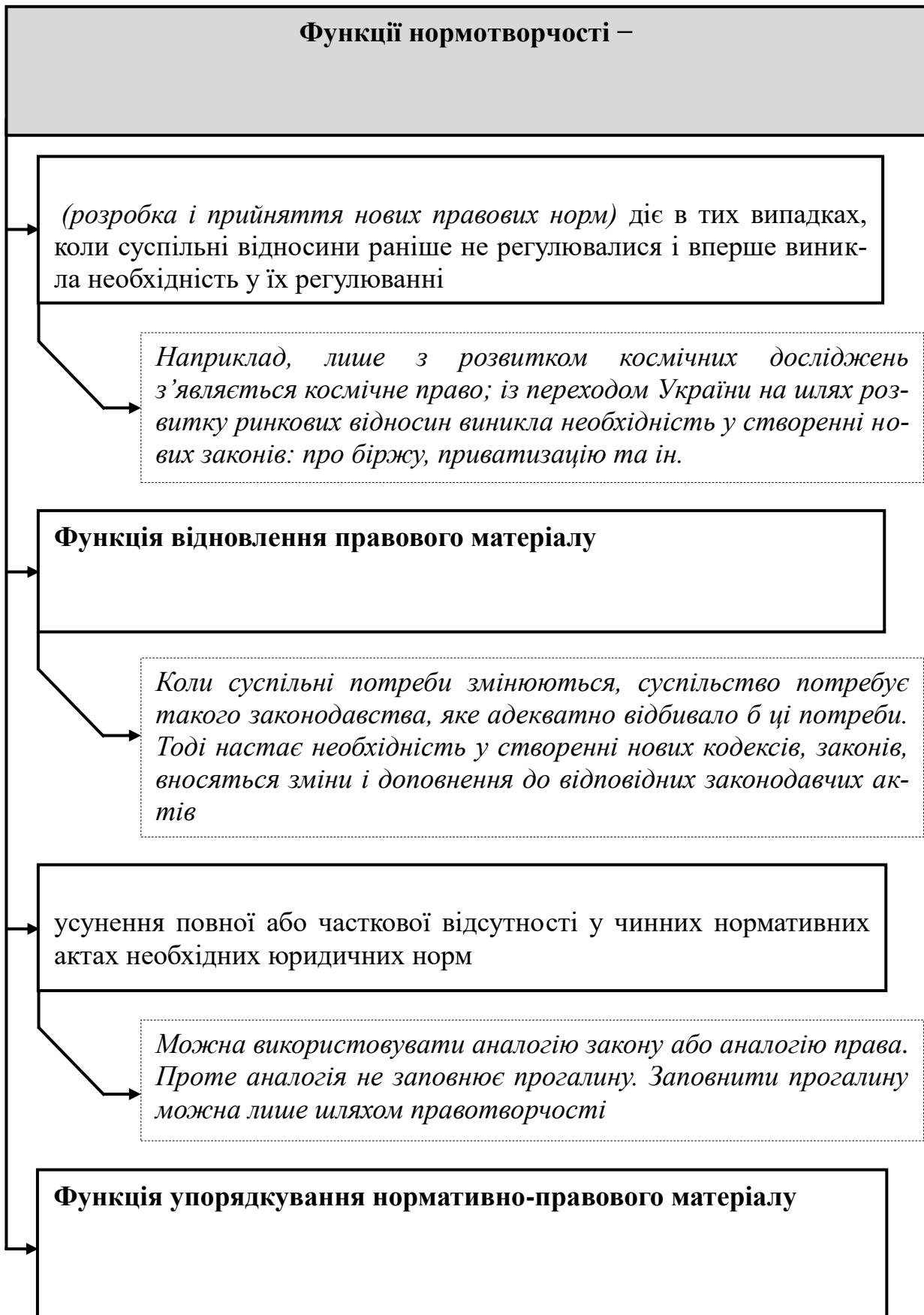
6.	Галузева кодифікація	Передбачає об'єднання правових норм конкретного інституту або підгалузі права визначеної галузі
7.	Міжгалузева (комплексна) кодифікація	Спосіб (форма) систематизації, згідно з якою упорядкування нормативно-правових актів здійснюється за часом їх опублікування і вступу в дію
8.	Спеціальна кодифікація	Спосіб (форма) систематизації законодавчих актів, що полягає в їх удосконалюванні шляхом зміни змісту (переробки й узгодження) юридичних норм, пов'язаних загальним предметом правового регулювання, і об'єднання в новий єдиний нормативно-правовий акт
9.	Хронологічна інкорпорація	Передбачає об'єднання правових норм визначеної галузі права в суворо встановленому порядку. Займає провідне місце серед інших видів, тому що розподіляє нормативний матеріал за предметом і методом правового регулювання
10.	Систематична інкорпорація	Передбачає об'єднання правових норм не за галузями права, а за принципом регулювання значної сфери суспільних відносин у сфері державної діяльності чи галузі господарства, соціально-культурного будівництва

Практичне завдання №5

Заповнити таблицю. Стадії законодавчого процесу та їх етапи:

1.		Законодавча ініціатива —
2.	Проектна стадія	1) ухвалення...
		2) доручення
		3)
		4)
3.		
4.		Санкціонування (підписання) закону главою держави (Президентом) в установлені Конституцією строки (в Україні – днів)
5.		1)
		2) включення закону до...
		3)

Практичне завдання №6
Доповнити відсутні фрагменти таблиці. Функції нормотворчості.

Практичне завдання №7

Заповнити таблицю. Розподілити у відповідні колонки загальні та спеціальні принципи правотворчості.

№	Принципи правотворчості	Загальні принципи	Спеціальні принципи
1.	Врахування місцевого досвіду		
2.	демократизм		
3.	старанність підготовки нормативно-правових актів		
4.	професіоналізм		
5.	гуманізм		
6.	поєднання динамізму та стабільності		
7.	оперативність		
8.	гласність		
9.	науковість		
10.	законність		
11.	техніко-юридична досконалість		
12.	системність		
13.	плановість		

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. *Тривалий процес, який включає виникнення потреб суспільства у врегулюванні певних відносин і актів поведінки, їх усвідомлення, формулювання і юридичне оформлення у вигляді правових норм – це:*

- а) правоутворення;
- б) правозастосування;
- в) формування права;
- г) правотворчість;
- д) законотворчість.

2. *Процесуальна діяльність суб'єктів щодо порядку формування і закріплення їхньої волі шляхом прийняття, зміни, призупинення чи скасування правових норм, яка відбувається згідно встановленої процедури – це:*

- а) соціальний процес;
- б) правотворчий процес;
- в) систематизація нормативно-правових актів;
- г) законний процес;

д) юридичний процес.

3. Напрями діяльності зі встановлення, зміни або скасування правових норм і розвитку системи законодавства – це:

- а) методи правотворчості;
- б) принципи правотворчості;
- в) функції правотворчості;
- г) правила правотворчості;
- д) норми правотворчості.

4. Керівні, основоположні ідеї, що обумовлюють єдність та загальну спрямованість правотворчої діяльності – це:

- а) методи правотворчості;
- б) принципи правотворчості;
- в) функції правотворчості;
- г) правила правотворчості;
- д) норми правотворчості.

5. Принципи правотворчості поділяють на:

- а) основні та додаткові;
- б) загальні та спеціальні;
- в) основні та допоміжні;
- г) головні та факультативні;
- д) первинні та вторинні.

6. Загальними принципами правотворчості є:

- а) гуманізм, демократизм, гласність;
- б) законність, системність, оперативність;
- в) оперативність, поєднання динамізму й стабільності, плановість;
- г) професіоналізм, техніко-юридична досконалість, науковість;
- д) гуманізм, демократизм, принцип адекватного відображення правової дійсності.

7. Спеціальними принципами правотворчості є:

- а) плановість, демократизм, гласність;
- б) законність, системність, оперативність;
- в) оперативність, поєднання динамізму й стабільності, плановість, науковість;
- г) професіоналізм, техніко-юридична досконалість, науковість;
- д) гуманізм, плановість, принцип адекватного відображення правової дійсності.

8. *Принцип гласності правотворчого процесу належить до:*

- а) основних принципів;
- б) допоміжних принципів;
- в) спеціальних принципів;
- г) загальних принципів;
- д) факультативних принципів.

9. *Принципи демократизму та толерантності правотворчого процесу належать до:*

- а) основних принципів;
- б) допоміжних принципів;
- в) спеціальних принципів;
- г) загальних принципів;
- д) факультативних принципів.

10. *Принцип професіоналізму правотворчого процесу належить до:*

- а) основних принципів;
- б) допоміжних принципів;
- в) спеціальних принципів;
- г) загальних принципів;
- д) факультативних принципів.

11. *Принцип оперативності правотворчого процесу належить до:*

- а) основних принципів;
- б) допоміжних принципів;
- в) спеціальних принципів;
- г) загальних принципів;
- д) факультативних принципів.

12. *Принцип планування правотворчого процесу належить до:*

- а) основних принципів;
- б) допоміжних принципів;
- в) спеціальних принципів;
- г) загальних принципів;
- д) факультативних принципів.

13. *Принципи науковості правотворчого процесу належать до:*

- а) основних принципів;
- б) допоміжних принципів;
- в) спеціальних принципів;
- г) загальних принципів;
- д) факультативних принципів.

14. За функціональним призначенням правотворчість класифікують на:

- а) поточну, систематизаційну;
- б) непряму, пряму;
- в) установчу, регулятивну;
- г) загальну, спеціальну;
- д) регулятивну, охорону.

15. За юридичною силою актів правотворчість класифікують на:

- а) законотворчість, підзаконну нормотворчість;
- б) непряму нормотворчість, безпосередню нормотворчість;
- в) основну правотворчість, спеціальну правотворчість;
- г) парламентську правотворчість, урядову правотворчість;
- д) загальну правотворчість, локальну правотворчість.

16. Засобом усунення прогалін у законодавстві є:

- а) аналогія права;
- б) правотворча діяльність;
- в) інтерпретаційна діяльність;
- г) правозастосовна діяльність;
- д) аналогія законодавства.

17. Правотворча діяльність, пов'язана з підготовкою і прийняттям підзаконних нормативно-правових актів:

- а) санкціонована правотворчість;
- б) спільна правотворчість;
- в) делегована правотворчість;
- г) спеціальна правотворчість;
- д) підзаконна правотворчість.

18. Регламентована діяльність компетентних державних органів з розробки, прийняття та оприлюднення нормативно-правових актів вищої юридичної сили – це:

- а) законотворчий процес;
- б) правотворчий процес;
- в) систематизація нормативно-правових актів;
- г) законний процес;
- д) юридичний процес.

19. Єдиним суб'єктом законотворчої діяльності в Україні є:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Президент України;
- г) Конституційний Суд України;
- д) Верховний Суд.

20. *Основною конституційно-правовою формою ухвалення законів в Україні є:*

- а) діяльність урядової влади;
- б) законодавча діяльність парламенту;
- в) нормотворчість;
- г) правотворчість;
- д) нормотворчий процес.

21. *Визнання, утвердження актів, ухвалених громадськими організаціями – це:*

- а) делегована нормотворчість;
- б) спеціальна нормотворчість;
- в) санкціонована нормотворчість;
- г) місцева нормотворчість;
- д) громадська нормотворчість.

22. *Принцип нормотворчості, який передбачає вираження в законі волі народу, врахування прав більшості при дотриманні прав меншості – це:*

- а) толерантність;
- б) демократизм;
- в) гласність;
- г) правова законність;
- д) гуманізм.

23. *Формування нормативно-правових актів на основі загальнолюдських цінностей, міжнародних стандартів прав людини, створення умов і механізмів їх втілення в життя суспільства і держави передбачає такий принцип нормотворчості, як:*

- а) толерантність;
- б) демократизм;
- в) гласність;
- г) оперативність;
- д) гуманізм.

24. *Додержання ієрархії нормативно-правових актів при їх складанні та прийнятті їх законним шляхом відповідно до конституційно закріпленого процесу нормотворчості – це:*

- а) оперативність;
- б) гуманізм;
- в) толерантність;
- г) законність;
- д) науковість і професійність.

25. Припинення дії нормативного акта виключається в результаті:

- а) застарівання юридичного документа у зв'язку зі зникненням обставин, що підлягали регулюванню;
- б) оголошення про втрату юридичної чинності нормативного акта;
- в) прямої вказівки на скасування, що може міститися у спеціальному акті;
- г) закінчення терміну, на який був прийнятий юридичний документ;
- д) прийняття нового нормативного акта, що регулює суспільні відносини в даній сфері.

ІХ. Словникова робота:

правотворчість, нормотворчість, законотворчість, функції правотворчості, функція первинного регулювання суспільних відносин, функція упорядкування нормативно-правового матеріалу, функція заповнення прогалун у праві, функція відновлення правового матеріалу, законодавча діяльність парламенту, принципи правотворчості, принцип законності, принцип науковості, принцип демократизму, принцип гласності, принцип системності й узгодженості, принцип наступності, принцип професіоналізму, принцип планування, принцип своєчасності правотворчості, принцип використання правового досвіду, принцип гуманізму, конституційна правотворчість, законодавча правотворчість, підзаконна правотворчість, акт правотворчості, правотворчий процес, стадія правотворчого процесу, правотворча ініціатива, передпроектна стадія правотворчого процесу, проектна стадія правотворчого процесу, засвідчувальна стадія правотворчого процесу, інформаційна стадія правотворчого процесу, безпосередня правотворчість держави, судова правотворчість, нормотворча техніка, нормопроєктувальна техніка, нормотворчий процес, нормотворча ініціатива, нормотворче планування, нормотворча термінологія, нормотворча помилка, законодавча техніка, законодавча технологія, принципи законотворення, засоби законодавчої техніки, юридичний термін, номінативна функція юридичних термінів, змістова функція юридичних термінів, спеціально-неюридичні терміни, спеціально-юридичні терміни, термінологічна однозначність, систематизація нормативно-правових актів, облік нормативно-правового матеріалу, інкорпорація, офіційна інкорпорація, неофіційна інкорпорація, консолідація, ознаки консолідації, кодифікація, ознаки кодифікації, галузева кодифікація, спеціальна кодифікація, звід законів, юридична техніка, правотворча техніка, правотворча термінологія.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).

- ❖ Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента від 10 червня 1997 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 1997. № 107-108.
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40. Ст. 492.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- ❖ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
- ❖ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 50. Ст. 375.

Спеціалізована література:

1. Kolodkina A., Lazarenko V., Ponomarev O. State financial control: problems and solutions. *Sciences of Europe*. 2016. № 9, ч. 3. С. 25-28.
2. Kroytor V. Combining of the free exercise of material and procedural rights by the parties to legal proceedings with procedural activity of the court as a principle of civil judicial proceedings: concept and maintenance. *Sciences of Europe*. 2016. № 10, ч. 1. С. 60-67.
3. Timoshenko A., Zinchenko O. The legal nature of settlement agreement in the civil and arbitration procedure. *Sciences of Europe*. 2016. № 10, ч. 1. С. 57-60.
4. Антонова Н. А. Правотворчество органов местного самоуправления: моногр. Москва: ЮНИТИ, 2008. 165 с.
5. Баранов В. М. Преамбула нормативного правового акта (доктрина, практика, техника): моногр. Москва: Юрлитинформ, 2014. 247 с.
6. Береза В. Правове регулювання співробітництва України з Європейським Союзом в сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Evropský politický and law diskurz. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 27-32.

7. Биля І. Нормотворча техніка: поняття і загальна характеристика. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 1. С. 24-27.
8. Бірюк Л. Науково-експертний висновок як засіб застосування доктринального тлумачення у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 33-39.
9. Богачов С. В. Законотворчість: необхідність термінологічного вдосконалення. *Наше право*. 2014. № 1. С. 10-12.
10. Буряк Я. Я. Правотворчість місцевих державних адміністрацій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 6. С. 31-38.
11. Волошенко О. В. Гармонізація та уніфікація законодавства як форми зближення правових систем. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 3-7.
12. Гетьман Є. А. Кодифікація законодавства України: загальна характеристика, особливості, види: моногр. Харків: Право, 2012. 192 с.
13. Гультай М. Виникнення та утвердження конституціоналізму як обов'язкової складової демократичного державного устрою. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 3. С. 97-115.
14. Дмитриева А., Беляева И. Организационно-правовые основы деятельности органов, обеспечивающих государственную защиту. *Sciences of Europe*. 2016. № 9, ч. 3. С. 22-25.
15. Кагадій М. І. Конституції зарубіжних країн близького зарубіжжя як об'єкт порівняльного правознавства. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 31. С. 53-59.
16. Калашник О. М. Прогалини в цивільному процесуальному праві та їх усунення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
17. Капітаненко Н. П. Особливості юридичної відповідальності громадських об'єднань за правопорушення у сфері публічного управління та адміністрування. *Держава та регіони*. 2017. № 2. С. 68-73.
18. Карпунцов В. В. Функціонування спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Держава та регіони*. 2017. № 2. С. 74-78.
19. Коваленко Т. О. Проблеми законодавчого забезпечення реалізації принципу законності у регулюванні земельних відносин в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 34 с.
20. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103-109.
21. Кравчук В. Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 110-112.
22. Кройтор В. Сочитание состязательности и процессуальной активности суда как принцип гражданского судопроизводства. *Sciences of Europe*. 2016. № 8, ч. 2. С. 119-128.

23. Лемак В. Проблеми інституційної незалежності Конституційного Суду України: уроки європейського досвіду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 113-117.
24. Ленгер Я. І. Пріоритет нормативно-правового акту як спосіб розв'язання колізії. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 19-24.
25. Лепех Ю. Питання про співвідношення понять «правотворчість» та «нормотворчість». *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 855. С. 225-231.
26. Лешкович Т. Індивід як суб'єкт міжнародного публічного права. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 7-14.
27. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України: моногр. Київ: О. С. Ліпкан, 2012. 303 с.
28. Мазуренко А., Колесник С. Правотворческая форма антикоррупционной политики в условиях децентрализации государственной власти. *Sciences of Europe*. 2016. № 2, ч. 2. С. 131-133.
29. Малярчук Л. Порівняльний аналіз заяв до Європейського Суду з прав людини та конституційної скарги до конституційного трибуналу Польщі. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 1. С. 8-15.
30. Мандель Р. До розуміння принципів права. *Sciences of Europe*. 2016. № 4, ч. 2. С. 100-103.
31. Мандюк О. О. Введення в дію індивідуальних адміністративних актів. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27. С. 151-156.
32. Марцеляк О. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 118-121.
33. Невмержицька Н. О. Уніфікація як спосіб удосконалення законодавств. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 4. С. 63-70.
34. Нестерович В. Ф. Петенційна форма впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів у США. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 3. С. 96-102.
35. Нечипоренко А. О. Нормотворчість в Україні: поняття, види, напрямки удосконалення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 21 с.
36. Нігреєв О. О. Правотворчість у міжнародному праві: до питання про визначення. *Альманах міжнародного права*. 2014. Вип. 4. С. 35-42.
37. Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
38. Панькова З. Л. Правове положення органів, які здійснюють надання адміністративних послуг у сфері економіки. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 69-72.
39. Параниця С. П. Суть нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 8. С. 65-71.

40. Петришина М. О. Становлення та розвиток інституту правового моніторингу в Україні: проблеми та перспективи. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 25-32.
41. Петров А. О содержании понятия правовой культуры. *Sciences of Europe*. 2016. № 7, ч. 2. С. 140-146.
42. Плавич В. П. Сучасна правотворчість: проблеми теорії і методології: [моногр. дослідж.]. Одеса: Астропринт, 2013. 274 с.
43. Плавич В. П. Феномен нормотворчості та його співвідношення із суміжними категоріями: правотворчість, законність, правотворчий та законотворчий процеси. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 11-16.
44. Плавич С. В. Правотворення, правотворчість та законотворчість: проблема співвідношення. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2007. Вип. 35. С. 88-94.
45. Плечій О. Часові межі дії нормативно-правових актів України: проблемні питання. *Вісник Львівського університету*. 2002. Вип. 37. С. 70-74.
46. Примаков К. Ю. Адміністративно-правове регулювання масової інформації регіональної та місцевої сфери розповсюдження в Україні. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 73-78.
47. Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 43-54.
48. Прієшкіна О. В. Гласність як відображення демократичних засад конституційного ладу: теоретичні аспекти. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 24. С. 224-230.
49. Пучкова В. Особенности реализации конституционного права на охрану здоровья и медицинскую помощь для иностранных граждан. *East European Science Journal*. 2016. № 9, ч. 2. С. 119-122.
50. Росік Т. В. Судова практика конституційного суду України та її роль у правотворчості України. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (3). С. 50-55.
51. Селіванов А. Законодавча влада і конституційне правосуддя в Україні. *Право України*. 2004. № 9. С. 34-36.
52. Селіванов А. Судовий конституціоналізм як ціннісна категорія інтеграційного напрямку конституціоналізації. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 3. С. 116-119.
53. Скомороха В. Судовий конституціоналізм в аспекті співвідношення конституційної та конвенційної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 40-48.
54. Скріль С. Конституційні принципи реформування політичних систем країни Центральної та Східної Європи. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 33-37.
55. Славова Н. О. Генезис поглядів на правотворчість у працях мислителів античності. *Європейські перспективи*. 2013. № 1. С. 18-22.

56. Сліденко І. Релятивність базисних категорій сучасного конституційного права (конституційний лад). *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 33-42.
57. Соляр С. Систематизація законодавства України у сфері об'єднання громадян. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 35-45.
58. Стасюк О. Л. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення реалізації правозахисної функції в Україні. *Держава та регіони*. 2017. № 3. С. 53-57.
59. Стефанов С. Деякі аспекти правового регулювання проекту «Електронний Суд» в ході його реалізації в юридичному процесі України. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 1. vydání. С. 165-171.
60. Тиха А. П. Актуальні питання законодавчого регулювання нормотворчої діяльності в Україні на сучасному етапі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7. С. 43-48.
61. Хованская Г. П. Законотворчество на службе людям. *Жилищное и коммунальное хозяйство*. 2013. № 5. С. 12-15.
62. Чеботарьов С. С. Гуманізм як принцип права України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 65. С. 205-210.
63. Члевик О. Особливості свободи як принципу конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 55-66.
64. Швець М. Нова технологія законотворення. *Право України*. 2003. № 3. С. 3-9.
65. Шершун К. П. Євроінтеграція у світлі конституційного регулювання економічних відносин. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 24. С. 97-101.
66. Юрах В. М. Про перспективу кодифікації законодавства стосовно фінансування виборчого процесу. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 108-114.
67. Яковюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4 (71). С. 29-42.
68. Яценко Р. Ю. Правотворчість в умовах перехідного суспільства: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 18.

ТЕМА 11. СИСТЕМА ПРАВА І СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА

І. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Система права: поняття, ознаки та її структурні елементи.
- ❖ Загальна характеристика галузей та інститутів права.
- ❖ Система законодавства: поняття, ознаки та структура. Співвідношення системи права і системи законодавства.
- ❖ Сучасна система права України: проблеми формування та тенденції розвитку.
- ❖ Поняття та ознаки норм права. Співвідношення норми права з нормами моралі, корпоративними, релігійними, політичними нормами.
- ❖ Структура норми права: гіпотеза, диспозиція, санкція. Класифікація гіпотез, диспозицій, санкцій: критерії та види

II. Скласти схеми:

- ✓ Структура системи права.
- ✓ Принципи формування системи права.
- ✓ Загальні ознаки системи права та їх характеристика.
- ✓ Класифікація галузей права.
- ✓ Основні галузі права: загальна характеристика.
- ✓ Спільні та відмінні риси системи права та системи законодавства.
- ✓ Співвідношення норм міжнародного і національного права.
- ✓ Види правових норм.
- ✓ Способи викладення норм права у приписах статей нормативно-правових актів залежно від повноти.
- ✓ Способи викладення норм права у приписах статей нормативно-правових актів залежно від рівня узагальнення.
- ✓ Спеціалізовані норми права: природа та особливості.
- ✓ Структура норми права.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Система законодавства: загальнотеоретична характеристика».
- ◆ «Система права та система законодавства: співвідношення та перспективи розвитку».
- ◆ «Загальна характеристика основних галузей права».
- ◆ «Конституція України в ієрархічній структурі законодавства».
- ◆ «Система права та правова система: особливості взаємозв'язку та взаємовпливу».
- ◆ «Міжгалузеві інститути в системі права України: загальнотеоретична характеристика».
- ◆ «Стабільність як умова ефективності законодавства України».

- ◆ «Чинники формування та розвитку системи законодавства».
- ◆ «Системно-структурний підхід під час вивчення окремих галузей права».
- ◆ «Основні види структурної організації законодавства».
- ◆ «Санкції в праві як елемент правового регулювання та охорони суспільних відносин».
- ◆ «Категорія «структура норми права» як основа його нормативності».

IV. Теми есе:

- «Норма права як основна ланка реалізації права».
- «Чинність і дія норм права в теорії «чистого правознавства» Г. Кельзена». «Нормативність права як соціальна цінність».
- «Норма права в системі соціального регулювання».
- «Норми права і принципи права: природа, особливості, співвідношення».
- «Загальні та специфічні ознаки норм права».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Концепції співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права.
- Наукові дослідження структури і системи права.
- Характеристика сучасного стану українського законодавства.
- Колізія наукових поглядів на поняття «законодавство» і практичну необхідність його нормативної легалізації.
- Суб'єктивне публічне право як юридичний феномен.
- Предмет і метод правового регулювання як підстава виділення норм права в окремі галузі права.
- Критерії розмежування приватноправових та публічно-правових норм.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Гра передбачає оволодіння словниковим запасом з вивченої теми «Система права і система законодавства».

Grabaminute – гра, в якій здобувачу вищої освіти надається 1 хвилина, для представлення терміну, написаного на інтерактивній картці. Учасник має надати найбільше інформації про даний предмет/термін, його значення, використання, тощо. При цьому активну роль грає решта групи, яка має вгадати слово. Учасники з однієї групи можуть змінюватись протягом всієї гри. Переможу отримує та група, яка вгадає більшу кількість термінів, при цьому не можна використовувати корінь слова або однокорінні слова.

Особливості гри: покращується навички швидкого реагування, критичного мислення.

Терміни для інтерактивних карток: *система права, законодавство, система законодавства, правова система, норми права, інститути права, підгалузі права, галузі права, конституційне право, адміністративне право, цивільне право, кримінальне право, трудове право, кримінально-виконавче право.*

Інтерактивне завдання №2

Гра передбачає оволодіння інформацією з вивченої теми «Система права і система законодавства».

Істинне/хибне – гра, в якій здобувачі вищої освіти розподіляються на 2-3 команди, викладач зачитує інформацію з теми, наприклад «Адміністративне право є інститутом права». Командам надається 1 хвилина для обговорення інформації. Відповідає та команда, яка першою підняла руку, бал зараховується лише за правильну відповідь. Перемагає та команда, яка набрала найбільшу кількість балів.

Гру доцільно проводити наприкінці останнього заняття з теми для актуалізації вивченої інформації та перевірки засвоєних студентами знань.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Види норм права.

За функціями			
<i>регулятивні</i>			
За способом правового регулювання			
		<i>заборонні</i>	
За методом правового регулювання			
		<i>диспозитивні</i>	
За обсягом			
		<i>виключні</i>	
За підсистемами права			
		<i>норми приватного права</i>	
За належністю до матеріального і процесуального права			
<i>норми матеріального права</i>			
За часом дії			
		<i>тимчасові</i>	

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Правова система і система права. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Політична система		Підсистема права, що регулює державні, міждержавні та суспільні відносини
2.	Правова система		Підсистема права, що регулює майново-вартісні відносини, які виникають із приводу духовних благ і пов'язані з особистістю їх учасників
3.	Система права		Упорядкована на засадах права система всіх політичних явищ, що функціонують і взаємодіють (або протидіють) у суспільстві з метою завоювання, утримання або участі у політичній владі
4.	Публічне право		Це комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають унаслідок такого регулювання (правові норми, правові принципи, правосвідомість, законодавство, правові відносини, юридичні установи, юридична техніка, правова культура, стан законності та її деформації, правопорядок та ін.)
5.	Приватне право		Відносно самостійна сукупність юридичних норм, яка регулює якісно однорідну сферу суспільних відносин специфічним методом правового регулювання
6.	Галузь права		Внутрішня структура права, яка складається з взаємозалежних норм, логічно розподілених за галузями, підгалузями та інститутами
7.	Підгалузь права		Це система всіх упорядкованих певним чином законів даної країни, а також міжнародних договорів, ратифікованих парламентом
8.	Інститут права		Система нормативних розпоряджень галузі законодавства, які регулюють певну сукупність суспільних відносин
9.	Законодавство держави		Система однорідних предметно пов'язаних інститутів певної галузі права
10.	Інститут законодавства		Система відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою правових норм, які регулюють певну групу однорідних суспільних відносин

Практичне завдання №3

Перераховані ознаки публічного і приватного права необхідно розподілити у відповідні колонки таблиці.

№	Ознаки	Ознаки публічного права	Ознаки приватного права
1.	Характеризується однобічним виявленням волі суб'єктів права		
2.	Орієнтується на задоволення приватних інтересів		
3.	Допускає широке використання договірної форми регулювання		
4.	Регулює відносин між державними органами або між державою і приватними особами (між нерівними суб'єктами)		
5.	Властивий диспозитивний метод правового регулювання (координаційні способи впливу)		
6.	Характеризується перевагою директивнообов'язкових норм, котрі розраховані на пряме застосування санкцій, пов'язані із обмеженнями використання ресурсів		
7.	Орієнтується на задоволення загальних інтересів		
8.	Немайнові відносини		
9.	Регулює відносини приватних осіб між собою (між рівними суб'єктами)		
10.	Характеризується вільним виявленням волі усіх сторін		
11.	Містить норми, звернені до суб'єктивного права, що гарантуються державою (судовий захист тощо)		
12.	Відносини рівносторонні, їхні суб'єкти – юридично рівні		

13.	Властивий імперативний метод правового регулювання (субординаційні способи впливу)		
14.	Майновий характер відносини між суб'єктами;		
15.	Характеризується переваженням диспозитивних норм, що розраховані на самовідповідальність за своїми обов'язками та діями;		
16.	Ієрархічні відносини між юридично підпорядкованими суб'єктами		
17.	Містить норми загальні й безособові, що мають нормативно-орієнтувальний вплив		

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Розподіліть наведені нижче види спеціалізованих норм права .

Спеціалізовані норми права		
Відправні норми	Інші спеціалізовані норми	
	системо-зберігаючі	системо-утворюючі
-	-	-
-	-	-
-		-
		-
		-

Норми-засади; колізійні норми; норм-принципи; норми-дефініції; норми-стоки; норми-презумпції; норми-завдання; норми-преюдиції; оперативні норми; норми-фікції; норми-конструкції.

Практичне завдання №5

Заповнити таблицю. Структура норми права. Види гіпотез, диспозицій, санкцій.

Структура норми права				
<i>частина норми права, яка вказує на життєві обставини, за наявності або відсутності яких реалізується правило поведінки, передбачене диспозицією</i>		<i>частина норми права, яка вказує на правило поведінки, яке повинні виконувати учасники правовідносин</i>		<i>частина норми права, яка встановлює наслідки на випадок порушення правила, визначеного в диспозиції</i>
Види гіпотез				
за ступенем визначеності				
		<i>відносно визначена</i>		
за наявністю або відсутністю життєвих обставин				
<i>позитивна</i>				
за кількістю життєвих обставин				
<i>проста</i>				
		<i>безальтернативна</i>		
Види диспозицій				
за способом викладення				
		<i>складна</i>		
	<i>описує всі істотні ознаки правовідносин</i>	<i>відсилає для ознайомлення з правилом поведінки до іншої норми даного нормативного акта</i>	<i>відсилає до інструкцій, правил та технічних норм</i>	<i>поєднує всі вказані способи викладення правила поведінки</i>
за ступенем визначеності				
<i>абсолютно визначена</i>				
за кількістю варіантів поведінки				
		<i>безальтернативна</i>		
Види санкцій				
за галузевою належністю				
<i>конституційно-правова</i>		<i>кримінально-правова</i>		
за кількістю несприятливих наслідків				
<i>проста</i>				
		<i>альтернативна</i>	<i>безальтернативна</i>	

Практичне завдання №6

Доповнити відсутні фрагменти:

Практичне завдання №7

Заповнити таблицю. Види соціальних норм. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Соціальні норми		Норми, що регулюють поведінку і специфічну культурові дії, які засновані на вірі в існування бога (богів). Вони відображені у статутах, священних книгах, інших релігійних документах, релігійних книжках.
2.	Технічні норми		Правила поведінки загального характеру, що складаються у відносинах між людьми в суспільстві у зв'язку з проявом їх волі (інтересу) і забезпечуються різними засобами соціального впливу.
3.	Норми моралі		Правила, що вказують на найбільш економічні та екологічно нешкідливі методи, прийоми і засоби впливу людей на матеріальний світ, їх роботу з технічними природними об'єктами.
4.	Релігійні норми		Складаються в суспільстві на підставі уявлень людей про добро і зло, справедливість.
5.	Норми-звичаї		Це загальнообов'язкове правило поведінки (зразок, масштаб, еталон), що сформувався у суспільстві відповідно до визнаної в ньому міри свободи, сформульоване (санкціоноване) і забезпечуване державою в якості юридично значимого засобу регулювання суспільних відносин.
6.	Норми права		Правила поведінки, що сформувались у суспільстві з метою регулювання найбільш стійких суспільних відносин і стали обов'язковими в результаті багаторазового повторення протягом тривалого часу; здійснюються добровільно, а у разі їх порушення, до правопорушників застосовуються заходи громадського впливу.
7.	Корпоративні норми		Правила поведінки, що встановлені у статутах (положеннях) об'єднань людей, створених для досягнення якої-небудь мети, а також містяться в рішеннях, прийнятих цими об'єднаннями для врегулювання внутрішніх відносин між їх членами

Практичне завдання №8

Заповнити таблицю. Види норм права. До кожного поняття підберіть правильне визначення і позначте його порядковий номер:

1.	Регулятивні норми		встановлюють юридичний обов'язок особи вчиняти певні позитивні дії (активний обов'язок)
2.	Охоронні норми		встановлюють суб'єктивні права, тобто дозвіл на вільний вибір варіанту правомірної поведінки
3.	Зобов'язальні норми		містять категоричні приписи, які безпосередньо визначають поведінку суб'єктів суспільних відносин не можуть бути змінені на власний розсуд
4.	Заборонні норми		встановлюють юридичний обов'язок особи утримуватися від певних дій (пасивний обов'язок)
5.	Уповноважувальні норми		здійснюють правове регулювання суспільних відносин шляхом наділення їх учасників правами і покладання на них юридичних обов'язків
6.	Імперативні норми		діють лише тоді, коли суб'єкти суспільних відносин своєю угодою не встановили інших умов власної поведінки
7.	Диспозитивні норми		забезпечують процедуру, форми реалізації або захист норм матеріального права
8.	Норми матеріального права		здійснюють правове регулювання суспільних відносин шляхом встановлення складів правопорушень і закріплення санкцій
9.	Норми процесуального права		визначають зміст первинних прав і обов'язків суб'єктів права, безпосередньо спрямовані на регулювання суспільних відносин

Практичне завдання №9

Заповнити таблицю. Види спеціалізованих норм права. До кожного поняття підберіть правильне визначення і позначте його порядковий номер:

1.	Норми-засади		це найбільш загальні і стабільні імперативні вимоги, закріплені в праві, які є концентрованим виразом найважливіших сутнісних рис та цінностей, що притаманні системі права, і визначають її характер та напрямки подальшого розвитку
2.	Норми-зادання		це норми, які містять визначення правових категорій і понять
3.	Норми-принципи		це норми, які закріплюють припущення щодо існування або відсутності певних юридичних фактів
4.	Колізійні норми		це норми, що закріплюють загальні засади, на яких ґрунтуються політична і правова системи
5.	Оперативні норми		це норми, які визначають завдання окремих інститутів або галузей права
6.	Норми-дефініції		це норми, які спрямовані на введення в діючі припинення дії інших норм права
7.	Норми-строки		це норми, які для цілей правового регулювання визнають існуючими ті юридичні факти, які відсутні в реальному житті, і навпаки
8.	Норми-презумпції		це норми, що встановлюють правила вибору норми права, яка підлягає застосуванню за наявності відмінностей (зокрема, суперечностей) між нормами, що регулюють однакові фактичні обставини
9.	Норми-преюдиції		це норми, які містять правила обчислення строків
10.	Норми-фікції		це норми, які виключають будь-яке оспорування існування вже доведеного юридичного факту, який дістав оцінку і закріплення в юридичному акті, що набув чинності

Практичне завдання №10

Поділ права на приватне і публічне дістав теоретичної підтримки в працях мислителів Західної Європи (Г. Гроцій, Т. Гоббс, Ш. Монтеск'є, І. Кант, Г. Гегель та ін.). Ідея поділу права була ґрунтовно розроблена на теренах дореволюційної Російської імперії відомими правознавцями Л. Петражицьким, М. Коркуновим, Г. Шершеневичем та ін. У тій чи іншій формі вона зберігається і сьогодні. У той же час, якщо в континентальній Європі ідея поділу права на публічне і приватне набула майже повного визнання, то в країнах англосаксонської правової сім'ї вона не набула такого авторитету, підтримується не всіма юристами і тлумачиться по-іншому.

Чи коректно з правової точки зору здійснювати поділ права на приватне та публічне права? Свою думку обґрунтуйте життєвими прикладами.

Практичне завдання №11

Необхідно заповнити пропуски у таблиці

«Відмінності між системою права та системою законодавства»

Система права	Система законодавства
Характеризує _____	Характеризує _____
Відображає _____	Відображає _____
Має _____ структуру	Має як _____, так і _____ структуру
Первинним елементом є _____	Первинним елементом є _____
Має _____, зумовлений станом розвитку суспільних відносин	Має _____, є результатом діяльності суб'єкта нормотворчості
Є _____ щодо системи законодавства	Є _____ щодо системи права

Практичне завдання №12
Необхідно заповнити пропуски у таблиці
«Відмінності між приватним та публічним правом»

Приватне право	Публічне право
Його _____ галузі _____ регулюють відносини між _____ суб'єктами	Його галузі регулюють відносини між _____, юридично _____ суб'єктами
Його норми спрямовані на регулювання відносин, в яких суб'єкти задовольняють _____ інтерес	Його норми спрямовані на регулювання відносин, в яких суб'єкти задовольняють _____ інтерес
особливий суб'єктний склад (основним учасником приватноправових відносин є _____)	має особливості суб'єктного складу (основним учасником публічноправових відносин завжди виступає _____, а додатковим – _____)
суб'єкти _____ здійснюють волевиявлення (приватноправові відносини можуть регулюватися і відповідні права та обов'язки їх сторін можуть встановлюватися декількома суб'єктами за їх власною ініціативою. При цьому застосовується договірна форма встановлення суб'єктивних прав і обов'язків)	Його суб'єкти здійснюють волевиявлення _____ (публічноправові відносини може регулювати, а відповідні права і обов'язки їх суб'єктів здатна встановлювати лише держава)
використовується _____ метод правового регулювання (децентралізований), що означає координаційні способи впливу, придатні для регулювання горизонтальних відносин між юридично рівними особами	застосовується _____ метод правового регулювання – метод субординації, централізований, придатний для регулювання вертикальних, владних субординаційних відносин
До приватного права відносять галузі: _____	До публічного права відносять галузі: _____

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. *Об'єктивно зумовлена внутрішня організація права певного суспільства, яка полягає в єдності і погодженості усіх юридичних норм та диференціації їх за галузями, підгалузями та інститутами – це:*

- а) система права;
- б) політична система;
- в) правова система;
- г) система законодавства;
- д) правова сім'я.

2. *Поділ системи права на відносно самостійні елементи та наявність між ними певних рівнів ієрархії – це:*

- а) органічна єдність та узгодженість;
- б) стабільність та динамізм;
- в) структурна різноманітність;
- г) диференціація та структурна ієрархічність;
- д) об'єктивна зумовленість.

3. *Ознакою системи права є:*

- а) суб'єктивна зумовленість;
- б) структурне одноманіття;
- в) диференціація;
- г) стабільність та динамізм;
- д) координація.

4. *Ознака системи права, яка реально існує у зв'язку з особливостями економічного та соціально-політичного розвитку; не створюється за розсудом людей – це:*

- а) стабільність і динамізм;
- б) органічна єдність і узгодженість;
- в) об'єктивна зумовленість;
- г) структурна різноманітність;
- д) диференціація і структурна ієрархічність.

5. *Елементами системи права є:*

- а) галузі права, норми права, галузі законодавства;
- б) інститути права, підгалузі права, норми права, галузі законодавства;
- в) норми права, інститути права, підгалузі права, галузі права;
- г) норми права, інститути права, підгалузі права, галузі законодавства, спеціальне законодавство;
- д) суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона.

6. До елементів системи права належать:

- а) підгалузі права;
- б) суб'єктивне право;
- в) об'єктивне право;
- г) правова сім'я;
- д) обов'язок.

7. Основним критерієм для розподілу системи права за галузями є:

- а) правова регламентованість;
- б) предмет і метод правового регулювання;
- в) характер джерел права;
- г) специфіка врегульованих суспільних відносин;
- д) характер типу права.

8. Правове регулювання – це:

- а) здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку;
- б) сукупність суспільних відносин, урегульованих правом;
- в) система всіх державно-правових (юридичних) засобів, за допомогою яких держава здійснює владний вплив на суспільні відносини;
- г) система юридичних норм, які регулюють певну сферу суспільних відносин специфічним методом правового регулювання;
- д) сукупність засобів, прийомів, за допомогою яких право впливає на однорідні суспільні відносини.

9. Сукупність засобів та способів правового впливу на суспільні відносини – це:

- а) спосіб правового регулювання;
- б) диспозитивний метод правового регулювання;
- в) імперативний метод правового регулювання;
- г) метод правового регулювання;
- д) засіб правового регулювання.

10. Метод правового регулювання характеризується специфічними ознаками:

- а) вони є найбільш важливими, значущими для суспільства (тобто зберігають його розвиток, безпеку людини та ін.);
- б) мають однорідний, типовий вираз (наприклад, коли відносини певного роду мають майновий чи управлінський характер);
- в) придатні для регулювання нормами права (на відміну від тих відносин, що регулюються іншими засобами регулювання нормами моралі, звичаями тощо і не потребують державно-правового втручання);

г) визначає особливості порядку, нормативних підстав та юридичних фактів, необхідних для виникнення і реалізації учасниками суспільних відносин відповідних юридичних наслідків – їх суб'єктивних прав, обов'язків або юридичної відповідальності;

д) мають певний зовнішній прояв і придатні для контролю з боку інститутів суспільства і держави.

11. До головних (первинних) методів правового регулювання належать:

- а) загальний та спеціальний;
- б) диспозитивний та імперативний;
- в) самостійний та безпосередній;
- г) зовнішній та внутрішній;
- д) первинний та вторинний.

12. Метод правового регулювання, що побудований на засадах влади та підпорядкування, який припускає заборони, обов'язки, покарання – це:

- а) спосіб правового регулювання;
- б) диспозитивний метод правового регулювання;
- в) імперативний метод правового регулювання;
- г) метод правового регулювання;
- д) засіб правового регулювання.

13. Імперативний метод правового регулювання притаманний:

- а) цивільному праву України;
- б) сімейному праву України;
- в) кримінальному праву України;
- г) авторському праву України;
- д) комерційному праву України.

14. Надає суб'єктам відому альтернативну можливість вибору варіантів поведінки в межах закону – це:

- а) рекомендаційний метод правового регулювання;
- б) диспозитивний метод правового регулювання;
- в) імперативний метод правового регулювання;
- г) альтернативний метод правового регулювання;
- д) метод заохочення.

15. Метод, типовий для процесуальних галузей права, де позивач і відповідач, інші учасники судового розгляду знаходяться в однаковому процесуальному становищі один перед одним, законом і судом, їхні відносини характеризуються самостійністю – це:

- а) автономний метод правового регулювання;
- б) диспозитивний метод правового регулювання;

- в) імперативний метод правового регулювання;
- г) альтернативний метод правового регулювання;
- д) метод автономії і рівності сторін метод заохочення.

16. Уособлена сукупність норм, спрямована на регулювання певної сфери якісно однорідних суспільних відносин – це:

- а) правова система;
- б) галузь права;
- в) підгалузь права;
- г) система законодавства;
- д) інститут права.

17. Характерною рисою галузі права є положення про те, що галузь права:

- а) не охоплює певну якісно однорідну сферу суспільних відносин;
- б) має відносно самостійну сукупність юридичних норм-диспозицій, що визначають умови їх реалізації, та своєрідних санкцій;
- в) включає один інститут права;
- г) володіє лише різними режимами правового регулювання, які забезпечуються ефективність дії як галузі в цілому;
- д) відокремлена сукупність норм права, які регулюють певні якісно однорідні суспільні відносини.

18. Підсистема права, що регулює відносини у сфері індивідуальних інтересів юридично рівних суб'єктів за допомогою переважно диспозитивного методу регулювання – це:

- а) процесуальне право;
- б) приватне право;
- в) публічне право;
- г) матеріальне право;
- д) індивідуальне право.

19. Однією з основних ознак приватного права є:

- а) перевага диспозитивних норм, розрахованих на самовідповідальність за своїми обов'язками і діями;
- б) спрямованість на задоволення публічних інтересів;
- в) одностороннє волевиявлення;
- г) перевага обов'язкової форми регулювання;
- д) ієрархічність відносин між суб'єктами права.

20. *Галуззю приватного права є:*

- а) конституційне право;
- б) фінансове право;
- в) цивільне право;
- г) міжнародне гуманітарне право;
- д) кримінальне право.

21. *Цивільне право – це:*

а) система юридичних норм, що регулюють судочинство у справах про захист порушених і оспорюваних прав, свобод і законних інтересів громадян, організацій та інших суб'єктів цивільних, трудових та інших правовідносин;

б) система юридичних норм, що регулюють правовідносини, які складаються під час здійснення адміністративного судочинства в результаті оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності представників влади;

в) система правових норм, що регулюють майнові і пов'язані з ними особисті немайнові відносини й особисті права та охороняють особисті права суб'єктів права шляхом створення умов для оцінки і відшкодування заподіяної шкоди в майновому еквіваленті;

г) система правових норм, які регулюють суспільні відносини, що формуються в ході забезпечення органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування реалізації, охорони і захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також в процесі здійснення ними управління соціально-економічним і адміністративно-політичним розвитком;

д) система юридичних норм, що регулюють відносини, засновані на угоді між працівником і роботодавцем про особисте виконання працівником за оплати роботи з певної спеціальності, кваліфікації або посади, а також відносини, безпосередньо пов'язані з трудовими.

22. *Трудове право – це:*

а) система правових норм, що охороняють від злочинних зазіхань права і свободи людини і громадянина, конституційний лад, усі види власності, установлюють міру кримінальної відповідальності за їх вчинення;

б) система юридичних норм, що регулюють відносини, засновані на угоді між працівником і роботодавцем про особисте виконання працівником за оплати роботи з певної спеціальності, кваліфікації або посади, а також відносини, безпосередньо пов'язані з трудовими;

в) система правових норм, що регулюють майнові і пов'язані з ними особисті немайнові відносини й особисті права та охороняють особисті права суб'єктів права шляхом створення умов для оцінки і відшкодування заподіяної шкоди в майновому еквіваленті;

г) сукупність правових норм, що регулюють правове положення особи, основи організації суспільного і державного ладу, системи органів держави і місцевого самоврядування, механізми здійснення державної влади;

д) система юридичних норм, що регулюють правовідносини, які складаються під час здійснення адміністративного судочинства в результаті оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності представників влади.

23. Система юридичних норм, що регулюють судочинство у справах про захист порушених і оспорюваних прав, свобод і законних інтересів громадян, організацій та інших суб'єктів цивільних, трудових та інших правовідносин – це:

- а) цивільне право;
- б) цивільно-процесуальне право;
- в) адміністративне право;
- г) адміністративно-процесуальне право;
- д) кримінально-процесуальне право.

24. Сучасна правова система України виключає існування такої галузі права:

- а) конституційно-процесуальне право;
- б) цивільно-процесуальне право;
- в) сімейно-процесуальне право;
- г) кримінально-процесуальне право;
- д) адміністративно-деліктне права.

25. Сукупність правових норм різних галузей права, предметом регулювання яких є відносини у сфері реалізації суспільних, державних та міждержавних інтересів за допомогою переважно імперативного методу регулювання – це:

- а) процесуальне право;
- б) приватне право;
- в) публічне право;
- г) матеріальне право;
- д) організаційне право.

ІХ. Словникова робота:

система права, законодавство, система законодавства, система юридичних наук, правова система, структура системи права, норми права, технічні норми, корпоративні норми, державний примус, соціальні норми, техніко-юридичні норми, норми моралі, корпоративні норми, класичні норми, загальні норми права, спеціалізовані норми права, імперативні норми, диспозитивні норми, заохочувальні норми, рекомендаційні норми, матеріальні норми, процесуальні норми, регулятивні норми, охоронні норми, дозвільні норми, заборонні норми, норма-розпорядження, уповноважувальні норми права, абсолютно визначені і відносно визначені норми права, норми приватного та публічного права, постійні норми права, тимчасові норми права, структура норми права, гіпотеза, позитивна гіпотеза, негативна гіпотеза, змішана гі-

позеза, абсолютно-визначена гіпотеза, відносно-визначена гіпотеза, проста гіпотеза, складна гіпотеза, альтернативна гіпотеза, диспозиція, абсолютно-визначена диспозиція, відносно-визначена диспозиція, безальтернативна диспозиція, проста, описова, відсильна, банкетна, змішана диспозиція, альтернативна диспозиція, абстрактна, конкретна диспозиція, санкція, абсолютно-визначена санкція, відносно-визначена санкція, альтернативна санкція, складна санкція, проста санкція, норми-засади, норми-завдання, норми-принципи, колізійні норми, оперативні норми, норми-дефініції, норми-строки, норми-презумпції, норми-преюдиції, норми-фікції, нормативний припис, способи (прийоми) викладу норм права в статтях нормативно-правових актів, прямий спосіб викладу норм права в статтях нормативно-правових актів, відсильний спосіб викладу норм права в статтях нормативно-правових актів, бланкетний спосіб викладу норм права в статтях нормативно-правових актів, інститути права, підгалузі права, галузі права, регулятивні інститути, охоронні інститути, галузеві інститути, комплексні інститути, інститут матеріального права, інститут процесуального права, предмет правового регулювання, метод правового регулювання, імперативний метод, диспозитивний метод, дозвіл, заборона, владне зобов'язання, заохочення, структура системи законодавства, інститут законодавства, галузь законодавства, публічне право, приватне право, публічно-правові відносини, ознаки публічного права, ознаки приватного права, суб'єктами приватного права, суб'єкт публічного права, базова галузь права, профілюючі галузі права, спеціальні галузі права, комплексні галузі права, галузь матеріального права, галузь процесуального права, конституційне право, адміністративне право, цивільне право, кримінальне право, трудове право, кримінально-виконавче право, міжгалузевий інститут права, субінститут права, національне право, інститут законодавства, міжнародне право, мораль, звичай, релігія.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40. Ст. 492.

- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- ❖ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
- ❖ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 50. Ст. 375.
- ❖ Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422.

Спеціалізована література:

1. Baltag D., Ichim G. Dreptul suplu – valoare indispensabilă de regenerare a sistemului juridic. *Legea si Viata*. 2017. № 9, ч. 1. С. 11-18.
2. Byelov D. «Legal space of the state», «constitutional space of the state»: value legal categories. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2, ч. 1. С. 42-46.
3. Edilieva M. Directions of improvement of the state information policy during modernization of the political system. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. Svazek 4., 5. vydání. С. 137-143.
4. Gureu V. Rolul principiilor în sistemul administrației ministeriale: prioritate națională a statului pentru integrarea europeană. *Legea si Viata*. 2017. № 7, ч. 1. С. 22-26.
5. Kolodkina A., Lazarenko V., Ponomarev O. State financial control: problems and solutions. *Sciences of Europe*. 2016. № 9, ч. 3. С. 25-28.
6. Lapkin A. Pre-judicial investigation in system of functions of prosecutor's office in Ukraine. *Legea si Viata*. 2016. № 5, ч. 3. С. 31-35.
7. Lipitchuk O. Judicial system in the interwar Poland (1918-1939): the sources of the research. *Legea si Viata*. 2017. № 11, ч. 2. С. 94-99.
8. Lukyanova H. Complementary-holistic concept of law-understanding in the system of legal knowledge. *Legea si Viata*. 2017. № 2, ч. 2. С. 70-73.

9. Ryabova M. Legal relationship as a system. *Sciences of Europe*. 2017. № 18, ч. 2. С. 61-63.
10. Tsybulnik N. Administrative and legal basis implementation of public procurement. *Sciences of Europe*. 2017. № 19, ч. 2. С. 35-38.
11. Агафонова Н. Система основных процедур и стадий конституционного реформационного процесса. *Leges si Viata*. 2016. № 11, ч. 2. С. 3-6.
12. Апаров А. М. Адміністративно-процесуальне право: формування концепції галузі права. *Право та державне управління*. 2013. № 3. С. 27-30.
13. Битяк Ю., Бойко І., Писаренко Н. Система адміністративного права. *Право України*. 2017. № 12. С. 173-183.
14. Бошицький Ю. Л. Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності: моногр. Київ: Кондор, 2012. 616 с.
15. Воронин М. В. Основания и проявления системности права: моногр. Москва: ЮРЛИТИНФОРМ, 2016. 196 с.
16. Гетьман Є. Консолідація як форма систематизації законодавства України. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 21-28.
17. Гончарук О. В. Дихотомія права: право публічне та право приватне: дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2005. 207 с.
18. Довгерт А. С. Система приватного права України між минулим та майбутнім. *Університетські наукові записки*. 2005. № 4. С. 64-67.
19. Дупай Я. М. Доступність законодавства – передумова правової поінформованості суспільства. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 38-44.
20. Іванченко О. П. Систематизація законодавства: особливості сучасного етапу розвитку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 11. С. 39-46.
21. Карашук К. Поняття та проблеми кодифікації законодавства України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 124-131.
22. Кравченко Н. В. Становлення інституту вітчизняного омбудсмана з прав інвалідів: імплементація міжнародно-правових принципів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 153-158.
23. Лилак Д. Колізії наукових поглядів на поняття «законодавство» і практичну необхідність його нормативної легалізації. *Право України*. 2001. № 8. С. 48-51.
24. Лисенкова О. С. Система законодавства України: структурно-функціональна характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2001. 17 с.
25. Лук'янов Д. В. Права людини в релігійних правових системах. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 30-34.
26. Лук'янов Д. Правова система як предмет порівняльно-правових досліджень: характеристика за теорією систем. *Вісник Національної*

- академії правових наук України. 2015. № 2 (81). С. 27-35.
27. Мельник О. Г. Фактичні склади як система юридичних фактів, що є підставою виникнення та зміни правових відносин у сфері реалізації судової влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 19-21.
 28. Носенко О. В. Інститути конституційного права України: проблеми теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 206 с.
 29. Олейников С. М. До аналізу чинників системи законодавства. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право*. 2015. Вип. 2. С. 17-25.
 30. Осипов М. Ю. Понятие, основные структурные элементы и формы систематизации законодательства. *Право и политика*. 2011. № 3. С. 448-457.
 31. Основы публичного права: моногр. / М. Ориу; [сост.: Р. С. Куракин и др.]. Москва: ИНФРА-М, 2013. 572 с.
 32. Павко А. Джерела права у правових системах сучасного світу. *Віче*. 2010. № 8. С. 11-14.
 33. Павлюк А. Правова, реальність як нормативно – ціннісна та/або метанормативна система. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. Svazek 3., 2. vydání. С. 107-120.
 34. Пархоменко Н. Взаємодія міжнародного, європейського та національного права: теоретичні засади. *Право України*. 2014. № 5. С. 52-61.
 35. Петришин О. В., Погребняк С. П. Система права: загальнотеоретична характеристика. *Право України*. 2017. № 5. С. 9-17.
 36. Петров Д. Е. Дифференциация системы права / Д. Е. Петров; под ред. И. Н. Сенякина. Саратов: Изд-во ФГБОУ ВПО «Саратовская государственная юридическая академия», 2014. 160 с.
 37. Пляхимович И. И. Свод законов Беларуси: основные черты. *Государство и право*. 2011. № 6. С. 67-75.
 38. Погребняк С. П. Поділ права на публічне і приватне (загальнотеоретичні аспекти). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2006. Вип. 12. С. 3-17.
 39. Погребняк С. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 44-56.
Рудик П. А. Суб'єкти внесення змін до Конституції України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 90-97.
 40. Саракуца М. О. Система джерел права Європейського союзу. *Право і Безпека*. 2010. № 4. С. 27-31.
 41. Светличная Ю. Систематизация и модернизация инвестиционного законодательства Украины. *Leges si Viata*. 2017. № 10, ч. 2. С. 76-79.
 42. Селіванов В. Розмежування і взаємодія публічного і приватного права в системі права України. *Право України*. 1996. № 12. С. 27-31.

43. Семініхін І. В. Правова доктрина в релігійних системах (на прикладі мусульманського права). *Форум права*. 2013. № 3. С. 552-266.
44. Сивий Р. Б. Приватне право в системі права України: поняття, критерії виокремлення, структура: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2006. 231 с.
45. Сібільов М. Цивільно-правовий договір як регулятор суспільних відносин. *Право України*. 2014. № 2. С. 34-44.
46. Соляр С. Систематизація законодавства України у сфері об'єднання громадян. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1 (68). С. 35-45.
47. Сорокин В. Д. К понятію правовой системы. *Правоведение*. 2003. № 2. С. 11-13.
48. Суходубова І. В. Стабільність і динамізм законодавства: загальна характеристика понять та сутність взаємозв'язку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 130-137.
49. Суходубова І. Гармонійне співвідношення стабільності і динамізму законодавства як умова його якості та ефективності. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 329-336.
50. Тополевський Р. Б. Регіональна система джерел права (на прикладі Європейської правової системи). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 23. С. 23-32.
51. Тополевський Р. Система джерел права України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Право України*. 2017. № 6. С. 27-33.
52. Федоренко В. Система конституційного права України: поняття, генезис і структура. *Право України*. 2017. № 5. С. 18-26.
53. Федоренко В. Теоретико-методологічні проблеми системи сучасного конституційного права України. *Право України*. 2007. № 2. С. 21-25.
54. Яковюк І. Система джерел права Європейського Союзу: загальна характеристика. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 1. С. 209-220.

ТЕМА 12. ПРАВОВІДНОСИНИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Правовідносини: поняття, ознаки та класифікація.
- ❖ Структура правовідносин: характеристика елементів.
- ❖ Суб'єкти правовідносин: поняття та види. Об'єкти правовідносин: поняття, ознаки та види.
- ❖ Правосуб'єктність: поняття, елементи та їх характеристика. Правовий статус особи.
- ❖ Юридичний факт: поняття, ознаки та види.

II. Скласти схеми:

- ✓ Передумови виникнення правовідносин.
- ✓ Характерні ознаки правовідносин.
- ✓ Види правових відносин.
- ✓ Структура правовідносин.
- ✓ Класифікація суб'єктів правовідносин.
- ✓ Правосуб'єктність: характеристика елементів.
- ✓ Правовий статус особи: структура та види.
- ✓ Види об'єктів правовідносин.
- ✓ Юридичний зміст правовідносин: характеристика елементів.
- ✓ Юридичні факти: поняття та ознаки.
- ✓ Юридичні факти та їх класифікація.
- ✓ Фактичний (юридичний) склад: ознаки та види.
- ✓ Специфічні юридичні факти: правова презумпція, правова фікція, правова аксіома, правова преюдиція.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Правовідносини як динамічний елемент романо-германської правової сім'ї».
- ◆ «Правовідносини як елемент правової системи України».
- ◆ «Загальна характеристика складових елементів правовідносин».
- ◆ «Діалектична єдність природи моральних і правових відносин».
- ◆ «Поняття і ознаки публічних правовідносин».
- ◆ «Фізичні особи як суб'єкти правових відносин».
- ◆ «Колективні суб'єкти правовідносин: поняття та загальна характеристика».
- ◆ «Юридичні особи як суб'єкти правовідносин».
- ◆ «Правосуб'єктність фізичних осіб як суб'єктів правовідносин».
- ◆ «Межі здійснення правосуб'єктності юридичними особами України».
- ◆ «Правовий статус особи: поняття, структура та види».

- ◆ «Правовий статус біженців в Україні».
- ◆ «Пояснення сторін, третіх осіб та їх представників як юридичні факти».
- ◆ «Поняття та особливості юридичних фактів у конституційному праві України».

IV. Теми есе:

- «Правовідносини як вид соціальних відносин: значення для науки та практики».
- «Матеріальні та юридичні передумови виникнення правовідносин».
- «Правосуб'єктність: поняття та загальна характеристика».
- «Фактори, які впливають на обсяг дієздатності».
- «Моністична та плюралістична теорії об'єкта правовідносин».
- «Характеристика юридичного та матеріального елементу змісту правовідносин».
- «Юридична презумпція, юридична преюдиція та юридична фікція: співвідношення понять».
- «Роль юридичних фікцій у регулюванні правовідносин».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Правовідносини особи з державою.
- Наукові підходи до розуміння поняття «правовідносини».
- Поняття і ознаки публічних правовідносин.
- Правоздатність суб'єкта права.
- Елементи правосуб'єктності фізичних осіб.
- Співвідношення змісту і складу правовідносин.
- Зміст суб'єктивного юридичного права та юридичного обов'язку.
- Юридичні факти: підстави виникнення.
- Класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Ділова гра «Правнича компетентність. Склад правовідносин».

Перший етап. Робота в малих групах. ЗВО поділяються на команди. Кожна з команд обирає спікера та секретаря, який фіксує результати роботи групи, під час подальшої дискусії фіксує контраргументи інших груп. Учасники знайомляться з питаннями, на які мають відповісти. За кожну точну, розгорнуту відповідь студенти отримують 2 бали, якщо відповідь неповна – 1 бал. У випадку, коли група немає відповіді на питання – воно передається

групі опонентів.

Команда 1:

1. Надайте визначення поняття «суб'єкт правовідносин».
2. Розкрийте фактичний зміст правовідносин.
3. В чому виражається соціальна сторона правосуб'єктності?
4. Укажіть фактори, від яких залежить рівень дієздатності.
5. Надайте визначення поняття «деліктоздатність».
6. Зазначте, які елементи входять до структури правового статусу.
7. Зазначте складові елементи юридичного обов'язку.
8. Назвіть функції юридичних функцій.
9. Назвіть види юридичних фактів за формою прояву.
10. Надайте характеристику юридичної фікції.

Команда 2:

1. Надайте визначення поняття «об'єкт правовідносин».
2. Розкрийте юридичний зміст правовідносин.
3. Надайте визначення поняття «правосуб'єктність».
4. Зазначте види правоздатності.
5. Надайте визначення поняття «правовий статус».
6. Зазначте види об'єктів правовідносин.
7. Зазначте, у чому полягає нормативна складова юридичного факту.
8. Назвіть критерії класифікації юридичних фактів.
9. Назвіть види юридичних фактів за складом.
10. Надайте характеристику правової аксіоми.

Команда 3:

1. Надайте визначення поняття «зміст правовідносин».
2. Зазначте види суб'єктів правовідносин.
3. У чому полягає юридична сторона правосуб'єктності?
4. Укажіть рівні дієздатності.
5. Надайте визначення поняття «законний інтерес».
6. Розкрийте структуру суб'єктивного права.
7. Назвіть ознаки юридичного факту.
8. Назвіть види юридичних фактів за вольовою ознакою.
9. Надайте класифікацію юридичних презумпцій.
10. Надайте характеристику правової преюдиція.

Другий етап. Мозковий штурм. Кожна група витягує ситуацію для обговорення. Після цього надається п'ять хвилин для підготовки до відповіді. Розгорнута відповідь з наведенням прикладів оцінюється у 2 бали, неповна відповідь в 1 бал.

Команда 1: Співвідношення понять «об'єкт правовідносин» та «об'єкт права».

Команда 2: Співвідношення правової презумпції та фікції.

Команда 3: Особливості вступу до правовідносин окремих категорій фізичних (громадян України, іноземців, осіб без громадянства).

Третій етап. «Коректор». У наданих твердженнях знайти помилки та виправити їх. Якщо група знайшла усі помилки – отримує 2 бали, якщо ні – 1 бал або незалік відповідно до кількості коректних виправлень.

Команда 1: Юридичні факти-події за спрямуванням волі на юридичні наслідки поділяються на: позитивні та негативні. Позитивні юридичні факти – це обставини, з відсутністю яких норми права пов'язують певні правові наслідки. Негативні юридичні факти – це обставини, з наявністю яких норми права пов'язують певні наслідки.

Команда 2: Правові презумпції за ступенем обов'язковості поділяють на: матеріально-правові та процесуально-правові. Матеріально-правові – презумпції, які прямо закріплені в юридичних нормах і тому безумовно обов'язкові для усіх. Процесуально-правові – діють у межах однієї галузі права (наприклад, цивільно-правова відповідальність власника джерела підвищеної небезпеки, який завдав шкоди особі або її майну).

Команда 3: Правовідносини за рівнем індивідуалізації суб'єктів поділяються на: прості, для виникнення яких досить волевиявлення лише уповноваженої сторони (наприклад, накладення адміністративного стягнення), та складні, для виникнення яких необхідне волевиявлення (згода) як уповноваженої, так і зобов'язаної сторони.

Інтерактивне завдання №2

Ділова гра «Вікторина». На основі вивченого матеріалу, а також дослідженої літератури, акумулювати усі знання та відповісти на питання вікторини.

Умови: вікторина розрахована на одну годину десять хвилин та складається з кроків. Студенти повинні поділитись на групи, кожна з яких – обрати спікера. Команда, яка набирає більшу кількість балів, отримує максимальну оцінку за заняття. Користуватись навчальною, науковою літературою, іншими джерелами інформації заборонено. Відповіді зараховуються, якщо вони є розгорнутими та точними.

Крок №1: Бліцопитування (кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал, доповнення іншої команди – 0,5 балів):

1. Дайте визначення правовідносин. Якими ознаками вони характеризуються?
2. Які Ви знаєте наукові підходи до розуміння поняття «правовідносини».
3. За якими критеріями здійснюється класифікація правовідносин?
4. Розкрийте юридичний і фактичний зміст правовідносин.
5. Покажіть співвідношення змісту і складу правовідносин.
6. З яких елементів складається правосуб'єктність фізичних осіб?
7. Як співвідносяться поняття «суб'єкт права», «суб'єкт правовідносин» та «учасник правовідносин»?
8. Що визнається об'єктом правовідносин за моністичною та плюраліс-

тичною теоріями?

9. Які елементи складають зміст суб'єктивного юридичного права та суб'єктивного юридичного обов'язку?

10. Дайте визначення юридичного факту, за якими критеріями вони класифікуються?

Крок №2: «Слова»: спікер кожної команди отримує десять термінів, які протягом двох хвилин повинен пояснити своїм колегам, не називаючи визначення (кожний вірно названий термін оцінюється в 1 бал, команда суперників не може допомагати).

Команда 1: матеріальні передумови виникнення правовідносин, охоронні відносини, матеріальні правовідносини, суб'єкт правовідносин, правоздатність, неповна дієздатність, зміст правовідносин, незворотні події, правова преюдиція.

Команда 2: правовідносини, довготривалі правовідносини, галузева правоздатність, часткова дієздатність, деліктоздатність, об'єкт правовідносин, юридичний обов'язок, юридичні дії, правова презумпція, юридичний факт.

Крок №3: «Мозковий штурм»: кожна команда отримує питання, протягом 10 хвилин готує повну, розгорнуту, аргументовану відповідь щодо переваг теми, яка вказана. Доцільно висувати нестандартні, креативні ідеї. Після цього, спікер кожної команди доповідає про результати роботи команди, та методом прямого відкритого голосування обирається переможець. На даному етапі важливо неупереджено та об'єктивно оцінювати доповіді.

Команда 1: Переваги моністичної теорії об'єкта правовідносин.

Команда 2: Переваги плюралістичної теорії об'єкта правовідносин.

Крок №4: Знайти відповідь на юридичний ребус.

Команда 1:

Команда 2:

Крок №5: Надати юридичний аналіз ситуації (точна та розгорнута відповідь оцінюється у 3 бали).

Команда 1: Громадянин В., 16 років, студент коледжу, у вільний від навчання час робив вантажником на вокзалі. Зібравши за 1 рік суму в 8 000 грн., Андрій вирішив придбати мотоцикл. Проте, оскільки до необхідної суми йому не вистачало 2 000 грн., він узяв ці гроші у знайомого, коли його не було вдома.

Здійснити правовий аналіз правосуб'єктності особи:

Який вид правоздатності застосований у вказаній ситуації (загальний, галузевий, спеціальний)?

Який обсяг дієздатності має громадянин В.?

Чи має він право самостійно придбати мотоцикл?

Чи володіє наділений громадянин В. деліктоздатністю?

Чи повинен В. нести відповідальність?

Команда 2: Громадянці Т., 16 років, зареєструвала шлюб з громадянином Б. Через рік Т. розірвала шлюб і вирішила разом з однорічним сином змінити місце проживання. Вона продала подаровану їй дідом на весілля дачу, щоб на новому місці купити квартиру. Дід, дізнавшись про це, подав до суду позов про визнання договору купівлі-продажу дачі недійсним, оскільки Тимохіна – неповнолітня і не може вчиняти самостійно правочини з нерухомістю.

Здійснити правовий аналіз правосуб'єктності особи:

Який вид правоздатності застосований у вказаній ситуації (загальний, галузевий, спеціальний)?

Який обсяг дієздатності має громадянка Т.?

Чи має вона право самостійно вчиняти правочини з нерухомістю?

Чи наділена громадянка Т. деліктоздатністю?

Після завершення кроку №5, підбиваються підсумки заняття та виставляються бали.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Структура правовідносин. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правовідносини		Основні елементи правовідносин (суб'єкти) і доцільний спосіб зв'язку між ними на підставі суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності з приводу соціального блага або забезпечення будь-яких інтересів
2.	Структура правовідносин		Врегульовані нормами права, вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними і зобов'язаними суб'єктами (носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності) і забезпечуються державою
3.	Суб'єктний склад правовідносин		Те, з приводу чого виникає і здійснюється діяльність його суб'єктів
4.	Об'єкт правовідносин		Сукупність осіб, які беруть участь у правовідносинах (якнайменше дві – правомочний і зобов'язаний)
5.	Зміст правовідносин		Життєва обставина, з якою норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин. Є підставою виникнення, зміни і припинення правовідносин
6.	Юридичний факт		Суб'єктивні права, обов'язки, повноваження, відповідальність суб'єктів правовідносин
7.	Матеріальні передумови правовідносин		Здатність особи нести юридичну відповідальність за вчинене нею правопорушення
8.	Юридичні передумови правовідносин		Реальні дії, пов'язані з використанням і здійсненням суб'єктивних юридичних прав і суб'єктивних юридичних обов'язків
9.	Правоздатність		Передбачена нормами права здатність (можливість) бути учасниками правовідносин
10.	Деліктоздатність		Суб'єктивне юридичне право, повноваження, суб'єктивний юридичний обов'язок, юридична відповідальність
11.	Право-суб'єктність фізичних осіб		Передбачена нормами права здатність (можливість) індивіда мати суб'єктивні юридичні права і виконувати суб'єктивні юридичні обов'язки

12.	Дії	Включають факти, що належать до тієї ж самої галузі законодавства
13.	Події	Включають факти, що належать до різних галузей законодавства
14.	Простий фактичний склад	Вольова поведінка суб'єктів права, з якою пов'язані виникнення, зміна та припинення правовідносин
15.	Складний фактичний склад	Юридичні факти, що виникають, змінюються і припиняються поза волею людей

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Правосуб'єктність фізичної особи. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правоздатність	Передбачена нормами права здатність індивіда самостійно, своїми усвідомленими діями здійснювати (використовувати й виконувати) суб'єктивні юридичні права, обов'язків і нести відповідальність
2.	Дієздатність	Передбачена нормами права здатність (можливість) індивіда мати суб'єктивні юридичні права і виконувати суб'єктивні юридичні обов'язки
3.	Деліктоздатність	Існує від 6 до 14 років
4.	Повна дієздатність	Існує 14-18 років
5.	Неповна дієздатність	Настає з 18 років
6.	Загальна правосуб'єктність	Можливість здобувати права й обов'язки відповідно до професійної підготовки та обійманої (професійна, посадова); настає при наявності певних умов
7.	Спеціальна правосуб'єктність	Можливість здобувати права й обов'язки в галузях права (сімейна, шлюбна, трудова та ін.); настає після досягненні певного віку
8.	Міжгалузева правосуб'єктність	Можливість мати права й обов'язки учасника правовідносин (фактичне володіння ними може настати лише за відомих умов – юридичних фактів)

9.	Галузева правосуб'єктність		Можливість здобувати права й обов'язки одночасно в декількох суміжних галузях права; виникає після досягнення певного віку
10.	Часткова дієздатність		Здатність нести відповідальність за вчиненні правопорушення. У деяких випадках передує настанню повної дієздатності
11.	Обмежена дієздатність		Встановлена для осіб, визнаних недієздатними за рішенням суду внаслідок душевної хвороби чи слабоумства
12.	Повна недієздатність		Установлюється за рішенням суду щодо осіб, які: 1) страждають психічним розладом, що істотно впливає на здатність усвідомлювати значення своїх дій і (чи) керувати ними; 2) зловживають спиртними напоями, наркотичними засобами
13.	Правомочність		Це передбачена нормами права здатність (можливість) бути учасниками правовідносин
14.	Абсолютна недієздатність		До 6 років
15.	Правосуб'єктність		Складова частина змісту суб'єктивного права, що становить конкретну юридичну можливість, яка надається правосуб'єктній особі з метою задоволення її інтересів

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Об'єкти правовідносин. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Матеріальні блага		Матеріальні і нематеріальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюють свої суб'єктивні права і юридичні обов'язки
2.	Продукти духовної та інтелектуальної творчості		Предмети матеріального світу: речі (рухомі і нерухомі), цінності, майно та ін.
3.	Об'єкти правовідносин		Твори мистецтва, літератури, науки, техніки, живопису, кіно, інформація, комп'ютерні програми та інші результати інтелектуальної діяльності, що захищаються законом
4.	Позитивні дії		Здійснення юридично недозволеної діяльності – нелегальне транспортування наркотичних засобів та ін.

5.	Особисті нематеріальні блага		Виконана робота, ратифікований міжнародний договір, прийнятий правозастосовний акт та ін.
6.	Результати дій (поведінки) суб'єктів		Життя, здоров'я, честь, гідність, ділова репутація, ім'я, освіта, свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості та ін.
7.	Негативні дії		Послуги виробничого і невиробничого характеру: виконання роботи, обумовленої договором або контрактом

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. На основі опрацьованої літератури, заповнити таблицю, обов'язково навести приклади до кожного виду юридичних фактів.

№	Критерій класифікації	Вид юридичного факту	Приклад	
1.	За вольовим критерієм:	1.		
		2.		
		2.1.		
		2.2.		
		2.3.		
		2.4.		
2.5.				
2.	За відношенням до права:	1.		
		1.1.		

		1.2.		
		1.3.		
		1.4.		
		1.5.		
		1.6.		
		2.		
		2.1.		
		2.2.		
		2.3.		
		2.4.		
		2.5.		
		2.6.		

3.	За складом:	1.	
		2.	
4.	За формою прояву:	1.	
		2.	

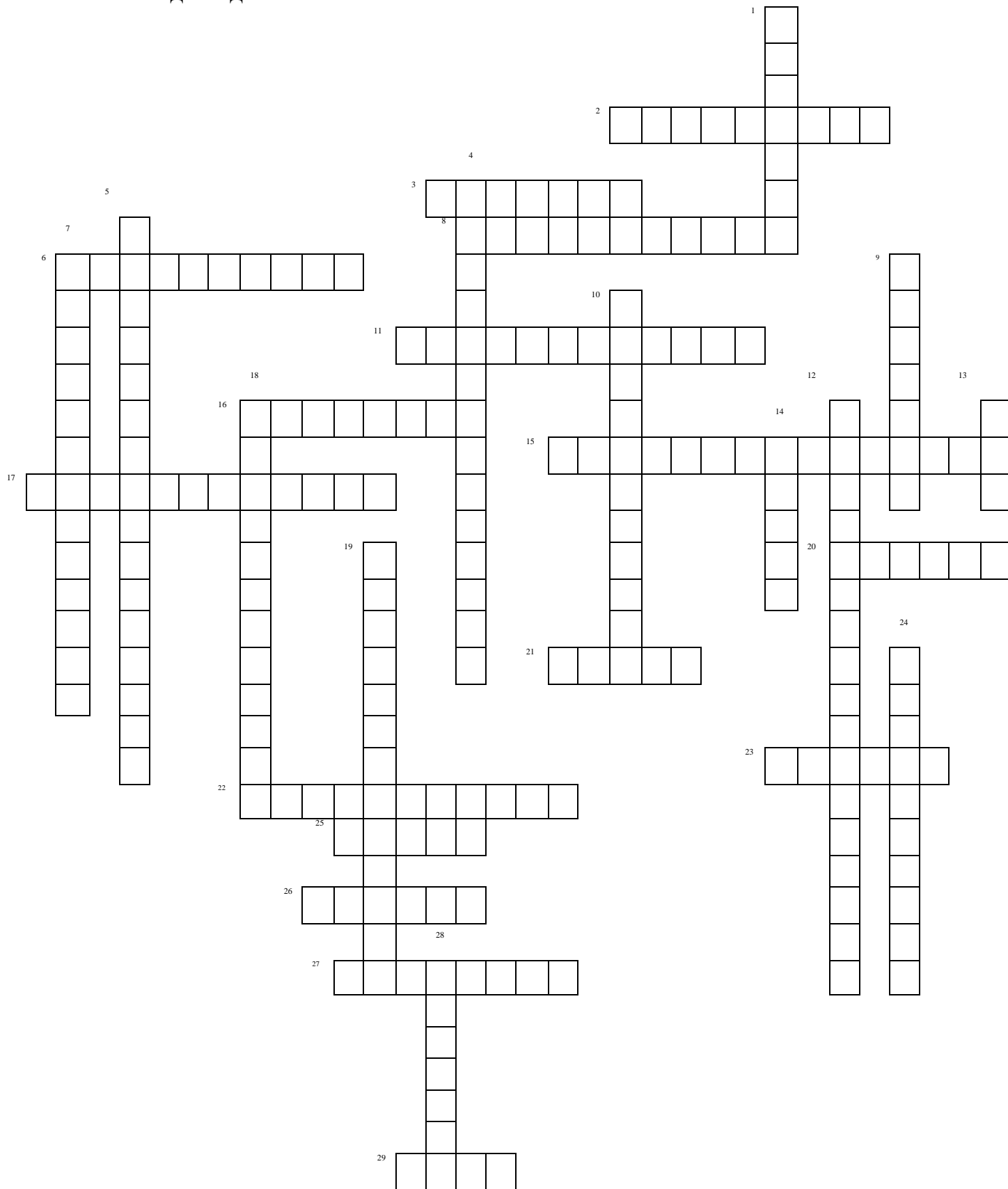
Практичне завдання №5

Заповнити таблицю. На основі опрацьованої літератури заповнити таблицю, обов'язково надаючи практичні приклади:

№	Критерій класифікації	Юридичний зміст правовідносин			
		Суб'єктивне право		Юридичний обов'язок	
			Приклад		Приклад
1.	Структурні елементи:	1.		1.	
		2.		2.	
		3.		3.	
		4.		4.	
2.	Види:	1.		1.	
		2.		2.	
		3.		3.	
		4.		4.	
		5.		5.	

Практичне заняття №6

Кросворд. На основі вивченого матеріалу та опрацьованої літератури знайти відповіді на питання:

По вертикалі:

1. Правовідносини, в яких зобов'язаний суб'єкт повинен вчинити певні дії (класифікаційна ознака – за характером обов'язків).

4. Свідомі вольові суспільні відносини, що виникають і здійснюються на основі норм права, учасники яких пов'язані закріпленими в нормах права взаємними правами та обов'язками, реалізація яких забезпечується можливістю застосування державного примусу¹.

5. Здатність особи нести юридичну відповідальність за вчинене нею правопорушення.

7. Теорія об'єкта правовідносин, яка визнає їх багатоманітність (М.С. Шаргородський).

9. Учасник правовідносин, який виступає носієм взаємних суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

10. Вид правовідносин, що виникають на основі норм матеріального права та є юридично первинними.

12. Здатність виступати суб'єктом правовідносин, що складається з правоздатності, дієздатності та деліктоздатності.

13. Обставини, які породжують, змінюють або припиняють правовідносини на основі волевиявлення людей (правомірні і неправомірні)

14. Сукупність основних елементів правовідносин і спосіб юридичного зв'язку між ними з приводу соціального блага або забезпечення будь-яких інтересів².

18. Правовідносини, в яких кожна сторона відносно іншої має або лише права, або лише обов'язки

19. Правовідносини, що не завершуються одноактною реалізацією прав і обов'язків.

24. Теорія, яка визнає об'єктом правовідносин лише поведінку людей (О.С. Юффе).

26. Вид правовідносин, що відбуваються лише між двома суб'єктами.

28. Найпростіші юридичні судження емпіричного рівня, що склалися в результаті багатовікового досвіду соціальних відносин і взаємодії людини з навколишнім середовищем³.

По горизонталі:

2. Вид юридичного факту; виключення заперечуваності юридичної вірогідності одного разу доведеного факту.

3. Особа без громадянства, тобто особа, що не має громадянства будь-якої держави, її правове становище визначається законодавством держави

¹ Теорія держави та права: навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, Н. В. Заяць та ін.; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

² Там же.

³ Гладкий С. О. Теорія держави та права: навч.-метод. посібн. Полтава: ВНЗ Укопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», 2016. 371 с.

перебування і, за деякими винятками, прирівнюється до правового статусу власних громадян.

6. Закріплене в законодавстві припущення про наявність або відсутність певних юридичних фактів, яке може призвести до певних юридичних наслідків.

8. Вид правовідносин, які виникають у результаті правомірної поведінки суб'єктів і в яких поведінка їх учасників повністю відповідає нормам права, тобто є правомірною.

11. Вид правовідносин, що виникають на основі норм процесуального права та є похідними від матеріальних правовідносин.

15. Вид правовідносин, що завершуються одноактною реалізацією учасниками правовідносин своїх прав і обов'язків.

16. Вид правовідносин, які виникають з факту неправомірної поведінки суб'єктів як негативна реакція держави на таку поведінку.

17. Здатність особи своїми діями набувати і здійснювати суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

20. Матеріальні, духовні й інші соціальні блага, які слугують задоволенню інтересів і потреб суб'єктів, з приводу яких і заради досягнення яких вони вступають у правовідносини та наділяються взаємними суб'єктивними правами та юридичними обов'язками¹.

21. Складовий елемент правовідносин, що полягає у сукупності суб'єктивних прав і юридичних обов'язків учасників.

22. Вид правовідносин, для виникнення яких досить волевиявлення лише уповноваженої сторони.

23. Засіб юридичної техніки, за допомогою якого конструється явно не існуюче положення (відношення або стан), що визнається існуючим та володіє імперативністю, який відіграє роль відсутнього юридичного факту в ситуації не заповненої невідомості, що закріплене нормою права².

25. Обставини, настання яких не залежить від волі та свідомості людини³.

27. Правовий статус особи, за яким вона одночасно розглядається як громадянин більш ніж однієї держави відповідно до законодавства цих держав.

29. Конкретні соціальні обставини, які мають значення для суб'єкта права у зв'язку з реалізацією його потреб та інтересу, властивості яких описано в нормі права як знання про умови, що викликають юридичні наслідки⁴.

¹ Теорія держави та права: навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, Н. В. Заяць та ін.; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

² Теорія держави та права: практикум / Білозьоров Є. В. та ін. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 166 с.

³ Актуальні проблеми теорії держави та права: курс лекцій. НАВС. Київ, 2014. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/enforcement/info/lec1.html>.

⁴ Теорія держави та права: навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, Н. В. Заяць та ін.; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. Біосоціальна істота, продукт і суб'єкт суспільних відносин – це:

- а) істота;
- б) індивід;
- в) особа;
- г) фізична особа;
- д) людина.

2. Носієм прав та свобод людини є:

- а) усі громадяни певної держави;
- б) усі дієздатні особи;
- в) усі фізичні особи світу;
- г) усі живі істоти;
- д) усі осудні особи.

3. Індивід як продукт суспільства, який має стійку систему соціально значущих рис – це:

- а) істота;
- б) особистість;
- в) фізична особа;
- г) людина;
- д) особа.

4. Людина, яка має стійкий правовий зв'язок з конкретною державою – це:

- а) особистість;
- б) громадянин;
- в) фізична особа;
- г) індивід;
- д) особа.

5. Врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники яких мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки – це:

- а) правосуб'єктність;
- б) правовідносини;
- в) соціальні відносини;
- г) правомочність;
- д) правоздатність.

6. Під структурою правовідносин слід розуміти:

а) сукупність її внутрішніх елементів і спосіб зв'язку між ними на підставі розподілу між учасниками даних відносин суб'єктивних прав, обов'язків і відповідальності з приводу певного соціального блага або забезпечення законних інтересів;

б) знання, уміння, навички і звички, набуті в індивідуальному досвіді через навчання, але вже з помітним впливом біологічно зумовлених властивостей особистості;

в) внутрішню побудову права, спосіб організації та взаємодії його елементів;

г) стійку єдність компонентів правової системи та сукупність усіх прямих і зворотних постійних зв'язків між ними, що забезпечують їй правову цілісність;

д) систему формалізованих прав та обов'язків індивіда з визначеною мірою реалізації через спеціальні механізми захисту.

7. Зміст правовідносин має двоякий характер, тому він розподіляється на:

а) теоретичний і фактичний зміст;

б) юридичний і практичний зміст;

в) юридичний і фактичний зміст;

г) фактичний і практичний зміст;

д) теоретичний і практичний зміст.

8. Юридичний зміст правовідносин – це:

а) вид і міра можливої поведінки суб'єкта, що забезпечується (охороняється, захищається) з боку держави;

б) можливість певної поведінки уповноваженого суб'єкта та необхідність відповідних дій або необхідність утримання від заборонених дій зобов'язаного суб'єкта;

в) суб'єктивні права та юридичні обов'язки;

г) необхідність утримання від заборонених дій зобов'язаного суб'єкта;

д) реальна поведінка суб'єктів.

9. Фактичний зміст правовідносин – це:

а) можливість певної поведінки уповноваженого суб'єкта;

б) необхідність утримання від заборонених дій зобов'язаного суб'єкта;

в) вид і міра можливої поведінки суб'єкта, що забезпечується (охороняється, захищається) з боку держави;

г) реальна поведінка суб'єктів;

д) суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

10. До структурних елементів правовідносин належать:

- а) гіпотеза, диспозиція, санкція;
- б) кодифікація, інкорпорація, консолідація;
- в) суб'єкт, об'єкт, зміст;
- г) суб'єктивна сторона, об'єкт;
- д) суб'єкт, об'єктивна сторона.

11. Структурними елементами правовідносин є:

- а) юридичний факт, суб'єкти, юридичні права, об'єкт;
- б) деліктоздатність, суб'єкти, юридичний зміст, об'єкт;
- в) юридичний факт, суб'єкти, правоздатність, об'єкт;
- г) юридичний факт, суб'єкти, юридичний зміст, об'єкт;
- д) юридичний факт, юридичний зміст, об'єкт, правомочність.

12. До об'єктів правовідносин не належать:

- а) матеріальні блага;
- б) духовні блага;
- в) особисті немайнові блага;
- г) фізичні та юридичні особи;
- д) послуги виробничого та невиробничого характеру.

13. Учасниками правовідносин є:

- а) конкретні суб'єкти права, які пов'язані між собою суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, які закріплені у правових нормах;
- б) учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків);
- в) орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства;
- г) юридичні і фізичні особи, резиденти та нерезиденти, а також держава в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів;
- д) посадові особи органів місцевого самоврядування, територіальні громади.

14. Індивідуальними суб'єктами правовідносин є:

- а) державні органи;
- б) підприємства, установи, організації;
- в) посадові особи, тобто представники державної влади, які виконують організаторсько-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки;
- г) громадські об'єднання (політичні партії, профспілкові організації, релігійні організації тощо);
- д) особи без громадянства (апатриди) та особи, які мають подвійне громадянство (біпатриди).

15. Вид і міра можливої поведінки суб'єкта, що забезпечується (охороняється, захищається) з боку держави – це:

- а) правосуб'єктність;
- б) суб'єктивне право;
- в) юридичний обов'язок;
- г) юридичний факт;
- д) об'єктивне право.

16. До юридичних можливостей змісту суб'єктивного права не належить:

- а) можливість користуватися певним соціальним благом;
- б) можливість вимагати належної поведінки від зобов'язаного суб'єкта;
- в) можливість самого носія суб'єктивного права діяти певним чином;
- г) можливість мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки;
- д) можливість звернутися до компетентних суб'єктів для охорони чи захисту суб'єктивного права і примусового забезпечення юридичного обов'язку.

17. Суб'єктивні права у конкретних правовідносинах реалізуються через:

- а) правомочність уповноважених осіб;
- б) виконання юридичних обов'язків, використання суб'єктивних прав, дотримання заборон;
- в) конкретні правовідношення;
- г) використання чи невикористання своїх суб'єктивних прав;
- д) дотримання прав.

18. Правовідносини, в яких забезпечується одностороннє волевиявлення правомочної сторони – це:

- а) правовідносини в підсистемі приватного права;
- б) правовідносини в підсистемі публічного права;
- в) комплексні правовідносини;
- г) складні правовідносини;
- д) прості правовідносини.

19. За галузевою ознакою правовідносини поділяють на:

- а) матеріальні та процесуальні;
- б) конституційні, цивільні, адміністративні;
- в) договірні та управлінські;
- г) адміністративні та процесуальні;
- д) односторонні та багатосторонні.

20. Класифікація правовідносин за субординацією в правовому регулюванні передбачає їх поділ на:

- а) активні, пасивні і змішані;
- б) односторонні, двосторонні і багатосторонні;
- в) абсолютні і відносні;
- г) матеріальні і процесуальні;
- д) договірні, управлінські і комплексні.

21. За волевиявленням сторін правовідносини поділяються на:

- а) короткотривалі і довготривалі;
- б) матеріальні і процесуальні;
- в) абсолютні і відносні;
- г) договірні, управлінські і комплексні;
- д) односторонні, двосторонні і багатосторонні.

22. Видами правовідносин за ступенем визначеності суб'єктів є:

- а) матеріальні, процесуальні правовідносини;
- б) між юридичною особою – суб'єктом приватного права, державним органом і між державними органами;
- в) абсолютні, відносні правовідносини;
- г) договірні, управлінські, комплексні правовідносини;
- д) короткотривалі, довготривалі правовідносини.

23. Види правовідносин за поділом прав і обов'язків між суб'єктами поділяють на:

- а) короткотривалі та довготривалі правовідносини;
- б) абсолютні та відносні правовідносини;
- в) односторонні, двосторонні та багатосторонні правовідносини;
- г) активні, пасивні та змішані правовідносини;
- д) матеріальні та процесуальні правовідносини.

24. Посадові особи, як вид суб'єктів правовідносин – це:

- а) представники влади, особи, які виконують організаторсько-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки;
- б) народ, нація, населення, територіальні громади;
- в) громадяни, іноземці, особи із подвійним громадянством, особи без громадянства;
- г) держава, органи держави, громадські об'єднання, трудові колективи, органи місцевого самоврядування, юридичні особи;
- д) індивіди, організації або спільності, які на підставі юридичних норм можуть бути учасниками правовідносин.

25. До соціальних організацій, як виду суб'єктів правовідносин належать:

а) індивіди, організації або спільності, які на підставі юридичних норм можуть бути учасниками правовідносин;

б) громадяни, іноземці, особи із подвійним громадянством, особи без громадянства;

в) держава, органи держави, громадські об'єднання, трудові колективи, органи місцевого самоврядування, юридичні особи;

г) народ, нація, населення, територіальні громади;

д) представники влади, особи, які виконують організаторсько-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки.

ІХ. Словникова робота:

правовідносини, соціальні відносини, політичні відносини, моральні відносини, економічні відносини, релігійні відносини, правові відносини, передумови виникнення, зміни і припинення правовідносин, матеріальні передумови виникнення правовідносин, спеціальні (юридичні) передумови виникнення правовідносин, соціальне призначення правовідносин, загальнорегулятивні відносини, регулятивні відносини, охоронні відносини, абсолютні правовідносини, відносні правовідносини, активні правовідносини, пасивні правовідносини, прості правовідносини, складні правовідносини, матеріальні правовідносини, процесуальні правовідносини, односторонні правовідносини, двосторонні правовідносини, договірні (диспозитивні) правовідносини, імперативні правовідносини, довготривалі правовідносини, короткотривалі правовідносини, комплексні правовідносини, конституційно-правові відносини, адміністративно-правові відносини, цивільно-правові відносини, фінансові відносини, трудові відносини, кримінально-процесуальні відносини, договірні відносини, управлінські відносини, склад правовідносин, суб'єкт правовідносин, індивідуальний суб'єкт правовідносин, людина, фізичні особи, посадові особи, апатриди, біпатриди, колективний суб'єкт правовідносин, державні органи, партії, спортивні організації, колективи підприємств, організації, соціальні організації, соціальні спільності, правосуб'єктність, соціальна сторона правосуб'єктності, юридична сторона правосуб'єктності, правоздатність, загальна правоздатність, галузева правоздатність, спеціальна правоздатність, дієздатність, часткова дієздатність, неповна дієздатність, повна дієздатність, обмежена дієздатність, недієздатність, правочиноздатність, деліктоздатність, компетенція, правовий статус особи, законний інтерес, загальний правовий статус, спеціальний правовий статус, індивідуальний правовий статус, об'єкт правовідносин, моністична теорія об'єкта правовідносин, плюралістична теорія об'єкта правовідносин, зміст правовідносин, юридичний зміст правовідносин, суб'єктивне право, правомочність, юридичний обов'язок, фактичний зміст правовідносин, юридичний факт, матеріальна складова юридичного факту, нормативна складова юри-

дичного факту, основна функція юридичних фактів, додаткова функція юридичних фактів, юридичні події, абсолютні події, відносні події, унікальні події, періодичні події, персональні події, колективні події, масові події, зворотні події, незворотні події, юридичні дії, юридичні вчинки, одноразові юридичні дії, правомірні дії, правомірна поведінка, добровільна поведінка, маргінальна поведінка, юридичні акти, поступки, неправомірні дії, злочини, проступки, прості юридичні факти, складні юридичні факти позитивні юридичні факти, негативні юридичні факти, правовстановлюючі факти, правозмінюючі факти, правопринипняючі факти, фактичний склад, правова презумпція, правова фікція, правова аксіома, правова преюдиція.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40. Ст. 492.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- ❖ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
- ❖ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 50. Ст. 375.

Спеціалізована література:

1. Barabash Y. International human rights standards: the problems of their implementation in Ukraine. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С.12-15.
2. Nastavnyy I. Contents of lawyers in professional sports. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 2. С. 173-177.
3. Vorstava Z. Legal aspects of right for a pension as a human right. *Gisap. Economics, jurisprudence and management*. 2014. С. 16-17.
4. Yatskevych I. Right to Social Security of Employment Migrants in European Union. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2018. № 1. С. 62-67.
5. Андрейцев В. І. Екологічний ризик в системі правовідносин екологічної безпеки: проблеми теорії. *Наука та наукознавство*. 1998. № 2. С. 35-41.
6. Андрушко О. В. Правова категорія «зловживання правом» у кримінальному судочинстві. *Право і суспільство*. 2016. № 5 (2). С. 169-174.
7. Анікіна Г. В. Смерть фізичної особи як юридичний факт. *Університетські наукові записки*. 2008. № 4. С. 166-170.
8. Аргунова А. М. Трудові правовідносини у сфері державної служби. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 27. С. 99-104.
9. Артикуленко, О. В. Правосуб'єктність юридичної особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 21 с.
10. Афанасьєва Л. В. Аліментні правовідносини в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 20 с.
11. Афанасьєва М. Зловживання правом на правотворчість. *Юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 26-34.
12. Баб'юк М. П. Вищі навчальні заклади як учасники цивільних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 17 с.
13. Бабич І. Г. Значення принципу добросовісності при визначенні зловживання правом. *Часопис цивілістики*. 2018. Вип. 28. С. 24-27.
14. Баїк О. Про видову характеристику суб'єктів податкових правовідносин в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2017. № 861. С. 225-231.
15. Бакаєв Д. С. Концепція зловживання правом у правовій доктрині: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2013. 18 с.
16. Березан Г. В. Господарські правовідносини в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 19 с.
17. Бичкова С. С. Цивільна процесуальна правоздатність фізичних та юридичних осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. *Юридична наука*. 2011. № 2. С. 66-72.
18. Богашева Н. В. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 320 с.
19. Бородкін М. В. Юридичні факти як підстави виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 20 с.

20. Бригадир І. В. Правовідносини в сфері екологічного управління як частина предмету правового регулювання екологічного права. *Форум права*. 2013. № 4. С. 31-35.
21. Бутинська Р. Я. Правовий статус учасників колективно-трудових правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2019. 18 с.
22. Василенко В. М. Митні правовідносини в Україні: поняття, ознаки та структура. *Право і Безпека*. 2013. № 3. С. 27-31.
23. Вільчак Я. М. Особливості договірної правоздатності міжнародних економічних організацій (на прикладі системи ООН): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 187 с.
24. Волкова І. М. Правова природа юридичних фактів-станів. *Закарпатські правові читання*. 2017. № 1. С. 48-53.
25. Волкова І. М. Види юридичних фактів-станів. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 1. С. 114-118.
26. Волкова І. М. Юридичні факти-стани: сутність та особливості. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2. С. 33-38.
27. Гордеев В. Критерії класифікації юридичних фактів. *Право України*. 2012. № 3-4. С. 396-403.
28. Губар О. С. Недопустимість зловживання правом у цивільному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
29. Дербаківа Ю. Л. Цивільна правосуб'єктність неповнолітніх: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 20 с.
30. Іванків І. Б. Права людства: стан та перспективи їх забезпечення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 20 с.
31. Ільчишин Н. В. Характеристика суб'єктів у правовідносинах адміністративного судочинства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Хмельницький, 2019. 21 с.
32. Козьяков І. Говоруха О. Реалізація процесуальних прав чи зловживання ними: проблеми диференціації. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4. С. 36-42.
33. Кузнець О. М. Суб'єкти зловживання правами у цивільному та виконавчому процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
34. Кулинич А. П. Міська територіальна громада як суб'єкт земельних правовідносин. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 209-214.
35. Курило М. П. Щодо визначення об'єкта правовідносин у різних галузях процесуального права. *Форум права*. 2013. № 2. С. 266–271.
36. Кучмієнко О. В. Зловживання правом у корпоративних правовідносинах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 19 с.
37. Кушнарьова Т. Правовідносини, що складаються між суб'єктами податкового права, та їх особливості. *Право України*. 2000. № 6. С. 104-108.

38. Кушнір І. В. Поняття та ознаки конституційного права фізичної особи на доступ до публічної інформації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7 С. 58-64.
39. Левада О. В. Правові обмеження як засоби попередження зловживання правом (теоретико-правовий аспект). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1. С. 192-200.
40. Мілетич О. О. Зловживання правом: теоретико-прикладний аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 18 с.
41. Міхно О. Публічні та приватні правовідносини: сутність і критерії їх розмежування. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 12-15.
42. Можайкіна О. С. Загальна характеристика правовідносин в медіації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 57. С. 75-77.
43. Надьон В. В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2018. 39 с.
44. Осадчук С., Осадчук М. Форми зловживання цивільним правом. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4. С. 68-77.
45. Павлишин Ю. П. Правосуб'єктність як основа адміністративно-правового статусу громадян України. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2019. № 25. С. 245-246.
46. Пилипенко П. Д. Проблеми теорії трудового права: моногр. Львів, 1999. 214 с.
47. Піддубний О. Ю. Правовідносини у сфері біотехнологій: перспективи розвитку: моногр. Київ: Ірідіум, 2016. 431 с.
48. Полянський Т. Т. Зловживання правом: загальнотеоретична характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2011. 16 с.
49. Петрончак Ю. О. Приватні правовідносини як вимір буття особи у зрізі дозволеного і належного. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2019. №8. С. 46-50.
50. Пулик В. М. Міжнародна правосуб'єктність фізичної особи. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 18. С. 67-69.
51. Пучкова В. Особенности реализации конституционного права на охрану здоровья и медицинскую помощь для иностранных граждан. *East European Science Journal*. 2016. № 9, ч. 2. С. 119-122.
52. Распутина Л. Н. Процедурные нормы и правоотношения в сфере правового регулирования труда: дис. ... канд. юрид. наук. Омск, 2002. 183 с.
53. Ренькас Т. Перспективи розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва західних областей України. *East European Science Journal*. 2016. № 11, ч. 2. С. 130-136.
54. Рябченко Ю. Ю. Суб'єкт цивільного процесуального права у сучасній парадигмі права: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2019. 35 с.
55. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і

- практики: моногр. Одеса: Фенікс, 2018. 378 с.
56. Свєрдліченко В. П. Аналіз категорії «зловживання правом на честь, гідність та ділову репутацію» в умовах надзвичайного або воєнного стану. *Форум права*. 2017. № 5. С. 356-361.
 57. Січевлюк В. А. Значення моніторингу здобутків галузевих доктрин для загальної теорії права (на прикладі досліджень правосуб'єктності). *Альманах права*. 2019. № 10. С. 240-246.
 58. Сєдих В. Р. Проблема визнання людини суб'єктом міжнародного права. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 18. С. 103-106.
 59. Старинський М. В. Валютні правовідносини: теоретико-методологічний аспект: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2016. 39 с.
 60. Стрельбицький М., Стрельбицька Л. Адміністративно-правові та цивільно-правові юридичні факти в новому соціально-історичному вимірі. *Історико-правовий часопис*. 2013. № 1. С. 64-69.
 61. Стріжкова А. В. GRID-технології як об'єкт інноваційних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
 62. Сумской Д. А. Гражданско-правовое положение органа юридического лица: моногр. Москва: Маркетинг, 2007. 511 с.
 63. Тарасов О. В. Персонативний юридичний факт: теоретико-методологічний та міжнародно-правовий вимір. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 126. С. 208-213.
 64. Тарасенко Л. Л. Суб'єкти правовідносин у цифровому середовищі. *Часопис цивілістики*. 2017. № 26. С. 82-92.
 65. Токарев В. Від суб'єкта права до правового суб'єкту. *Право України*. 2014. № 1. С. 182-186.
 66. Харитонов Є. О., Харитонова О. І. Регулятивні правовідносини: приватно-правовий та публічно-правовий виміри: моногр. Одеса: Гельветика, 2018. 404 с.
 67. Христова Г. Позитивні зобов'язання. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2 (69). С. 17-29.

ТЕМА 13. ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Тлумачення норм права: поняття та ознаки.
- ❖ Способи тлумачення норм права.
- ❖ Офіційне та неофіційне тлумачення. Їх різновиди та загальна характеристика. Види тлумачення норм права за обсягом їх правового змісту.

II. Скласти схеми:

- ✓ Види тлумачення.
- ✓ Способи тлумачення.
- ✓ Функції тлумачення та їх характеристика.
- ✓ Поняття та ознаки інтерпретаційних актів.
- ✓ Класифікація інтерпретаційно-правових актів.
- ✓ Статичний та динамічний підходи в тлумаченні права.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Поняття і необхідність тлумачення права».
- ◆ «Тлумачення норм права: наукове та практичне значення».
- ◆ «Офіційне і неофіційне тлумачення: загальна характеристика».
- ◆ «Діяльність Конституційного Суду України щодо тлумачення Конституції України: теоретичний аспект».
- ◆ «Акти офіційного тлумачення норм права: загальні положення».
- ◆ «Загальнотеоретичні аспекти тлумачення конституцій та законів органами конституційної юстиції».
- ◆ «Принципи офіційного тлумачення Конституції та законів України: перспектива конституціоналізації».
- ◆ «Тлумачення міжнародно-правових норм: теорія та практика».

IV. Теми есе:

- «Значення тлумачення в правотворчій та правозастосовній діяльності».
- «Судове тлумачення і принцип верховенства права».
- «Особливості тлумачення міжнародних договорів».
- «Особливості тлумачення Конституцій та законів».
- «Особливості статичного і динамічного підходів до тлумачення правових актів».
- «Тлумачення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: способи та суб'єкти тлумачення».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Система джерел права: поняття, види, структура.
- Методологія тлумачення юридичних норм у світлі граматології.
- Принципи офіційного тлумачення Конституції та законів України.
- Наукове (доктринальне) тлумачення законів та його роль у здійсненні правосуддя.
- Правозастосовні акти та акти тлумачення права.
- Класифікація видів тлумачення норм права.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Робота в групах. З'ясуйте особливості тлумачення норми міжнародного права, які потребують встановлення їх дійсного змісту. *Яким чином здійснюється тлумачення норм міжнародного права, і хто виступає суб'єктом тлумачення?*

Ознайомтесь з положеннями Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року. *В чому полягає сутність «загального правила тлумачення» та «додаткових засобів тлумачення»? Про які способи тлумачення йдеться у Конвенції?*

Інтерактивне завдання №2

Робота в групах. Норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є одним і різновидів норм права. Це обумовлює можливість використання «традиційних» способів тлумачення (історичного, системного, лінгвістичного, логічного тощо), за умови що вони не суперечать природі міжнародно-правового договору. Європейський суд з прав людини наділений повноваженнями у застосуванні та тлумаченні Конвенції використовує нові підходи до тлумачення конвенційних норм, що дозволяє застосовувати їх ефективно як «живий інструмент».

Працюючи в групах, спробуйте пояснити сутність принципів автономного тлумачення понять, ефективного тлумачення, еволюційного тлумачення, розсуду держави, європейського консенсусу, розкриваючи їх переваги та можливі недоліки. Чи відоме Вам застосування даних способів в судовій практиці України?

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Офіційне і неофіційне тлумачення. До кожного поняття підберіть правильне визначення і позначте його порядковий номер:

1.	Тлумачення норм права		Роз'яснення змісту і мети правових норм, яке походить від осіб, що не мають на те офіційних повноважень, а відтак, не володіє юридично обов'язковою силою
2.	Нормативне тлумачення		Роз'яснення змісту і мети правових норм, яке сформульоване у спеціальному акті уповноваженим органом або посадовою особою в межах її компетенції, та має юридично обов'язкову силу для всіх, хто застосовує норми, що роз'яснюються
3.	Побутове тлумачення		Розумова інтелектуальна діяльність суб'єкта, пов'язана зі встановленням точного значення змісту норм права
4.	Професійне тлумачення		Науково обґрунтоване тлумачення вчених, науково-дослідних закладів у статтях, монографіях, наукових коментарях, усних або письмових обговореннях проектів нормативних актів; воно не має обов'язкової сили, але суттєво впливає на правотворчу та правозастосовну діяльність.
5.	Автентичне тлумачення		Здійснюється судовими органами при розгляді конкретних справ і знаходить своє вираження у вироках або рішеннях у цих справах
6.	Казуальне (індивідуальне) тлумачення		Зміст норми тлумачиться компетентним органом, який її не встановлював, але уповноважений законом її тлумачити постійно чи одноразово
7.	Легальне (делеговане) тлумачення		Зміст норми тлумачиться тим органом, що її встановив, тобто автором норми. Суб'єктами такого тлумачення можуть бути всі правотворчі органи
9.	Доктринальне тлумачення		Тлумачення юристами-практиками з метою його використання у правозастосовній діяльності (наприклад, тлумачення, здійснюване прокурором і адвокатом у судовому процесі). Воно не є обов'язковим

11.	Неофіційне тлумачення		Тлумачення норм права будь-якими суб'єктами права на основі життєвого досвіду. Воно виражає правові почуття, емоції, уявлення, що діються у сфері психіки громадян у зв'язку з використанням прав і виконанням обов'язків; відношення до права в цілому і конкретного нормативно-правового акта зокрема
-----	-----------------------	--	---

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Способи тлумачення. До кожного поняття підберіть правильне визначення і позначте його порядковий номер:

1.	Граматичний		- базується на використанні законів та правил формальної логіки
2.	Логічний		- допомагає встановити зміст норми права, враховуючи умови її виникнення, факти, які пов'язані з історією юридичного закріплення норм, що тлумачаться
3.	Системний		- полягає в аналізі змісту норми права шляхом виявлення і розкриття цілей прийняття правової норми
4.	Історичний		- вимагає використання техніко-юридичних прийомів та засобів, а також правил та прийомів юридичної техніки для з'ясування змісту норм права
5.	Телеологічний		- з'ясування змісту норм права, що базується на даних граматики, лексики та інших філологічних форм. Зміст норм з'ясовується з погляду їх текстуальної форми
6.	Спеціально-юридичний		- зосередження на пошуку дійсного змісту норми права шляхом визначення її місця серед інших норм

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Види тлумачення норми права.

<i>Види тлумачення норми права</i>		
<p>_____</p> <p>- роз'яснення, яке здійснюється спеціально уповноваженим компетентним в цій галузі органом, державним службовцем чи посадовою особою, результати якого набувають спеціальної юридичної форми та офіційного значення</p>		<p>_____</p> <p>- роз'яснення змісту норм права, яке здійснюється будь-яким суб'єктом, при якому результат тлумачення не має обов'язкової юридичної сили.</p>
<i>Залежно від того, на яке коло осіб розраховане:</i>		<i>За суб'єктами тлумачення:</i>
	казуальне (індивідуальне)	
<i>Залежно від суб'єктів тлумачення:</i>		
автентичне		доктринальне

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Види тлумачення норм права за обсягом. До кожного поняття підберіть правильне визначення і позначте його порядковий номер:

1.	Буквальне (адекватне) тлумачення		Роз'яснення, при якому дійсний зміст (значення) норми права вужчий за її текстуальний вираз; «дух» закону вужчий за його «літери»
2.	Розширювальне тлумачення		Роз'яснення, при якому дійсний зміст (значення) норми права відповідає буквальному тексту, тобто «літері» закону. «Дух» і «літера» закону збігаються
3.	Обмежувальне тлумачення		Роз'яснення, при якому дійсний зміст (значення) норми права ширший за її буквальний текст; «дух» закону ширший за його «літери»

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. Розумова інтелектуальна діяльність суб'єкта, спрямована на з'ясування та роз'яснення змісту норми права з метою правильного її застосування і реалізації – це:

- а) використання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) тлумачення норм права;
- г) застосування норм права;
- д) дотримання норм права.

2. Співвідношення термінів «тлумачення» та «інтерпретація» полягає у тому, що:

- а) вони є протилежними;
- б) вони співвідносяться як форма та зміст;
- в) тлумачення є формою інтерпретації;
- г) вони є тотожними;
- д) термін «інтерпретація» є похідним від терміну «тлумачення».

3. Тлумачення норм права охоплює процеси:

- а) з'ясування та реалізацію;
- б) реалізацію та роз'яснення;
- в) усвідомлення та роз'яснення;
- г) буквальність та адекватність;
- д) реалізацію та дотримання.

4. Усвідомлення правових норм – це:

- а) інтерпретація змісту правової норми для інших осіб;
- б) внутрішній інтелектуальний процес суб'єкта зі встановлення змісту правової норми, що не виходить поза межі його свідомості;
- в) дійсний зміст правової норми, що розуміється у повній відповідності з її текстуальним виразом;
- г) роз'яснення змісту норми права на основі встановлення її системних зв'язків;
- д) встановлення сутності правової норми.

5. Тлумачення норм права «для себе» – це:

- а) тлумачення-роз'яснення;
- б) тлумачення-з'ясування;
- в) тлумачення-пояснення;
- г) офіційне тлумачення;
- д) форма інтерпретації.

6. *Інтерпретація змісту правової норми для інших осіб, виражене назовні вербально або письмово, доступно для інших осіб – це:*

- а) усвідомлення;
- б) з'ясування;
- в) буквально тлумачення;
- г) роз'яснення;
- д) офіційне тлумачення.

7. *Тлумачення норм права «для інших» – це:*

- а) тлумачення-роз'яснення;
- б) тлумачення-з'ясування;
- в) тлумачення-пояснення;
- г) офіційне тлумачення;
- д) неофіційне тлумачення.

8. *«Духом» закону є:*

- а) дійсний зміст норми права;
- б) потенційний зміст закону;
- в) дотримання вимог моралі;
- г) доктринальне значення права;
- д) рівень правотворчості.

9. *Структурними елементами тлумачення норм права є:*

- а) суб'єкт, об'єкт, предмет та мета тлумачення;
- б) суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона та об'єктивна сторона тлумачення;
- в) суб'єкт, об'єкт та завдання тлумачення;
- г) суб'єкт, об'єкт та способи тлумачення;
- д) суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона та способи тлумачення.

10. *Тлумачення норм права включає:*

- а) об'єктивну та суб'єктивну концепції;
- б) об'єктивну та змістовну концепції;
- в) змістовну та суб'єктивну концепції;
- г) суб'єктивну та системну концепції;
- д) системну та змістовну концепції.

11. *Відповідно до суб'єктивного розуміння тлумачення норм права, змістом норм права є воля:*

- а) суспільства;
- б) законодавця;
- в) народу;
- г) глави держави;
- д) уряду.

12. Джерела права як структурний елемент тлумачення норм права є:

- а) об'єктом тлумачення;
- б) суб'єктом тлумачення;
- в) суб'єктивною стороною тлумачення;
- г) об'єктивною стороною тлумачення;
- д) наслідки тлумачення.

13. Закони і підзаконні акти, нормативні договори, проекти нормативних актів, правозастосовні акти та інші джерела права – це:

- а) наслідки тлумачення;
- б) суб'єкти тлумачення;
- в) суб'єктивна сторона тлумачення;
- г) предмет тлумачення;
- д) об'єкти тлумачення.

14. Об'єктом тлумачення норми права виступає:

- а) воля, намір, мета;
- б) правосвідомість, правовідносини;
- в) неграмотність, неосвіченість;
- г) правосвідомість та мета;
- д) правова культура та вимоги суспільства.

15. Зміст права, виражений у ньому соціальний компроміс як результат узгодження суспільних, соціально-групових та індивідуальних інтересів (воля народу) – це:

- а) об'єкти тлумачення;
- б) суб'єкти тлумачення;
- в) суб'єктивна сторона тлумачення;
- г) предмет тлумачення;
- д) наслідки тлумачення.

16. Предметом тлумачення норм права є:

- а) норма права;
- б) акт тлумачення норм права;
- в) зміст (смісл) тексту юридичного акта в цілому або його частини (статті, пункту, абзацу);
- г) роз'яснення норм права;
- д) нормативно-правовий акт.

17. З'ясування змісту того, що правотворчий орган сформулював, а не те, що мав на меті відобразити, видаючи правову норму є:

- а) об'єктами тлумачення;
- б) суб'єктами тлумачення;

- в) завданням тлумачення;
- г) наслідками тлумачення;
- д) процесом тлумачення.

18. Функцією тлумачення норм права є:

- а) пізнавальна;
- б) інформаційна;
- в) правоконтролююча;
- г) правозабезпечуюча;
- д) конкретизуюча.

19. Функція тлумачення норм права, що впливає з самого змісту, сутності тлумачення, під час якого суб'єкти пізнають право, зміст правових приписів:

- а) пізнавальна;
- б) інформаційна;
- в) правоконтролююча;
- г) правозабезпечуюча;
- д) конкретизуюча.

20. Громадяни й організації, а також органи держави і посадові особи, які застосовують право, повинні керуватися не тільки юридичними нормами, а й актами їх офіційного тлумачення – це приклад:

- а) пізнавальної функції тлумачення норм права;
- б) регламентуючої функції тлумачення норм права;
- в) правоконтролюючої функції тлумачення норм права;
- г) сигналізаційної функції тлумачення норм права;
- д) конкретизуючої функції тлумачення норм права.

21. Тлумачення нормативних актів дозволяє виявити їх недоліки технічного й юридичного характеру – це:

- а) пізнавальна функція;
- б) регламентуюча функція;
- в) правоконтролююча функція;
- г) сигналізаційна функція;
- д) конкретизуюча функція.

22. Підстави, що викликають необхідність тлумачення:

- а) обов'язкове тлумачення встановлено міжнародними нормами;
- б) невідповідність юридичних норм фактичним умовам життя;
- в) бажання суб'єкта тлумачення;
- г) така вимога санкціонована державою;
- д) пояснюється природою правових норм.

23. Чинник, що впливає на процес тлумачення норм права є:

- а) ухвала суду;
- б) норми-звичаї;
- в) традиції юридичної практики;
- г) судовий прецедент;
- д) спосіб тлумачення.

24. Обставинами, що виключають необхідність тлумачення правових норм є:

- а) вживання термінів, які є більш вузькими чи більш широкими, ніж правове поняття, що вони виражають, або вживання слів-синонімів на позначення одного поняття;
- б) наявність в юридичних текстах спеціальних юридичних термінів та оціночних категорій;
- в) досконалість юридичної техніки, ясна, точна, зрозуміла мова юридичного акту, однозначність, чіткість формулювань;
- г) вживання висловів, які вимагають з'ясування можливих варіантів поведінки, що ними передбачаються;
- д) недосконалість юридичної техніки, відсутність ясної, точної, зрозумілої мови юридичного акту, двозначність, розпливчатість формулювань.

25. Характерна ознака тлумачення норм права:

- а) приймається лише правотворчими або спеціально уповноваженими суб'єктами;
- б) не може діяти разом з тим нормативно-правовим актом, у якому міститься норма права, що тлумачиться;
- в) не залежить від норми права, що тлумачиться;
- г) не має юридичної сили;
- д) має силу громадської думки.

ІХ. Словникова робота:

тлумачення норм права, об'єкт тлумачення, суб'єкт тлумачення, з'ясування, роз'яснення, тлумачення актів індивідуального правового регулювання, тлумачення актів загального правового регулювання, офіційне тлумачення, нормативне тлумачення, казуальне тлумачення, аутентичне тлумачення, легальне тлумачення, відомче тлумачення, систематизоване тлумачення, несистематизоване, неофіційне тлумачення, доктринальне тлумачення, професійне тлумачення, побутове тлумачення, тлумачення за обсягом, буквальне тлумачення, розширювальне тлумачення, обмежувальне тлумачення, граматичний спосіб тлумачення, логічний спосіб тлумачення, логічні перетворення, виведення норм із норм, висновки «a fortiori», висновки із понять, висновки за аналогією, висновки від протилежного, способи тлумачення, види тлумачення, системний спосіб тлумачення, історико-політичний

спосіб тлумачення, телеологічне тлумачення, спеціально-юридичне тлумачення, герменевтичне тлумачення, пізнавальна функція тлумачення, конкретизуюча функція тлумачення, регламентуюча функція тлумачення, правозабезпечувальна функція тлумачення, сигналізаційна функція тлумачення, інтерпретаційно-правові акти.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40. Ст. 492.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
- ❖ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
- ❖ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
- ❖ Регламент Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року. *Вісник Конституційного суду України*. 2018. № 2. Стор. 14.

Спеціалізована література:

1. Антошкіна В. К. Гносеологічна природа тлумачення правових норм. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 15. С. 30-39.

2. Антошкіна В. К. Правова природа результатів тлумачення норм. *Публічне право*. 2019. № 4. С. 170-179.
3. Бірюк Л. Науково-експертний висновок як засіб застосування доктринального тлумачення у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 33-39.
4. Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 202 с.
5. Волвенко П. В. Діяльність Конституційного Суду України щодо тлумачення Конституції України: теоретичний аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 226 с.
6. Голубева Л. А. Толкование права в законотворческом процессе. *Журнал правовых и экономических исследований*. 2013. № 2. С. 44-47.
7. Гончаров В. Американська оригіналістична теорія тлумачення юридичних норм і сучасність. *Право України*. 2010. № 1. С. 142-147.
8. Гончаров В. В. Офіційне тлумачення юридичних норм як засіб встановлення і трансформації їх змісту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 16 с.
9. Гончаров В. Методологія тлумачення юридичних норм у світлі граматології. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 257-264.
10. Грищук О. В., Заболотна Н. Я. Юридична техніка творення та тлумачення нормативно-правових договорів: теоретико-правовий вимір: моногр. Хмельницький: Хмельниц. ун-т упр. і права, 2017. 213 с.
11. Дружиніна-Сендецька Т. В. Тлумачення у праві: особливості герменевтичного підходу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 19 с.
12. Дудаш Т. Вплив праворозуміння органів конституційної юрисдикції на їх правотлумачну діяльність (Німеччина, США, Україна). *Право України*. 2010. № 4. С. 199-205.
13. Євграфова Є. Доктринальне тлумачення норм права (законів): природа і здійснення. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 2. С. 40-51.
14. Зубенко А. В. Інтерпретаційна техніка актів тлумачення норм права. *Форум права*. 2012. № 4. С. 395-398.
15. Ілюшина М. Н. Системное толкование и проблемы горизонтальной иерархии норм права. *Современное право*. 2012. № 3. С. 15-20.
16. Кадикало О. І. Офіційне тлумачення норм Конституції і законів конституційними судами (на прикладі України та країн СНД): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 197 с.
17. Кампо В., Нікітіна І. Принципи офіційного тлумачення Конституції та законів України: перспектива конституціоналізації. *Право України*. 2012. № 9. С. 310-315.
18. Капліна О. В. Проблеми єдності термінологічного наукового інструментарію при означенні способів тлумачення норм права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 63. С. 26-34.
19. Киця О. С. Методологічна основа дослідження юридичної техніки актів

- судового тлумачення. *Право і суспільство*. 2014. № 3. С. 22-29.
20. Колоколов Я. Н. Аутентическое официальное толкование норм права: теория, практика, техника: дис. ... канд. юрид. наук. Курск, 2011. 277 с.
 21. Коломоєць Т. О., Костенко О. І. Тлумачення актів адміністративного законодавства: моногр. Запоріжжя: ЗНУ, 2011. 200 с.
 22. Костюк О. М. Теоретико-правові засади нормативного тлумачення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2017. 16 с.
 23. Косцова І. П. Системне тлумачення норм права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2017. 20 с.
 24. Котенко М. В. Системний спосіб тлумачення та його використання в судовій практиці України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
 25. Коханюк Т. С. Системне тлумачення кримінального закону: моногр. Львів: ЛьВДУВС, 2015. 263 с.
 26. Кретова І. Ю. Тлумачення права: доктрини, розвинуті Європейським судом з прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.
 27. Кривицький Ю. Історичний спосіб тлумачення норм права: загальнотеоретичний аспект. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 32-36.
 28. Кривошия І. Тлумачення норм права на основі філософських поглядів Іммануїла Канта. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 4-10.
 29. Ларина Е. П. О понятіи толкования международных договоров в науке международного права. *Закон и право*. 2013. № 12. С. 96-98.
 30. Лемак В. В. Тлумачення права: проблеми визначення поняття, складу, практичної потреби. *Публічне право*. 2019. № 4. С. 133-143.
 31. Лепіш Н. Я. Забезпечення результативності актів тлумачення норм права *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2018. Вип. 3. С. 37-45.
 32. Лепіш Н. Я. Структура актів тлумачення норм права. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 307-313.
 33. Лепіш Н. Я. Функції актів тлумачення норм права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2013. Вип. 2. С. 486-493.
 34. Ляшенко Р. Д. Казуальне судове тлумачення: поняття та принципи. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 492-498.
 35. Малента В. С. Доктринальне тлумачення норм права. *Юридична Україна*. 2008. № 12. С. 30-36.
 36. Малента В. С. Неофіційне тлумачення норм права: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 246 с.
 37. Малишев Б. В. Телеологічний спосіб тлумачення норм права: загальнотеоретичні аспекти. *Адвокат*. 2011. № 10. С. 7-14.
 38. Матвєєва Л. Г. Правозастосувальні акти та акти тлумачення права. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2001. № 1. С. 74-76.

39. Михайлович Д. М. Специфічні риси та функції актів офіційного тлумачення законів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 21. С. 99-104.
40. Міщенко М. М. Розуміння та тлумачення в психоаналізі: філософсько-герменевтичний підхід: автореф. дис. ... канд. філос. наук. Харків, 2011. 20 с.
41. Молибога М. П. Тлумачення (інтерпретація) правових норм: наукове та практичне значення: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 188 с.
42. Нікітіна І. О. Особливості застосування історичного тлумачення актів законодавства в практиці Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 5. С. 97-103.
43. Опотяк С. З. Про тенденцію телеологічного (цільового) тлумачення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 11. С. 100-107.
44. Осипян Б. А. Критерии правомерного толкования, конкретизации и единообразного исполнения юридических законов и положений. *Современное право*. 2013. № 5. С. 150-158.
45. Палешник С. І. Тлумачення в судовій практиці: поняття, особливості, види: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
46. Прийма С. В. Принцип гуманізму тлумачення права. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 58. С. 122-127.
47. Прийма С. В. Принципи тлумачення норм права: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 194 с.
48. Прийма С. В. Способи тлумачення норм права: загальнотеоретична характеристика. *Юрист України*. 2011. № 3 (16). С. 10-16.
49. Прийма С. Принцип розумності тлумачення норм права. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3 (70). С. 34-43.
50. Прийма С. Пропорційність як принцип тлумачення права. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4. С. 42-48.
51. Рабінович П. Офіційно-нормативне тлумачення законодавства як інструмент адаптації правового регулювання до соціальних змін. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 1. С. 112-115.
52. Садовський М. М. Теоретико-правові засади доктринального тлумачення права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 20 с.
53. Тодыка Ю. Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика. Харьков: Факт, 2001. 328 с.
54. Шутак І. Д. Правовий моніторинг нормотворення, реалізації та тлумачення норм права в контексті принципу верховенства права. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 87-94.

ТЕМА 14. РЕАЛІЗАЦІЯ НОРМ ПРАВА

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Реалізація норм права: поняття та ознаки. Форми реалізації норм права.
- ❖ Застосування норм права: поняття, ознаки та види. Підстави, форми і функції застосування норм права.
- ❖ Стадії застосування нормативних приписів. Акти правозастосування: поняття та види.

II. Скласти схеми:

- ✓ Види актів застосування норм права.
- ✓ Форми безпосередньої реалізації норм права.
- ✓ Акти правозастосування: поняття та види.
- ✓ Стадії застосування правових норм.
- ✓ Характеристика та класифікація правозастосовних помилок.
- ✓ Форми правозастосування.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Прогалини у праві та шляхи їх подолання: питання теорії і практики».
- ◆ «Особливості застосування аналогії права при вирішенні юридичних справ».
- ◆ «Колізії в законодавстві та способи їх переборення».
- ◆ «Співвідношення темпорального та змістовного принципів вирішення правових колізій».
- ◆ «Правомірна поведінка співробітників поліції як засіб реалізації норм права».
- ◆ «Застосування норм права в субсидіарному порядку: основні вимоги та передумови».
- ◆ «Акти вищих судів системи судоустрою як засіб подолання прогалин у законодавстві».

IV. Теми есе:

- «Правотворча і правозастосовна діяльність: їх діалектична єдність».
- «Справедливість як основа правозастосовної діяльності».
- «Зміцнення законності у правозастосовному процесі».
- «Фактори, що впливають на прийняття правозастосовних рішень».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підібраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Правозастосовні акти прямого народовладдя (теоретичний аспект).

- Правотворча і правозастосовна діяльність: їх діалектична єдність.
- Правозастосовні акти та акти тлумачення права.
- Права людини в площині правозастосовної діяльності.
- Поняття, види та способи усунення колізій.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Робота в малих групах. Час – 15 хв. ЗВО поділяються на групи по 4-5 осіб. Кожна група отримує від викладача на картці назву вимоги до застосування норм права (*законність застосування норм права, обґрунтованість застосування норм права, доцільність застосування норм права, справедливість застосування норм права тощо*). Протягом 5 хв. студенти радяться в середині малої групи щодо презентації діяльності своєї вимоги до застосування норм права.

Завдання: за 2 хв. презентувати вид вимоги до застосування норм права, описуючи, але не називаючи її. Інші здобувачі вищої освіти мають здогадатися, про який вид вимоги до застосування норм права йдеться та назвати її. Викладач може корегувати відповіді здобувачів вищої освіти у разі потреби.

Інтерактивне завдання №2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному здобувачу вищої освіти можливість коротко і швидко висловити свою думку чи позицію на тему: «*Колізії в законодавстві та способи їх переборення*». Висловлює думку чи позицію тільки здобувач вищої освіти, який отримав «уявний» мікрофон.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Реалізація права і правозастосування. До кожного поняття підберіть правильне визначення і позначте його порядковий номер:

1.	Реалізація права		полягає в обов'язковому вчиненні активних дій, що передбачаються нормами права в інтересах правомочної сторони, у виконанні обов'язків
2.	Правозастосування		полягає в утриманні від дій, заборонених юридичними нормами, суворому дотриманні встановлених заборон

3.	Дотримання		здійснювана у процедурно-процесуальному порядку владна-організуюча діяльність компетентних державних органів і посадових осіб, яка полягає в індивідуалізації юридичних норм стосовно конкретних суб'єктів і конкретних життєвих випадків в акті застосування норм права
4.	Виконання		полягає у використанні можливостей, наданих правовими нормами, у здійсненні суб'єктивних прав для задоволення власного інтересу
5.	Використання		втілення в життя загальних установлень, які містяться в преамбулах законів, статтях, що фіксують загальні завдання і принципи права та правової діяльності

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Колізії в законодавстві: поняття та види. До кожного поняття підберіть правильне визначення і позначте його порядковий номер:

1.	Колізії в законодавстві		колізія, що виникає внаслідок видання в різний час з того самого питання декількох норм права
2.	Темпоральна колізія		колізія, що виникає внаслідок часткового збігу меж регулювання декількох норм права
3.	Ієрархічна колізія		різновид юридичних колізій, що виникають за наявності розбіжностей між нормами права, які закріплені в законодавстві та регулюють одні фактичні відносини
4.	Змістовна колізія		колізія, що виникає внаслідок регулювання одних фактичних відносин нормами, що мають різну юридичну силу

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Види правозастосовних актів.

Види правозастосовних актів					
<i>За суб'єктом прийняття</i>					
акти глави держави			судові акти		
<i>За галузевою ознакою</i>					
	цивільно-правові				адміністративні
<i>За юридичною формою</i>					
ухвали		накази			
<i>За функціональним призначенням</i>					
	регулятивні				
<i>За характером юридичних наслідків</i>					
	правовідновлюючі				
<i>За формою зовнішнього виразу</i>					
	акти-документи (письмові)				

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Прогалини в праві: види та засоби подолання.

Прогалини в праві	
<i>Залежно від часу виникнення</i>	
первісні	
<i>Залежно від можливості подолання</i>	
	непереборні
<i>Залежно від умислу законодавця</i>	
навмисні	
Подолання прогалин	
вирішення справи за наявності прогалини на основі норми права, що регулює найбільш подібні суспільні відносини	вирішення справи за наявності прогалини на основі загальних або галузевих принципів права

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. Реалізація норм права – це:

- а) застосування правових норм шляхом активної чи пасивної поведінки суб'єктів, що здійснюється ними за їх власним волевиявленням;
- б) втілення повноважних правових норм у діяльності суб'єктів права через виконання громадських обов'язків;
- в) втілення встановлених правових норм у діяльності суб'єктів права через виконання юридичних обов'язків, використання суб'єктивних прав, дотримання заборон;
- г) індивідуально-конкретний, державно-владний припис, винесений відповідним органом унаслідок вирішення юридичної справи;
- д) встановлення соціальних норм у діяльності суб'єктів права.

2. Ознакою реалізації норм права є:

- а) правомірність дій, тобто відповідність їх нормам права;
- б) соціальна небезпечність дій;
- в) протиправний характер діяльності;
- г) приватний характер дій;
- д) відсутність значимого результату діяльності.

3. Форми реалізації норм права залежно від порядку реалізації класифікують на:

- а) примусові та добровільні;
- б) пасивні та активні;
- в) колективні та індивідуальні;
- г) загальні та казуальні;
- д) постійні та тимчасові.

4. За визначеністю у часі форми реалізації норм класифікують на:

- а) негайні, строкові тривалі, безстрокові тривалі;
- б) загальні, спеціальні, додаткові;
- в) зворотні, незворотні;
- г) загальні, казуальні, специфічні;
- д) короткотривалі та довготривалі.

5. Форма реалізації зобов'язальних правових норм, що полягає в активній поведінці суб'єктів – це:

- а) дотримання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) використання норм права;
- г) застосування норм права;
- д) реалізація норм права.

6. Реалізація права на вищу освіту – це:

- а) дотримання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) використання норм права;
- г) застосування норм права;
- д) притримання норм права.

7. Пасивна поведінка суб'єкта, що полягає в утриманні від активних дій, заборонених юридичними нормами – це:

- а) дотримання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) використання норм права;
- г) застосування норм права;
- д) реалізація норм права.

8. Подання громадянином обов'язкового податкового звіту – це:

- а) дотримання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) використання норм права;
- г) застосування норм права;
- д) реалізація норм права.

9. Найбільшою ланкою в юридичному процесі, спрямованою на індивідуальне регулювання суспільних відносин є:

- а) дотримання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) використання норм права;
- г) застосування норм права;
- д) реалізація норм права.

10. Правова форма діяльності уповноважених на те органів держави і посадових осіб, яка полягає у реалізації приписів норм права відносно конкретних життєвих випадків – це:

- а) дотримання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) використання норм права;
- г) застосування норм права;
- д) реалізація норм права.

11. Поняття «правозастосування» та «механізм правового регулювання суспільних відносин» співвідносяться таким чином:

а) «правозастосування» є обов'язковою стадією «механізму правового регулювання суспільних відносин»;

б) «правозастосування» виступає факультативною стадією «механізму правового регулювання суспільних відносин»;

в) правозастосовна діяльність закладає нормативну основу правового регулювання суспільних відносин;

г) «правозастосування» не входить до «механізму правового регулювання суспільних відносин»;

д) «правозастосування» збігається зі змістом «механізму правового регулювання».

12. За змістом застосування норм права – це:

а) процес, що має стадійний характер, сутність якого полягає у притягненні до юридичної відповідальності винних суб'єктів;

б) створення і ухвалення нових правових норм, що відбувається у тих випадках, коли суспільні відносини раніше не регулювалися і виникла необхідність у цьому вперше;

в) втілення встановлених правових норм у діяльність суб'єктів права через виконання юридичних обов'язків, використання суб'єктивних прав, дотримання заборон;

г) заповнення повного чи часткового пропуску в чинних нормативних актах необхідних юридичних норм шляхом формулювання норм, яких бракує;

д) єдиний процес, що складається із відокремлених і взаємопов'язаних дій – стадій, внаслідок яких уповноваженим суб'єктом виносяться рішення по справі.

13. Застосування норм права є складним єдиним процесом, що складається з:

а) принципів, норм та інститутів;

б) приписів;

в) функцій, мети і завдань;

г) стадій;

д) методів, прийомів і способів.

14. На думку переважної більшості науковців, процес правозастосування включає в себе:

а) дві стадії;

б) три стадії;

в) чотири стадії;

г) п'ять стадій;

д) шість стадій.

15. Стадія правозастосовного процесу – це:

а) сукупність дій посадової особи або державного органу, спрямовані на розв'язання певного завдання правозастосування;

- б) діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, що спрямована на формування юридичних норм;
- в) сукупність взаємопов'язаних дій членів суспільства, встановлених процесуальними нормами, сутність яких полягає у з'ясуванні та роз'ясненні їх суті;
- г) дослідження, аналіз суспільних явищ і процесів, виявлення об'єктивної потреби у їх правовій регламентації;
- д) діяльність щодо впорядкування та удосконалення нормативно-правових актів, зведення їх в єдину внутрішньо-узгоджену систему.

16. До основних стадій правозастосовного процесу належать:

- а) встановлення фактичних обставин, юридична кваліфікація, винесення рішення;
- б) дослідження, аналіз суспільних явищ і процесів, виявлення об'єктивної потреби у їх правовій регламентації; визначення суб'єкта, уповноваженого прийняти правове рішення і виду правового акта; прийняття правового акта, його оформлення, підписання, опублікування і набрання ним юридичної сили;
- в) виконання, використання, дотримання та застосування норм права;
- г) порушення норм права, з'ясування обставин, винесення рішення, набрання чинності рішення, виконання рішення;
- д) виникнення спору про право, юридична кваліфікація, встановлення кола винних осіб.

17. Змістом першої стадії правозастосовного процесу є:

- а) вибір та аналіз правової норми;
- б) встановлення фактичних обставин справи;
- в) систематизація нормативно-правових актів;
- г) внесення змін та доповнень до приписів нормативно-правових фактів;
- д) прийняття уповноваженим суб'єктом рішення по справі.

18. Змістом другої стадії правозастосовного процесу є:

- а) вибір та аналіз правової норми;
- б) встановлення фактичних обставин справи;
- в) юридична кваліфікація;
- г) внесення змін та доповнень до приписів нормативно-правових фактів;
- д) прийняття уповноваженим суб'єктом рішення по справі.

19. Змістом третьої стадії правозастосовного процесу є:

- а) вибір та аналіз правової норми;
- б) встановлення фактичних обставин справи;
- в) юридична кваліфікація;
- г) внесення змін та доповнень до приписів нормативно-правових фактів;
- д) прийняття уповноваженим суб'єктом рішення по справі.

20. До стадій застосування норм права не належить:

- а) встановлення фактичних обставин справи;
- б) юридична кваліфікація фактичних обставин справи;
- в) прийняття рішення у справі;
- г) офіційне оприлюднення нормативного акту;
- д) документальне оформлення ухваленого рішення по справі.

21. До підстав застосування норм права не належить:

- а) виникнення, зміна суб'єктивних прав та обов'язків, що передбачають державовладну діяльність відповідних органів;
- б) необхідність офіційного визнання певних юридичних фактів, офіційна реєстрація певних дій людей, найбільш важливих з точки зору суспільного інтересу;
- в) виникнення спору між суб'єктами правовідносин, внаслідок чого необхідно захистити порушені права або законні інтереси;
- г) скоєння правопорушення, що передбачає визначення для правопорушника, виду та міри юридичної відповідальності;
- д) самостійне врегулювання спору суб'єктами правовідносин.

22. До підстав застосування норм права належить, крім:

- а) необхідність безпосередньо, без допомоги владних структур реалізувати свої права;
- б) необхідність вирішити спір про право, коли сторони самі не можуть виробити узгоджене рішення про наявність або міру суб'єктивних прав і юридичних обов'язків;
- в) необхідність вдатися до примусових заходів, визначити міру юридичної відповідальності у разі вчинення правопорушень, невиконання обов'язків;
- г) необхідність офіційно встановити наявність чи відсутність юридичних фактів або конкретних документів;
- д) необхідність здійснити виконавчо-розпорядчу діяльність органів держави і органів місцевого самоврядування – вирішення кадрових питань.

23. До вимог застосування норм права належить принцип:

- а) поміркованості;
- б) обґрунтованості;
- в) універсальності;
- г) строковості;
- д) послідовності.

24. Вибір оптимального шляху здійснення норми в конкретній життєвій ситуації передбачає:

- а) законність як принцип застосування норм права;
- б) справедливість як принцип застосування норм права;

- в) обґрунтованість як принцип застосування норм права;
- г) доцільність як принцип застосування норм права;
- д) гуманізм як принцип застосування норм права.

25. Суб'єктом правозастосування може виступати:

- а) іноземець;
- б) громадянин України;
- в) місцевий районний суд;
- г) біпатрид;
- д) територіальна громада.

ІХ. Словникова робота:

реалізація норм права, реалізація загальних установлень, додержання, виконання, використання, застосування права, форми реалізації норм права, способи реалізації норм права, підстави застосування норм права, форми застосування норм права, функції застосування норм права, стадії застосування норм права, встановлення фактичних обставин справи, встановлення юридичної основи справи, прийняття рішення та його документальне оформлення у правозастосовному акті, виконання ухваленого рішення уповноваженими органами, вимоги до застосування норм права, законність застосування норм права, обґрунтованість застосування норм права, доцільність застосування норм права, справедливість застосування норм права, акт застосування норм права, правозастосовний акт, прогалини у праві, аналогія закону, аналогія права, субсидіарне застосування норм права, міжгалузева аналогія, правозастосовна техніка, юридичні колізії, колізії в законодавстві, темпоральна (часова) колізія, ієрархічна (субординаційна) колізія, змістовна (сутнісна) колізія, усунення прогалин в законодавстві, подолання прогалин в законодавстві, юридична техніка, предмет юридичної техніки, ознаки юридичної техніки, юридичні конструкції, юридична термінологія, прийоми і правила юридичної техніки, правові аксіоми, правові фікції, правові презумпції.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.

- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

Спеціалізована література:

1. Аблякімова Е. Е. Реалізація права на доступ по публічної інформації в законодавстві Європейського Союзу. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 164-171.
2. Балтаджи П. М. Юридична мова правозастосовних актів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 20 с.
3. Бармина О. Н. Злоупотребление правом как общеправовая категория: теоретико-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук. Киев, 2014. 195 с.
4. Болокан І. В. Реалізація норм адміністративного права: проблемні питання теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 32 с.
5. Болокан І. В. Теорія реалізації норм адміністративного права: моногр. Запоріжжя: Гельветика, 2017. 559 с.
6. Бриль К. І. Правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових актів: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 214 с.
7. Бриль К. І. Правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових актів: моногр. Київ: Леся, 2012. 191 с.
8. Винников А. В. Национальные языки, судебный перевод и правоприменение. *Современное право*. 2013. № 7. С. 122-128.
9. Віхров О. П. Актуальні питання захисту прав людини в контексті правозастосування. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 99-101.
10. Галич Р. В. Реалізація конституційного права працівника на захист: моногр. Дніпропетровськ: Форест, 2015. 176 с.
11. Галущенко Г. В. Теорія та практика застосування іноземного права: монографія. Київ: Алерта, 2019. 312 с.
12. Галянтич М. Колізія нормативних актів: вимушений шлях розвитку права. *Право України*. 1996. № 6. С. 34-36.
13. Ганзенко О. О. Нетипові норми права в механізмі правового регулювання: проблеми теорії і практики застосування. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2013. № 1 (2). С. 17-23.
14. Гнатюк М. Д. Загальна характеристика застосування права як особливої форми його реалізації. *Часопис Київського університету права*. 2005. № 4. С. 47-52.

15. Далявська Т. П. Політико-правова колізія як підстава для визнання/невизнання нових держав/державоподібних утворень. *Гілея*. 2015. Вип. 98. С. 375-377.
16. Донченко І. О. Особливості правозастосування як форми реалізації права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 11 (1). С. 40-42.
17. Кінаш Б. С. Конституційно-правові норми: теорія та практика реалізації: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 223 с.
18. Клименко К. Справедливість як основа правозастосовної діяльності. *Право України*. 2007. № 8. С. 30-33.
19. Клім С. І. Аналогія закону у цивільному праві України: моногр. Одеса: Фенікс, 2013. 214 с.
20. Коваль В. М. Проблеми застосування норм матеріального права в господарському судочинстві: моногр. Одеса: Юридична література, 2011. 528 с.
21. Колотова О. В. Прогалини у праві та шляхи їх подолання: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 231 с.
22. Кондратьєв Р. Моральний імператив у правозастосуванні. *Право України*. 2010. № 5. С. 85-89.
23. Копиленко О. Окремі колізії українського законодавства. *Право України*. 2000. № 12. С. 13-16.
24. Коструба А. Аналогія права й аналогія закону як фактична фікція та спосіб «оздоровлення» механізму правоприпинення. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 11. С. 6-9.
25. Костюк Н. П. Застосування норм права органами виконавчої влади в Україні: питання теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 20 с.
26. Кравець М. О. Поняття, сутність та місце юридичної кваліфікації у процесі правозастосування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 110-115.
27. Легка О. В. Реалізація норм права: теоретико-правові аспекти. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 30-33.
28. Лилак Д. Колізія і конкуренція законів. *Право України*. 2001. № 4. С. 18-21.
29. Литвак О. М. Справедливість – сутність і передумова ефективності правозастосовальної діяльності. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2001. Вип. 14. С. 55-59.
30. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика): навч. посіб. Київ: Реферат, 2010. 260 с.
31. Матат Ю. І. Застосування норм права в субсидіарному порядку: основні вимоги та передумови. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. С. 378-384.
32. Матвеева Л. Г. Правозастосувальні акти та акти тлумачення права. *Віс-*

- ник Одеського інституту внутрішніх справ. 2001. № 1. С. 15-20.
33. Мірошніченко А. Співвідношення темпорального та змістовного принципів вирішення правових колізій. *Право України*. 2008. № 5. С. 24-28.
34. Мовчан В. В. До проблемних питань проявів судової влади у сферах правотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 4. С. 16-23.
35. Москалюк О. В. Особливості застосування принципів права при подоланні змістових колізій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 37-42.
36. Москалюк О. В. Подолання колізій між нормами права рівної юридичної сили: моногр. Київ: Дакор, 2013. 213 с.
37. Мурашин О. Правозастосовчі акти прямого народовладдя (теоретичний аспект). *Право України*. 1999. № 8. С. 22-25.
38. Нікольська О. Конкретизація норм Конституції України як необхідна передумова їх застосування. *Юридична Україна*. 2012. № 11. С. 29-36.
39. Осауленко О., Пунько О. Зміцнення законності у правозастосовному процесі. *Право України*. 2004. № 12. С. 24-29.
40. Осминин Б. И. Разрешение коллизий между внутригосударственным правом и международными договорами. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2013. № 1. С. 114-123.
41. Павлишин О. Правозастосування як об'єкт філософсько-правових досліджень. *Право України*. 2004. № 8. С. 21-25.
42. Перепелюк А. М. Механізм застосування права: структура та критерії ефективності (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
43. Подорожна Т. Динаміка законодавчих дефініцій у процесі правозастосування: теоретичні аспекти. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 2. С. 3-6.
44. Пригара Л. І. Юридична техніка актів правозастосування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 19 с.
45. Пунько О. Характеристика та класифікація правозастосовчих помилок. *Право України*. 2003. № 8. С. 110-112.
46. Рощина І. Принципи та аналогія у кримінальному праві України. *Право України*. 2007. № 8. С. 25-29.
47. Рубля О. Аналогія закону та аналогія права в цивільному процесі України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С. 392-396.
48. Селіванов А. О. Теорія і практика застосування конституційного права України. Київ: Логос, 2016. 174 с.
49. Сергієнко Н. М. Застосування норм міжнародного права органами конституційної юрисдикції (європейський досвід): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 227 с.

50. Сердюк І.А. Пліуралізм підходів до визначення кількісного аспекту стадій правозастосовного процесу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 25-29.
51. Слабоспицкая Н. Н. Реализация норм трудового права: дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2013. 251 с.
52. Смирнова В. В. Применение права как форма реализации правоохранительной функции аппарата государственной власти: теоретико-правовой аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург, 2002. 208 с.
53. Соколов В. М. Застосування аналогії права та аналогії закону в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
54. Сомиков К. А. Правовой выбор и реализация права: дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2011. 200 с.
55. Спасибо-Фатєєва І. Колізія загальних та спеціальних норм (на трьох прикладах судової практики). *Приватне право*. 2013. № 1. С. 166-175.
56. Шевченко Т. В. Юридична колізія: теоретико-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2013. № 3. С. 13-18.
57. Шиндяпина Е. Д. Аналогия права в правоприменении: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2007. 168 с.
58. Шмаленя С. В. Особливості застосування аналогії права при вирішенні юридичних справ: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2008. 216 с.

ТЕМА 15. ПРАВОМІРНА ПОВЕДІНКА. ПРАВОВПОРУШЕННЯ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, ознаки та види правової поведінки.
- ❖ Поняття та основні види, мотиви правомірної поведінки.
- ❖ Правопорушення: поняття, ознаки та види.
- ❖ Юридичний склад правопорушення як підстава правової оцінки вчиненого діяння.

II. Скласти схеми:

- ✓ Поняття, ознаки правової поведінки.
- ✓ Види правомірної поведінки.
- ✓ Правопорушення: поняття, ознаки та види.
- ✓ Поняття, види правомірної поведінки.
- ✓ Юридичний склад правопорушення.
- ✓ Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні.
- ✓ Вина як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони правопорушень.
- ✓ Правопорядок і правомірна поведінка (особливості взаємозв'язку в правовій державі).
- ✓ Об'єктивно протиправне діяння, об'єктивно правомірна поведінка.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Маргінальна поведінка: загальнотеоретична характеристика».
- ◆ «Правопорушення як вид правової поведінки: теорія та законодавча практика».
- ◆ «Міжнародні правопорушення: поняття та різновиди».
- ◆ «Маргінальна поведінка як різновид правомірної поведінки особи».
- ◆ «Особливості суб'єктивної сторони як елемента складу правомірної поведінки особистості».
- ◆ «Правова свідомість як мотив правомірної поведінки».
- ◆ «Проблеми реалізації норм права щодо правомірної поведінки».
- ◆ «Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньо демократії».
- ◆ «Поняття та зміст інституту дисциплінарної відповідальності».
- ◆ «Поняття та види соціальної відповідальності».
- ◆ «Позитивістсько-правові критерії оцінки дотримання заборони зловживання правом».

IV. Теми есе:

- «Правопорушення та проступок: до питання співвідношення понять в умовах розвитку законодавства про адміністративні та кримінальні правопорушення».
- «Проблеми реалізації норм права щодо правомірної поведінки».
- «Взаємозв'язок правової культури і правомірної поведінки».
- «Класифікація мотивів правопорушень».
- «Кримінально-протиправна недбалість як вид необережної форми вини».
- «Правомірна поведінка – умова стабільного розвитку суспільства».
- «Правомірна поведінка як умова самоствердження людини».
- «Міжнародно-закріплені принципи правомірної поведінки».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Дисциплінарний проступок як підстава дисциплінарної відповідальності.
- Правомірна поведінка: теоретико-методологічний процес дослідження.
- Правова поведінка як юридична категорія та явище правової дійсності.
- Процесуальні форми застосування запобігання правопорушенням.
- Правосвідомість та її роль у формуванні правової поведінки.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Гра передбачає оволодіння інформацією з вивченої теми «Правомірна поведінка. Правопорушення».

Істинне/хибне – гра, в якій здобувачі вищої освіти розподіляються на 2-3 команди, викладач зачитує інформацію з теми, наприклад, «Правопорушення – це суспільно корисна правова поведінка особи (дія або бездіяльність), яка відповідає розпорядженням юридичних норм і охороняється державою». Командам надається 1 хвилина для обговорення інформації. Відповідає та команда, яка першою підняла руку, бал зараховується лише за правильну відповідь. Перемагає та команда, яка набрала найбільшу кількість балів.

Гру доцільно проводити наприкінці останнього заняття з теми для актуалізації вивченої інформації та перевірки засвоєних студентами знань.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

1. До Соборного ВП поступило повідомлення від гр. Іванової А.С., яка мешкає за адресою: м. Дніпро, вул. Виборна, 77, кв. 23 про напад з метою за-

володіння майном. Гр. Іванову А.С. було госпіталізовано з тілесними ушкодженнями до лікарні, про що також повідомив лікар швидкої допомоги м. Дніпра гр. Прокопенко П.П.

Гр. Шукюров Г.А. був затриманий за підозрою вчинення нападу з метою заволодіння чужим майном на гр. Іванову А.С.

Визначити юридичний склад правопорушення. Свою відповідь обґрунтувати.

2. Гр. Петров М.Р. перевищивши швидкість під час керування автомобілем, не встиг загальмувати й уникнути небажаних наслідків, вчинив наїзд на гр. Остапенко О.О., спричинивши їй тяжке тілесне ушкодження.

Визначити юридичний склад правопорушення. Свою відповідь обґрунтувати.

3. Охоронник Петриченко, працюючи на складі, повинен був перевіряти о 19.00 стан електричних приладів, що входило до його службових обов'язків. Але 24 квітня не став цього робити, тому що на передодні вивихнув ногу. На складі через коротке замикання дротів лінії електропередачі відбулася пожежа, що спричинила значний збиток.

Обґрунтувати чи відноситься дана ситуація до правопорушення. Визначити юридичний склад правопорушення.

4. Мешканець багатоповерхового будинку в стані алкогольного сп'яніння відкрив безладну стрілянину з балкону. І при цьому травмував двох перехожих.

Визначити юридичний склад правопорушення. Свою відповідь обґрунтувати.

5. Через сварку гр. Коваленко М.С. сказав гр. Симонову Р.О., що підпалить його квартиру. На наступний день гр. Симонов Р.О. звернувся з заявою про намір гр. Коваленка М.С.

Чи присутній в даному випадку склад правопорушення? Чому?

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Правова і правомірна поведінка. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правова поведінка		Суспільно корисна правова поведінка особи (дія або бездіяльність), яка відповідає приписам юридичних норм і охороняється державою
2.	Правомірна поведінка		Соціальна поведінка особи (дія або бездіяльність) свідомо вольового характеру, яка є врегульованою нормами права і спричиняє юридичні наслідки
3.	Належна правомірна поведінка		Закріплюється, як правило, у диспозитивних нормах як права суб'єкта, а не як його обов'язки, реалізується відповідно до його волі (інтересу) і забезпечується державою

4.	Можлива (соціально допустима) правомірна поведінка		Закріплюється в імперативних нормах як обов'язки та забезпечується, крім інших способів, державним примусом
5.	Активна правомірна поведінка		Вид правомірної поведінки, який виявляється в бездіяльності, умисному невикористанні суб'єктом належних йому прав і обов'язків: неучасті у виборах тощо
6.	Звичайна правомірна поведінка		Вид поведінки, який характеризується «проміжним» (прикордонним) між правомірним і протиправним станом особи
7.	Пасивна правомірна поведінка		Вид правомірної поведінки, який полягає в цілеспрямованій діяльності громадян, посадових осіб, пов'язаній з реалізацією своїх прав, обов'язків, компетенції в межах правових норм і пов'язаний з додатковими витратами часу, енергії, а іноді й матеріальних коштів
8.	Маргінальна поведінка		Вид законослухняної поведінки, що являє собою повсякденну службову, побутову та іншу діяльність людини, яка відповідає розпорядженням правових норм, стала звичкою і не потребує додаткових витрат і зусиль
9.	Правопорушення		Особливий вид правової поведінки, який полягає у використанні громадянами своїх прав у недозволені способи, що суперечать призначенню права, внаслідок чого завдаються збитки (шкода) суспільству, державі, окремій особі
10.	Зловживання правом		Передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення

Практичне завдання №3

Заповніть таблицю. Види правопорушень. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Проступки		передбачене Кримінальним Кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення
2.	Кримінальне правопорушення		передбачене Кримінальним кодексом України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі
3.	Конституційні проступки		Суспільно небезпечні протиправні діяння, які полягають у невиконанні робітником, службовцем, військовослужбовцем, студентом виробничих, службових, військових або навчальних обов'язків, порушенні правил внутрішнього трудового розпорядку
4.	Адміністративні проступки		Суспільно небезпечні протиправні діяння, які полягають у винному (умисному чи необережному) заподіянні шкоди майну підприємства його працівником
5.	Матеріальні проступки		Суспільно небезпечні протиправні діяння, які полягають у винному (умисному чи необережному) посяганні на суспільні відносини, що складаються у сфері державного управління й охороняються законом
6.	Цивільно-правові проступки		Порушене матеріальне чи нематеріальне благо: власність, життя, здоров'я громадян, суспільний порядок, суспільні відносини, що захищаються нормами права
7.	Дисциплінарні проступки		Суспільно небезпечні протиправні діяння, які полягають у винному (умисному чи необережному) заподіянні шкоди порядку організації і діяльності органів влади й управління, конституційним правам і свободам громадян, але не мають ознак складу кримінального правопорушення

8.	Об'єкт правопорушення		Суспільно небезпечні протиправні діяння, які полягають у порушенні громадянами й організаціями майнових та особистих немайнових відносин, що складаються між суб'єктами права і становлять для них матеріальну і духовну цінність
9.	Об'єктивна сторона правопорушення		Сукупність ознак, які характеризують суб'єктивне (психічне) ставлення особи до вчиненого нею протиправного діяння і його негативних наслідків, а саме – вина, мотив, мета правопорушення
10.	Суб'єкт правопорушення		Сукупність зовнішніх ознак, що характеризують дане правопорушення
11.	Суб'єктивна сторона		Фізичні і юридичні особи

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Склад правопорушення:

1.	Ознаки правопорушення	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
2.	Склад правопорушення	1)
		2)
		3)
		4)
3.	Форма вини	1)
		2)
		3)
		4)
4.	Об'єктивна сторона правопорушення	1)
		2)
		3)
5.	Суб'єктивна сторона правопорушення	1)
		2)
		3)

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. Поведінка у правовій сфері – це:

- а) діяння, що є соціально корисним, відповідає нормам права;
- б) діяння, що є соціально шкідливим, суперечить нормам права;
- в) діяння, що суперечить нормам права, є соціально-шкідливим, але не містить складу правопорушення;
- г) соціально-значуща, усвідомлена поведінка індивідуальних чи колективних суб'єктів, що передбачена нормами права та тягне за собою юридичні наслідки;
- д) діяння, що формально перебуває в рамках норм права, але за своєю суттю є соціально-шкідливим.

2. До ознак поведінки у правовій сфері належить:

- а) не регулюється юридичними нормами;
- б) відсутнє зовнішнє вираження;
- в) відсутній вольовий характер;
- г) є соціально значущою;
- д) не спричиняє юридичні наслідки.

3. Динамічна ознака правової поведінки полягає в тому, що:

- а) межі поведінки, зазначені в нормах, вказують на діапазон можливостей та чітко визначені випадки впливу на поведінку юридичними засобами;
- б) правова поведінка перебуває під контролем свідомості і волі особи;
- в) саме держава виступає гарантом правомірної поведінки і суб'єктом, здатним від імені суспільства привести в дію апарат примусу для притягнення до відповідальності за протиправну поведінку;
- г) тільки конкретний свідомо-вольовий вчинок (дія або бездіяльність) суб'єкта права у сфері правового регулювання будь-яких відносин може оцінюватися з точки зору права як правомірний чи неправомірний і викликати юридичні наслідки на підставі правових норм;
- д) соціально шкідлива поведінка гальмує розвиток їх позитивного потенціалу, викликає негативні економічні, соціально-політичні, морально-психологічні та інші наслідки (адміністративні проступки, злочини, невиконання цивільно-правових зобов'язань тощо).

4. З урахуванням соціального змісту та юридичної оцінки вчинку суб'єкта права і незалежно від форми її зовнішнього виразу (дія чи бездіяльність) правова поведінка поділяється на:

- а) правомірну поведінку, правопорушення, зловживання правом, об'єктивно протиправне діяння;
- б) правомірну поведінку, об'єктивно протиправне діяння;
- в) зловживання правом, злочинну поведінку, правопорушення;
- г) легальну, нелегальну поведінку;
- д) соціально корисну, соціально допустиму, суспільно-небезпечну поведінку.

5. Підконтрольність правової поведінки полягає в тому, що:

а) саме держава виступає гарантом правомірної поведінки і суб'єктом, здатним від імені суспільства привести в дію апарат примусу для притягнення до відповідальності за протиправну поведінку;

б) тільки конкретний свідомо вольовий вчинок суб'єкта права у сфері правового регулювання будь-яких відносин може оцінюватися з погляду права як правомірний чи неправомірний і викликати юридичні наслідки на підставі правових норм;

в) соціально шкідлива поведінка гальмує розвиток їх позитивного потенціалу, викликає негативні економічні, соціально-політичні, морально-психологічні та інші наслідки (адміністративні проступки, злочини, невиконання цивільно-правових зобов'язань тощо);

г) правова поведінка перебуває під контролем свідомості і волі особи;

д) межі поведінки, зазначені в нормах, вказують на діапазон можливостей та чітко визначені випадки впливу на поведінку юридичними засобами.

6. Правомірна поведінка – це:

а) діяння, що суперечить нормам права, є соціально-шкідливим, але не містить складу правопорушення;

б) необхідна, бажана і допустима з точки зору інтересів громадянського суспільства поведінка індивідуальних чи колективних суб'єктів, яка полягає в дотриманні (виконанні, використанні) норм права, що охороняються і гарантуються державою);

в) діяння, що є соціально шкідливим та суперечить нормам права;

г) соціальна і правозначуща свідомо-вольова поведінка особи, що передбачена нормами права і спричиняє або може спричинити можливі юридичні наслідки;

д) діяння, що формально перебуває в рамках норм права, але за своєю суттю є соціально-шкідливим.

7. Правова поведінка (правомірна чи протиправна) характеризується такими основними рисами та ознаками:

а) виражається в діях та операціях, опосередкована правом, є соціально перетворюючою діяльністю;

б) є соціально шкідливою;

в) забезпечує формальну визначеність змісту нормативних правових актів і нормативних правових договорів;

г) соціальною значущістю, психологічною характеристикою, юридичною визначеністю, здатністю викликати юридичні наслідки;

д) регулює найбільш соціально значущі, типові, сталі суспільні відносини, застосовується при створенні нормативних правових актів.

8. *Правомірна поведінка з погляду соціальної значущості передусім характеризується її:*

- а) придатністю;
- б) корисністю;
- в) протиправністю;
- г) допустимістю;
- д) стійкістю.

9. *Зовнішній прояв правомірної поведінки виступає у вигляді соціально корисного чи необхідного діяння, що відповідає правовим приписам, або бездіяльності особи – це:*

- а) принципи правомірної поведінки;
- б) зміст правомірної поведінки;
- в) об'єктивна сторона правомірної поведінки;
- г) сутність правомірної поведінки особи;
- д) суб'єктивна сторона правомірної поведінки.

10. *Правомірна поведінка являє собою єдність таких елементів її складу, як:*

- а) об'єкт, суб'єкт, юридичний факт;
- б) дія, бездіяльність;
- в) зовнішня та внутрішня сторона вчинку особи;
- г) об'єкт, суб'єкт, предмет;
- д) суб'єкт, суб'єктивна сторона, предмет.

11. *Залежно від ступеня суспільної значущості правомірна поведінка класифікується на:*

- а) пристосовницьку, маргінальну, звичайну, соціально активну;
- б) добровільну, вимушену;
- в) необхідну, бажану, соціально-допустиму;
- г) корисну, бажану;
- д) правостановлюючу, правозмінюючу, правоприпиняючу.

12. *Залежно від форм реалізації норм права розрізняють такі види правомірної поведінки як:*

- а) дотримання, виконання, слідування;
- б) дотримання, виконання, підпорядкування;
- в) дотримання, використання, здійснення;
- г) дотримання, виконання, використання, забезпечення;
- д) дотримання, виконання, використання, застосування.

13. *Залежно від суб'єктів правомірну поведінку поділяють на:*

- а) індивідуальну, групову;

- б) індивідуальну, групову, загальну;
- в) індивідуальну, колективну;
- г) особисту, колективну;
- д) особисту, загальну.

14. Залежно від психологічного ставлення суб'єкта до своїх вчинків та їх наслідків добровільна правомірна поведінка може бути:

- а) повсякденна, особлива;
- б) активна, пасивна;
- в) бажана, звичайна;
- г) пристосовницька, звичайна;
- д) принципова, звичайна.

15. За ступенем виявлення свідомості і волі правомірну поведінку класифікують на:

- а) активну та пасивну;
- б) добровільну та змушену;
- в) бажану та необхідну;
- г) припустиму та належну;
- д) припустиму та бажану.

16. За особливостями ставлення суб'єкта до своєї поведінки видами правомірної поведінки є:

- а) пристосовницька, маргінальна, звичайна, соціально активна;
- б) добровільна, вимушена;
- в) необхідна, бажана, соціально допустима;
- г) корисна, цивілізована;
- д) правовстановлююча, правозмінююча, правоприпиняюча.

17. Необхідна правомірна поведінка забезпечується відповідними юридичними засобами:

- а) уповноважуваними та зобов'язальними нормами;
- б) рекомендаційними і заохочувальними нормами, які впливають на формування правових мотивів і цілей свідомо вольової поведінки суб'єктів;
- в) рекомендаційними та уповноважуваними правовими нормами, що створюють напрям для допустимої діяльності суб'єкта;
- г) імперативними зобов'язальними і заборонними правовими нормами, які вимагають безумовного здійснення таких приписів у формах виконання обов'язків і додержання юридичних заборон ;
- д) заборонними правовими нормами, які встановлюють межі здійснення такої поведінки.

18. *На відміну від добровільної вимушена правомірна поведінка характеризується як вибір варіанту поведінки, що:*

- а) відповідає приписам правових норм і збігається з внутрішнім переконанням особи;
- б) формально відповідає приписам правових норм, але може розходитися з внутрішнім переконанням, звичками самої особи;
- в) орієнтується не стільки на норму права, скільки на поведінку людей, які оточують особу;
- г) полягає в низькому ступені соціальної активності особи;
- д) виникає в результаті багаторазового повторення дій.

19. *Правомірна поведінка включає два аспекти:*

- а) інформаційний, поведінковий;
- б) інформаційний, застосовний;
- в) інформаційний, забезпечувальний;
- г) теоретичний, практичний;
- д) теоретичний, поведінковий.

20. *Пасивно-приспосувальною поведінкою особи, яка не відрізняється від поведінки інших, підпорядковується груповим стандартам і вимогам, піддається психологічному тиску і маніпуляціям є:*

- а) неоконформістська;
- б) конформістська;
- в) маргінальна;
- г) неомаргінальна;
- д) інтуїтивна.

21. *Різновидом «проміжної» (балансуючої) поведінки між правомірним і протиправним станами особи, що виражається в готовності до протиправних дій у разі послаблення нагляду за її поведінкою, але не стає антисоціальною, не призводить до правопорушення через страх юридичної відповідальності є:*

- а) неомаргінальна;
- б) конформістська;
- в) маргінальна;
- г) неоконформістська;
- д) інтуїтивна.

22. *Різновидом правомірної поведінки, що закріплюється в диспозитивних нормах, як права суб'єкта, реалізується відповідно до його волі і забезпечується державою є:*

- а) соціально-доцільна поведінка;
- б) соціально-неприпустима поведінка;

- в) соціально-бажана поведінка;
- г) соціально-припустима поведінка;
- д) соціально-належна поведінка.

23. Головна ознака соціально допустимої поведінки полягає в тому, що вона:

- а) як форма здійснення приватних інтересів не суперечить інтересам інших суб'єктів;
- б) може стимулюватися за допомогою рекомендаційних і заохочувальних норм, які впливають на формування правових мотивів і цілей свідомо вольової поведінки суб'єктів;
- в) передбачає вчинення суб'єктом зовнішньо-правомірних дій, орієнтуючись не стільки на норму права, скільки на поведінку людей, які його оточують;
- г) проявляється в суспільно корисній, схвалюваній суспільством і державою діяльності людини в правовій сфері;
- д) є нейтральною поведінкою, яка не заподіює шкоди інтересам суспільства.

24. Законослухняна поведінка, що виражається в повсякденній службовій, побутовій та іншій діяльності людини, яка відповідає приписам правових норм, не потребує додаткових витрат і зусиль – це:

- а) соціально доцільна поведінка;
- б) звична поведінка;
- в) бажана поведінка;
- г) принципова поведінка;
- д) активна поведінка.

25. Вид поведінки, що виявляється в бездіяльності, у навмисному невикористанні суб'єктом приналежних йому прав і обов'язків (наприклад, участь у виборах):

- а) активна (принципова);
- б) звичайна (звична);
- в) пасивна (конформістська);
- г) маргінальна;
- д) конституційний делікт

ІХ. Словникова робота:

правова поведінка, правомірна поведінка, зловживання правом, об'єктивно протиправна поведінка, неправомірна (протиправна) поведінка, соціально активна поведінка, юридична відповідальність, правоздатність, дієздатність, пасивна поведінка, добровільна поведінка, змушена поведінка, конформістська поведінка, маргінальна поведінка, звичайна поведінка, правопо-

рушення, конституційний делікт, конституційний проступок, казус, склад правопорушення, об'єкт правопорушення, загальний об'єкт правопорушення, родовий об'єкт правопорушення, безпосередній об'єкт правопорушення, об'єктивна сторона правопорушення, суб'єкт правопорушення, суб'єктивна сторона правопорушення, посадова особа, зміст правопорушення, протиправність дій, провина, об'єктивна сторона злочину, суб'єктивна сторона злочину, умисел, необережність, протиправна самовпевненість, протиправна недбалість, кримінально-протиправна недбалість, мотив, мета, кримінальне правопорушення, класифікація кримінальних правопорушень, проступки, злочин, винні діяння, безвинні діяння, об'єктивно протиправне діяння, рецидив, конституційний проступок, конституційно-правова санкція, дисциплінарний проступок, адміністративний проступок, кримінально протиправна самовпевненість, принцип законності, принцип верховенства права, принцип недоторканості, принцип верховенства права, цивільні проступки, міжнародний проступок, воєнний злочин, міжнародне правопорушення, міжнародні злочини, недружній акт, причини правопорушень.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40. Ст. 492.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- ❖ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
- ❖ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36,

37. Ст. 446.

- ❖ Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 50. Ст. 375.

Спеціалізована література:

1. Аземша І. Б. Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 44-47.
2. Бакумов О. С. Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньо демократії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 125-132.
3. Барабаш О. О. Правомірна поведінка як основна форма вираження правової культури. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 12-14.
4. Барабаш О. О. Правомірна поведінка: інтерпретації зарубіжних науковців. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. С. 3-6.
5. Бериславська О. М. Адміністративна відповідальність у сфері інформаційно-правової політики держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 2. С. 91-96.
6. Белікова О. Адміністративне покарання як критерій адміністративної відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 2. С. 122-125.
7. Бобровник С. Структурна характеристика правового конфлікту. *Право України*. 2015. № 1. С. 93-98.
8. Бойко В. І. Застосовність статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при розгляді справ про адміністративні правопорушення. *Вісник Національної академії правових наук*. 2016. № 2. С. 59-71.
9. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: моногр. Київ: Ін Юре, 2014. 562 с.
10. Вапнярчук Н. М. Деякі питання дисциплінарної відповідальності працівників дипломатичної служб. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. 56. С. 267-271.
11. Васьковцов А. О. Місце і роль адміністративного проступку в процесі правозастосування. *Міліція України*. 2012. № 11/12. С. 22-24.
12. Волощук А. М. Діяльність органів внутрішніх справ щодо протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності: моногр. Одеса: ОДУВС, 2013. 175 с.
13. Воронова І. В. Правопорядок і правомірна поведінка (особливості взаємозв'язку в правовій державі). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. № 1151. С. 30-33.
14. Ганьба О. Б. Правова поведінка суб'єктів охорони державного кордону України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.
15. Ганьба О. Зловживання правом: аналіз наукових поглядів та авторське трактування окремих проблем. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016.

№ 1. С. 95-99.

16. Горкава В. В. Право на захист у провадженні у справах про адміністративні правопорушення та гарантії його реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2015. 20 с.
17. Живицька Л. І. Нормативне забезпечення підвідомчості справ про адміністративні правопорушення та його вдосконалення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 2. С. 146-155.
18. Зубко Г. Ю. Маргінальна поведінка як вид правомірної поведінки особи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 16 с.
19. Іванюк В. І. Адміністративна відповідальність суддів за правопорушення, пов'язані з корупцією: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
20. Капустін О. Умисел у складі злочину. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 294-299.
21. Квасневская Н. Реформація судової системи України: очікування і реалії. *Leges si Viata*. 2016. № 2. С. 55-58.
22. Когутич І. І. Теорія і практика використання в розслідуванні злочинів фікцій: моногр. Львів; Тернопіль: Підручники і посібники, 2014. 393 с.
23. Козенко Ю. О. Правова поведінка особи: спроба інтегративного осмислення: моногр. Львів: б. в., 2013. 159 с.
24. Комарницька І. І. Профілактика адміністративних правопорушень у сфері власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 19 с.
25. Комлик В. В. Склад правопорушення: теоретичні підходи та практичні виміри: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
26. Крижановська О. В. Офіційний та неофіційний правопорядок: нормативний та інституційний аспекти. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 9-13.
27. Лазебний А. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2016. 19 с.
28. Личенко І. О. Адміністративно-правові засади профілактики правопорушень у сфері власності: моногр. Львів: Нац. ун-т «Львів політехніка», 2017. 187 с.
29. Макарчук Д. І. Щодо системи класифікації кримінальних правопорушень у доктрині та законодавстві про кримінальну відповідальність Федеративної республіки Німеччина. *Правова позиція*. 2019. № 2. С. 148-158.
30. Мілетич О. О. Зловживання правом: теоретико-прикладний аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 18 с.
31. Міловідова С. В. Попередження та протидія адміністративним правопорушенням в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
32. Мураненко К. Ю. Зарубіжний досвід профілактики правопорушень серед неповнолітніх. *Psychological journal*. 2019. № 22. С. 85-98.
33. Мусиченко О. Зрозумілість і чіткість закону як складова частина принци-

- пу правової визначеності в практиці Європейського суду з прав людини. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 2. С. 149-154.
34. Паришка В. В. Окремі аспекти оптимізації законодавства України в частині притягнення суддів до юридичної відповідальності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 11. С. 225-229.
 35. Переш І. Є., Бариська Я. О. Теоретичні характеристики правомірної поведінки. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 59. С. 66-69.
 36. Пінчук П. А. Характеристика окремих заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. С. 249-252.
 37. Полонка І. А. Правомірна поведінка: теоретичний аналіз основних складників. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 19-21.
 38. Полонка І. А. Роль правомірної поведінки: підвалини теоретико-онтологічного розуміння. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 58-71.
 39. Полонка І. Теоретико-оціночні пропозиції щодо класифікації правомірної поведінки (онтологія диференціації). *Право України*. 2016. № 6. С. 99-106.
 40. Полянський Т. Зловживання процесуальними правами: юридичні засоби попередження та можливості їх удосконалення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 31-38.
 41. Полянський Т. Позитивістсько-правові критерії оцінки дотримання заборони зловживання правом. *Юридична Україна*. 2013. № 9. С. 16-22.
 42. Полянський Т. Природно-правові критерії оцінки дотримання заборони зловживання правом: їх зміст та взаємодія. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 14-22.
 43. Полянський Т. Т. Зловживання правом: загальнотеоретична характеристика: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2011. 221 с.
 44. Рогач О. Я. Зловживання правом: теоретико-правове дослідження: моногр. Ужгород: Ліра, 2011. 366 с.
 45. Романова А. Правомірна поведінка як умова самоствердження людини. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 91-95.
 46. Русанова В. Б. Оскарження в суді постанов у справах про адміністративні правопорушення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.
 47. Савенко В. В. Правова поведінка в умовах правової реальності сучасного соціуму. *Митна справа*. 2014. № 5. С. 139-143.
 48. Свириденко Г. В. Правомірна поведінка та позитивна юридична відповідальність взаємовплив та взаємообумовленість. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 118-133.
 49. Свириденко Г. В. Правомірна поведінка: теоретико-прикладні засади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
 50. Сердюк І. А. Методологічний аналіз сучасних інтерпретацій поняття «юридична відповідальність». *Бюлетень Міністерства юстиції України*.

2011. № 1. С. 30-35.

51. Сидоренко А. С. Зловживання правом суб'єктами трудових правовідносин: теоретико-практичне дослідження: моногр. Харків: Право, 2014. 197 с.
52. Сіренко Д. О. Становлення та розвиток інституту протидії адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, у національному законодавстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 91-95.
53. Станкович М. І. Межі доказування суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. С. 249-253. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2019/69.pdf
54. Стрельников А. В. Проблеми визначення складу адміністративного правопорушення у сфері захисту персональних даних. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 151-153.
55. Фараон О. В. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
56. Чупрій Д. Ю. Інститут необережності в цивільному праві та його вплив на визначення розміру відшкодування шкоди. *Юридичний науковий журнал*. 2019. С. 86-89. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2019/20.pdf
57. Шарнина Л. А. Злоупотребление конституционными правами и злоупотребление полномочиями: общее и особенное. *Конституционное и муниципальное право*. 2012. № 12. С. 9-15.
58. Шевченко А. Є. Відновлювальна функція юридичної відповідальності. *Публічне право*. 2012. № 4. С. 269-275.
59. Шульга А. М. Загальнотеоретичні аспекти правомірної поведінки особи: моногр. Харків: Майдан, 2013. 408 с.
60. Шульга А. М. Страх притягнення до юридичної відповідальності як мотив правомірної поведінки особи. *Право і Безпека*. 2012. № 5. С. 51-55.
61. Шульга А. М. Юридично значуща поведінка: «негативна» і «позитивна» відповідальність. *Право і Безпека*. 2012. № 1. С. 55-58.
62. Ярмиш Н. Відмінність тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, від умисного вбивства, стара проблема у новому вимірі. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. № 1. С. 94-107.

ТЕМА 16. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Юридична відповідальність: поняття та ознаки. Принципи юридичної відповідальності. Мета і функції юридичної відповідальності.
- ❖ Види юридичної відповідальності.
- ❖ Підстави притягнення та звільнення від юридичної відповідальності.
- ❖ Позитивна юридична відповідальність як наукова та методологічна категорія.

II. Скласти схеми:

- ✓ Юридична відповідальність: поняття та ознаки.
- ✓ Класифікація видів юридичної відповідальності.
- ✓ Функції юридичної відповідальності.
- ✓ Принципи юридичної відповідальності.
- ✓ Підстави притягнення і звільнення від юридичної відповідальності.
- ✓ Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні.
- ✓ Підстави юридичної відповідальності.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Методологічний аналіз сучасних інтерпретацій поняття «юридична відповідальність»».
- ◆ «Примуси надзвичайного та профілактичного характеру».
- ◆ «Позитивна юридична відповідальність».
- ◆ «Негативна (ретроспективна) юридична відповідальність та її підстави».
- ◆ «Підстави притягнення і звільнення від юридичної відповідальності».
- ◆ «Маргінальна поведінка: загальнотеоретична характеристика».
- ◆ «Міжнародні правопорушення: поняття та різновиди».
- ◆ «Юридична відповідальність: сучасні погляди».
- ◆ «Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування».
- ◆ «Підходи до розуміння відповідальності державних службовців».
- ◆ «Юридична відповідальність Національної поліції України».
- ◆ «Конституційно-правова відповідальність в Україні».

IV. Теми есе:

- «Юридична відповідальність працівника як елемент його трудово-правового статусу».
- «Юридична відповідальність за вчинення насильства в сім'ї відносно дитини».

- «Юридична відповідальність держави як чинник гуманізації правової системи у сфері забезпечення прав і свобод людини».
- «Юридична відповідальність у структурі адміністративно-правового статусу державного бюро розслідувань України».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності.
- Юридична відповідальність як динамічне правове явище.
- Юридична відповідальність: природа, форми реалізації та права людини.
- Юридична відповідальність як передумова правомірної поведінки особи.
- Юридична відповідальність суддів загальних судів України.
- Політична відповідальність у державному управлінні.
- Методологічний аналіз сучасних інтерпретацій поняття «юридична відповідальність».
- Юридична відповідальність за завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.
- Цивільно-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Обговорення в малих групах.

Здобувачі вищої освіти поділяються на декілька команд. Викладач оголошує питання для обговорення. Обговорення має бути відносно коротким – приблизно 3-5 хвилин.

Кожна із груп має продемонструвати результати обговорення питання малою кількістю слухачів, а викладач – підвести підсумки обговорення, зробити висновки, знайти спільний знаменник.

Питання для обговорення:

Чи є підставою звільнення від кримінальної відповідальності норма права, передбачена ст. 46 КК України у зв'язку з примиренням винного з потерпілим?

У якому випадку примирення винного з потерпілим не можливе?

Якщо внаслідок вчинення кримінального правопорушення потерпілому заподіяна смерть, то ніхто інший не може висловити його волю під час вирішення питань, пов'язаних з відшкодуванням шкоди у вигляді смерті як підстави для звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 46 КК України.

Заподіяна кримінальним правопорушенням шкода у розумінні ст. 46 КК України має бути такою, що за своїм характером піддається відшкодуванню (усуненню). Смерть є наслідком, що має незворотний характер. Таким чином,

шкода у вигляді смерті відшкодуванню або усуненню в розумінні ст. 46 КК України не підлягає.

У випадку заподіяння кримінальним правопорушенням шкоди у вигляді смерті потерпілого звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України) не можливе.

Чи є підставою звільнення від кримінальної відповідальності щире каяття особи, яке свідчить про її бажання спокутувати провину перед колективом та виправити свою поведінку?

За якої умови буде діяти ця обставина?

Звільнення від кримінальної відповідальності за ст.47 КК України можливе лише за клопотанням колективу, членом якого є особа, про передачу її на поруки. Воно має бути оформлене протоколом загальних зборів колективу, який долучається до справи.

Передача особи на поруки є правом чи обов'язком суду?

Виходячи з наведених положень закону, питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки є правом, а не обов'язком суду і є виправданим лише тоді, коли суд дійде висновку про те, що виправлення конкретної особи, яка вчинила злочин, є можливим без фактичного застосування до неї передбачених законом України про кримінальну відповідальність заходів примусу.

За яких обставин особа звільняється від кримінальної відповідальності за вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачено покарання у виді обмеження або позбавлення волі?

Системний аналіз чинного законодавства та вимоги п. 2 ч. 1 ст. 49 КК України свідчать про те, що за вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачено покарання у виді обмеження або позбавлення волі, особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею цього злочину і до дня набрання вироком законної сили минуло три роки.

Разом із тим, згідно з ч. 2 ст. 49 КК України перебіг давності зупиняється, якщо особа, що вчинила злочин, ухилилася від досудового слідства або суду. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання.

Отже, закон, який регулює питання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України), пов'язує зупинення строків давності не з постановами про зупинення слідства, а лише з умисними діями особи, спрямованими на ухилення від слідства.

Зупинення досудового розслідування у зв'язку з розшуком підозрюваного саме по собі ще не може свідчити про ухилення останнього від слідства. Для застосування положень ч. 2 ст. 49 КК України, у такому випадку обов'язково має бути підтверджено факт ухилення підозрюваного від слідства.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Юридична відповідальність. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Зловживання правом		Державно-владний вплив відповідальних державних органів і службових осіб на поведінку людей
2.	Позитивний (перспективний) аспект юридичної відповідальності		Настає за правопорушення і передбачає покарання
3.	Негативний (ретроспективний) аспект юридичної відповідальності		Настає за виконання корисних для суспільства та держави варіантів поведінки на рівні, що перевищує загальні вимоги (морально свідоме ставлення до виконання обов'язків). Передбачає заохочення
4.	Державний примус		Особливий вид правової поведінки, який полягає у використанні громадянами своїх прав у недозволені способи, що суперечать призначенню права, внаслідок чого завдаються збитки (шкода) суспільству, державі, окремій особі
5.	Підстави юридичної відповідальності		Комплексне (принцип, метод, режим) соціально-правове явище, що характеризує організацію і функціонування суспільства й держави на правових засадах
6.	Фактична підстава		Наявність норми права, яка забороняє таку поведінку і встановлює відповідні санкції (за її допомогою відбувається визначення складу правопорушення)
7.	Нормативна підстава		Факт здійснення соціально небезпечної поведінки (правопорушення)
8.	Законність		Сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою та примусовою. Відсутність сукупності таких обставин виключає її

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Юридична відповідальність:

1.	Принципи юридичної відповідальності	1)	
		2)	
		3)	
		4)	
		5)	
		6)	
2.	Функції юридичної відповідальності	1)	3)
		2)	4)
3.	Види юридичної відповідальності в залежності від галузевої структури права	1)	
		2)	
		3)	
		4)	
		5)	
		6)	
4.	Види юридичної відповідальності в залежності від її функцій	1)	
		2)	
5.	У чому полягає двох-аспектне розуміння юридичної відповідальності	1)	
		2)	
6.	Ознаки юридичної відповідальності	1)	
		2)	
		3)	
		4)	
		5)	
7.	Підстави юридичної відповідальності	1)	
		2)	
		3)	
		4)	
8.	Стадії юридичної відповідальності	1)	
		2)	
		3)	
		4)	

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Види юридичної відповідальності. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Конституційно-правова		Настає за порушення лише тієї норми адміністративного права, що охороняється адміністративними санкціями
2.	Адміністративна відповідальність		Настає за порушення конституційно-правової норми (здійснення конституційного делікту) державними органами і посадовими особами – це насамперед, відповідальність влади як колективного суб'єкта
3.	Цивільно-правова відповідальність		Настає за вчинене майнове правопорушення, збиток, заподіяний підприємству, установі, організації робітниками та службовцями при виконанні ними своїх трудових обов'язків; передбачає відшкодування прямого дійсного збитку. Упущена вигода не відшкодовується
4.	Дисциплінарна відповідальність		Настає за здійснення злочинів, вичерпний перелік яких міститься у Кримінальному кодексі, тобто встановлюється лише законом, настає з моменту офіційного обвинувачення, реалізується винятково в судовому порядку
5.	Матеріальна відповідальність		Накладається адміністрацією підприємств, установ, організацій (особою, яка володіє розпорядчо-дисциплінарною владою над конкретним працівником) за здійснення дисциплінарних проступків: 1) відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку; 2) у порядку підпорядкованості; 3) відповідно до дисциплінарних статутів і положень
6.	Кримінальна відповідальність		Настає з моменту правопорушення – невиконання договірного зобов'язання майнового характеру у встановлений строк або виконання неналежним чином, за заподіяння позадоговірної шкоди (цивільно-правового проступку) здоров'ю або майну особи

7.	Правовідновлювальна відповідальність		Спрямована на покарання державою правопорушника та запобігання нових правопорушень. Притаманна насамперед кримінальній та адміністративній відповідальності. Репресивна – особа, що вчинила правопорушення, притягується до покарання або стягнення на підставі рішення, винесеного у встановленому законом порядку (кримінально-правова й адміністративно-правова відповідальність)
8.	Каральна відповідальність		Репараційна – добровільне виконання правопорушником відповідальності перед потерпілим, тобто особа, яка вчинила правопорушення, відшкодовує заподіяний збиток, відновлює порушені права, виконує обов'язки, припиняє протиправні діяння без примусу держави (цивільно-правова і матеріальна відповідальність)

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Види юридичної відповідальності:

	Вид юридичної відповідальності	Суб'єкти притягнення	Заходи відповідальності	Правозастосовний акт
1.	Конституційна	Парламент, Конституційний Суд		
2.	Адміністративна		Попередження, штраф,...	
3.	Цивільно-правова			Рішення
4.	Дисциплінарна			
5.	Матеріальна			
6.	Кримінальна			

Практичне завдання №5

1. Колесник таємно проник до будинку Несторової і викрав телевізор. Судом Колесник був визнаний неосудним.

Чи є підстави для притягнення особи до кримінальної відповідальності?

2. Дем'яненко разом з Ісаєвим скоїли вбивство Титаренко. Протягом 15 років вони ухилялися від правоохоронних органів. Нових правопорушень протягом цього часу не скоїли.

Чи вичерпала себе кримінальна відповідальність?

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. Застосування в особливому процесуальному порядку до особи, яка вчинила правопорушення, засобів державного примусу, передбачених санкцією правової норми – це:

- а) юридична відповідальність;
- б) кримінальна відповідальність;
- в) парламентська відповідальність;
- г) ретроспективна відповідальність;
- д) позитивна відповідальність.

2. Невідворотність юридичної відповідальності полягає у:

а) встановленні самого факту здійснення правопорушенням протиправного діяння як об'єктивної істини; встановленні інших правозначущих фактів, пов'язаних з висновками про факт правопорушення і суб'єкта правопорушення;

б) відповідності обраного засобу впливу на правопорушника меті юридичної відповідальності (захистити правопорядок, виховати поважне ставлення до права), що вимагає індивідуалізації державно-примусових заходів залежно від ваги правопорушення і властивостей правопорушника як особи, котра підлягає відповідальності; пом'якшення відповідальності і навіть відмовлення від застосування засобів відповідальності за наявності можливості досягти її цілей іншим шляхом;

в) неминучості настання відповідальності правопорушника; оперативності застосування засобів відповідальності за вчинені правопорушення; ефективності заходів, застосовуваних до правопорушників;

г) можливості залучення правопорушника до відповідальності протягом строку давності, тобто періоду, не занадто віддаленого від факту вчинення правопорушення;

д) кримінальне покарання не встановлюється за проступки; при встановленні засобів покарання і стягнення не повинна принижуватися людська гідність; зворотної сили не має закон, що встановлює чи підсилює відповідальність, але не пом'якшує її, лише одне покарання встановлюється за одне правопорушення.

3. *Юридична відповідальність є різновидом:*

- а) колективної відповідальності;
- б) соціальної відповідальності;
- в) політичної відповідальності;
- г) етичної відповідальності;
- д) громадянської відповідальності.

4. *Різновид юридичної відповідальності, що має складний політико-правовий характер – це:*

- а) кримінальна відповідальність;
- б) адміністративна відповідальність;
- в) цивільно-правова відповідальність;
- г) конституційно-правова відповідальність;
- д) матеріальна відповідальність.

5. *До ознак юридичної відповідальності належить положення, окрім:*

а) виникає із факту правопорушення як результату недодержання фізичними або юридичними особами встановлених законом заборон, невиконання ними визначених законом зобов'язань, завдання шкоди охоронюваним державою правам, свободам та законним інтересам суб'єктів (учасників) суспільних відносин і має характер охоронно-захисних правовідносин між державою в особі її спеціальних компетентних органів і правопорушником;

б) виражається в обов'язку особи зазнавати конкретних виду і міри позбавлення благ психологічного, організаційного і майнового характеру за свою вину, тобто нести кару, яка є новим, додатковим, юридичним обов'язком, котрий не існував до правопорушення;

в) настає лише за вчинені правопорушення або такі, що вчиняються, навіть без встановлення складу правопорушення, тобто є результатом винного протисуспільного діяння;

г) здійснюється компетентним органом у суворій відповідності закону, а саме – санкціям норм права, якими встановлюються вид і міра позбавлення благ;

д) реалізується у відповідних процесуальних формах у процесі правозастосовної діяльності з дотриманням певного процедурно-процесуального порядку і форм, установлених законом.

6. *У юридичній науці виділяють два аспекти юридичної відповідальності:*

- а) негативний, правозахисний;
- б) негативний, правоохоронний;
- в) перспективний, ретроспективний;
- г) ретроспективний, негативний;
- д) позитивний, перспективний.

7. Юридична відповідальність у позитивному значенні є:

- а) конкретними, індивідуалізованими правовими відносинами, котрі виникають на підставі правопорушення;
- б) закономірним наслідком порушення формально визначених юридичних правил чи оснований на них індивідуальних приписів;
- в) визначені правом несприятливі наслідки, що настають для конкретної особи у зв'язку з вчиненням нею правопорушення;
- г) абсолютним відношенням, яке являє собою добросовісне виконання своїх обов'язків перед громадським суспільством, правовою державою, колективом людей і окремою особою;
- д) фактом застосування права уповноваженим суб'єктом мотивованого рішення про притягнення особи до відповідальності.

8. Наявність можливостей безперешкодного здійснення суб'єктивних прав та досягнення правового результату правомірною поведінкою суб'єктів суспільних відносин є:

- а) принципами юридичної відповідальності;
- б) функціями юридичної відповідальності;
- в) метою юридичної відповідальності;
- г) причинами юридичної відповідальності;
- д) напрямками юридичної відповідальності.

9. Конкретна (щодо правопорушника) мета юридичної відповідальності полягає у:

- а) охороні існуючого ладу та суспільного порядку (забезпеченні порушеного публічного інтересу);
- б) державному примушуванні особи поводитись у будь-яких правових ситуаціях відповідно до встановленого законом правового порядку шляхом покарання винного, визначення правових наслідків для нього;
- в) відшкодуванні (компенсація) шкоди, завданої винними діями працівника власнику майна (роботодавцю);
- г) спрямуванні на відновлення незаконно порушених прав;
- д) спрямуванні на сприйняття усіма громадянами цінності права, виховання поважливого ставлення до нього з боку суспільства, зростання правової активності з метою запобігання правопорушенням.

10. До видів мети юридичної відповідальності не слід відносити:

- а) вплив на свідомість правопорушника;
- б) моральну перебудову особи;
- в) загальну превенцію правопорушення;
- г) формування у людини, яка порушила норми права, установки на неправомірну поведінку надалі;
- д) покарання правопорушника.

11. До індивідуальних (для конкретного правопорушника) цілей юридичної відповідальності належать:

- а) захист, гарантування, запобігання;
- б) відновлення, компенсація, покарання, превенція;
- в) запобігання, захист;
- г) гарантування, запобігання;
- д) захист, гарантування.

12. Цілі юридичної відповідальності будь-якого рівня конкретизуються в:

- а) принципах юридичної відповідальності;
- б) функціях юридичної відповідальності;
- в) підставах юридичної відповідальності;
- г) меті юридичної відповідальності;
- д) специфіці юридичної відповідальності.

13. Функцією юридичної відповідальності, що полягає у встановленні певних обмежень щодо прав правопорушника є:

- а) виховна;
- б) репресивна;
- в) компенсаційна;
- г) організаційна;
- д) превентивна.

14. Функцією юридичної відповідальності, що свідчить про негативну оцінку вчинку правопорушника державою та намір держави запобігти вчиненню нових порушень є:

- а) виховна;
- б) правовідновлююча;
- в) штрафна;
- г) організаційна;
- д) репресивна.

15. Функцією юридичної відповідальності, яка спрямована на відновлення незаконно порушених прав є:

- а) виховна;
- б) правовідновлююча;
- в) штрафна;
- г) репресивна;
- д) організаційна.

16. Формування у суб'єктів потреби правомірної поведінки передбачає:

- а) відновлювальна функція юридичної відповідальності;
- б) загальнопревентивна функція юридичної відповідальності;

- в) спеціальнопревентивна функція юридичної відповідальності;
- г) правозахисна функція юридичної відповідальності ;
- д) правовиховна функція юридичної відповідальності.

17. Відновлення незаконно порушених суб'єктивних прав, примусову реалізацію невиконаних обов'язків передбачає:

- а) відновлювальна функція;
- б) загальнопревентивна функція;
- в) правовиховна функція;
- г) правозахисна функція;
- д) правоохоронна функція.

18. Незаперечні вимоги, що пред'являються до діяльності компетентних органів щодо застосування санкцій правових норм до правопорушників з метою забезпечення правопорядку – це:

- а) принципи юридичної відповідальності;
- б) функції юридичної відповідальності;
- в) мета юридичної відповідальності;
- г) причини юридичної відповідальності;
- д) напрями юридичної відповідальності.

19. Форма закріплення принципів юридичної відповідальності може бути:

- а) тільки усною;
- б) прямою і опосередкованою;
- в) законною і незаконною;
- г) тільки конфіденційною;
- д) тільки опосередкованою.

20. Юридична відповідальність настає за суспільно шкідливі, юридично заборонені, винні діяння, вчинені деліктоздатною особою – це:

- а) принцип своєчасності юридичної відповідальності;
- б) принцип законності юридичної відповідальності;
- в) принцип невідворотності юридичної відповідальності;
- г) принцип справедливості юридичної відповідальності;
- д) принцип обґрунтованості юридичної відповідальності.

21. Пом'якшення відповідальності і відмова від застосування заходів відповідальності при наявності можливості досягти її цілей іншим шляхом вимагає:

- а) принцип своєчасності;
- б) принцип законності;
- в) принцип доцільності;
- г) принцип справедливості;

д) принцип обґрунтованості.

22. *Встановлення самого факту здійснення правопорушником протиправного діяння як об'єктивної істини передбачає:*

- а) принцип своєчасності;
- б) принцип законності;
- в) принцип доцільності;
- г) принцип справедливості;
- д) принцип обґрунтованості.

23. *Правопорушення повинно за будь-яких умов тягти за собою відповідальність правопорушника відповідно до:*

- а) принципу невідворотності;
- б) принципу справедливості;
- в) принципу доцільності;
- г) принципу своєчасності;
- д) принципу обґрунтованості.

24. *Юридична відповідальність відображає передусім:*

- а) принцип верховенства права;
- б) принцип верховенства закону;
- в) принцип справедливості;
- г) принцип конфіденційності;
- д) принцип доцільності.

25. *Принцип законності юридичної відповідальності полягає у:*

а) встановленні самого факту здійснення правопорушником протиправного діяння як об'єктивної істини; встановленні інших правозначущих фактів, пов'язаних з висновками про факт правопорушення і суб'єкта правопорушення;

б) тому, що юридична відповідальність настає: за наявності складу правопорушення; за фізичні діяння – дію чи бездіяльність за суспільно шкідливі і, як правило, винні діяння, вчинені деліктоздатною особою; за юридично заборонені діяння, тобто за діяння, що суперечать природі права і букві закону; за власні діяння правопорушника; відповідно до процесуальних норм; за рішенням компетентних органів, котрі визначені законом;

в) можливості залучення правопорушника до відповідальності протягом строку давності, тобто періоду, не занадто віддаленого від факту вчинення правопорушення;

г) встановленні самого факту здійснення правопорушником протиправного діяння, як об'єктивної істини; встановленні інших правозначущих фактів, пов'язаних з висновками про факт правопорушення і суб'єкта правопорушення. Принцип «презумпції невинуватості» потребує, щоб вина особи, котра притягується до відповідальності, була доведена і визначена у правозастосовному

акті;

д) кримінальне покарання не встановлюється за проступки; при встановленні засобів покарання і стягнення не повинна принижуватися людська гідність; зворотної сили не має закон, що встановлює чи підсилює відповідальність, але не пом'якшує її (принцип відповідності покарання тяжкості вчиненого злочину); лише одне покарання встановлюється за одне правопорушення (принцип, що став аксіомою).

ІХ. Словникова робота:

юридична відповідальність, соціальна відповідальність, ознаки юридичної відповідальності, мета юридичної відповідальності, цілі юридичної відповідальності, принципи юридичної відповідальності, принцип справедливості, принцип гуманізму, принцип законності, принцип пропорційності, принцип обґрунтованості, принцип доцільності, принцип невідворотності, принцип відповідальності за вину, функції юридичної відповідальності, охоронна функція юридичної відповідальності, захисна функція юридичної відповідальності, каральна функція юридичної відповідальності, виховна функція юридичної відповідальності, види юридичної відповідальності, суб'єкт юридичної відповідальності, засоби юридичної відповідальності, позитивна юридична відповідальність, ретроспективна юридична відповідальність, кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, цивільно-правова відповідальність, дисциплінарна відповідальність, матеріальна відповідальність, конституційно-правова відповідальність, процесуальна відповідальність, міжнародно-правова відповідальність, публічно-правова відповідальність, підстави юридичної відповідальності, підстави притягнення до юридичної відповідальності, підстави настання юридичної відповідальності, підстави виключення юридичної відповідальності, підстави звільнення від юридичної відповідальності, юридична підстава, фактична підстава, процесуальна підстава, неосудність, необхідна оборона, крайня необхідність, малозначність діяння, юридичний казус, фізичний або психічний примус.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40. Ст. 492.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

- ❖ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
- ❖ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 50. Ст. 375.

Спеціалізована література:

1. Аземша І. Б. Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 44-47.
2. Александров О. А. Дисциплінарна відповідальність народного депутата України. *Європейські перспективи*. 2012. № 3 (3). С. 81-86.
3. Андрієвська О. Конституційно-правовий механізм обмеження прав та свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 54-59.
4. Андрушко О. В. Юридична відповідальність за правопорушення в кримінальному процесі: правова природа, атрибутивні ознаки та елементи. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 19. С. 123-131.
5. Ахмедов В. А. Методи запобігання злочинам, які посягають на суспільні відносини з реалізації принципу невідворотності юридичної відповідальності. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 2. С. 154-159.
6. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність у контексті взаємодії держави та громадянського суспільства. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 102-106.
7. Батанова Н. М. Принципи конституційно-правової відповідальності: понятійна та видова характеристика. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 211-218.
8. Батанова Н. М. Співвідношення конституційно-правової відповідальності та політичної відповідальності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*.

2011. № 3. С. 24-30.
9. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 2. С. 36-39.
 10. Бібікова М. О. Конституційна відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2019. Вип. 26-27.
 11. Бойчук А. Понятие и признаки юридической ответственности. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 11-16.
 12. Бондарчук І. Особливості конституційно-правової відповідальності громадських організацій та політичних партій в Україні. *Юридична Україна*. 2009. № 10. С. 28-33.
 13. Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 48-57.
 14. Борисова Ю. Основания и условия деликтной ответственности как вида гражданско-правовой ответственности. *Leges si Viata*. 2018. № 2, ч. 2. С. 7-10.
 15. Вапнярчук Н. М. Деякі питання дисциплінарної відповідальності працівників дипломатичної служби. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 56. С. 267-271.
 16. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности: моногр. Москва: Норма, 2009. 431 с.
 17. Вишновецький В. М. Суб'єкти дисциплінарної відповідальності за корупційні правопорушення за трудовим законодавством України. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 3. С. 101-108.
 18. Волощук О. Т. Поняття та сутність конституційно-правової відповідальності вищих органів державної влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 12. С. 77-84.
 19. Грабовий В. В. Юридична відповідальність за правопорушення проти власності в перші роки радянської влади в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Вип. 20. С. 17-20.
 20. Грищук В. К. Негативна (ретроспективна) юридична відповідальність та її підстава. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4. С. 5-13.
 21. Гуцу С. Ф. Матеріальна відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності в трудовому праві. *Право і Безпека*. 2011. № 3. С. 248-251.
 22. Задніпряна М. Ю. Гармонізація принципів юридичної відповідальності України та Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
 23. Зелена І. В. Юридична відповідальність у приватному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.
 24. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність як динамічне правове

- явище. *Форум права*. 2017. № 3. С. 67-71.
25. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність як явище об'єктивного права. *Право і Безпека*. 2016. № 2. С. 31-37.
 26. Капітаненко Н. П. Особливості юридичної відповідальності громадських об'єднань за правопорушення у сфері публічного управління та адміністрування. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 2. С. 68-73.
 27. Кірмач А. Дисциплінарна відповідальність та службове розслідування щодо державних службовців. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12 (169). С. 37-41.
 28. Книш В. В. Аналіз позитивного досвіду конституційно-правової відповідальності (на підґрунті конституціоналізму зарубіжних країн). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. № 7. С. 146-149.
 29. Книш В. Теоретико-правове дослідження функцій конституційно-правової відповідальності. *Leges si Viata*. 2017. № 9, ч. 2. С. 69-73.
 30. Ковальов Д. В. Конституційні засади корпоративної соціальної відповідальності в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 2. С. 60-69.
 31. Ковальов С. С. Щодо строків та особливостей притягнення до дисциплінарної відповідальності окремих категорій працівників. *Публічне право*. 2012. № 4. С. 416-423.
 32. Колпаков В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі в системі принципів адміністративного судочинства. *Право України*. 2014. № 3. С. 47-56.
 33. Колюх В. В. Політична відповідальність Конституційного Суду України. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2016. № 3-4. С. 158-163.
 34. Корнієнко А. А. Невідворотність як принцип юридичної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
 35. Кравець М. О. Адміністративна відповідальність юридичних осіб. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 75-78.
 36. Крисань Т. Розмежування державного (правового) примусу й юридичної гарантії. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 24-27.
 37. Кристева Н. Актуальные вопросы ответственности в системе местных органов представительной власти. *Leges si Viata*. 2016. № 5, ч. 1. С. 55-58.
 38. Крищенко Л. Інституціоналізація конституційно-правової відповідальності – необхідна складова розширення та оновлення судової системи України. *Право України*. 2003. № 1. С. 20-25.
 39. Макаренко Л. О. Поняття та види соціальної відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 12-16.
 40. Малярєнко А. До питання упередженості як підстави дисциплінарної від-

- повідальності суддів. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 414-420.
41. Марцеляк О. В. Конституційно-правовий механізм боротьби з корупцією в Україні (загальнотеоретична характеристика). *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 70-74.
 42. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
 43. Мельник С. М. Типологія юридичної відповідальності за адміністративним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.
 44. Мисак О. І. Міжнародно-правова відповідальність – традиційний вид юридичної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 41-43.
 45. Мисак О. Міжнародно-правова відповідальність держав: окремі аспекти дослідження теорії і практики. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. № 9. С. 41-46.
 46. Муртіщева А. О. Окремі питання персоналізації конституційно-правової відповідальності уряду в державах – членах Європейського Союзу. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 32. С. 216-226.
 47. Муртіщева А. О. Система санкцій конституційно-правової відповідальності уряду в державах – членах ЄС. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 33. С. 171-181.
 48. Наливайко Л. Р. Види конституційно-правової відповідальності за її суб'єктами та підставами. *Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку*. 2002. С. 47-51.
 49. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова відповідальність: питання теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 180 с.
 50. Наливайко Л. Р. Місце конституційно-правової відповідальності в системі юридичної відповідальності. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2001. Вип. 11. С. 182-186.
 51. Наливайко Л. Р. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій відповідальності в сучасній конституційній теорії. *Науковий вісник ЗДУ. Серія: Юридичні науки*. 2001. № 1. С. 18-27.
 52. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження: моногр. Харків: Право, 2014. 574 с.
 53. Олійник А. Ю. Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27. С. 48-54.
 54. Оніщенко Н. М. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення: моногр. Донецьк: Кальміус, 2013. 423 с.
 55. Остафійчук Л. А. Юридична відповідальність за неповагу до суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 24 с.
 56. Павловська Н. В. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 16 (1). С. 22-24.

57. Падалка О. А. Юридична відповідальність Національної поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 81-84.
58. Паришкура В. В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
59. Первомайський О. Цивільно-правова відповідальність держави Україна: конституційні засади. *Юридична Україна*. 2012. № 8. С. 62-68.
60. Петришина-Дюг Г. Г. Конституційно-правова відповідальність політичних партій: поняття, сутність та особливості. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 57. С. 144-150.
61. Пилипишин П. Б. Конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.
62. Теремцова Н. В. Особливості юридичної відповідальності суб'єктів приватного права. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 271-274.
63. Швець О. В. Відповідальність як соціальне явище: теоретико-правові засади. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична*. 2012. Вип. 1. С. 84-92.

ТЕМА 17. ЗАКОННІСТЬ ТА ПРАВОВПОРЯДОК

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Законність як принцип соціально-політичного ладу, принцип життя цивілізованого суспільства.
- ❖ Правопорядок: поняття, ознаки, структура, та принципи.
- ❖ Структура та ознаки законності.

II. Скласти схеми:

- ✓ Правопорядок: поняття, ознаки та зміст.
- ✓ Структура правового порядку: поняття та елементи.
- ✓ Принципи правопорядку: поняття та характеристика.
- ✓ Функції правопорядку.
- ✓ Законність як принцип, метод та режим.
- ✓ Принципи законності: поняття та характеристика.
- ✓ Гарантії законності: поняття та види.
- ✓ Система вимог законності.
- ✓ Співвідношення понять «громадський порядок», «правопорядок» та «громадська безпека».

III. Теми рефератів:

- ◆ «Децентралізація повноважень органів публічної адміністрації у сфері забезпечення правопорядку: досвід країн Східної Європи».
- ◆ «Верховенство права та законність як принципи права у розрізі практики Європейського суду з прав людини».
- ◆ «Законність як фундаментальна засада прокурорської діяльності».
- ◆ «Законність як категорія міжнародного права».
- ◆ «Принципи законності в діяльності місцевого самоврядування».
- ◆ «Профілактика правопорушень як спосіб встановлення та зміцнення правопорядку в суспільстві».
- ◆ «Міжнародні стандарти надання безоплатної правової допомоги та їх вплив на національний правопорядок».
- ◆ «Правові засоби забезпечення законності і правопорядку в Україні та їх систематизація».
- ◆ «Правове забезпечення інформаційного правопорядку в Україні».

IV. Теми есе:

- «Законність у процесі розвитку правової держави в Україні».
- «Право людини на правопорядок».
- «Громадянська правосвідомість як запорука правопорядку в державі».

- «Проблеми віднесення функції охорони правопорядку до функцій держави».
- «Забезпечення правопорядку в сфері оборони держави».
- «Забезпечення законності та правопорядку в умовах реформування державних інституцій України».
- «Взаємовплив і взаємозв'язок громадського порядку та правового порядку».
- «Правосвідомість, правопорядок та законність як чинники правової поведінки».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Загальні тенденції розвитку права, законності та правопорядку.
- Правопорядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку.
- Децентралізація повноважень органів публічної адміністрації у сфері забезпечення правопорядку.
- Забезпечення законності та правопорядку в умовах реформування державних інституцій України.
- Профілактика правопорушень як спосіб встановлення та зміцнення правопорядку в суспільстві.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. Здобувачів вищої освіти необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач озвучує ключове питання для обговорення *«Забезпечення законності та правопорядку в умовах реформування державних інституцій України»*. Кожна підгрупа здобувачів вищої освіти складає на аркуші 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі здобувачів вищої освіти та слухає відповідь. Якщо відповідь неповна/неточна «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». Здобувачі вищої освіти, які надали повну/точну відповідь посилають «бумеранг» іншій підгрупі. Викладач оцінює як питання, так і відповіді. Наприкінці «бумерангу» викладач здійснює підрахунок кількості балів, які набрала кожна підгрупа.

Інтерактивне завдання №2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному здобувачу вищої освіти можливість коротко і швидко висловити свою думку чи позицію на тему: *«Роль і значення децентралізації повноважень органів публічної адміністрації у сфері забезпечення законності та правопорядку»*.

ку». Висловлює думку чи позицію тільки здобувач вищої освіти, який отримав «уявний» мікрофон.

Інтерактивне завдання №3

Брейнстормінг «Мапа ідей». Час – 25 хв. Обладнання – маркери, ватман А-1, наліпки. Здобувачів вищої освіти необхідно поділити на підгрупи (6-8 осіб).

Тема для обговорення: Способи встановлення та зміцнення законності та правопорядку в суспільстві.

Етап 1. Формулювання ідей. Здобувачі вищої освіти на наліпках індивідуально формують до 10 речень (своїх думок) стосовно заданої викладачем теми.

Етап 2. Оцінка ідей. Здобувачі вищої освіти в межах підгрупи обмінюються власними думками, обговорюють їх зміст та за потреби формулюють нові.

Етап 3. Створення Мапи ідей. На ватмані здобувачі вищої освіти мають накреслити чотири колонки та розподілити обрані ідеї відповідно до наступних блоків:

(Назва) способу встановлення та зміцнення законності та правопорядку в суспільстві	Як досягти впровадження способів встановлення та зміцнення законності та правопорядку в суспільстві?	Які ризики діяльності, пов'язаної з впровадженням способів встановлення та зміцнення законності та правопорядку в суспільстві?	Які переваги впровадження способів встановлення та зміцнення законності та правопорядку в суспільстві?
---	---	---	---

Етап 4. Презентація «Мапи ідей». Представники від кожної підгрупи презентують спільне бачення способів встановлення та зміцнення законності та правопорядку в суспільстві.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Законність та правопорядок:

1.	Структурні елементи законності	1) 2) 3) 4)
2.	Принципи законності	1) 2)

		3)
		4)
		5)
		6)
		7)
		8)
3.	Гарантії законності	1)
		2)
4.	Загально-соціальні гарантії законності	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
5.	Юридичні гарантії законності за суб'єктами застосування	1)
		2)
		3)
6.	Юридичні гарантії законності за видами правових норм	1)
		2)
		3)
7.	Зміст правопорядку	1)
		2)
8.	Структурні елементи правопорядку	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
9.	Принципи правопорядку	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
		7)
		8)
10.	Функції правопорядку	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)

Практичне завдання №3

Благо народу – вищий закон (*Цицерон*).

Коли множаться закони й укази, зростають розбої та грабежі (*Лао-Цзи*)

Численність законів у державі є те саме, що велика кількість лікарів: ознака хвороби і безсилля (*Вольтер*).

Погані закони в хороших руках виконавців – гарні; і найкращі закони в руках поганих виконавців – шкідливі (*Великий Фрідріх*).

Бережи порядок, і порядок збереже тебе (*Латинський вислів*).

Я не думаю, що в республіці можна знайти що-небудь більш негідне, ніж коли закон приймають і його не дотримуються, і вже тим більше, коли закону не дотримується сам його законодавець (*Н. Макіавеллі*).

Коли в державі панує не тільки закон, до закону починають відчувати меншу повагу (*К. Гельвецій*).

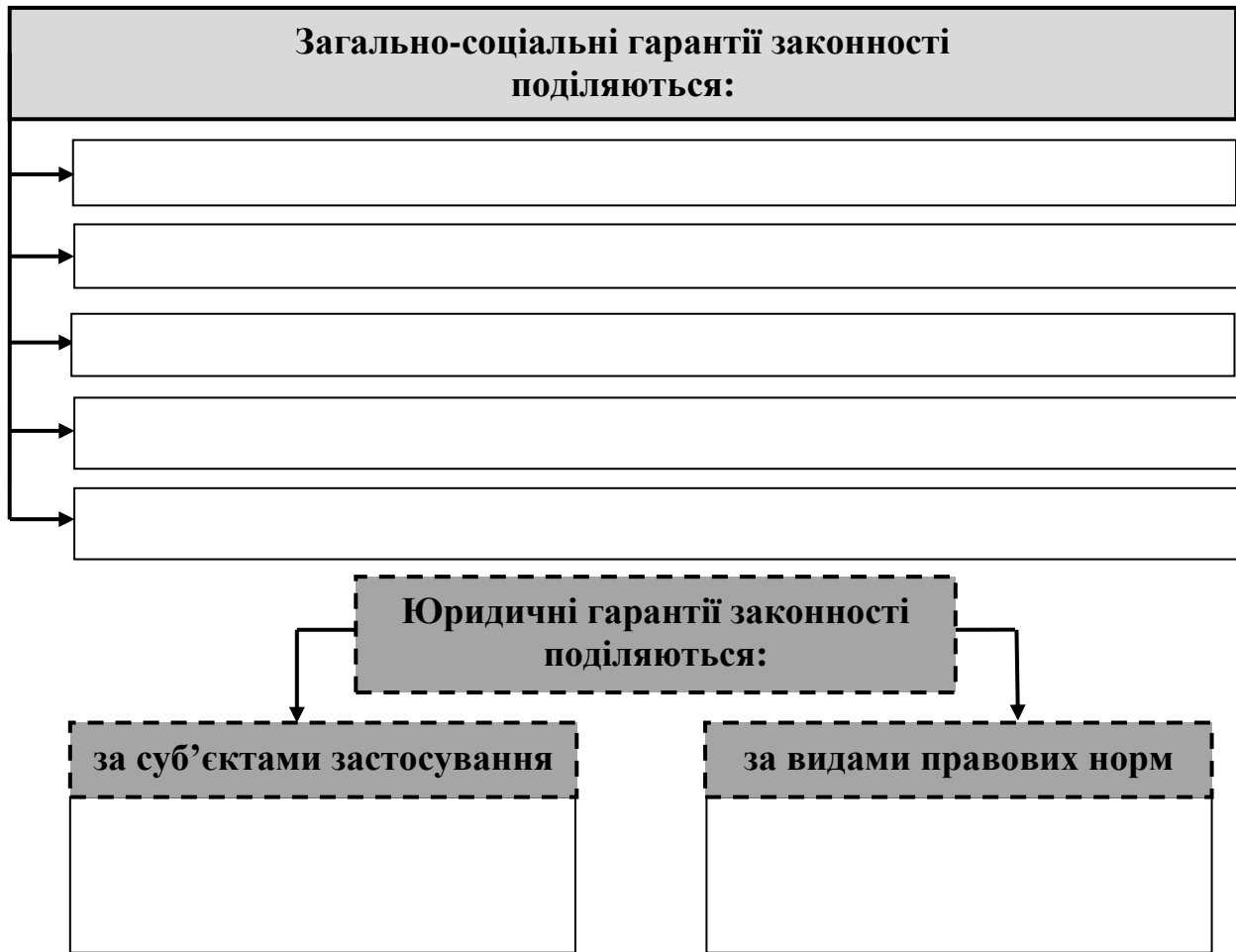
Кращі закони не допоможуть, якщо люди нікуди не годяться (*В. Швобель*).

Кожна розумна людина карає не тому, що був вчинено проступок, а для того, щоб він не скоювався надалі (*Сенека*).

З тих пір, як винайшли право, жодна людина не може почуватися захищеним від несправедливості (*В. Швобель*).

Проаналізуйте наведені вислови, ґрунтуючись на таких правових категоріях, як «законність» та «правопорядок».

Практичне завдання №4
Заповнити схему. Гарантії законності: поняття та види

Практичне завдання №5

Давньогрецький філософ Сократ запитав Крітона: «Чи має право особа втекти із в'язниці, якщо вона відбуває покарання, будучи несправедливо звинуваченою у скоєнні злочину? (Діалог Платона «Крітон»)

Надайте відповідь на поставлене питання у формі есе (у правовому аспекті), ґрунтуючись при цьому на таких правових категоріях, як «законність» та «правопорядок».

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. Суспільно-політичний режим точного і неухильного здійснення законів та інших нормативних актів всіма суб'єктами суспільних відносин як у сфері правотворчості, так і в сфері реалізації правових норм – це:

- а) порядок;
- б) правопорядок;
- в) законність;
- г) формальність;
- д) правозаконність.

2. Законність як ознаку найкращої державної форми визначає:

- а) Платон;
- б) В. Гюго;
- в) Ж.-Ж. Руссо;
- г) Арістотель;
- д) І. Кант.

3. Законність включає:

- а) зовнішню і внутрішню ознаки;
- б) організаційну і неорганізаційну ознаки;
- в) об'єктивну і суб'єктивну ознаки;
- г) охоронну і організаційну ознаки;
- д) інституціональну і організаційну ознаки.

4. Внутрішня ознака законності характеризується:

- а) обов'язком виконувати розпорядження законів і підзаконних правових актів державними органами, посадовими особами, громадянами і різними об'єднаннями;
- б) додержанням законів й створенням справедливості;
- в) диспозитивною формою поведінки суб'єктів законності;
- г) наявністю науково обґрунтованих і відповідних праву законів; якістю законів;
- д) обов'язком виконувати розпорядження законів і підзаконних правових актів державними органами.

5. Обов'язок виконувати розпорядження законів та підзаконних правових актів державними органами, посадовими особами, громадянами і різними об'єднаннями – це:

- а) внутрішня ознака законності;
- б) організаційна ознака законності;
- в) зовнішня ознака законності;
- г) інституціональна ознака законності;
- д) нормативна ознака законності.

6. Структура законності розкривається через:

- а) інституційний та організаційний елементи;
- б) нормативний, організаційний, міжнародний та захисний елементи;
- в) нормативний, інституційний, міжнародний елементи;
- г) нормативний та організаційний елементи;
- д) нормативний, поведінковий, охоронний та захисний елементи.

7. Елементом законності, який полягає у відповідності праву законів та інших підзаконних актів, нормативно-правових договорів та інших джерел права є:

- а) наслідковий елемент;
- б) захисний елемент;
- в) охоронний елемент;
- г) нормативний елемент;
- д) поведінковий елемент.

8. Попередження порушення правових норм, контроль та нагляд за точним й однаковим їх виконанням – це:

- а) нормативний елемент законності;
- б) поведінковий елемент законності;
- в) наслідковий елемент законності;
- г) охоронний елемент законності;
- д) захисний елемент законності.

9. Однакові вимоги до всіх суб'єктів, які перебувають у сфері дії законів – це:

- а) загальність правової законності;
- б) єдність правової законності;
- в) взаємозв'язок правової законності та доцільності;
- г) верховенство закону в системі нормативно-правових актів;
- д) рівність усіх перед законом.

10. Юридичними умовами втілення в життя принципів права, що мають нормативну форму та пов'язані з нормотворчою, правозастосовною та іншими правовими формами діяльності держави, є:

- а) гарантії законності;
- б) принципи законності;
- в) принципи правопорядку;
- г) вимоги законності;
- д) вимоги права.

11. Вимогою правової законності до змісту нормотворчої діяльності є, крім:

- а) відповідність змісту законів та підзаконних актів потребам життя;
- б) відповідність нормотворчої діяльності загальнолюдським цінностям;
- в) додержання внутрішньої єдності і погодженості правових норм;
- г) відсутність забезпечення стабільності правових актів;
- д) додержання ієрархічної субординації нормативних актів.

12. Стан правової організації суспільства, політичного життя, створений суб'єктами права у результаті дотримання Конституції України – це:

- а) верховенство правового закону;
- б) рівність усіх перед законом;
- в) конституційна законність;
- г) забезпечення належної реалізації прав і свобод;
- д) належне та ефективне застосування права.

13. Ефективність законодавства та інших нормативних регуляторів вказують на:

- а) видання актів у передбаченій законом формі;
- б) доступність розумінні законів;
- в) законність як принцип;
- г) додержання процесуальних правил;
- д) зміст законності.

14. Однією із вимог законності у сфері реалізації права є:

- а) наявність спеціальних механізмів, які забезпечують реалізацію права;
- б) якісне застосування права, з урахуванням усіх фактичних та юридичних обставин;
- в) відповідність змісту закону потребам життя; відповідність правотворчої діяльності загальнолюдським правовим принципам;
- г) правильне тлумачення правових норм;
- д) дидактика правових норм.

15. Забезпечення верховенства закону щодо інших правових актів є вимогою законності у:

- а) сфері реалізації права;
- б) сфері правотворчості;
- в) сфері реалізації права і держави;
- г) сфері реалізації суспільних відносин;
- д) сфері, яка стосується всіх видів діяльності будь-яких суб'єктів суспільних відносин.

16. Співвідношення понять «принципи законності» та «вимоги законності» полягає у наступному:

- а) вимоги законності діють у всіх сферах правового життя, а принципи законності пов'язані з окремими видами діяльності певних суб'єктів;
- б) принципи законності діють у всіх сферах правового життя, а вимоги законності пов'язані з окремими видами діяльності певних суб'єктів;
- в) вимоги законності є основними принципами законності;
- г) принципи законності на відміну від вимог законності мають мінливий характер;
- д) ці поняття тотожні.

17. Багатоаспектність законності як соціально-правового явища проявляється у тому, що законність може виступати, як:

- а) режим, метод, предмет;
- б) принцип, метод, режим;
- в) доктрина та режим;
- г) метод, форма, режим;
- д) принцип, гарантія, джерело.

18. Законність є одним із провідних:

- а) форм права;
- б) методів права;
- в) принципів права;
- г) статусів права;
- д) предметів права.

19. Провідним загальноприйнятим правилом імперативного характеру, яке виражається в незаперечних вимогах до державних органів, громадських організацій, посадових осіб, громадян діяти правомірно у сферах нормотворчості, реалізації права, інших правових форм діяльності є:

- а) законність як принцип;
- б) законність як режим;
- в) законність як режим і метод;
- г) законність як режим;
- д) законність як принцип і метод.

20. Законність не може розвиватися та функціонувати без опори на досягнення у духовній сфері, оскільки загальносоціальна та правова культура являє собою морально-етична основа законності – це стверджує принцип законності:

- а) недопустимість протиставлення законності та доцільності;
- б) взаємозв'язок законності та культури;
- в) невідворотність покарання за скоєння правопорушення;

- г) єдність законності;
- д) гарантованість головних прав і свобод людини та громадянина.

21. *Стан правової організації суспільно-політичного життя, за якого суспільні відносини, правова поведінка, правова діяльність, інша правова активність людини здійснюються відповідно до законів та інших джерел (форм) права – це:*

- а) законність як форма;
- б) законність як норма;
- в) законність як режим;
- г) законність як принцип;
- д) законність як метод.

22. *Здійснення державного управління суспільством винятково правовими засобами розглядають законність, як:*

- а) метод;
- б) режим;
- в) принцип;
- г) форма;
- д) підстава.

23. *Систему правових засобів, якими здійснюється державне управління суспільством, згідно з якими функціонують органи держави та посадові особи розглядають:*

- а) законність як режим;
- б) правовий режим як метод;
- в) правовий режим як принцип;
- г) правовий режим як метод та режим;
- д) правопорядок як режим.

24. *Принципом законності, який полягає у дотриманні принципу верховенства права при складанні та прийнятті закону або інших нормативних актів, є:*

- а) рівність усіх перед законом;
- б) відповідність закону праву;
- в) взаємозв'язок правової законності та доцільності;
- г) верховенство закону в системі нормативно-правових актів;
- д) загальність правової законності.

25. *Системою керівних положень та ідей, що визначають природу законності, її місце у суспільстві та у системі інших правових категорій, є:*

- а) функції законності;
- б) методи законності;

- в) норми законності;
- г) принципи законності;
- д) система законності.

ІХ. Словникова робота:

законність, конституційна законність, ознаки законності, формальна законність, правова законність, правова законність як принцип, правова законність як метод, правова законність як режим, структура законності, нормативний елемент законності, поведінковий елемент законності, контроль-но-наглядний елемент законності, відшкодувальний елемент законності, принцип верховенства закону, принцип єдності законності, принцип загальності законності, принцип рівності, принцип гарантованості основних прав і свобод людини, принцип взаємозв'язку законності і демократії, принцип доцільності, принцип невідворотності відповідальності, гарантії законності, загально-соціальні гарантії, економічні (матеріальні) гарантії законності, соціальні гарантії законності, політичні гарантії законності, ідеологічні гарантії законності, юридичні гарантії, парламентські гарантії законності, президентські гарантії законності, урядові гарантії законності, судові гарантії законності, контроль-но-наглядні гарантії законності, превентивні (запобіжні) гарантії законності, припиняючі гарантії законності, відновлюючі гарантії законності, каральні (штрафні) гарантії законності, засоби законності, вимоги законності, сутність законності, мета законності, правозаконність, правопорядок, зміст правового порядку, матеріальний зміст правопорядку, юридичний (державно-правовий) зміст правопорядку, структура правового порядку, елементи правопорядку, інституціональний елемент правопорядку, документально-актний елемент правопорядку, ідеологічний елемент правопорядку, функціонально-діяльнісний елемент правопорядку, комунікативний (інтегральний) елемент правопорядку, принципи правового порядку, функції правопорядку, стабілізаційна функція правопорядку, компромісна функція правопорядку, корекційна функція правопорядку, оцінно-орієнтувальна функція правопорядку, комунікативна функція правопорядку, виховна функція правопорядку, громадський порядок, громадська безпека.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93.
- ❖ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.

- ❖ Кримінальний кодекс України від 04 квітня 2001 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст. 144.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. Ст. 474.
- ❖ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40. Ст. 492.
- ❖ Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.

Спеціалізована література:

1. Андронов І. В. Законність судового рішення у цивільному процесі України. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 101-108.
2. Арабаджи Н. Б. Функція охорони правопорядку з позицій інституційного підходу. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 12. С. 38-43.
3. Банчук О. А. Децентралізація повноважень органів публічної адміністрації у сфері забезпечення правопорядку: досвід країн Східної Європи. *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 236-244.
4. Барабаш О. О. Правосвідомість, правопорядок та законність як чинники правової поведінки. *Форум права*. 2018. №. 6. С. 6-12.
5. Бариська Я. О., Попович Т. П. Правопорядок у державах Центральної Європи у період демократичних перетворень: моногр. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2019. 208 с.
6. Богуславський В. В. Термін «правопорядок»: зміст та співвідношення з громадським порядком та громадською безпекою. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 95-102.
7. Боняк В. О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект: моногр. Дніпропетровськ: Ліра, 2015. 371 с.
8. Гайдено Д. В. Законність як категорія міжнародного права. *Правова держава*. 2018. № 29. С. 118-122.
9. Галинська К. Ю. Адміністративно-правове забезпечення інформаційного

- правопорядку в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 17 с.
10. Гончар Д. В. Міжнародні стандарти надання безоплатної правової допомоги та їх вплив на національний правопорядок. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 37-39.
 11. Гришина Н. В. Законність та індивідуалізація як основоположні принципи адміністративної відповідальності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2016. вип. 21. С. 70-72.
 12. Дем'янчук Ю. В. Законність та правопорядок як об'єкт і предмет адміністративно-правового дослідження. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 3(2). С. 76-80.
 13. Дембіцька С. Л. Профілактика правопорушень як спосіб встановлення та зміцнення правопорядку в суспільстві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 1(2). С. 107-110.
 14. Дьомін Ю. М. Інститут прокуратури в структурі органів правопорядку України. *Юридична Україна*. 2019. № 10. С. 28-37.
 15. Європіна Л. Законність як фундаментальна засада прокурорської діяльності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 24-29.
 16. Забара І. М. Міжнародний правопорядок: до питання визначення правового явища (теоретичні аспекти). *Альманах міжнародного права*. 2017. Вип. 15. С. 4-11.
 17. Завадяк О. П. Структура механізму адміністративно-правового забезпечення законності та дисципліни в органах виконавчої влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 275-279.
 18. Кміта О. В. Законність у процесі постановня правової держави в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Острог, 2016. 211 с.
 19. Кобзар О. Ф. Співвідношення та значення понять «громадський порядок», «правопорядок» та «громадська безпека». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 29(2.3). С. 126-129.
 20. Костицький М. Про античні витоки розуміння права (правності) і закону (законності) та можливість їх урахування в сучасному конституційному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 139-148.
 21. Крижановська О. В. Інституційні засади правопорядку: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2018. 20 с.
 22. Кучук А. М. Радянська законність v. людська гідність (на матеріалах окремих рішень Європейського суду з прав людини). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 86-91.
 23. Ленівський Р. В. Сутність адміністративно-правових засобів забезпечення законності і правопорядку в Україні та їх систематизація. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 79-82.
 24. Морозюк С. М. Конституційна законність як передумова реалізації Кон-

- ституції України. *Наука і правоохорона*. 2015. № 4. С. 200-205.
25. Олійник А. Ю. Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27. С. 48-54.
 26. Орлова В. О. Законність у галузі адміністративного права: спроба аналізу на основі параметричної теорії систем А. Уйомова. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2017. Вип. 44(2). С. 51-54.
 27. Отрош М. І. Місце і роль Католицької церкви у міжнародному правопорядку: моногр. Київ; Одеса: Фенікс, 2017. 594 с.
 28. П'ятков П. В. Критерії розмежування компетенції суб'єктів забезпечення законності надання адміністративних послуг у галузі містобудування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 109-113.
 29. Павловська І. В. Генеза понять «революційна законність» та «соціалістична законність». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. Вип. 2(1). С. 49-53.
 30. Пархоменко Н. М. Правовий світогляд як чинник формування ефективної системи права та правопорядку. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 90-98.
 31. Плавич В. П. Системне застосування міжнародного права у внутрішньому (національному) правопорядку України. *Держава і право*. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 82. С. 235-249.
 32. Подорожна Т. С. Верховенство конституції як складова верховенства права: проблеми конституціоналізації правового порядку. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 61-64
 33. Подорожна Т. С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 503 с.
 34. Подорожна Т. С. Правопорядок як результат дії ефективного права: наукові підходи до інтерпретації поняття. *Держава і право*. Юридичні науки. 2016. Вип. 72. С. 14-30.
 35. Полонка І. А. Онтологічно-теоретичні особливості взаємозв'язку категорій «правова поведінка» та «законність». *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 41-46.
 36. Прокопенко О. Особливості забезпечення правопорядку на регіональному рівні. *Наукові записки [Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія: Право. 2017. Вип. 2. С. 72-77.
 37. Руденко М. В. Щодо визначення поняття «органи правопорядку». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2017. Вип. 23. С. 158-160.
 38. Руденко М. В. Поняття та система правоохоронних органів (органів правопорядку) у контексті нового закону «Про національну безпеку України»: питання правової визначеності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 1. С. 165-172.
 39. Савенко В. В. Громадянська правосвідомість як запорука правопорядку в державі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 3. С. 19-22.

40. Савенко Д. Л. Верховенство права і законність в організації та діяльності прокуратури України: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.
41. Сагун А. В. Поняття забезпечення законності в діяльності адміністративних судів України. *Форум права*. 2016. № 2. С. 180-185.
42. Сарнавський О. М. Забезпечення правопорядку у сфері оборони держави: оптимізація системи військової юстиції. *Слово Національної школи суддів України*. 2015. № 1. С. 66-74.
43. Скрипнюк О. В. Конституційна законність як базова складова забезпечення принципу законності в Україні. *Альманах права*. 2016.
44. Собакарь А. О. Місце адміністративного нагляду в механізмі забезпечення правопорядку. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2017. № 1. С. 117-125.
45. Сопілко І. М. Забезпечення законності та правопорядку в Україні в умовах реформування державних інституцій. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 2. С. 77-84.
46. Сопілко І.М., Ленівський Р.В. Адміністративно-правові засоби забезпечення законності і правопорядку в Україні: монографія. Київ: НАУ, 2018. 231 с.
47. Триньова Я. О. Проблеми реформування системи органів правопорядку України у сфері протидії організованим злочинності та шляхи їх вирішення. *Юридична Україна*. 2019. № 4. С. 44-52.
48. Фівкін П. М. Місце юридичної служби Міністерства оборони України в системі забезпечення законності та правопорядку в Збройних Силах України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2018. Вип. 26. С. 151-155.
49. Чернетченко О. М. Законність як принцип адміністративної діяльності органів доходів і зборів у податковій сфері: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 21 с.
50. Шай Р. Я. Проблеми віднесення функції охорони правопорядку до функцій держави. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2015. № 825. С. 247-251.
51. Шапочка Т. І. Окремі аспекти визначення стадій організації контролю та нагляду за законністю у сфері дозвільної діяльності. *Наука і правоохорона*. 2015. № 4. С. 88-90.
52. Шоптенко С. С. Принципи адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 5-2, ч. 3. С. 205-210.
53. Шпакович О. М. Розвиток доктрини права Ради Європи та взаємодії міжнародних і національних правопорядків. *Право України*. 2019. № 6. С. 119-131.
54. Ярмак Х. П. Законність у застосуванні адміністративної відповідальності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 3. С. 107-110.

ТЕМА 18. ПРАВОСВІДОМІСТЬ ТА ПРАВОВА КУЛЬТУРА. ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Правосвідомість: поняття, ознаки, структура та функції. Види правосвідомості.
- ❖ Правова культура: поняття, ознаки, види, функції та шляхи формування. Співвідношення правової культури з правовим нігілізмом та правовим ідеалізмом.
- ❖ Правове виховання: поняття, сутність, ознаки, мета, завдання, принципи та функції.
- ❖ Форми та методи правового виховання. Механізм реалізації
- ❖ Поняття та види деформації правосвідомості. Правовий нігілізм.

II. Скласти схеми:

- ✓ Структура та види правосвідомості.
- ✓ Ознаки правосвідомості.
- ✓ Функції правосвідомості.
- ✓ Відмінність між правом і правосвідомістю.
- ✓ Види деформації правосвідомості.
- ✓ Структура правової культури.
- ✓ Типи правової культури.
- ✓ Функції та принципи правової культури.
- ✓ Форми правового виховання. Методи правового виховання.
- ✓ Механізм реалізації правового виховання.
- ✓ Етика та право: теоретичні аспекти співвідношення.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Правосвідомість: поняття і роль у суспільному житті».
- ◆ «Правова культура особи і шляхи її формування в Україні».
- ◆ «Правова культура: деякі сучасні підходи до її розуміння».
- ◆ «Взаємозв'язок правового нігілізму та правового ідеалізму як форм деформації правової свідомості».
- ◆ «Правова культура в умовах розбудови незалежної України: поняття, структура».
- ◆ «Правове виховання в сучасній Україні».
- ◆ «Боротьба зі злочинністю як засіб подолання правового нігілізму».
- ◆ «Мас-медіа як інструмент формування суспільної свідомості в умовах становлення державності України».

IV. Теми есе:

- «Правове виховання як основний чинник формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави України».
- «Правове інформування в Україні».
- «Деформація правосвідомості і правової культури».
- «Шляхи подолання правового нігілізму».
- «Вплив правової культури та правової свідомості на формування права та громадянське суспільство».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави Україна.
- Структура та види правового нігілізму.
- Правова культура: теоретичний аналіз та практичний вимір.
- Парадигма української правосвідомості.
- Правова культура як елемент механізму реалізації прав і свобод громадян.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Вікторина. Проведення інтерактиву спрямоване на покращення засвоєння вивченого матеріалу студентами, а також на мотивування до поглибленого вивчення теми семінарського заняття. Вікторина складається з декількох кроків.

Методичне забезпечення: картки для відповіді, таблички з тематичними завданнями.

Студенти поділяються на дві команди, кожна з яких обирає спікера.

Крок №1. Юридична компетентність (перевірка теоретичних знань ЗВО шляхом проведення блицопитування):

1. Надайте визначення терміну «деформація правосвідомості».
2. Назвіть та надайте характеристику функцій правосвідомості.
3. Назвіть види правової культури.
4. Розкрийте зміст правового виховання.
5. Надайте визначення поняття «правовий нігілізм».
6. Визначте завдання правового виховання.
7. Надайте характеристику формам правового виховання.
8. Надайте визначення поняття «правовий інфантилізм».
9. Назвіть види правосвідомості.
10. Назвати шляхи формування правової культури.
11. Назвіть та надайте характеристику принципам правового виховання.
12. Надайте визначення поняття «правова орієнтація».

Крок №2. «Правова підказка». Спікер з кожної команди тягне картку, яка містить 7 термінів. Студент протягом двох хвилин повинен пояснити ці терміни команді, не називаючи їх.

Команда 1: праворозуміння, правова контркультура, суб'єкт правового виховання, правова субкультура, форми правового виховання, буденна правосвідомість, регулятивна функція правової культури, правовий стимул.

Команда 2: правосвідомість, професійна правосвідомість, механізм реалізації правового виховання, метод правового виховання, деформація правосвідомості, нормотворчість, правовий дилетантизм.

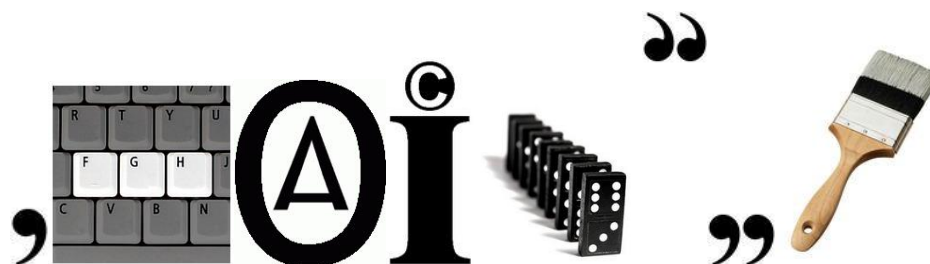
Крок №3. «Кросворд» (аналітичне завдання). Кожна команда повинна скласти кросворд на 10 термінів. Після чого команди обмінюються і на швидкість їх вирішують.

Крок №4. (аналітичне завдання) Знайти відповідь на юридичний ребус.

Команда 1.

Команда 2.

Інтерактивне завдання №2

Ділова гра «Мозковий штурм». Сформувати дві групи «спеціалістів»: одна – генерує ідеї й оцінки, друга – аналізує і обґрунтовано критикує запропоновані ідеї, модератор (викладач) скеровує цей діалог-дискусію.

Тема гри: «Вплив правової культури та правової свідомості на формування права та громадянського суспільства».

Правила гри: висунення різних незвичних, оригінальних ідей та їхня фіксація; відсутність будь-якої критики; рівні можливості учасників щодо їхнього обговорення тощо. У межах гри одна група надає обґрунтовану оцінку сучасному стану нормативного врегулювання тематики гри, та пропонує власне бачення вирішення/модернізації ситуації. Інша група – надає конструктивну оцінку та пропонує інший варіант вирішення проблеми. Ідеї мають відповідати вимогам академічної доброчесності.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Правове виховання. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правове виховання		Сукупність основних частин (елементів) право виховного процесу, яка забезпечує його певний порядок і організацію
2.	Сутність правового виховання		- правова освіта (правовий всеобуч); - правова пропаганда; - юридична практика державних органів та інших організацій; - правомірна поведінка громадян, їх особиста участь у здійсненні (реалізації) та охороні правових норм; - самовиховання
3.	Система правового виховання		Формування правової настанови на поєднання прагнень і сподівань особи з інтересами і сподіваннями суспільства, тобто процес вироблення непохитних правових ідей і принципів формування правової культури у правосвідомості виховуваних
4.	Способи правового виховання		Цілеспрямований постійний вплив на людину з метою формування в неї правової культури і активної правомірної поведінки
5.	Засоби правового виховання		Напрями його впливу на свідомість, волю та поведінку особи, потреба існування якого породжує необхідність здійснення правового виховання як організованого процесу

6.	Механізм правового виховання		<ul style="list-style-type: none"> - нормативно-правові акти, акти застосування норм права; - ознайомчі і роз'яснювальні матеріали про правові акти у пресі; - правові радіо- і телевізійні журнали; - юридичні газети, метою яких є поширення правових знань; - організаційно-освітні: прес-конференції, брифінги, зустрічі та ін.
7.	Правовий всеобуч		Засоби організації виховного процесу, в яких реалізується взаємодія вихователя і вихованців у різних умовах
8.	Правові аксіоми		Деформований стан правосвідомості особи, суспільства, групи, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінності права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій, однак виключає злочинний намір
9.	Правовий нігілізм		Сукупність способів і прийомів правовиховного впливу, які забезпечують реалізацію та досягнення мети виховання
10.	Форми правового виховання		Формування правової культури громадянина України, що насамперед передбачає свідоме ставлення до своїх прав і обов'язків перс суспільством і державою, закріплених у Конституції України
11.	Методи правового виховання		Єдина загальнодержавна система вивчення законодавства, яка охоплює всі верстви населення, усіх державних службовців
12.	Сутність правового виховання		Порядок перенесення правових ідей і настанов, що містяться у суспільній правосвідомості, у свідомість виховуваних (особи, громадської групи)
13.	Мета правового виховання		Правові спонукання до законотворчої поведінки, які створюють умови для задоволення власних інтересів суб'єкта. Правові стримування протиправної поведінки, які створюють умови для задоволення інтересів контрсуб'єкта, охорони і захисту суспільства
14.	Функції правового виховання		Формування правової настанови на узгодження прагнень і сподівань особи з інтересами і сподіваннями суспільства, тобто процес вироблення непохитних правових ідей і принципів у правосвідомості виховуваних, формування правової культури

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Правова свідомість. Правова культура. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правова культура		Готовність особи проявити активність у сфері пізнання і реалізації права. Вона становить конкретну програму поведінку в певних умовах, яка формується з усіх належних суб'єктові правових (правомірних і протиправних) знань, оцінок, думок, настроїв, звичок, навичок, сподівань, ставлень до когонебудь і до чого-небудь, що переходять в інтереси і прагнення
2.	Групова правосвідомість		Правосвідомість характерна для нестабільних, тимчасових громадських утворень, наприклад, натовпу, учасників мітингів, демонстрацій
3.	Правова поведінка		Правосвідомість притаманна великим соціальним утворенням (населенню країни, окремого регіону, певному етносу)
4.	Повсякденна правосвідомість		Містить у собі структурні елементи, властиві всім громадянам (правову психологію, правову ідеологію, правову поведінку), а так само функціонує в єдності і взаємодії з політичним, естетичним, етичним та іншими видами свідомості суспільства
5.	Професійна правосвідомість		Обумовлені правовою культурою суспільства, ступінь і характер прогресивно-правового розвитку особи, що забезпечують її правомірну діяльність
6.	Правова настанова		Вольовий бік правосвідомості, який являє собою процес переведення правових норм у реальну правову поведінку. Вона складається із елементів, що визначають її напрям (характер), мотивів правової поведінки, правових настанов
7.	Правова психологія		Викривлення уявлень про цінність права, дефектне ставлення до правових явищ та процесів
8.	Правова ідеологія		Система ідей, уявлень, емоцій і почуттів, які виражають ставлення індивіда, групи, суспільства до чинного, минулого та бажаного права, а також до діяльності, пов'язаної з правом.
9.	Культура		Система особистих поглядів, уявлень, почуттів з приводу права

10.	Правосвідомість	Виражає ставлення до права, правових явищ, їх оцінку з боку соціальних груп, формальних і неформальних колективів, відображає їх загальні інтереси та потреби, їх співвідношення з інтересами всього суспільства
11.	Індивідуальна правосвідомість	Сукупність почуттів і емоцій, що виражають ставлення індивіда, групи, суспільства до права, правових явищ
12.	Масова правосвідомість	Загальний спосіб існування людини, її діяльності та об'єктивний результат цієї діяльності
13.	Суспільна правосвідомість	Являє собою життєві, часом поверхневі судження про право особи, яка стикається з правом у повсякденній трудовій, сімейній, суспільній та іншій сферах життя. Така правосвідомість складається, насамперед, на основі рівня отриманого юридичного виховання і «замикається» на правовій психології, тобто на почуттєвому його елементі
14.	Деформація правосвідомості	Система правових принципів, ідей, теорій, концепцій, що відображають теоретичне (наукове) осмислення правової дійсності, усвідомлене проникнення в сутність правових явищ

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Види деформації правосвідомості:

Вид	Характеристика
Правовий інфантілізм	
Правовий ідеалізм	
Правовий дилетантизм	
Правова демагогія	
Правовий нігілізм	<i>(обов'язково зазначити найпоширеніші прояви)</i>

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Відмінності між правом і правосвідомістю:

Право	Ознака	Правосвідомість
	<i>за формою існування</i>	
	<i>за рівнем та характером структури</i>	
	<i>за часом дії</i>	
	<i>за механізмом дії</i>	
	<i>за місцем в механізмі правового регулювання</i>	

Практичне завдання №5

Заповнити таблицю. Правове виховання:

1.	Ознаки правового виховання	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
2.	Функції правового виховання	1)
		2)
3.	Елементи системи правового виховання	1)
		2)
		3)
4.	Способи правового виховання	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
5.	Функціональні елементи механізму правового виховання	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
6.	Функції правового всеобучу	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)

Практичне завдання №6

Заповнити таблицю. Типи правової культури:

1) залежно від типів правових систем, цивілізаційних та регіональних особливостей правової культури		
№	Вид	Характеристика
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
2) залежно від історичного типу держави і права (в рамках формаційного підходу		
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
3) Залежно від рівня і глибини пізнання правових явищ, їх використання в правовій поведінці (діяльності)		
1.		
2.		
3.		
4) залежно від складу суб'єктів (носіїв)		
1.		
2.		
3.		
4.		

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. Сукупність поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та концепцій, а також уявлень і настанов, які характеризують відношення особи, суспільної групи і суспільства в цілому до чинного чи бажаного права, а також до всього, що охоплюється правовим регулюванням – це:

- а) правосвідомість;
- б) політична свідомість;
- в) функції правосвідомості;
- г) правова психологія;
- д) правова ідеологія.

2. За суб'єктами (носіями) правосвідомості розрізняють такі форми правосвідомості:

- а) групову та суспільну;
- б) індивідуальну, непрофесійну та суспільну;
- в) індивідуальну, групову та суспільну;
- г) буденну, професійну та непрофесійну;
- д) політичну, економічну, правову та ін.

3. За глибиною відображення правової дійсності правосвідомість може бути:

- а) індивідуальна, групові та суспільна;
- б) індивідуальна, непрофесійна та професійна;
- в) масова, групові та суспільна;
- г) непрофесійна, професійна, наукова та практична;
- д) політична, економічна, правова та ін.

4. Сукупність правових поглядів, почуттів, настроїв і переконань конкретної особи – це:

- а) суспільна правосвідомість;
- б) групові правосвідомість;
- в) індивідуальна правосвідомість;
- г) політична правосвідомість;
- д) соціальна правосвідомість.

5. Форма правосвідомості, яка виражає ставлення до права, правових явищ, їх оцінку з боку соціальних груп, формальних і неформальних колективів, відображає їх загальні інтереси і потреби, їх співвідношення з інтересами всього суспільства:

- а) індивідуальна форма правосвідомості;
- б) групові форма правосвідомості;
- в) суспільна форма правосвідомості;
- г) непрофесійна форма правосвідомості;
- д) професійна форма правосвідомості.

6. Ставлення до права та державно-правових явищ всього суспільства або етносу – це:

- а) індивідуальна правосвідомість;
- б) групова правосвідомість;
- в) соціальна правосвідомість;
- г) політична правосвідомість;
- д) суспільна правосвідомість.

7. Життєві, поверхневі судження про право людини, яка стикається з правом у повсякденній трудовій, сімейній, суспільній та інших сферах життя – це:

- а) індивідуальна форма правосвідомості;
- б) групова форма правосвідомості;
- в) суспільна форма правосвідомості;
- г) непрофесійна форма правосвідомості;
- д) професійна форма правосвідомості.

8. Спеціалізовані правові знання, що використовуються в роботі професіоналами-юристами – це:

- а) індивідуальна форма правосвідомості;
- б) групова форма правосвідомості;
- в) суспільна форма правосвідомості;
- г) непрофесійна форма правосвідомості;
- д) професійна форма правосвідомості.

9. Правосвідомість учених, викладачів вищих навчальних закладів визначається як:

- а) наукова (теоретична) форма правосвідомості;
- б) практична форма правосвідомості;
- в) освітня форма правосвідомості;
- г) непрофесійна форма правосвідомості;
- д) професійна форма правосвідомості.

10. Правосвідомість суддів, юрисконсультів, адвокатів, прокурорів та інших – це:

- а) наукова форма правосвідомості;
- б) практична форма правосвідомості;
- в) освітня форма правосвідомості;
- г) непрофесійна форма правосвідомості;
- д) професійна форма правосвідомості.

11. Сукупність ідей та переконань, що здобувають юристи під час реалізації юридичних норм – це:

- а) професійна доктринальна правова свідомість;

- б) професійна практична правова свідомість;
- в) непрофесійна компетентна правосвідомість;
- г) непрофесійна повсякденна правосвідомість;
- д) фактично-юридична правосвідомість.

12. Різновид правосвідомості, що формується на основі юридичної науки та визначає її розвиток шляхом розробки різних концепцій, теорій, принципів, ідей, учень – це:

- а) професійна доктринальна правова свідомість;
- б) професійна практична правова свідомість;
- в) непрофесійна компетентна правосвідомість;
- г) непрофесійна повсякденна правосвідомість;
- д) фактично-юридична правосвідомість.

13. Сукупність життєвих обставин, особистого правового досвіду й отриманої освіти, що характеризує ставлення людини до чинного чи бажаного права і правової системи на побутовому рівні – це:

- а) професійна наукова (доктринальна) правова свідомість;
- б) професійна практична правова свідомість;
- в) непрофесійна компетентна правосвідомість;
- г) непрофесійна повсякденна правосвідомість;
- д) фактично-юридична правосвідомість.

14. Функції правосвідомості – це:

- а) елементи правової системи, що перебувають у глибокій єдності з її іншими елементами: системою права, системою законодавства, юридичною практикою; визначають розвиненість правової культури;
- б) основні напрями оволодіння правовими знаннями та їх вплив на правові явища, правову систему в цілому;
- в) діяльнісна частина правосвідомості, готовність особи виявити активність у сфері пізнання і реалізації права, або в сфері ігнорування і порушення правових норм;
- г) сукупність почуттів і емоцій, що виражають ставлення індивіда, групи, суспільства до права, правових явищ і спричиняють готовність до певної правової поведінки;
- д) система правових принципів, ідей, теорій, концепцій, що відображають теоретичне осмислення правової реальності, усвідомлене проникнення в сутність правових явищ і спричиняють готовність до певної правової поведінки в результаті оцінки правових явищ.

15. До основних функцій правосвідомості належать:

- а) евристична, аксіологічна, охоронна;
- б) емоційна, регулююча, когнітивна;

- в) когнітивна, правоутворююча, настановча;
- г) регулятивна, охоронна, виховна;
- д) аксіологічна, гносеологічна, регулятивна.

16. Емоційна функція правосвідомості у своєму розумінні припускає:

- а) співвідношення поведінки людей з чинною в суспільстві системою правових розпоряджень;
- б) ціннісне ставлення до законодавства, співвіднесення правових норм зі своїми поглядами на правове, обов'язкове, необхідне;
- в) знання права, проінформованість про нормативні акти, зміст юридичних норм;
- г) спеціалізовані знання, що використовуються в роботі юристами;
- д) сукупність правових поглядів, почуттів, настроїв і переконань конкретного індивіда.

17. Регулюючу функцію правосвідомості слід розуміти як:

- а) співвідношення поведінки людей з чинною в суспільстві системою правових розпоряджень;
- б) ціннісне ставлення до законодавства, співвіднесення правових норм зі своїми поглядами на правове, обов'язкове, необхідне;
- в) знання права, поінформованість про нормативні акти, зміст юридичних норм;
- г) спеціалізовані знання, що використовуються в роботі юристами;
- д) сукупність правових поглядів, почуттів, настроїв і переконань конкретного індивіда.

18. Пізнання правової дійсності та формування правових теорій, концепцій, ідей передбачає:

- а) когнітивна функція правосвідомості;
- б) аксіологічна функція правосвідомості;
- в) практична функція правосвідомості;
- г) доктринальна функція правосвідомості;
- д) правотворча функція правосвідомості.

19. За формою відображення правової свідомості виокремлюють:

- а) правові уявлення та правові погляди;
- б) правові установки та правові вказівки;
- в) правові установки та правові дії;
- г) правові явища та правові погляди;
- д) правові уявлення та правові дії.

20. Рівень свідомості і правової активності громадян виражається у:

- а) стані фактичної впорядкованості суспільних відносин, урегульованих за

допомогою правових засобів, змістом яких є сукупність правомірних дій суб'єкта права;

б) досконалості змісту і форми нормативно-правових актів, їх якості, продуманості, узгодженості, культурні юридичних текстів;

в) роботі правозастосовних, судових, правоохоронних та інших органів, що є показником правореалізуючої культури посадових осіб, їх професійного знання законодавства, чітко налагодженої роботи з розгляду правових питань і доведення їх до повного юридичного вирішення;

г) ступені засвоєння права громадянами, посадовими особами, спрямованості на додержання заборон, використання прав, виконання обов'язків;

д) знанні законодавства і можливостей юридичної науки.

21. Головним елементом моделі правосвідомості є:

а) правова освіченість;

б) правова вихованість;

в) правова культура;

г) правові знання;

д) правовий інфантилізм.

22. Культура правосвідомості визначається як:

а) ефективна діяльність законодавчих, судових, правозастосовних, правоохоронних органів;

б) правова активність громадян, яка виражається в правомірній поведінці;

в) високий рівень правосвідомості, що містить оцінку закону з позиції справедливості, прав людини;

г) засвоєння правової спадщини минулого і сьогодення;

д) забезпечення ефективного функціонування всіх елементів правової системи і створення непохитного правопорядку.

23. Культура правової поведінки – це:

а) ефективна діяльність законодавчих, судових, правозастосовних, правоохоронних органів;

б) правова активність громадян, яка виражається в правомірній поведінці;

в) високий рівень правосвідомості, що містить оцінку закону з позиції справедливості, прав людини;

г) засвоєння правової спадщини минулого і сьогодення;

д) забезпечення ефективного функціонування всіх елементів правової системи і створення непохитного правопорядку.

24. Функції правової культури – це:

а) основні напрями осягнення правових цінностей – вітчизняних і світових;

б) засвоєння правової спадщини минулого і сьогодення;

- в) система цінностей створених у ході розвитку суспільства і накопичених людством;
- г) розкриття статички та динаміки правової культури;
- д) обумовлені правовою культурою суспільства ступінь і характер прогресивно-правового розвитку особи, які забезпечують її правомірну діяльність.

25. Пізнавальна функція правової культури визначається як:

- а) ефективна діяльність законодавчих, судових, правозастосовних, правоохоронних органів;
- б) правова активність громадян, яка виражається в правомірній поведінці;
- в) засвоєння правової спадщини минулого і сьогодення – вітчизняної та іноземної;
- г) забезпечення ефективного функціонування всіх елементів правової системи і створення непохитного правопорядку;
- д) оцінка поведінки особи, рівня розвитку законодавства, стану законності і правопорядку відповідно до норм права держави і міжнародних стандартів.

ІХ. Словникова робота:

правосвідомість, суб'єкт правосвідомості, громадянське суспільство, особистість, когнітивна функція, правостворююча функція, правова психологія, правовий інфантилізм, правовий романтизм, правовий дилетантизм, правова демагогія, правовий нігілізм, правовий стимул, правове обмеження, режим законності і порядку, стан юридичної практики, правова психологія, правова ідеологія, буденна правосвідомість, професійна правосвідомість, наукова правосвідомість, індивідуальна правосвідомість, колективна правосвідомість, групова правосвідомість, суспільна правосвідомість, масова правосвідомість, емпірична правосвідомість, індивідуальна форма правосвідомості, групова форма правосвідомості, непрофесійна група правосвідомості, суспільна група правосвідомості, праворозуміння, деформація правосвідомості, правопорушення, правоутворення, правореалізація, правова культура, професійна культура юриста, культура правосвідомості, культура правової поведінки, культура юридичної практики, ціннісно-нормативна функція правової культури, правосоціальна функція правової культури, комунікативна функція правової культури, прогностична функція правової культури, пізнавальна функція правової культури, регулятивна функція правової культури, нормативно-аксеологічна функція правової культури, правова культура суспільства, правова культура особи, правова культура професійної групи, правова орієнтація, правова субкультура, правова контркультура, правовий всеобуч, правова агітація, самовиховання, правова поведінка, правова настанова, мотив правової поведінки, зміст правового виховання, система правового виховання, суб'єкт правового виховання, об'єкт правового виховання, загальні принципи правового виховання, спеціально-професійні принципи правового виховання, правова держава механізм правового виховання, форми

правового виховання, методи правового виховання, способи правового виховання, засоби правового виховання. правова вихованість.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.
- ❖ Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві і утвердження здорового способу життя: Указ Президента від 15 березня 2002 року. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 555.

Спеціалізована література:

1. Turcan O. Deontologia funcționarului public: de la norme morale spre conduită profesională. *Legea si Viata*. 2016. № 2. ч. 1, С. 13-18.
2. Андреев Д. Правосвідомість у структурі соціально-правової комунікації. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 11-17.
3. Бабюк А. М. Співвідношення понять «правосвідомість» та «праворозуміння». *Університетські наукові записки*. 2015. № 3. С. 5-12.
4. Барабаш О. Правосвідомість та її вплив на поведінку людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 861. С. 68-72.
5. Барабаш О. О. Правосвідомість, правопорядок та законність як чинники правомірної поведінки. *Форум права*. 2018. № 3. С. 6-12.
6. Безус Л. П. Розвиток української держави через правосвідомість суспільства. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія: Право. 2014. Вип. 2. С. 9-14.
7. Битяк Ю. П. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: моногр. Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2007. 248 с.
8. Бортняк А. Ф. Правосвідомість як ідеальна форма прояву правових знаків. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 72-79.
9. Бровко Н. Особенности правосознания сельской интеллигенции: философско-правовой анализ. *Legea si Viata*. 2018. № 2, ч. 2. С. 16-19.
10. Бурдоносова М. А. Взаємозв'язок правового нігілізму та правового ідеалізму як форм деформації правової свідомості. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 16-24.
11. Гарасимів Т. Девіантна правосвідомість: синергетичний вимір. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2014. № 782. С. 71-75.
12. Гладкий С. О. Стан розвитку правосвідомості українського суспільства у дзеркалі наукової думки. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*.

2016. Вип. 71. С. 21-32.
13. Грищук А. Б. Правосвідомість і моральність – соціально-психологічні цінності у діяльності державних службовців України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична.* 2013. Вип. 4. С. 47-56.
 14. Давидова Т. О. Кодекс етики чиновників: необхідність чи традиція. *Право і суспільство.* 2015. № 1. С. 129-134.
 15. Деменко О. І. Правосвідомість студентської молоді в Україні: теоретико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 206 с.
 16. Драган І. В. Правосвідомість як визначальний компонент механізму реалізації кримінальної відповідальності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2017. № 1. С. 226-237.
 17. Дякова О. О. Правовий нігілізм в правозастосовній діяльності національної поліції. *Форум права.* 2016. № 3. С. 66-74.
 18. Єрмоленко Д. О. Правосвідомість молоді: теоретико-правові засади: моногр. Запоріжжя: Клас. приват. ун-т, 2012. 291 с.
 19. Жеребко М. А. Правова психологія як структурний елемент правосвідомості. *Юрист України.* 2013. № 3. С. 17-24.
 20. Завальна Ж. В. Правосвідомість і створення форм договірному регулювання. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право.* 2016. Вип. 21. С. 101-103.
 21. Іваній О. М. Правосвідомість у моделюванні професійної поведінки вчителя. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання.* 2014. № 50. С. 63-66.
 22. Калиновський Ю. Суспільна правосвідомість у державотворчому процесі України. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету.* 2016. № 2. С. 30-40.
 23. Клімова Г. П. Правовий нігілізм як форма деформації правосвідомості. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.* 2013. № 5. С. 105-112.
 24. Коваленко І. І., Лозова О. С. Правосвідомість як джерело формування правових смислів (феноменологічний аспект). *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».* Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2017. № 3. С. 81-97.
 25. Коваль І. М. Правосвідомість особи як критерій визначення її правового менталітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія: Юридичні науки. 2015. № 825. С. 155-161.
 26. Ковальчук В. Б. Громадянська правосвідомість як фактор утвердження легітимності державної влади. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Право.* 2014. № 1. С. 47-53
 27. Козаченко В. М. Революційна правосвідомість: темпоральні виміри. *Часопис Київського університету права.* 2014. № 3. С. 44-48.

28. Козюбра М. І. Право і людина: лінії взаємозв'язків та тенденції розвитку. *Наукові записки НаУКМА. Серія: Юридичні науки*. 2015. Т. 168. С. 3-9.
29. Леміщак К. Правосвідомість та ресоціалізація: взаємозв'язок категорій. *Історико-правовий часопис*. 2014. № 1. С. 145-148.
30. Луцький А. І. Вплив правової ідеології на правосвідомість юриста. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2016. № 2. С. 10-16.
31. Лощихін О. М. Правовий нігілізм як форма правосвідомості українського суспільства у процесі політичного транзиту. *Наше право*. 2015. № 3. С. 5-8
32. Луцький А. І. Правова ідеологія як складова державницької ідеології. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 48-52.
33. Лясковець О. В. Модель професійної правової культури правоохоронців щодо забезпечення прав людини у сфері охорони громадського порядку. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 80-86.
34. Марутян Х. Правова культура та правосвідомість громадян України у сфері забезпечення інтелектуальної безпеки. *Гілея*. 2013. № 75. С. 505-506.
35. Міленін О. Л. Правосвідомість учасників дорожнього руху: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2001. 200 с.
36. Мельник М. В. Деформації правосвідомості у вітчизняному суспільстві як одна з основних причин порушення прав людини в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2017. № 2. С. 38-45.
37. Недюха М. П. Правова ідеологія українського суспільства: моногр. Київ: МАУП, 2012. 399 с.
38. Оніщенко Н. М. Громадське та правове виховання: взаємозв'язок та взаємообумовленість в сучасному суспільстві. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 3. С. 34-41.
39. Оніщенко Н. М. Правовий світогляд і політика (сучасна реальність, бачення на перспективу). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 2. С. 91-97.
40. Оніщенко Н. Правовий світогляд як явище соціальної дійсності. *Право України*. 2014. № 5. С. 15-21.
41. Осика І. В. Правова культура у формуванні правової, соціальної держави: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 194 с.
42. Павловська-Кравчук В. Український правовий менталітет: особливості становлення та розвитку. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 277-286.
43. Панчук І. О. Правосвідомість як фактор забезпечення законності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 33 (1). С. 39-42.
44. Петрончак Ю. О. Правосвідомість як рефлексія соціальних норм поведін-

- нки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2015. № 825. С. 199-203.
45. Полонка І. А. Онтологічно-теоретичні особливості взаємозв'язку категорій «правова поведінка» та «законність». *Право і суспільство.* 2015. № 5, ч. 1. С. 41-46.
 46. Рабінович П. Потребове праворозуміння: концептуальна характеристика, евристична характеристика. *Право України.* 2014. № 5. С. 31-40.
 47. Сербин Р. А. Правова культура – важливий фактор розбудови правової держави: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 185 с.
 48. Скуріхін С. М. Правосвідомість військовослужбовців Збройних Сил України: поняття та особливості. *Юридична наука.* 2014. № 4. С. 7-14.
 49. Словська І. Є. Ціннісні орієнтації та правосвідомість у механізмі злочинної поведінки посадових осіб. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2015. № 827. С. 206-209.
 50. Терлецький Д. Конституційна правосвідомість у системі сучасного конституціоналізму. *Юридичний вісник.* 2014. № 5. С. 27-36.
 51. Тімуш І. Правова реальність і правосвідомість: інтегральне розуміння змісту та взаємозв'язку. *Право України.* 2010. № 7. С. 94-100.
 52. Толстенко В. Л. Правова ідеологія і демократизація сучасної України: теоретично-правові аспекти: моногр. Київ: Логос, 2012. 283 с.
 53. Толстенко В. Л. Правова ідеологія у розвитку сучасної української держави і суспільства: дис. ... канд. юрид. наук. Острог, 2012. 212 с.
 54. Трофименко В. А. Професійна правосвідомість та правова культура як предмет правового виховання у правоохоронній системі. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2013. № 2. С. 139-149.
 55. Черкас М. Є. Правосвідомість та її функції в механізмі правового регулювання: моногр. Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2014. 153 с.
 56. Шаравара І. І. Правосвідомість як юридична категорія та її основні структурні елементи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2015. Вип. 33 (1). С. 56-59.
 57. Шитий С. Причини правового нігілізму та шляхи його подолання в Україні. *Підприємництво, господарство і право.* 2017. № 2. С. 235-239

ТЕМА 19. ЮРИДИЧНА ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ. ЮРИДИЧНИЙ ПРОЦЕС

I. Підготувати мультимедійні презентації

на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, ознаки, функції та види юридичної практичної діяльності. Структура юридичної практичної діяльності.
- ❖ Юридичний процес: поняття, ознаки та принципи. Співвідношення юридичного процесу з юридичною процедурою.
- ❖ Форма юридичного процесу (процесуальна форма). Види юридичного процесу в Україні. Стадії юридичного процесу.

II. Скласти схеми:

- ✓ Ознаки та види юридичного процесу.
- ✓ Основні ознаки процесуальної форми.
- ✓ Юридичний процес, його співвідношення з юридичною процедурою.
- ✓ Принципи юридичного процесу.
- ✓ Стадії юридичного процесу.
- ✓ Форми юридичного процесу.
- ✓ Структура процесуальної форми.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Юридичний процес як форма правової діяльності».
- ◆ «Негативні та позитивні риси юридичного процесу в Україні».
- ◆ «Поняття, сутність та тенденції розвитку юридичного процесу і юридичної процесуальної форми від стародавнього Риму до сучасності».
- ◆ «Юридичний процес як комплексна система підтримання режиму законності в правовій державі».
- ◆ «Установчий процес як різновид юридичного процесу».
- ◆ «Судовий процес як фундамент для реформування судової системи».

IV. Теми есе:

- «Застосування принципів загальнопроцесуальної теорії при формуванні теоретичних засад парламентської процедури».
- «Установчий процес як різновид юридичного процесу».
- «Правова процесуальна форма: дискусійні проблеми поняття».
- «Деякі питання судових юрисдикцій».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Проблеми підвищення ефективності виконавчого провадження в Україні

- Культура судового процесу.
- Застосування принципів загальнопроцесуальної теорії при формуванні теоретичних засад парламентської процедури.
- Установчий процес як різновид юридичного процесу.
- Правова процесуальна форма: дискусійні проблеми поняття.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Тенденції розвитку юридичного процесу і юридичної процесуальної форми». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Функції юридичної практики:

1.	Реєстраційно-засвідчувальна	
2.	Правореалізаційна	
3.	Правоохоронна	
4.	Правозахисна	
5.	Штрафна	
6.	Правоконкретизуюча	
7.	Правороз'яснювальна	
8.	Правопрогностична	

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Склад (структура) процесуальних правовідносин:

1.	Суб'єкти	
2.	Об'єкти	
3.	Зміст	

Практичне завдання №3

Заповнити таблицю. Види юридичного процесу за основними правовими формами здійснення функцій держави:

1.	Правотворчий процес		урегульована правовими нормами система взаємозалежних процедур (стадій) по судовому розгляду і вирішенню юридично значимих індивідуальних справ – цивільних, кримінальних, господарських.
2.	Правозастосовний процес		урегульована правовими нормами система взаємозалежних процедур (стадій) з прийняття, зміни, обнародування (доведення до відома виконавців) законів і підзаконних актів уповноваженими органами держави, організаціями і посадовими особами.
3.	Судовий процес (як різновид правозастосовного процесу)		урегульована правовими нормами система взаємозалежних процедур (стадій), здійснюваних уповноваженими органами держави, організаціями і посадовими особами, по формуванню, перетворенню або скасуванню органів держави, їхніх структурних підрозділів, посадових осіб.
4.	Установчий процес		урегульована правовими нормами система взаємозалежних процедур (стадій) з розгляду і вирішення юридично значимих індивідуальних справ уповноваженими органами держави, організаціями і посадовими особами.
5.	Контрольно-наглядовий процес		урегульована правовими нормами система взаємозалежних процедур (стадій) з перевірки уповноваженими органами держави, організаціями і посадовими особами відповідності (невідповідності) контрольованих об'єктів формально-визначеним нормативам (стандартам), що завершується ухваленням рішення про заходи реагування, адекватні отриманим результатам.

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. Процесуальна форма являє собою:

а) комплекс взаємозумовлених і взаємозалежних процесуальних дій, завдяки яким: утворюються процесуальні правовідносини; установлюються обставини виникнення юридичної справи, доказуються зібрані по ній факти; оформляється рішення у процесуальних актах; застосовуються заходи до виконання прийнятого рішення;

б) систему взаємозалежних частин процесу, що складаються з низки послідовних юридичних дій, які характеризують динаміку розгляду заведеної юридичної справи і спрямовані на досягнення мети (результату);

в) систему однорідних юридичних засобів, дій та операцій, визначених у процесуальному законодавстві і пропонованих учасникам юридичної діяльності для вирішення всіх питань, що виникають в юридичному процесі;

г) систему принципів процесуального права, засобів і способів проведення юридичного процесу, гарантій реалізації його результатів;

д) урегульований процесуальними нормами порядок діяльності компетентних державних органів, що виражається в системі їхніх процесуальних дій з підготовки, прийняття і документування юридичних рішень загального й індивідуального характеру.

2. Процесуальним провадженням є:

а) система взаємозалежних частин процесу, що складаються з низки послідовних юридичних дій, які характеризують динаміку розгляду заведеної юридичної справи і спрямовані на досягнення мети (результату);

б) система принципів процесуального права, засобів і способів проведення юридичного процесу, гарантій реалізації його результатів;

в) система однорідних юридичних засобів, дій та операцій, визначених у процесуальному законодавстві і пропонованих учасникам юридичної діяльності для вирішення всіх питань, що виникають в юридичному процесі;

г) урегульований процесуальними нормами порядок діяльності компетентних державних органів, що виражається в системі їхніх процесуальних дій з підготовки, прийняття і документування юридичних рішень загального й індивідуального характеру;

д) комплекс взаємозумовлених і взаємозалежних процесуальних дій, завдяки яким: утворюються процесуальні правовідносини; установлюються обставини виникнення юридичної справи, доказуються зібрані по ній факти; оформляється рішення у процесуальних актах; застосовуються заходи до виконання прийнятого рішення.

3. Юридичний процес являє собою:

а) комплекс взаємозумовлених і взаємозалежних процесуальних дій, завдяки яким: утворюються процесуальні правовідносини; установлюються об-

ставини виникнення юридичної справи, доказуються зібрані по ній факти; оформляється рішення у процесуальних актах; застосовуються заходи до виконання прийнятого рішення;

б) систему взаємозалежних частин процесу, що складаються з низки послідовних юридичних дій, які характеризують динаміку розгляду заведеної юридичної справи і спрямовані на досягнення мети (результату);

в) систему однорідних юридичних засобів, дій та операцій, визначених у процесуальному законодавстві і пропонуваніх учасникам юридичної діяльності для вирішення всіх питань, що виникають в юридичному процесі;

г) систему принципів процесуального права, засобів і способів проведення юридичного процесу, гарантій реалізації його результатів;

д) урегульований процесуальними нормами порядок діяльності компетентних державних органів, що виражається в системі їхніх процесуальних дій з підготовки, прийняття і документування юридичних рішень загального й індивідуального характеру.

4. Контрольний процес – це:

а) збірне наукове поняття, що є формою перетворення юридичних ідеальних моделей, закріплених у національному законодавстві й у міжнародних актах, на реальну систему правовідносин з її процедурною стороною, спрямованою на досягнення юридичного результату (мети);

б) визначений нормами права порядок діяльності слідчих, адміністративних, судових та інших органів;

в) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значимих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підлеглими суб'єктами нормативно-правових розпоряджень і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

г) специфічна діяльність уповноважених органів держави, посадових осіб і громадських організацій по реалізації норм матеріального права, що встановлюють їхню правомочність по формуванню, чи ліквідації перетворенню органів держави, посадових осіб і інших керуючих суб'єктів;

д) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значимих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підлеглими суб'єктами нормативно-правових розпоряджень і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами.

5. Правотлумачний процес являє собою:

а) встановлений правовими нормами порядок діяльності соціальних суб'єктів, спрямований на з'ясування дійсного змісту правових норм та його роз'яснення іншим членам суспільства з метою правильної та однакової реалізації цими членами норм права;

б) судовий розгляд і вирішення спору про право із застосуванням заходів цивільно-правового примусу;

в) судовий розгляд справи про злочин з вирішенням питання про застосування заходів кримінального примусу;

г) визначений законом порядок застосування матеріальних правових норм;

д) встановлений законом порядок провадження у кримінальних, цивільних, господарських, адміністративних та інших справах, що обумовлює поділ галузей права та галузей законодавства на матеріальні та процесуальні.

6. Юридична практика – це:

а) збірне наукове поняття, різновид соціального процесу, що являє собою форму перетворення юридичних ідеальних моделей, закріплених у національному законодавстві та у міжнародних актах, у реальну систему правовідносин з її процедурною стороною, спрямованою на досягнення юридичного результату (мети);

б) врегульована системою правових норм сукупність і послідовність провадження окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень;

в) форма діяльності, яка здійснюється виключно уповноваженими на те публічними органами(посадовими особами);

г) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значимих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підлеглими суб'єктами нормативно-правових розпоряджень і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

д) сформована в суспільстві діяльність соціальних суб'єктів, яка забезпечує найбільш ефективне і оптимальне досягнення цими суб'єктами бажаного суспільного чи особистого результату.

7. Функціями юридичної практики є:

а) напрями її впливу на суспільні відносини, без якого суспільство обійтися не може;

б) певні напрями впливу юридичної практики на суспільне й особисте життя суб'єктів суспільства, які визначають природу і сутність названої практики, її місце у правовій системі суспільства, соціально-правове призначення та перетворюючий характер;

в) специфічна діяльність уповноважених органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що складається із системи дій з підготовки, затвердження й офіційного оголошення нормативно-правових актів;

г) динаміка руху, притаманна будь-якій процесуальній формі, хоча зазначене не виключає присутності в системі даного утворення статичних (процедурних) ознак;

д) офіційні напрями правотворення, спрямовані на оформлення моделей поведінки, правових статусів індивідуальних і колективних суб'єктів права.

8. Стадіями юридичного процесу є:

а) діяльність, яка здійснюється виключно уповноваженими на те публічними органами (посадовими особами); конкретний склад, обсяг повноважень учасників правової форми діяльності чітко фіксуються у відповідних законах, в яких закріплено, хто може бути суб'єктом цієї діяльності, що він повинен робити і яким чином здійснювати свої службові функції;

б) система взаємозалежних частин процесу, що складаються з низки послідовних юридичних дій, які характеризують динаміку розгляду заведеної юридичної справи і спрямовані на досягнення мети (результату);

в) система однорідних юридичних засобів, дій та операцій, визначених у процесуальному законодавстві і пропонованих учасникам юридичної діяльності для вирішення всіх питань, що виникають в юридичному процесі;

г) сукупність взаємопов'язаних дій членів суспільства, встановлених процесуальними нормами, які складають певну частину юридичного процесу;

д) урегульований процесуальними нормами порядок діяльності компетентних державних органів, що виражається в системі їхніх процесуальних дій з підготовки, прийняття і документування юридичних рішень загального й індивідуального характеру.

9. Юридична справа – це:

а) правова форма діяльності держави і громадянського суспільства із встановлення, зміни і скасування правових норм, зовні виражених у джерелах (формах) права;

б) сукупність документів, зібраних разом і певним чином оформлених, які стосуються передбаченої нормами права певної життєвої обставини, що прийнята до процесуального провадження для встановлення істини;

в) встановлення нових правових норм, тобто моделювання суспільних відносин, які з позицій держави або громадянського суспільства є припустимими (бажаними) чи необхідними (обов'язковими або забороненими);

г) втілення правових норм і принципів у правомірній поведінці суб'єктів права, їх практичній діяльності, її можна розглядати як процес і як кінцевий результат;

д) здійснювана в процесуально-процедурному порядку владно-організуюча діяльність уповноважених публічних органів, організацій і посадових осіб, яка полягає у реалізації ними правових норм стосовно конкретних суб'єктів і конкретних життєвих випадків через винесення індивідуально-правових рішень.

10. Спеціально-правові функції юридичної практичної діяльності – це:

а) закріплення існуючих суспільних відносин, їх урегульованість; стимулювання розвитку нових відносин; охоронні – охорона суспільних відносин, правопорядку;

б) специфічна діяльність уповноважених органів держави, посадових осіб і громадських організацій з реалізації норм матеріального права, що встановлюють їх правомочність по формуванню, ліквідації чи перетворенню;

в) напрями її власне правового впливу на суспільні відносини – регулятивного й охоронного;

г) наділенні одних учасників правовідносин суб'єктивними правами і покладанні на інших юридичних обов'язків;

д) вирішення спору про право, про наявність або міру суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

11. Контрольно-наглядова діяльність – це:

а) врегульована системою правових норм сукупність і послідовність провадження окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень;

б) діяльність, яка передбачає заміну законів, які застаріли, не відповідають потребам суспільного розвитку;

в) специфічна діяльність уповноважених органів держави, посадових осіб і громадських організацій з реалізації норм матеріального права, що встановлюють їх правомочність по формуванню, ліквідації чи перетворенню;

г) правова форма діяльності, яка виражається в здійсненні юридично значущих дій за наглядом і перевіркою відповідності виконання та дотримання підконтрольними суб'єктами правових приписів і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

д) комплексна система органічно взаємозалежних правових форм діяльності уповноважених органів держави, посадових осіб, а також зацікавлених у дозволі різних юридичних справ інших суб'єктів права.

12. Правосуддя – це:

а) правова форма діяльності державних органів і посадових осіб системи судової влади з розгляду і вирішення в судових засіданнях у встановленому законом порядку юридичних справ у формі конституційного, адміністративного, господарського, цивільного та кримінального судочинства;

б) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значимих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підлеглими суб'єктами нормативно-правових розпоряджень і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

в) наука, яка вивчає найбільш загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави та права;

г) врегульована системою правових норм сукупність і послідовність провадження окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень;

д) врегульована системою правових норм сукупність і послідовність провадження окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, яка вивчає найбільш загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави та права.

13. Контрольно-наглядова діяльність – це:

а) правова форма діяльності, яка виражається в здійсненні юридично значущих дій за наглядом і перевіркою відповідності виконання вимог держави;

б) правова форма діяльності, яка виражається в здійсненні юридично значущих дій за наглядом і перевіркою відповідності виконання та додержання підконтрольними суб'єктами правових приписів і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

в) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значимих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підлеглими суб'єктами нормативно-правових розпоряджень і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

г) специфічна діяльність уповноважених органів держави, посадових осіб і громадських організацій з реалізації норм матеріального права, що встановлюють їх правомочність по формуванню, ліквідації чи перетворенню;

д) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значущих дій за наглядом і перевіркою відповідності виконання та додержання підконтрольними суб'єктами правових приписів і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами.

14. Процесуальна форма – це:

а) комплекс взаємозумовлених і взаємозалежних процесуальних дій, завдяки яким: утворюються процесуальні правовідносини; встановлюються обставини виникнення юридичної справи, доказуються зібрані по ній факти; оформляється рішення у процесуальних актах; застосовуються заходи до виконання прийнятого рішення;

б) комплексна система органічно взаємозалежних правових форм діяльності уповноважених органів держави, посадових осіб, а також зацікавлених у дозволі різних юридичних справ інших суб'єктів права;

в) система передбачених процесуальним правом юридичних засобів, органічно взаємозалежних, а також зацікавлених у дозволі різних юридичних справ інших суб'єктів права;

г) головний елемент процесуальної форми, що являє собою комплекс

взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесуальних дій;

д) система передбачених процесуальним правом юридичних засобів, дій та операцій, за допомогою яких урегулюються всі питання, що виникають в юридичному процесі.

15. Процесуальне провадження – це:

а) головний елемент процесуальної форми, що являє собою комплекс взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесуальних дій;

б) певна сукупність процесуальних правовідносин;

в) головний елемент який обумовлює необхідність закріплення, офіційного оформлення одержаних процесуальних результатів у відповідних актах-документах;

г) певна сукупність функцій держави;

д) комплекс взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесуальних дій що виражені в нормативних актах;

16. Процесуальною стадією є:

а) правова форма діяльності держави і громадянського суспільства із встановлення, зміни і скасування правових норм, зовні виражених у джерелах (формах) права;

б) комплекс взаємозумовлених і взаємозалежних процесуальних дій, завдяки яким: утворюються процесуальні правовідносини; установлюються обставини виникнення юридичної справи, доказуються зібрані по ній факти; оформляється рішення у процесуальних актах; застосовуються заходи до виконання прийнятого рішення;

в) динамічна, відносно замкнута сукупність закріплених чинним законодавством способів, прийомів, форм, які виражають неухильне виконання процедурно-процесуальних вимог, що забезпечують послідовність здійснення конкретних дій, спрямованих на досягнення кінцевого процесуального результату;

г) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значимих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підлеглими суб'єктами нормативно-правових розпоряджень і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

д) динамічна, відносно замкнута сукупність закріплених чинним законодавством способів, прийомів, форм, які виражають неухильне виконання процедурно-процесуальних вимог, що забезпечують послідовність здійснення конкретних дій, спрямованих на досягнення правопорядку.

17. Процесуальний режим – це:

а) комплексна система органічно взаємозалежних правових форм діяльності уповноважених органів держави, посадових осіб, а також зацікавлених

у дозволі різних юридичних справ інших суб'єктів права;

б) збірне наукове поняття, різновид соціального процесу, що являє собою форму перетворення юридичних ідеальних моделей, закріплених у національному законодавстві та у міжнародних актах, у реальну систему правовідносин з її процедурною стороною, спрямованою на досягнення юридичного результату (мети);

в) правова форма діяльності органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що виражаються в здійсненні юридично значимих дій за спостереженням і перевіркою відповідності виконання і дотримання підлеглими суб'єктами нормативно-правових розпоряджень і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами;

г) конструкція, яка складається з принципів, що діють у процесуальній сфері, засобів і способів здійснення ефективного процесу, гарантій забезпечення оптимальних результатів процесу, та відображає якісні характеристики правових форм діяльності. Так, у правотворчій діяльності легко виявити всі основні елементи процесуальної форми з їх специфічними рисами і особливостями;

д) форма діяльності, яка здійснюється виключно уповноваженими на те публічними органами (посадовими особами); конкретний склад, обсяг повноважень учасників правової форми діяльності чітко фіксуються у відповідних законах, в яких закріплено, хто може бути суб'єктом цієї діяльності, що він повинен робити і яким чином здійснювати свої службові функції.

18. Системою процесуальних дій називається:

а) визначений державою порядок діяльності слідчих, адміністративних, судових та інших органів;

б) визначений нормами права порядок діяльності слідчих, адміністративних, судових та інших органів;

в) визначений нормами права порядок діяльності держави;

г) визначений нормами законодавства порядок діяльності держави щодо суспільства;

д) визначений суспільством порядок діяльності слідчих, адміністративних, судових та інших органів.

19. Соціальна діяльність – це:

а) передбачення розвитку державно-правових процесів;

б) пізнання нового в державно-правовому житті, відкриття раніше невідомих закономірностей;

в) вплив на розвиток правової культури суспільства і держави;

г) допомога у формуванні державно-правової політики, роз'ясненні політичних рішень;

д) єдність теоретичного і матеріально-практичного процесів, які здійснюються соціальними суб'єктами з метою цілеспрямованого використання та

зміни навколишнього середовища в інтересах людей.

20. Системою конкретних дій і операцій по охороні і захисту прав, свобод і законних інтересів особи, що здійснюються юристами на професійній основі у межах права і мають юридичні наслідки можуть бути:

- а) установчий процес;
- б) юридичний процес;
- в) юридична практика;
- г) юридична справа;
- д) юридична практична діяльність.

21. Підведення підсумків юридичних дій та операцій, з'ясування ступеню їх відповідності поставленим цілям – це:

- а) функції юридичної практики;
- б) зміст юридичної практики;
- в) напрям юридичної практики;
- г) соціально-правовий досвід;
- д) результат юридичної практики.

22. Структура юридичної практичної діяльності являє собою:

а) систему однорідних юридичних засобів, дій та операцій, визначених у процесуальному законодавстві і пропонованих учасникам юридичної діяльності для вирішення всіх питань, що виникають в юридичному процесі;

б) систему принципів процесуального права, засобів і способів проведення юридичного процесу, гарантій реалізації його результатів;

в) сукупність взаємопов'язаних елементів, необхідних для збереження цілісності юридичної практичної діяльності і виконання її соціального призначення;

г) комплекс взаємозумовлених і взаємозалежних процесуальних дій, завдяки яким: утворюються процесуальні правовідносини; установлюються обставини виникнення юридичної справи, доказуються зібрані по ній факти; оформляється рішення у процесуальних актах; застосовуються заходи до виконання прийнятого рішення;

д) систему взаємозалежних частин процесу, що складаються з низки послідовних юридичних дій, які характеризують динаміку розгляду заведеної юридичної справи і спрямовані на досягнення мети (результату).

23. Основними напрямками впливу юридичної практики на соціальну реальність, через яку виражається її правове призначення є:

- а) функції юридичної практики;
- б) зміст юридичної практики;
- в) напрямок юридичної практики;
- г) принцип юридичної практики;
- д) результат юридичної практики.

24. Функцією яка виражає здійснення позитивного впливу на створення гарантій для реалізації прав, обов'язків, заборон, установлених правовими нормами є:

- а) правореалізаційна функція юридичної практики;
- б) правоохоронна функція юридичної практики;
- в) реєстраційно-засвідчувальна функція юридичної практики;
- г) правоконкретизуюча функція юридичної практики;
- д) правороз'яснювальна функція юридичної практики.

25. Процесом який виражає спеціальну організаційно-юридичну діяльність уповноважених суб'єктів, з ініціювання, підготовки, розроблення, розгляду та прийняття нормативно-правового акта є:

- а) правотлумачний процес;
- б) юридичний процес;
- в) правореалізаційний процес;
- г) правозастосовний процес;
- д) правотворчий процес.

ІХ. Словникова робота:

юридичний процес, форма юридичного процесу (процесуальна форма), процесуальні провадження, процесуальні стадії, процесуальний режим, конституційний процес, цивільний процес, господарський процес, адміністративний процес, кримінальний процес, юридична практика, юридичні операції, правотворчий процес, правозастосовний процес, контрольний процес, процесуальні стадії, процесуальний режим, принципи юридичного процесу, учасники юридичної практики, вимоги до юридичного процесу, результат правотворчого процесу, результат правозастосовного процесу, апеляційне провадження, касаційне провадження, юридична практична діяльність, об'єкт юридичної практичної діяльності, суб'єкт юридичної практичної діяльності, засоби юридичної практичної діяльності, способи юридичної практичної діяльності, методи юридичної практичної діяльності, процесуальна форма, процесуальні провадження.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40. Ст. 492.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і до-

- пов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- ❖ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
 - ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
 - ❖ Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
 - ❖ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
 - ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
 - ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
 - ❖ Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 50. Ст. 375.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. Система основних процедур і стадій конституційного реформаційного процесу. *Leges si Viata*. 2016. № 11. С. 3-6.
2. Айдинян А. В. Фактична помилка у кримінальному праві: основні теоретичні та практичні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
3. Бакаянова Н. Теоретичні основи представництва в судах як виду адвокатської діяльності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1. С. 30-35.
4. Богачова Л. Л. Оприлюднення нормативно-правового акта як стадія підзаконного нормотворчого процесу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 18-21.
5. Бойко І. С. Прецедентна практика щодо морських територіальних спорів у рішеннях міжнародного суду ООН. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 72-81.
6. Борсук С. С. Проблемні питання здійснення фіксування адміністративного процесу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 104-108.
7. Борщенко В. В. Групові позови в господарському процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 19 с.
8. Букаев Н. М. К вопросу о процессуальных формах взаимодействия следователя с органами внутренних дел. *Социум и власть*. 2012. № 4. С. 76-78.
9. Волошина Л. Професіональна відповідальність адвоката. *Leges si Viata*.

2016. № 6. С. 21-24.
10. Глущенко С. Участь вищих спеціалізованих судів у конституційному судочинстві. *Юридична Україна*. 2015. № 3. С. 55-62.
 11. Грищук О. В. Юридична техніка творення та тлумачення нормативно-правових договорів: теоретико-правовий вимір: моногр. Хмельницький: ХУУіП, 2017. 213 с.
 12. Данелія О. С. До питання захисту політичних прав юридичної особи в Європейському суді з прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. С. 18-26.
 13. Дутка Г. І. Проблемні аспекти та шляхи вдосконалення вітчизняного законодавчого процесу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 27-30.
 14. Єзеров А. А. Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2007. 227 с.
 15. Журавльов А. В. Суть та значення судових рішень в адміністративному процесі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. С. 74-79.
 16. Ибрагимов К. Х. Некоторые аспекты принципов юридического процесса и права. *Аграрное и земельное право*. 2013. № 1. С. 77-83.
 17. Карабут Л. В. Стадії кримінально-процесуальної діяльності і стадії у кримінально-процесуальній діяльності. *Право і суспільство*. 2011. № 2. С. 222-227.
 18. Карачун В. Д. Меры обеспечения в административном процессе: юридическая обязанность как юридическая ответственность. *Административное право и процесс*. 2012. № 11. С. 75-77.
 19. Карпунцов В. Сущність судово-прокурорського представництва в адміністративних судах в сучасних новелах модернізації процесуального статусу прокурора. *Leges si Viata*. 2017. № 2. С. 46-49.
 20. Касьяненко Л. М. Юридичний процес і правова процедура у фінансовому праві. *Публічне право*. 2011. № 1. С. 54-59.
 21. Кеберник А. В. Наукова експертиза в адміністративно-юрисдикційній діяльності: питання теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2014. 19 с.
 22. Кісліцина І. О. Роль прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод про визнання винуватості: питання теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 23 с.
 23. Кокин А. В. Правовой статус представителя в юридическом процессе. *Вопросы экономики и права*. 2012. № 12. С. 51-55.
 24. Кухнюк Д. Виконання адвокатом представництва у виконавчому процесі України. *Leges si Viata*. 2016. № 2. С. 80-83.
 25. Куц В. М. Юридична особа як об'єкт застосування кримінально-правових заходів: моногр. Київ: Нац. акад. прокуратури, 2017. 249 с.
 26. Кучинська О. П. Особливості процесуального статусу юридичних осіб у

- кримінальному процесі України: теорія та практика: моногр. Київ: Правова єдність. Алерта, 2017. 167 с.
27. Лебедев Н. Ю. Теоретические основы конфликтов, возникающих в процессе досудебного и судебного производства по уголовному делу, и пути их разрешения: моногр. Новосибирск: НГТУ, 2012. 322 с.
 28. Лютянчин Л. Конституціоналізація адміністративного процесуального права: проблеми теорії та практики Вісник. *Національної академії правових наук України*. 2013. № 4. С. 67-80.
 29. Лихова С. Я. Вплив європейських норм та стандартів на юридичний процес в Україні. *Повітряне і космічне право*. 2011. № 3. С. 104-108.
 30. Лукьянова О. А. Правовые позиции прокурора в юридическом процессе. *Вопросы экономики и права*. 2012. № 12. С. 43-46.
 31. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 38 с.
 32. Максуров А. А. К вопросу о классификации функций медиативной юридической практики. *Современное право*. 2012. № 10. С. 8-12.
 33. Максуров А. А. Политическая функция медиативной юридической практики. *Государственная власть и местное самоуправление*. 2012. № 1. С. 8-9.
 34. Метелёв С. Е. Уголовно-процессуальные формы предупреждения судом преступлений. *Закон и право*. 2012. № 10. С. 7-12.
 35. Милушев Д. Загальні умови судових дебатів як інститут кримінально-процесуального права. *Leges si Viata*. 2017. № 4. С. 49-52.
 36. Нешик Т. С. Вердикт присяжних у кримінальному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 17 с.
 37. Оніщенко Н. Конституційний процес: до питання про термінологічну визначеність і сутність спрямованості. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 130-135.
 38. Оніщенко Н. Юридичний процес як форма правової діяльності. *Право України*. 2002. № 7. С. 7-14.
 39. Палешник С. І. Тлумачення в судовій практиці: поняття, особливості, види: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
 40. Пасенюк О. Розмежування конституційної та адміністративної юрисдикції. *Право України*. 2016. № 2. С. 38-44.
 41. Перунова О. М. Процесуальні акти-документи з цивільних справ: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 205 с.
 42. Петришина М. Нормотворчий процес в органах місцевого самоврядування в країнах Прибалтики. *Юридична Україна*. 2012. № 6. С. 19-23.
 43. Писаренко Н. Б. Межі судового контролю щодо дискреційних адміністративних актів: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1. С. 109-119.
 44. Подоляка А. М. Юридичний конфлікт в адміністративному процесі. *Наше*

- право*. 2013. № 11. С. 19-24.
45. Подорожна Т. Методологічні засади конституціоналізації правового порядку: загально- та спеціально-правові проблеми. *Право України*. 2015. № 10. С. 113-121.
 46. Полянський Т. Зловживання процесуальними правами: юридичні засоби попередження та можливості їх удосконалення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 31-38.
 47. Попов Р. В. Процесуальні способи захисту прав відповідачів в адміністративному процесі: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 17 с.
 48. Рабінович С. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 97-111.
 49. Рибак К. О. Містобудівна діяльність як об'єкт юридичного регулювання: нотатки до наукової дискусії. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 4. С. 7-10.
 50. Романюк Я., Бейцун І. Актуальні питання реформування цивільного процесуального законодавства України. *Право України*. 2012. № 8. С. 288-305.
 51. Романяк М. М. Сутність адміністративної юрисдикції та процесуальних форм її реалізації: окремі питання визначення. *Держава та регіони*. 2017. № 1. С. 84-88.
 52. Сердюк В. Судовий процес як фундамент для реформування судової системи. *Право України*. 2015. № 3. С. 71-77.
 53. Скомороха В. Судовий конституціоналізм в аспекті співвідношення конституційної та конвенційної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 40-48.
 54. Смалюк Р. Прогалини процесуального регулювання підготовчого судового провадження під час розгляду обвинувального акта в спрощеному провадженні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1. С. 153-157.
 55. Совгіря О. Прийняття актів Кабінетом Міністрів України як процесуальна форма закріплення його рішень. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 279-287.
 56. Ткачук О. С. Класифікація елементів права на справедливий суд: національна теорія та практика Європейського Суду з прав людини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 71-77.
 57. Томенко М. Конституційний процес в Україні: у пошуках політичного і правового компромісу. *Верховенство Права*. 2016. № 1. С. 30-33.
 58. Трохлюк О. П. Реалізація засади забезпечення доведення винуватості в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
 59. Цуркан М. Щодо критеріїв якості судових рішень в адміністративному процесі. *Право України*. 2016. № 2. С. 50-55.
 60. Черняк Ю. В. Значення і суть попередніх заходів захисту в рамках міжнародного цивільного процесу. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 2. С. 119-126.

61. Чистоклетов Л. Стадії процесу юридичного прогнозування. *Право України*. 2016. № 1. С. 130-135.
62. Шабринова Л. А. Процессуальная форма технологии установления ошибочной правоприменительной деятельности. *Право и государство*. 2012. № 3. С. 24-29.
63. Шевчук С. Забезпечення єдності судової практики в умовах існування спеціалізованої юрисдикції. *Право України*. 2013. № 9. С. 306-326.
64. Шутак И. Юридична техніка і технологія в галузях права: теорія і практика застосування. *Верховенство Права*. 2017. № 2. С. 30-35.
65. Щавінський В. Р. Співвідношення інтересів держави, суспільства, окремого індивіда у рамках адміністративного права та процесу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 78-81.

ТЕМА 20. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, особливості та предмет регулювання суспільних відносин.
- ❖ Способи, методи та типи правового регулювання. Правовий режим.
- ❖ Механізм правового регулювання суспільних відносин: поняття, елементи, стадії. Ефективність правового регулювання.

II. Скласти схеми:

- ✓ Ознаки та види правового регулювання суспільних відносин.
- ✓ Способи, методи та типи правового регулювання.
- ✓ Правовий режим.
- ✓ Співвідношення правового регулювання і правового впливу.
- ✓ Механізм правового регулювання суспільних відносин: поняття, елементи, стадії.
- ✓ Механізм правового впливу: напрями прояву.
- ✓ Проблеми співвідношення понять «правове регулювання» і «правовий вплив» у сучасній теорії права.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Співвідношення понять «правове регулювання» і «правовий вплив»: питання теорії та практики».
- ◆ «Правовий режим та механізм правового регулювання: ознаки та співвідношення».
- ◆ «Механізм правового регулювання як система правових засобів».
- ◆ «Сфера правового регулювання: поняття, знаки, види».
- ◆ «Правове регулювання внесення змін до Конституції України».

IV. Теми есе:

- «Місце і роль конкретизації права у механізмі правового регулювання».
- «Правова ідеологія як складовий елемент механізму державно-правового регулювання».
- «Правове регулювання та правовий вплив: теоретичні аспекти».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Межі та сфери правового регулювання.
- Акти прямого народовладдя у механізмі правового регулювання.
- Сутність поняття правового регулювання в контексті сучасної концепції

- праворозуміння.
- Правова природа регулювання суспільних відносин.
- Категорія «правовий режим»: підходи до інтерпретації.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Місце і роль конкретизації права у механізмі правового регулювання». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Правове регулювання. До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Правове регулювання	Узятий в єдності та різноманітності процес впливу права на суспільне життя, свідомість і поведінку людей за допомогою як правових, так і неправових засобів.
2.	Правовий вплив	Здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток.
3.	Дозволи	Покладання на особу обов'язку утримуватись від вчинення дій певного роду (тільки так не роби).
4.	Заборони	Покладання на особу обов'язку активної поведінки (роби тільки так).
5.	Зобов'язання	Надання особі права на власні активні дії (роби, як вважаєш за потрібне).
6.	Механізм правового регулювання	Сукупність суспільних відносин, яку можна й необхідно впорядкувати за допомогою права і правових засобів
7.	Сфера правового регулювання	Узята в єдності система правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок.

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Правове регулювання:

1.	Ознаки правового регулювання	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)
2.	Відмінності між правовим регулюванням і правовим впливом	за обсягом...
		за змістом...
		за механізмом реалізації права
3.	Основні канали правового впливу	1)
		2)
4.	Види сфер правового регулювання за принципом співвідношення можливого й необхідного	1)
		2)
		3)
5.	Сфери правового регулювання за характером юридичної діяльності	1)
		2)
		3)
6.	Сфери правового регулювання за блоками суспільних відносин	1)
		2)
		3)
		4)
7.	Основні напрями правового регулювання	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
		6)

Практичне завдання №3

Заповніть таблицю. Правове регулювання:

1.	Види правового регулювання	1)
		2)
2.	Способи правового регулювання	1)
		2)
		3)
3.	Види норм за характером приписів	1)
		2)
		3)
4.	Форми реалізації права	1)
		2)
		3)
5.	Типи правового регулювання	1)
		2)
6.	Ознаки механізму правового регулювання	є складовою механізму...
		2) поєднує всі...
		3) утворює систему право-
		4) є динамічною частиною...
		5) результатом його діяльності є встановлення...
7.	Елементи механізму правового регулювання	1)
		2)
		3)
		4)
		5)
8.	Стадії механізму правового регулювання	1)
		2)
		3)
9.	Правові форми діяльності держави	1)
		2)
		3)
		4)
		5)

Практичне завдання №4

Заповнити таблицю. Правове регулювання:

1	Предмет правового регулювання	
2	Види правового регулювання за способом поєднання загальних дозволів і заборон	1)
		2)
3	Види правового регулювання за територіальним принципом	1)
		2)
4	Види правового регулювання за суспільними відносинами, на які воно поширюється	1)
		2)
5	Обов'язкові стадії правового регулювання	1)
		2)
		3)
6	Мета правового регулювання	1)
		2)
		3)
		4)
7	Фактори, що забезпечують ефективність правового регулювання	1)
		2)
		3)

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. З латинського «*regulo*» – це:

- а) правило;
- б) упорядкування;
- в) установа;
- г) порядок;
- д) інститут.

2. Правове регулювання – це:

- а) сукупність умов і засобів, безпосередньо спрямованих на забезпечення режиму законності і правопорядку;
- б) режим правомірної діяльності органів держави, який знаходить свій прояв у прийнятті правових законів і підзаконних нормативно-правових актів, а також у їх неухильному додержанні;
- в) здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування;
- г) сукупність первинних засобів правового впливу на поведінку людей, пов'язаних з наділенням їх суб'єктивними юридичними правами або покладанням на них суб'єктивних юридичних обов'язків;
- д) усі форми та напрями дії права на свідомість та поведінку людей.

3. Визначте, на яке коло суспільних відносин має поширюватися правове регулювання:

- а) на всі суспільні відносини;
- б) на всі суспільні відносини, крім тих, що регулюються іншими соціальними регуляторами (мораллю, релігією тощо);
- в) на всі суспільні відносини, що входять до предмета правового регулювання;
- г) на всі суспільні відносини, що входять до предмета правового регулювання, крім тих, щодо регулювання яких наявні прогалини в праві;
- д) на суспільні відносини, що визначені законодавством.

4. Предметом правового регулювання є:

- а) юридичні наслідки;
- б) сторони договору;
- в) об'єктивна сторона;
- г) суспільні відносини;
- д) суб'єктивна сторона.

5. Загальність правового регулювання полягає в:

- а) співіснуванні в межах однієї людської спільноти водночас декількох відносно незалежних (а іноді і конкуруючих поміж собою) систем моральних, релігійних, звичаєвих, корпоративних, професійних норм;
- б) урахуванні при реалізації правових норм тільки тих соціальних фактів, що передбачені у праві, і навпаки — в ігноруванні всіх інших не відображених у ньому фактичних обставин;
- в) охопленні ним з більшості питань, що визначаються правом, усіх членів та всієї території відповідного державного утворення;
- г) моністичності, тобто неможливості одночасного функціонування в певному державно організованому суспільстві одразу декількох не узгоджених поміж собою систем правової регуляції;
- д) узгодженості дії та взаємну підтримку залучених до нього правових явищ.

6. Єдність правового регулювання полягає в:

- а) охопленні ним з більшості питань, що визначаються правом, усіх членів та всієї території відповідного державного утворення;
- б) співіснуванні в межах однієї людської спільноти водночас декількох відносно незалежних (а іноді і конкуруючих поміж собою) систем моральних, релігійних, звичаєвих, корпоративних, професійних норм;
- в) урахуванні при реалізації правових норм тільки тих соціальних фактів, що передбачені у праві, і навпаки — в ігноруванні всіх інших не відображених у ньому фактичних обставин;
- г) моністичності, тобто неможливості одночасного функціонування в певному державно організованому суспільстві одразу декількох не узгоджених поміж собою систем правової регуляції;
- д) узгодженості дії та взаємну підтримку залучених до нього правових явищ.

7. Правове регулювання поширюється на:

- а) всі стосунки між людьми;
- б) лише ті суспільні відносини, що утворюють його предмет;
- в) не на всі стосунки між людьми, а тільки на суспільні відносини між ними;
- г) суспільні відносини, що утворюють його структуру;
- д) систему суспільних відносин та право, яке не може справляти свій регулятивний вплив інакше як через людей, безпосередньо діючи на їх свідомість.

8. Процес впливу права на громадське життя, свідомість і поведінку людей за допомогою як правових, так і неправових засобів – це:

- а) правове регулювання;

- б) правовий вплив;
- в) межі правового регулювання;
- г) засоби правового регулювання;
- д) режим правового регулювання.

9. Співвідношення понять «правовий вплив» і «правове регулювання» розглядається таким чином:

- а) правове регулювання включає в себе й інші способи правового впливу, тому є більш широким поняттям;
- б) правове регулювання є лише однією з форм впливу права на суспільні відносини;
- в) правовий вплив і правове регулювання є самостійними елементами механізму реалізації права;
- г) правовий вплив і правове регулювання є тотожним оскільки використовуються для позначення одного й того явища;
- д) це самостійні поняття, не перебувають у зв'язку між собою.

10. Правове регулювання, правовий вплив та правове забезпечення співвідносяться таким чином:

- а) правове регулювання включає правовий вплив і правове забезпечення;
- б) правовий вплив включає правове регулювання і правове забезпечення;
- в) правове регулювання є частиною правового впливу, який виступає частиною правового забезпечення;
- г) правове забезпечення включає правовий вплив, а правове регулювання є відокремленим від них поняттям;
- д) правове регулювання та правовий вплив як синоніми входять до правового забезпечення.

11. Визначте, що відноситься до ознак правового регулювання:

- а) може здійснюватися й через окремі юридичні засоби (наприклад, тільки через норми права);
- б) не завжди є обов'язковим та припускає застосування примусових заходів впливу;
- в) поширюється виключно на суб'єктів права, тобто осіб, для яких правові норми встановлюють певні юридичні права і обов'язки;
- г) охоплює як передбачувані, так і не плановані наслідки дії права;
- д) має своїм об'єктом не тільки поведінку людини, а й її свідомість.

12. Метод правового регулювання – це:

- а) сукупність засобів, прийомів, за допомогою яких право впливає на однієї суспільні відносини;
- б) основні напрями правового впливу на суспільні відносини;

- в) основні вимоги, які пред'являються до учасників суспільних відносин;
- г) основні напрями діяльності держави по виконанню суспільних задач;
- д) однорідні суспільні відносини, що регулюються нормами права.

13. Основний метод правового регулювання суспільних відносин:

- а) заохочувальний;
- б) рекомендаційний;
- в) факультативний;
- г) допоміжний;
- д) диспозитивний.

14. Порядок встановлення прав і обов'язків суб'єктів права; ступінь визначеності наданих прав і «автономності» дій суб'єктів; взаємини суб'єктів правовідносин; наявність чи відсутність конкретного юридичного зв'язку між суб'єктами прав і обов'язків; шляхи і засоби забезпечення встановлених суб'єктивних прав і юридичних обов'язків – це:

- а) складові елементи механізму правового регулювання;
- б) способи правового регулювання;
- в) засоби правового регулювання;
- г) складові елементи суспільних відносин;
- д) складові елементи методу правового регулювання.

15. Особливу роль у правовому регулюванні суспільних відносин відіграє:

- а) правова культура;
- б) правова свідомість;
- в) правове виховання;
- г) стан законності у суспільстві;
- д) прийняття нормативно-правових актів.

16. Первинними засобами правового впливу на поведінку людей, пов'язані з наділенням їх суб'єктивними юридичними правами або покладанням на них суб'єктивних юридичних обов'язків є:

- а) методи правового регулювання;
- б) напрями правового регулювання;
- в) способи правового регулювання;
- г) особливості правового регулювання;
- д) види правового регулювання.

17. Способи правового регулювання поділяються на:

- а) загальні та спеціальні;
- б) основні та допоміжні;
- в) зовнішні та внутрішні;
- г) децентралізовані та недецентралізовані;

д) імперативні та диспозитивні.

18. До основних способів правового регулювання належать:

- а) дозволи та зобов'язання;
- б) заборони та заохочення;
- в) рекомендації та заборони;
- г) покарання та зобов'язання;
- д) пільги та заохочення.

19. Допоміжними способами правового регулювання є:

- а) заохочення та дозволи;
- б) покарання та зобов'язання;
- в) пільги та заборони;
- г) покарання та пільги;
- д) заборони та заохочення.

20. Способом правового регулювання, що полягає у наданні особі права на власні активні дії чи бездіяльність та наділяє особу суб'єктивними правами є:

- а) пільга;
- б) зобов'язання;
- в) дозвіл;
- г) покарання;
- д) заохочення.

21. Покладення на особу обов'язку певної активної поведінки здійснюється за допомогою:

- а) покарання;
- б) рекомендації;
- в) дозволу;
- г) заборон;
- д) зобов'язання.

22. Заборона як спосіб правового регулювання полягає у:

- а) юридичній пропозиції особі обрати оптимальний варіант поведінки;
- б) юридичному осуді винної, протиправної поведінки, що виражається в негативній оцінці правопорушення й особи, котра його вчинила; є одним із видів обмежень у праві;
- в) правомірному полегшенні становища суб'єкта права через і надання будь-яких переваг або часткового звільнення від виконання встановлених загальних правил і обов'язків;
- г) покладенні на особу обов'язку певної пасивної поведінки, утримання від вчинення дій деякого роду під загрозою настання відповідальності; результати заборон – юридичні обов'язки пасивного типу;

д) спеціальних правових пільгах, встановлених для конкретних суб'єктів вищого ешелону влади як необхідних для повного і якісного здійснення ними обов'язків.

23. Дозвіл, як один із способів правового регулювання полягає у:

а) наданні особі через визнання за нею відповідного суб'єктивного юридичного права можливості реалізації певного варіанту своєї поведінки;

б) покладенні на учасників регламентованих правом суспільних відносин суб'єктивного юридичного обов'язку активного типу, що спонукає його носіїв до дій, передбачених правовими нормами;

в) встановленні шляхом покладення на особу суб'єктивного юридичного обов'язку пасивного типу, відповідно до якого вона має утримуватися від певних, визначених правом форм поведінки;

г) наданні учасникам відносин, які впорядковуються правом, вказівок, що не мають обов'язкової сили, стосовно найбільш раціональних, прийнятних для суспільства і цих осіб форм організації їх взаємодії;

д) стимулюванні за допомогою комплексного застосування різних способів правового заохочення такої поведінки суб'єктів права, яка є найбільш бажаною з погляду досягнення цілей правового регулювання.

24. Юридичним схваленням суспільно корисної поведінки особи за допомогою винагороди за активну діяльність є:

а) заохочення;

б) покарання;

в) рекомендація;

г) пільга;

д) дозвіл.

25. Рекомендація як спосіб правового регулювання полягає у:

а) спеціальних правових пільгах, встановлених для конкретних суб'єктів вищого ешелону влади як необхідних для повного і якісного здійснення ними обов'язків

б) юридичній пропозиції особі обрати оптимальний варіант поведінки;

в) юридичному осуді винної, протиправної поведінки, що виражається в негативній оцінці правопорушення й особи, котра його вчинила; є одним із видів обмежень у праві;

г) правомірному полегшенні становища суб'єкта права через і надання будь-яких переваг або часткового звільнення від виконання встановлених загальних правил і обов'язків;

д) покладанні на особу обов'язку певної пасивної поведінки, утримання від вчинення дій деякого роду під загрозою настання відповідальності; результати заборон – юридичні обов'язки пасивного типу.

ІХ. Словникова робота:

нормативне регулювання, соціальне регулювання, ознаки соціального регулювання, правове регулювання суспільних відносин, ознаки правового регулювання суспільних відносин, мета правового регулювання суспільних відносин, предмет правового регулювання суспільних відносин, правовий вплив, сфера правового регулювання, межі правового регулювання, метод правового регулювання, імперативний метод правового регулювання, диспозитивний метод правового регулювання, допоміжні (субсидіарні) методи правового регулювання, заохочувальний метод правового регулювання, рекомендаційний метод правового регулювання, способи правового регулювання, тип правового регулювання суспільних відносин, режим правового регулювання суспільних відносин, нормативне правове регулювання, законодавче регулювання, підзаконне регулювання, піднормативне правове регулювання, правозастосовне регулювання, договірне регулювання, нормативне правове регулювання, індивідуальне (ненормативне) правове регулювання, централізоване правове регулювання, децентралізоване правове регулювання, субординаційне правове регулювання, автономне правове регулювання, координаційне правове регулювання, механізм правового регулювання, елементи механізму правового регулювання, стадії механізму правового регулювання, факультативна стадія механізму правового регулювання, ефективність механізму правового регулювання суспільних відносин, дозволи, заборони, зобов'язання, заборони, заохочення, рекомендації, покарання, пільги, правові привілеї.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40. Ст. 492.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
- ❖ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
- ❖ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135.
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року

- (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.

Спеціалізована література:

1. Bondarenko V., Yesimov S., Pustova N. Administrative and legal regulation of the transfer of confidential information within the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 4, ч. 1. С. 18-23.
2. Glukhov A. The legal nature of relations in the civil service. *Sciences of Europe*. 2017. № 14, ч. 3. С. 55-64.
3. Ryabova M. Legal relationship as a system. *Sciences of Europe*. 2017. № 18, ч. 2. С. 61-63.
4. Stauss B. and Weinlich B. Process - oriented measurement of service quality by applying the sequential incident technique», paper presented at the Fifth Workshop on Quality Management in Services. *Journal on public relations*. 1995. С. 115-134.
5. Андрущакевич Ю. В. Місце і роль конкретизації права у механізмі правового регулювання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 55. С. 88-94.
6. Боняк В. О. Методологічний аналіз сучасних інтерпретацій поняття «конституційно-правове регулювання». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спеціальний випуск, ч. 2. С. 19-23.
7. Голуб В. О. До питання про адміністративно-правовий вплив. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 2. С. 49-53.
8. Голуб В. О. Співвідношення понять «правовий вплив» та «адміністративно-правовий вплив». *Вісник Одеського Національного університету. Серія: Правознавство*. 2014. Вип. 1. С. 130-136.
9. Гольцова О. Є. Соціальне регулювання та правове регулювання-співвідношення понять. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 53-57.
10. Гудзь І. Г., Шамрук М. Ю. Особливості адміністративного правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. №5. С. 198-200.
11. Денисова А. Правовий вплив: природа та функціональне призначення. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2012. Вип. 55. С. 3-10.
12. Дергунова О. І. Психологічні аспекти правового регулювання. *Науковий*

вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2017. Вип. 28. С. 12-14.

13. Загорулько Є. О. Сутність, ознаки та правове регулювання заходів адміністративного примусу у виконавчому провадженні. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2016. № 6. Т. 1. С. 204-206.
14. Куненко І. Проблеми правового регулювання внесення змін до Конституції України. *Підприємництво, господарство і право.* 2014. № 2. С. 90-93.
15. Куракін О. М. Аналіз співвідношення категорії «ефективність правового регулювання» й суміжних понять. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2016. № 2. С. 7-10.
16. Ладиченко В. В., Ємельяненко К. О. Особливості правового регулювання місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2017. № 2. Т. 1. С. 32-34.
17. Левченков О. І. Вплив процесів глобалізації та євроінтеграції на ефективність регулювання суспільних відносин. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2014. № 2. С. 83-91.
18. Мацелюха І. Правове регулювання внутрішньо церковних відносин у джерелах римського та візантійського права. *Юридична Україна.* 2013. № 1. С. 22-28.
19. Мельничук Н. О. Договірне регулювання трудових відносин в нових економічних умовах: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2012. 339 с.
20. Мех Ю. В. Окремі аспекти співвідношення державного управління та публічної адміністрації в Україні: номінальні дефініції. *Право і суспільство.* 2015. № 5-2 (2). С. 134-137.
21. Миколенко А. Метод правового регулювання и функции административно-деликтного права. *Leges si Viata.* 2018. № 5, ч. 2. С. 129-133.
22. Мілова Т. Конституційні принципи регулювання духовно-етичних та ідеологічних відносин в Україні. *Підприємництво, господарство і право.* 2013. № 1. С. 72-75.
23. Могілевський Л. Роль вищих органів державної влади у сфері видання нормативно-правових актів підзаконного характеру. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2016. № 1, ч. 1. С. 145-151.
24. Мукомела І. Інформаційне суспільство та його ознаки: теоретично-правовий аспект. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2015. № 2 (81). С. 130-138.
25. Мухін В. В. Правозастосовний акт як форма індивідуального правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2016. Вип. 23. С. 14-16.
26. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
27. Отраднава О. О. Проблеми вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань: моногр. Київ: Юрінком

- Інтер, 2014. 327 с.
28. Пайда Ю. Ю. Зарубіжний досвід правового регулювання реалізації прав людини та релігійної свободи. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 2. С. 34-39.
 29. Перепелиця М. Особливості правового регулювання деяких фінансових повноважень органів місцевого самоврядування. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1 (68). С. 148-159.
 30. Погрібний І. М., Матат Ю. І. Місце та роль юридичної техніки в механізмі правового регулювання. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. Вип. 44. С. 6-12.
 31. Предместніков О. Г. Адміністративно-правове регулювання організаційної структури Міністерства юстиції України. *Форум права*. 2016. № 5. С. 157-167.
 32. Пунда О. О. Адміністративно-правове регулювання здійснення громадянами права на безпеку харчових продуктів та предметів побуту в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 100-103.
 33. Раданович Н. М. Юридичні дозволи: деякі аспекти загальнотеоретичної характеристики у світлі загальнодозвільного правового регулювання в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 11-14.
 34. Романяк М. М. До питання про вдосконалення правового регулювання процедури захисту прав громадян у позасудовому порядку. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 1. С. 98-101.
 35. Сельченкова С. В. Нормативне регулювання діловодства в органах виконавчої влади. *Архіви України*. 2011. № 6 (276). С. 50-59.
 36. Сидоренко В. В. Основні підходи до розуміння сутності механізму правового регулювання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 55. С. 112-117.
 37. Ситник О. М. Правова ідеологія як складник механізму державно-правового регулювання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 56. С. 8-13.
 38. Скакун О. Межі державно-правового регулювання економіки: міждисциплінарний підхід. *Право України*. 2014. № 5. С. 62-72.
 39. Сташевський О. М., Юлдашев О. О. Нормативне регулювання підготовки та якості проектів регуляторних актів. *Юридична наука*. 2012. № 1. С. 37-45.
 40. Стрілець О. М. Місце та роль правових звичаїв у сфері приватноправового регулювання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 51-57.
 41. Сушицька Н. В. Правове регулювання: проблеми ефективності. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 57. С. 39-45.
 42. Тагірова Г. В. Соціальне прогнозування як засіб регулювання суспільних відносин: дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2010. 215 с.

43. Тамаря Я. В. Правове регулювання діяльності суб'єктів публічної адміністрації щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спеціальний випуск, ч. 1. С. 173-176.
44. Тимчак В. В., Лошак О. С. Адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності України з урахуванням європейських стандартів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 273-276.
45. Титарчук В. В. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання діяльності державних підприємств. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 4. С. 204-208.
46. Хомишин І. Ю. Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 28. С. 53-55.
47. Чепелевська Л. А., Крапівіна А. А. Нормативне регулювання питання гендерної рівності в суспільстві та галузі охорони здоров'я України. *Актуальні проблеми клінічної та профілактичної медицини*. 2013. Т. 1, № 2. С. 16-19
48. Черкас М. Є. Правосвідомість та її функції в механізмі правового регулювання: моногр. Харків: Право, 2014. 153 с.
49. Чуприна Ю. Ю. Система методів правового регулювання в сучасній Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 23-28.
50. Щирба М. Ю. Міжнародно-правове регулювання принципу конфіденційності у сфері охорони здоров'я. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 4. С. 15-18.
51. Ющик О. Загальні теоретико-методологічні питання ефективного державного управління. *Право України*. 2015. № 6. С. 17-27.

ТЕМА 21. ОСНОВНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ СУЧАСНОСТІ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та ознаки правової системи (правової сім'ї). Типи (сім'ї) правових систем світу.
- ❖ Загальна характеристика англосаксонської правової сім'ї.
- ❖ Загальна характеристика романо-германської правової сім'ї.

II. Скласти схеми:

- ✓ Функції правової системи.
- ✓ Класифікація правових систем.
- ✓ Типи правових систем світу.
- ✓ Особливості порівняльного правознавства.
- ✓ Тенденції розвитку правової системи та взаємний вплив правових систем.
- ✓ Основні перспективи розвитку правової системи України.

III. Теми рефератів:

- ◆ «Теоретико-методологічні засади формування та розвитку правової системи».
- ◆ «Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї».
- ◆ «Сім'я релігійного і традиційного права».
- ◆ «Правова система України: історія, стан та перспективи».
- ◆ «Правова система України в генезисній структурі правових систем: поняття і основні ознаки».
- ◆ «Англосаксонська правова сім'я, її особливості».

IV. Теми есе:

- «Судовий прецедент у праві Європейського Союзу».
- «Проблема ідентичності національних правових систем в умовах глобалізації: теоретико-методологічний аспект».
- «Правова система України в сучасних умовах».
- «Взаємодія міжнародного, європейського та національного права».

V. Підготувати розгорнуту анотацію до самостійно підбраного переліку літератури із конкретної тематики:

- Юридична компаративістика як навчальна дисципліна.
- Судовий прецедент в системі джерел права.
- Правова доктрина в країнах романо-германської та англо-американської правових сімей: порівняльний аналіз.

- Соціальна сутність правових систем і забезпеченість ними прав людини – необхідні складові предмета юридичної компаративістики.
- Юридична компаративістика як сучасний етап розвитку порівняльного правознавства.

VI. Завдання з використанням інтерактивних методів навчання:

Інтерактивне завдання №1

Інтерактивна гра «Бумеранг». Час – 20 хв. ЗВО необхідно поділити на малі підгрупи. Викладач на дошці записує ключове питання для обговорення «Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї». Кожна підгрупа ЗВО складає на аркуші конкретні 5 запитань із заданої теми, направляє їх «бумерангом» будь-якій підгрупі ЗВО та слухає відповідь. Якщо відповідь не повна/неточна, «бумеранг» повертається до тієї підгрупи, яка його «відправила». ЗВО, які «отримали бумеранг», посилають вже свій перелік іншій підгрупі. Викладач фіксує відповіді й рахує кількість балів, які набрала кожна підгрупа (кожне складне запитання – 2 бали, кожна правильна відповідь на просте запитання – 2 бали, об'ємне – 3 бали).

Інтерактивне завдання №2

Мікрофон. Час – 10 хв. Наприкінці заняття викладач має надати кожному ЗВО можливість коротко і швидко висловити свої думки чи позиції на тему: «Проблеми впровадження судового прецеденту в Україні». Говорити може тільки той ЗВО, який отримав «уявний» мікрофон.

VII. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Заповнити таблицю. Структура правової системи(компоненти) До кожного визначення підберіть правильне поняття і позначте його порядковий номер:

1.	Інституціональна		закономірності взаємовідносин між взаємодіючими і взаємозумовленими підсистемами, що відсутні у них в ізольованому стані
2.	Нормативна (регулятивна)		суб'єктний склад: індивідуальні і колективні (суб'єкти права), включаючи державу, соціальні спільності та інші суб'єкти права
3.	Ідеологічна (доктринальна)		правові норми і принципи, об'єктивовані в нормативно-правових актах, правових прецедентах, нормативно-правових договорах, правових звичаях та ін.

4.	Функціональна (соціологічна)	сукупність уявлень про правові норми і принципи, що характеризують ступінь усвідомленості правомірної поведінки суб'єктів права, вступу їх у правовідносини, юридичну діяльність – право розуміння, правове мислення, правові ідеї, концепції, правосвідомість і правова культура
5.	Комунікативна (інтегрована)	сукупність причинно-наслідкових зв'язків між суб'єктами права, що виникають внаслідок їх юридичних вчинків: правореалізація, правозастосування, правовідносини, правомірна поведінка, юридична практика – через них відбуваються дія норм права в соціальному середовищі, визначається режим функціонування правової системи як частини соціальної си-

Практичне завдання №2

Заповнити таблицю. Характеристика правових систем світу (країни, ознаки):

1.	Романо-германський тип (сім'я) правових систем		
2.	Англо-американський тип (сім'я) правових систем		
3.	Змішаний (конвергентний, або дуалістичний) тип (сім'я) правових систем		
4.	Релігійний тип (сім'я) правових систем		
5.	Традиційний тип (сім'я) правових систем		
6.	Соціалістичний тип (сім'я) правових систем		

VIII. Вирішити тестові завдання:

1. *Комплекс взаємозалежних і погоджених правових засобів, які призначені для регулювання суспільних відносин, а також сукупність юридичних явищ і процесів, що виникають внаслідок такого регулювання – це:*

- а) правова система;
- б) правова сім'я;
- в) сім'я загального права;
- г) національна правова система;
- д) система права.

2. *Правова система є різновидом:*

- а) соціальної системи;
- б) політичної системи;
- в) економічної системи;
- г) державної системи;
- д) соціально-економічної системи.

3. *Детермінованість правової системи полягає у тому, що вона:*

- а) тісно взаємодіє з економічною, політичною, ідеологічною, моральною та іншими соціальними підсистемами;
- б) має в межах країни цілісність, єдність, суверенність;
- в) зумовлена унікальними історичними і географічними факторами розвитку суспільства;
- г) має власну структурну упорядкованість;
- д) формується і функціонує в територіальних межах держави.

4. *Кінцевою метою правової системи є:*

- а) побудова демократичної держави;
- б) забезпечення розвитку державно-правових процесів;
- в) досягнення миру та соціального добробуту в суспільстві;
- г) досягнення суб'єктами права приватних і публічних цілей, установлення злагоди і підтримання правового порядку в суспільстві;
- д) створення механізмів реалізації права в державі.

5. *Поняття «система права» та «правова система» співвідносяться таким чином:*

- а) поняття «система права» та «правова система» не перебувають у зв'язку;
- б) поняття «система права» та «правова система» є тотожними;
- в) «система права» є різновидом «правової системи»;
- г) «правова система» є більш широким поняттям, ніж «система права»;
- д) «система права» є більш широким поняттям, ніж «правова система».

6. Поєднання через правове регулювання найбільш важливих сторін інших соціальних систем (економічної, політичної тощо) з метою досягнення суспільно значущих цілей – це:

- а) інтегративна функція правової системи;
- б) охоронна функція правової системи;
- в) регулятивна функція правової системи;
- г) виховна функція правової системи;
- д) статична функція правової системи.

7. Функція правової системи, що відображається в упорядкуванні найважливіших суспільних відносин:

- а) інтегральна;
- б) охоронна;
- в) регулятивна;
- г) виховна;
- д) статична.

8. Встановлення між суб'єктами правової системи постійного обміну правовою інформацією – це:

- а) інтегративна функція правової системи;
- б) охоронна функція правової системи;
- в) регулятивна функція правової системи;
- г) виховна функція правової системи;
- д) комунікативна функція правової системи.

9. Підтримання існуючої соціальної системи і захист її від внутрішніх та зовнішніх дестабілізуючих чинників – це:

- а) інтегративна функція правової системи;
- б) охоронна функція правової системи;
- в) регулятивна функція правової системи;
- г) виховна функція правової системи;
- д) статична функція правової системи.

10. Метод вивчення правових систем різних держав шляхом зіставлення правових норм, інститутів, принципів їх розуміння, легітимного тлумачення тощо та практики їх застосування – це:

- а) конституційне право;
- б) міжнародне право;
- в) порівняльне правознавство;
- г) загальне право;
- д) національна правова система.

11. Наука, що досліджує особливості формування і функціонування правових систем різних держав, виявляє їх спільні та специфічні ознаки – це:

- а) міжнародне право;
- б) державне право;
- в) конституційна право;
- г) порівняльне правознавство;
- д) правова системологія.

12. Метою науки порівняльного правознавства є:

- а) створення найсприятливіших умов для формування влади, що відповідає інтересам громадян, суспільства й держави;
- б) вивчення права інших держав у зв'язку з численними міжнародними зв'язками, юридичними угодами, а також уніфікацією права;
- в) досягнення максимально можливого добробуту суспільства шляхом всебічного розвитку соціально-економічної системи країни та забезпечення соціальної і політичної стабільності;
- г) визначення засобів і умов досягнення розвитку громадянського суспільства у різних державах;
- д) формулювання порівняльно-співставлених висновків.

13. Комплекс конкретно історичних, реально існуючих взаємопов'язаних правових явищ і юридичних засобів певного суспільства – це:

- а) сім'я правових систем;
- б) правова система;
- в) соціальна система;
- г) політична система;
- д) національна правова система.

14. Кожний тип правових систем складається з:

- а) підгалузей;
- б) правових сімей;
- в) підтипів;
- г) галузей;
- д) інститутів.

15. Сукупність національних правових систем, заснована на спільності джерел, структури права та історичного шляху його формування – це:

- а) мусульманська система;
- б) національна правова система;
- в) правова сім'я;
- г) економічна система;
- д) державна система.

16. Термін «правова сім'я» був запропонований у:

- а) 2000 р.;
- б) 1800 р.;
- в) 1945 р.;
- г) 1900 р.;
- д) 1966 р.

17. Правова система складається із таких підсистем:

- а) інституційної, нормативної, ідеологічної та комунікативної;
- б) інституційної, нормативної, ідеологічної та функціональної;
- в) інституційної, ідеологічної, установчої та регулятивної;
- г) інституційної, ідеологічної, результативної, нормативної, інфраструктурної та функціональної;
- д) інституційної, ідеологічної, функціональної та регулятивної.

18. Юридична освіта, юридична наука, юридична професія тощо є елементами:

- а) інституційної підсистема правової системи;
- б) нормативної підсистема правової системи;
- в) інфраструктурної підсистема правової системи;
- г) ідеологічної підсистема правової системи;
- д) функціональної підсистема правової системи.

19. Правові норми і принципи, об'єктивовані в нормативно-правових актах, правових прецедентах, нормативно-правових договорах та правових звичаях – це:

- а) інституційна підсистема правової системи;
- б) нормативна підсистема правової системи;
- в) комунікативна підсистема правової системи;
- г) ідеологічна підсистема правової системи;
- д) функціональна підсистема правової системи.

20. Сукупність причинно-наслідкових зв'язків між суб'єктами права, що виникають внаслідок їх юридичних вчинків – це:

- а) інституційна підсистема правової системи;
- б) нормативна підсистема правової системи;
- в) комунікативна підсистема правової системи;
- г) ідеологічна підсистема правової системи;
- д) функціональна підсистема правової системи.

21. Сукупність уявлень про правові норми, принципи, що характеризують ступінь усвідомленості правомірної поведінки – це:

- а) інституційна підсистема правової системи;

- б) нормативна підсистема правової системи;
- в) комунікативна підсистема правової системи;
- г) ідеологічна підсистема правової системи;
- д) функціональна підсистема правової системи.

22. Сукупність усіх суб'єктів права (індивідуальних та колективних, державних та недержавних) – це:

- а) інституційна підсистема правової системи;
- б) нормативна підсистема правової системи;
- в) комунікативна підсистема правової системи;
- г) ідеологічна підсистема правової системи;
- д) функціональна підсистема правової системи.

23. Відображає результати дії права, ступінь його соціальної затребуваності та відповідності інтересам соціуму, стан правопорядку в суспільстві – це:

- а) результативна підсистема правової системи;
- б) нормативна підсистема правової системи;
- в) комунікативна підсистема правової системи;
- г) ідеологічна підсистема правової системи;
- д) функціональна підсистема правової системи.

24. Стійка єдність компонентів правової системи та сукупність усіх прямих і зворотних постійних зв'язків між ними, що забезпечують їй правову цілісність – це:

- а) структура правової системи;
- б) інститут правової системи;
- в) елемент правової системи;
- г) система правової системи;
- д) зміст правової системи.

25. Структуру правової системи суспільства складають такі елементи:

а) суб'єкти права, правові норми, правові відносини, правова ідеологія, правова культура, законодавча техніка;

б) суб'єкти права, правові норми і принципи, правові відносини, правова ідеологія, правова свідомість, правова культура, зв'язки між названими елементами;

в) елементи системи права та правова культура окремого суспільства;

г) правові норми і принципи, галузі та інститути права, правові відносини, правова ідеологія, правова культура, процедура тлумачення норм права;

д) правові норми, інститути права, підгалузі права, галузі права.

ІХ. Словникова робота:

порівняльне правознавство, система права, система законодавства, принципи права, правова культура, юридичні установи, юридична техніка, юридичні терміни, інтегративна функція правової системи, регулятивна функція правової системи, комунікативна функція правової системи, охоронна функція правової системи, правова сім'я, романо-германська правова сім'я, англосаксонська правова сім'я, судовий прецедент, загальне право, право справедливості, соціалістична правова сім'я, сім'я релігійного і традиційного права, Коран, Суна, Іджма, іудаїзм, буддизм, сім'я цивільного права, правова система, змішані правові системи, європейське право, правовий звичай, правова доктрина, канонічне право, рецепція, формальні джерела права, іудейське право, мусульманське право, статутне право, делеговане законодавство, структура правової системи, інституціональна складова структура правової системи, нормативна складова структура правової системи, ідеологічна складова структура правової системи, функціонально-соціальна складова структура правової системи, комунікативна складова структура правової системи.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
- ❖ Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.

Спеціалізована література:

1. Zvyagina I. The common law system of precedent in England: legal comparative and historical research. *Leges si Viata*. 2018. № 2, ч. 2. С. 33-36.
2. Анакіна Т. М. Судовий прецедент у праві Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 231 с.
3. Балко О. О. Інститут шлюбу за римським правом та його рецепція у континентальному типі правової системи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.
4. Барабаш О. Протестантизм у становленні західної традиції права. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 53-61.
5. Бехруз Х. Конституціоналізм в ісламських державах: становлення, сучасний стан і напрями трансформації. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 349-356.
6. Бицюра Л. В. Гармонізація законодавства у процесі конструювання на-

- ціональної правової системи: загальнотеоретичний вимір. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (2). С. 3-8.
7. Бичковський Є. Л. Науково-практичний коментар в правовій системі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 20 с.
 8. Білорицький Г. О. Імплементация міжнародних стандартів прав людини в правовій системі держави Ізраїль: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
 9. Бобровников В. Шариат и адат в российском нормативном пространстве. *Государственная служба*. 2011. № 5. С. 90-94.
 10. Бондар Н. А. Вплив римського права на становлення правової системи Польщі: історико-правові аспекти. *Приватне та публічне право*. 2017. № 1. С. 3-8.
 11. Братасюк В. М. Правова реальність як форма прояву інтелектуальної традиції епохи (на матеріалах романо-германської правової сім'ї): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 192 с.
 12. Васянович О. А. Правовий звичай у правових системах сучасності: моногр. Київ: КНЕУ, 2014. 183 с.
 13. Вовк Д. Вплив християнства на право держав європейської цивілізації: концептуальні засади осмислення. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 25-34.
 14. Вовк Д. Правова традиція: розуміння у контексті співвідношення з правовою системою і правовою культурою. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 42-52.
 15. Вовк Д. Правові системи християнських країн (особливості та проблема неоднорідності). *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 249-258.
 16. Вовк Т. В. Дія міжнародних договорів у країнах англосаксонської правової системи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
 17. Волошенюк О. В. Гармонізація та уніфікація законодавства як форми зближення правових систем. *Право і суспільство*. 2015. № 4, ч. 4. С. 3-7.
 18. Волошин Ю. О., Гоша І. О. Гармонізація правових систем в сучасній доктрині конституційного права в умовах європейської інтеграції: моногр. / за заг. ред. М. О. Баймуратова. Одеса: Фенікс, 2013. 291 с.
 19. Гавронська Т. В. Правове забезпечення прав і свобод людини в правових системах світу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
 20. Гартман М. Т. Генезис єврейської правової системи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 20 с.
 21. Городній М. М. Загальнотеоретична характеристика процесу акультурації у релігійному типі правових систем: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2016. 16 с.
 22. Дамирли М. А. оглы Сравнительное правоведение: моногр. Одеса: Фенікс, 2013. Ч. 1: Статус, предмет и система. 2013. 169 с.
 23. Дамірлі М. Методологія порівняльного правознавства: основні елементи

- і проблеми. *Право України*. 2014. № 4. С. 184-196.
24. Дашковська Т. М. Співвідношення правових норм і юридичного процесу у деяких правових системах світу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 19 с.
 25. Дуднік Р. М. До проблеми виокремлення системоутворюючих чинників, що впливають на процес формування нових галузей українського права. *Право і суспільство*. 2015. № 4, Ч. 4. С. 8-12.
 26. Жовтобрюх М. Ідеологія лібералізму як складова англо-саксонської правової культури. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 4. С. 7-10.
 27. Задорожна С. М. Загальні принципи сучасного міжнародного права: еволюція та сучасність: моногр. Чернівці: ЧНУ: Рута, 2019. 359 с.
 28. Задорожний Ю. Правова доктрина в країнах романо-германської та англо-американської правових сімей: порівняльний аналіз. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 17-24.
 29. Зайчук О., Оніщенко Н. Правові системи сучасності та тенденції їх розвитку. *Право України*. 2002. № 11. С. 23-27.
 30. Калинина Е. В. Государственно-правовое учение иудаизма. Ветхозаветная и талмудическая концепция: дис. ... д-ра юрид. наук. Нижний Новгород, 2012. 529 с.
 31. Кананыкина Е. С. Нормативные документы о реформе образования: романо-германская правовая система. *Право и образование*. 2013. № 2. С. 4-20.
 32. Карпічков В. О. Правова реальність: поняття та місце в системі категорій права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 19 с.
 33. Ківалов С. Роль Верховних судів держав – учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у подоланні структурних системних недоліків національних правових систем. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 63-72.
 34. Колесников П. М. Мусульманское право в правовых системах стран Ближнего Востока: моногр. Москва: РПА Минюста России, 2012. 161 с.
 35. Кресін О. В. Правові системи сучасності: взаємодія та конфлікти. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 584-587.
 36. Кресін О. Становлення та розвиток порівняльно-правових досліджень. *Право України*. 2014. № 5. С. 236-249.
 37. Кресін О. Сучасні проблеми порівняльного правознавства (нотатки з круглих столів у листопаді-грудні 2014 р.). *Право України*. 2015. № 4. С. 185-190.
 38. Кресін О. Формування теоретико-методологічних засад порівняльного правознавства у працях Пауля Йоганна Анзельма фон Файербаха. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 380-394.
 39. Кривов'яз О. В. Забезпечення правопорядку в країнах англо-американської та романо-німецької правових сімей. *Митна справа*. 2013.

№ 4 (2). С. 49-54.

40. Лисенко О. М. Порівняльне правознавство як наука та його місце в системі юридичних наук: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2001. 169 с.
41. Лук'янов Д. В. Релігійні правові системи: виклики сучасності. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 130. С. 18-27.
42. Лук'янов Д. В. Релігійно-правові системи світу: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2016. 41 с.
43. Лук'янов Д. Релігійні правові системи в сучасному світі: моногр. Харків: Право, 2016. 352 с.
44. Лук'янов Д. Сучасні погляди на проблему класифікації та типології правових систем. *Право України*. 2012. № 9. С. 376-382.
45. Лукьянов Д. Национальная правовая система Украины среди правовых семей современности. *Право Украины*. 2013. № 1. С. 152-165.
46. Малишев Б. В. Цілеспрямованість правової системи: теоретико-методологічне дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2013. 33 с.
47. Малишев Б. Склад правової системи з точки зору дуалізму сушого та належного. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 6. С. 111-114.
48. Марченко А. А. Судовий прецедент у правовій системі України (1991 - 2010 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
49. Матвєєва Ю. І. Принцип правової визначеності як складова верховенства права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 21 с.
50. Мельничук О. С. Міська правова система в Україні: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2016. 36 с.
51. Мельничук О. С. Міська правова система: теоретичні та нормативні засад: моногр. Одеса: Фенікс, 2015. 404 с.
52. Міхайліна Т. В. Роль інтегративного потенціалу правосвідомості у реформуванні правової системи: моногр. Вінниця: [б. в.], 2018. 312 с.
53. Мочульська М. Є. Правова доктрина в континентальній правовій системі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2013. 20 с.
54. Мурашин О., Мірошніченко М. Правова система України в генезисній структурі правових систем: поняття і основні ознаки. *Юридичний вісник*. 2013. № 1. С. 6-11.
55. Нірода М. В. Конституційно-правовий статус органів прокуратури в країнах романо-германської правової системи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2015. 19 с.
56. Огаренко Т. Структура та функції правової системи. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 5. С. 12-16.
57. Оксамитний В. Міждержавні правові системи як реальність сучасного світу. *Порівняльне правознавство*. 2013. № 1-2. С. 286-299.
58. Онищенко Н., Зайчук О., Журавський В. Правовая система – интегративная категория правовой науки. *Право Украины*. 2013. № 1. С. 7-26.
59. Онищенко Н. Механізм розвитку національних правових систем як сукуп-

- ність зовнішньоінтеграційних та внутрішньонаціональних складових. *Право України*. 2009. № 10. С. 83-88.
60. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система: моногр. Харків: Право, 2017. 336 с.
 61. Паршин И. С. Правовая регламентация коррупции в законодательстве стран англо-американской правовой семьи. *Государственная власть и местное самоуправление*. 2012. № 9. С. 40-42.
 62. Петров Р. А. Правова природа «Acquis» Європейського Союзу та його транспозиція у правовій системі третіх країн: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 38 с.
 63. Подорожна Т. С. Теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації Конституції України: моногр. / [за ред., передм. Н. М. Пархоменко]. Львів: ПАІС, 2014. 307 с.
 64. Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності: моногр. / Н. М. Оніщенко, О. Г. Варич, Т. І. Тарахонич, О. М. Мельник, О. В. Потехін; ред.: Ю. Л. Бошицький. Київ: Кондор, 2012. 616 с.
 65. Рабінович П. Соціальна сутність правових систем і забезпеченість ними прав людини – складові предмета юридичної компаративістики. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 16-24.
 66. Саміло Г. О. Змішані правові системи: проблеми класифікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 33 (1). С. 46-49.
 67. Сірий М. Значення та роль найвищого судового органу у правовій системі України. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 52-62.
 68. Смітс Я. Європейське приватне право як змішана правова система. *Європейське право*. 2012. № 2-4. С. 215-225.
 69. Удовика Л. Г. Теоретико-правові засади трансформацій правової системи України в умовах глобалізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 42 с.
 70. Хаустова М. Г. Ідеологічна складова правової системи в умовах її модернізації. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 58-64.
 71. Шаганенко В. П. Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1 (1). С. 88-91.
 72. Швед З. В. Правова система іудаїзму. *Гілея*. 2013. № 72. С. 588-592.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Підготовка до семінарських занять допомагає глибше вивчити основні теми дисципліни «Теорія держави і права», оволодіти вмінням самостійно працювати з Конституцією України, законами, іншими нормативно-правовими актами та спеціалізованою літературою.

Самостійна робота здійснюється у таких формах:

- виконання домашніх завдань;
- складання схем, таблиць з тем курсу «Теорія держави і права»;
- підготовка наукових доповідей та рефератів з тем, зазначених в програмі курсу;
- складання процесуальних документів;
- робота як з нормативними актами внутрішнього законодавства, так і з міжнародними актами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншими міжнародними актами, а також тлумачення їх відповідно до конкретних обставин;
- доопрацювання матеріалів лекції шляхом пошуку додаткової спеціалізованої літератури та опрацювання нормативно-правових актів;
- робота в інформаційних мережах;
- опрацювання додаткової спеціалізованої літератури;
- складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення.

Підготовка до семінарських занять передбачає вирішення ситуаційних задач з відповідної теми. Вирішення ситуаційних задач передбачає ретельне вивчення всіх питань семінарського заняття, ознайомлення з рекомендованою літературою, опрацювання та детальний аналіз нормативних джерел з відповідної теми.

Розглядаючи конкретне завдання, необхідно дослідити всі обставини казусу і чітко відповісти на поставлені після завдання питання. Відповіді мають носити розширений та обґрунтований характер, обов'язково із посиланням на норми того чи іншого нормативного акту, а також на монографічне або навчально-методичне джерело, яке використовувалося.

Складаючи схеми чи таблиці, необхідно ознайомитися зі всіма матеріалами відповідної теми, опрацювати нормативно-правові акти та іншу спеціалізовану літературу. Виклад матеріалу в схемах та таблицях повинен бути стислим, максимально інформативним. Текстову інформацію, що подано в схемах та таблицях, потрібно ретельно перевірити на відсутність орфографічних, граматичних чи стилістичних помилок. Схеми, таблиці мають бути подані на електронному носії та у роздрукованому вигляді. Усі схеми повинні бути підписані і обов'язково сформовані в окрему папку.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Однією з форм організації навчального процесу в умовах кредитної трансферно-накопичувальної системи є індивідуальна робота Здобувачів.

Індивідуальна робота Здобувачів з дисципліни «Теорія держави і права» може включати:

- написання наукових статей та тез наукових доповідей;
- участь у студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах, наукових засіданнях, науково-практичних семінарах, колоквиумах тощо;
- участь у роботі студентського наукового гуртка з конституційного права;
- анотацію прочитаної додаткової літератури з навчальної дисципліни, бібліографічний опис літератури;
- зібрання постатейного матеріалу та письмовий аналіз конституційного законодавства України;
- розробка мультимедійних презентацій у вигляді спеціально підготовленого слайд-шоу, де матеріал подається у вигляді схем, діаграм, статистичних даних тощо;
- написання наукових доповідей, рефератів та їх презентація на семінарських заняттях.

Вибір видів індивідуальної роботи здійснюється Здобувачем за власними інтересами та попереднім узгодженням з викладачем. Тематику та форму індивідуальної роботи Здобувач отримує на початку навчального року і здає роботу у визначені строки. Організацію, контроль та оцінювання якості виконання індивідуальної роботи Здобувачів здійснює науковий керівник. Індивідуальна робота подається на кафедру для перевірки до початку екзаменаційної сесії.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Принципи і види контролю знань здобувачів вищої освіти з дисципліни «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»

Контроль знань є складовою багатогранного навчального процесу в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ і являє собою організацію зворотного зв'язку як засобу управління навчально-виховним процесом.

Показники контролю знань Здобувачів – основа для судження про результаті навчання та для вирішення таких питань, як ступінь опанування навчальної програми, переведення на наступний курс.

Результати контролю знань слугують основним показником, за яким оцінюється робота окремого Здобувача, академічної групи, курсу, факультету в цілому, а також робота викладача.

За умови вірної організації контроль знань слугує і навчальним, виховним, організаційним, розвиваючим, методичним та іншим цілям.

Контроль знань ґрунтується на таких основних **принципах**:

- перевірка й оцінка знань Здобувачів мають відображати рівень засвоєння знань та стимулювати Здобувачів до досягнення нових успіхів;
- перевірка й оцінювання знань мають проводитися систематично, планово, у нерозривному зв'язку з усім процесом навчання; послідовно з поступовим ускладненням завдань, змісту й методики;
- перевірка й оцінювання знань здійснюються з урахуванням індивідуальних особливостей і особистих успіхів кожного окремого Здобувача;
- диференціація оцінок має здійснюватися за заздалегідь визначеними об'єктивними критеріями;
- оцінка знань Здобувача повинна відповідати істинній якості та кількості засвоєних знань, умінь і навичок.

Контрольні заходи з дисципліни «Теорія держави і права» проводяться протягом семестру та охоплюють: *діагностичний, поточний контроль (складається з оцінювання аудиторної, індивідуальної та самостійної роботи) та підсумковий контроль (залік/екзамен)*. У разі настання обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин) контрольні заходи можуть проводитися з використанням технологій дистанційного навчання.

Підсумковий контроль знань здобувачів вищої освіти

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання на певному освітньому рівні або на окремих його завершених етапах. Присвоєння Здобувачу кредитів ЄКТС і присудження кваліфікацій здійснюється винятково за результатами підсумкового контролю.

Підсумковий контроль успішності проводиться у формі *екзамену, заліку чи диференційованого заліку* з конкретної навчальної дисципліни або окремої її завершеної частини в обсязі навчального матеріалу, визначеного РПНД цієї навчальної дисципліни, і у терміни, встановлені графіком освітнього процесу.

Метою підсумкового контролю знань є визначення дійсного рівня та змісту знань здобувачів вищої освіти з конкретної дисципліни за обсягом, якістю, глибиною та вмінням застосовувати одержані знання у практичній діяльності відповідно до моделі конкретного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Підсумковий контроль знань з цієї дисципліни проводиться у формі екзамену. Питання до екзамену є вузловими, узагальненими, комплексними, потребують творчого підходу під час побудови відповіді та вміння синтезувати отримані знання.

Питання до екзамену відбираються в межах програмних питань, що становлять зміст навчальної дисципліни. Програмні питання доводяться до Здобувачів на початку навчального семестру.

Передумовою для успішного складання екзамену з дисципліни є поточна робота протягом семестру.

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»

У Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ встановлюється єдина максимальна сума балів – **100 балів**. Тобто, це максимально можлива сума балів за всі види робіт з початкової дисципліни: семінарські, практичні та інші заняття; контрольні роботи; самостійне вивчення першоджерел, тем і розділів; робота за індивідуальним планом; колоквиуми, написання тез тощо.

Встановлюються: максимальні суми балів за виконання завдань у рамках аудиторної, самостійної та індивідуальної роботи – **60 балів**; **40 балів** – за виконання завдань, винесених на підсумковий контроль.

До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань, навичок і вмінь, виявлених під час аудиторної роботи (семінарських та практичних занять);
- якості виконання індивідуальної та самостійної роботи.

Поточний контроль може проводитись усно, письмово або у формі комп'ютерного тестування, колоквиуму, оцінювання виступів на семінарських заняттях, ділових чи імітаційних ігор тощо, під час як навчальних занять, так і індивідуальної та самостійної роботи, зокрема з використанням системи управління дистанційним навчанням.

Аудиторна робота на семінарських і практичних заняттях оцінюється за критеріями оцінювання аудиторної роботи, що розробляються кафедрою загальноправових дисциплін та передбачені в робочій програмі з навчальної дисципліни «Теорія держави і права».

Самостійна та індивідуальна робота, що передбачена робочою програмою з навчальної дисципліни «Теорія держави і права», оцінюються викладачем за шкалою від 0 до 15 балів кожна. Виконання завдань, які виносяться на самостійну та індивідуальну роботу, може контролюватися викладачем під час консультацій або проведення аудиторної роботи.

Науково-педагогічні працівники кафедри загальноправових дисциплін мають право нараховувати заохочувальні бали за додаткову індивідуальну роботу, спрямовану на поглиблене вивчення навчальної дисципліни (підготовка конкурсної роботи; публікація статті; тез доповідей до участі у конференціях, круглих столах, наукових семінарах; участь в олімпіадах, вікторинах тощо; творчі та спортивні здобутки). При нарахуванні заохочувальних балів загальна сума балів за індивідуальну роботу не повинна перевищувати максимально допустиму (15 балів).

**Переведення значення рейтингових оцінок
з кредитного модуля в ECTS та традиційні оцінки**

Встановлюється порядок перерахунку рейтингових показників 100-бальної університетської шкали оцінювання в традиційну бальну шкалу та європейську шкалу ECTS:

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу
A	відмінно	90–100
BC	добре	75–89
DE	задовільно	60–74
FX	незадовільно з можливістю повторного складання	35–59
F	незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1–34

FX означає: «незадовільно» – необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F означає: «незадовільно» – необхідна значна подальша робота.

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ
(ЕКЗАМЕНУ) З КУРСУ «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА»**

Екзамен є остаточною формою контролю з навчальної дисципліни «Теорія держави і права», засобом виявлення і оцінки результатів навчального процесу.

Мета екзамену полягає у завершенні курсу вивчення «Теорія держави і права», оцінити рівень отриманих Здобувачами знань.

Критерії оцінювання:

«Відмінно» – якщо здобувач вищої освіти глибоко у повному обсязі засвоїв програмний матеріал; вичерпно та послідовно, грамотно й логічно його висловлює; вільно володіє понятійним апаратом з навчальної дисципліни; виявляє вміння самостійно узагальнювати та висловлювати матеріал, не допускаючи помилок.

«Добре» – якщо здобувач вищої освіти твердо знає програмний матеріал, грамотно і по суті висловлює його, не допускає важливих неточностей у відповіді на запитання; має незначні зауваження під час надання відповідей.

«Задовільно» – якщо здобувач вищої освіти засвоїв основний матеріал, але не знає окремих подробиць, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушує послідовність у викладенні програмного матеріалу та вагається при виконанні завдань, не вміє обґрунтовувати власні судження та наводить власні приклади.

«Незадовільно» – якщо здобувач вищої освіти не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки, з великими труднощами відповідає на питання, не володіє понятійним апаратом з курсу.

1. Поняття і система юридичної науки.
2. Функції юридичної науки, її завдання на сучасному етапі.
3. Предмет загальної теорії держави і права.
4. Методи (методологія) пізнання держави і права.
5. Місце теорії держави і права в системі суспільних та юридичних наук.
6. Влада та соціальні норми в первісному суспільстві.
7. Історичні умови зародження держави і права.
8. Ознаки держави, які відрізняють її від влади первісного суспільства.
9. Ознаки права, які відрізняють його від норм первісного суспільства.
10. Типові та унікальні форми виникнення держави.
11. Різноманітність поглядів на походження держави і права.
12. Поняття та ознаки держави.
13. Наукові погляди щодо сутності держави.
14. Особливості становлення державно-правової організації в Україні.
15. Поняття типу держави, фактори, які його визначають.
16. Поняття та структура форми держави.
17. Форма правління: поняття та різновиди.
18. Форма державного устрою: поняття та різновиди.
19. Політико-правовий режим і його різновиди.
20. Співвідношення типу і форми держави.
21. Поняття, зміст функцій держави, їх класифікація.
22. Правові форми здійснення функцій державою.
23. Роль органів внутрішніх справ у здійсненні функцій держави.
24. Поняття державного апарату та його ознаки.
25. Орган держави: поняття, ознаки, види.
26. Чинники, які впливають на зміну в функціях і апараті держави.
27. Система державних органів згідно з Конституцією України.
28. Громадянське суспільство і держава. Їх взаємодія та співвідношення.
29. Поняття та структура політичної системи.
30. Місце і роль держави в політичній системі суспільства.
31. Державна влада, її суверенні властивості. Правові форми обмеження державної влади.
32. Поняття, сутність і види держав соціально-демократичної орієнтації.
33. Правова держава в історії політико-правової думки.
34. Поняття правової держави і її основні ознаки.
35. Поняття і основні риси правового статусу особи в правовій державі.
36. Основні форми й інститути демократії в Україні.
37. Проблема формування правової держави в Україні.
38. Демократична держава як принцип державного ладу.
39. Правова держава як принцип державного ладу.
40. Наукові концепції праворозуміння.
41. Поняття і ознаки права.
42. Об'єктивне і суб'єктивне в праві.
43. Класифікація функцій права та їх загальна характеристика.
44. Принципи права: поняття та класифікація.

45. Право, економіка, політика. Співвідношення правової, економічної та політичної підсистем суспільства
46. Поняття, система та функції нормативного регулювання суспільних відносин, його види.
47. Поняття і види соціальних норм. Співвідношення правових і технічних норм.
48. Право і мораль. Співвідношення норм права і норм моралі.
49. Право та інші соціальні норми.
50. Правовий вплив та правове регулювання.
51. Поняття механізму правового регулювання, його стадії та елементи.
52. Вимоги до механізму правового регулювання в умовах демократичної правової держави.
53. Поняття та класифікація форм права.
54. Поняття та ознаки нормативно-правового акта, його види.
55. Поняття закону, його основні ознаки та види.
56. Конституція України, її основні риси і місце в правовій системі.
57. Підзаконний нормативно-правовий акт: поняття та ознаки.
58. Поняття і загальні ознаки норми права.
59. Нормотворча техніка як різновид юридичної техніки: поняття, елементи, види.
60. Законодавча техніка. Юридична термінологія.
61. Структура норми права: поняття та загальна характеристика.
62. Класифікація норм права. Загальна характеристика їх основних видів.
63. Способи викладу правових норм у нормативно-правових актах.
64. Нетипові нормативно-правові приписи. Співвідношення норми права і припису статті нормативно-правового акта.
65. Система права: поняття, ознаки, основні елементи.
66. Поняття предмету та методу правового регулювання.
67. Система права, система законодавства, система юридичних наук, їх співвідношення.
68. Система законодавства України: поняття, структура.
69. Система права та правові системи.
70. Поняття та ознаки правових відносин.
71. Критерії класифікації та види правових відносин.
72. Склад і зміст правових відносин.
73. Суб'єкти правових відносин, їх властивості.
74. Поняття і види об'єктів правових відносин.
75. Поняття юридичних фактів, їх класифікація.
76. Поняття правотворчості, її функції та принципи.
77. Види правотворчості.
78. Основні стадії правотворчого процесу.
79. Юридична сила нормативно-правових актів.
80. Порядок видання законів в Україні.
81. Межі чинності нормативно-правових актів.
82. Поняття і форми систематизації нормативно-правового матеріалу.

83. Законодавча техніка: поняття та види.
84. Поняття і форми безпосередньої реалізації права.
85. Поняття та основні риси застосування юридичних норм.
86. Основні стадії правозастосувального процесу. Вимоги правильного застосування норм права.
87. Акти застосування правових норм, загальна характеристика та їх види.
88. Особливості правозастосування при прогалинах в праві та колізіях правових норм.
89. Поняття тлумачення норм права, його основні види.
90. Основні способи тлумачення правових норм.
91. Види тлумачення норм права за суб'єктами.
92. Тлумачення норм права за обсягом їх правового змісту.
93. Поняття та види інтерпретаційних актів.
94. Юридична природа керівних роз'яснень Пленуму Верховного Суду.
95. Поняття правомірної поведінки та її види.
96. Об'єктивна і суб'єктивна сторони правомірної поведінки.
97. Поняття і основні ознаки правопорушення, його різновиди.
98. Склад правопорушення, характеристика його основних елементів.
99. Поняття, підстави, цілі та види юридичної відповідальності.
100. Підстави звільнення від юридичної відповідальності.
101. Роль органів внутрішніх справ у боротьбі зі злочинами та іншими правопорушеннями.
102. Поняття юридичного процесу, його ознаки та види.
103. Стадії юридичного процесу.
104. Процесуальні документи: загальні положення та їх види.
105. Природа і система процесуального права.
106. Поняття, структура та види правосвідомості.
107. Правова культура: поняття, структура, сфери та форми дії.
108. Правовий нігілізм: витоки, форми прояву, перспективи і шляхи його подолання в Україні.
109. Правове виховання: поняття, структура, види.
110. Значення правової культури в формуванні правової держави та сучасного юриста.
111. Поняття законності як багатоаспектного політико-правового явища.
112. Поняття правопорядку, його співвідношення з суспільним порядком і законністю.
113. Гарантії та методи забезпечення законності та правопорядку. Види юридичних гарантій законності.
114. Поняття та види дисципліни.
115. Система забезпечення законності в діяльності органів внутрішніх справ.
116. Правова система суспільства: поняття і структура.
117. Загальна характеристика романо-германської правової сім'ї.
118. Загальна характеристика англосаксонської правової сім'ї.
119. Загальна характеристика правової сім'ї релігійно-моральної орієнтації.
120. Загальна характеристика сім'ї традиційного права.

ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

Тема 1. Теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна

1) б; 2) д; 3) в; 4) б; 5) б; 6) б; 7) в; 8) д; 9) в; 10) б; 11) в; 12) а; 13) д; 14) а; 15) б; 16) а; 17) б; 18) д; 19) а; 20) д; 21) а; 22) б; 23) в; 24) а; 25) а.

Тема 2. Поняття, походження, сутність та типологія держави

1) г; 2) г; 3) д; 4) в; 5) д; 6) д; 7) г; 8) в; 9) в; 10) б; 11) в; 12) д; 13) в; 14) а; 15) а; 16) а; 17) в; 18) а; 19) г; 20) г; 21) б; 22) а; 23) б; 24) б; 25) г.

Тема 3. Форма держави

1) д; 2) б; 3) а; 4) а; 5) а; 6) а; 7) а; 8) а; 9) г; 10) а; 11) в; 12) г; 13) б; 14) б; 15) г; 16) д; 17) а; 18) а; 19) г; 20) г; 21) д; 22) б; 23) б; 24) а; 25) в.

Тема 4. Механізм держави

1) в; 2) б; 3) а; 4) б; 5) а; 6) б; 7) а; 8) в; 9) б; 10) д; 11) а; 12) г; 13) в; 14) б; 15) а; 16) а; 17) а; 18) в; 19) а; 20) г; 21) а; 22) в; 23) а; 24) а; 25) б.

Тема 5. Теорія функцій держави

1) б; 2) в; 3) б; 4) б; 5) в; 6) а; 7) д; 8) а; 9) б; 10) г; 11) д; 12) д; 13) д; 14) г; 15) в; 16) а; 17) в; 18) в; 19) в; 20) б; 21) а; 22) б; 23) а; 24) а; 25) б.

Тема 6. Громадянське суспільство, політична система суспільства і держава

1) а; 2) г; 3) б; 4) д; 5) б; 6) г; 7) г; 8) а; 9) г; 10) б; 11) г; 12) а; 13) в; 14) а; 15) б; 16) в; 17) а; 18) в; 19) в; 20) д; 21) а; 22) а; 23) а; 24) г; 25) б.

Тема 7. Демократична, соціальна і правова держава

1) д; 2) а; 3) д; 4) б; 5) а; 6) б; 7) в; 8) г; 9) а; 10) а; 11) а; 12) б; 13) в; 14) а; 15) г; 16) а; 17) д; 18) а; 19) а; 20) а; 21) а; 22) в; 23) г; 24) а; 25) в.

Тема 8. Поняття та сутність права

1) в; 2) г; 3) а; 4) а; 5) б; 6) а; 7) г; 8) б; 9) а; 10) д; 11) б; 12) а; 13) б; 14) б; 15) д; 16) в; 17) г; 18) г; 19) б; 20) г; 21) в; 22) г; 23) а; 24) а; 25) д.

Тема 9. Форма права

1) а; 2) б; 3) г; 4) а; 5) г; 6) а; 7) в; 8) а; 9) б; 10) в; 11) в; 12) в; 13) в; 14) а; 15) б; 16) г; 17) г; 18) в; 19) г; 20) б; 21) а; 22) в; 23) а; 24) в; 25) г.

Тема 10. Правотворчість. Нормотворча техніка. Систематизація нормативно-правових актів

1) а; 2) в; 3) б; 4) б; 5) а; 6) в; 7) а; 8) г; 9) а; 10) г; 11) а; 12) в; 13) д; 14) а; 15) д; 16) б; 17) в; 18) в; 19) д; 20) б; 21) а; 22) д; 23) а; 24) а; 25) в.

Тема 11. Система права і законодавства

1) а; 2) г; 3) г; 4) в; 5) в; 6) а; 7) б; 8) а; 9) г; 10) в; 11) б; 12) в; 13) в; 14) б; 15) д; 16) б; 17) д; 18) б; 19) а; 20) в; 21) в; 22) б; 23) б; 24) в; 25) в.

Тема 12. Правовідносини

1) д; 2) а; 3) б; 4) б; 5) б; 6) а; 7) в; 8) в; 9) г; 10) в; 11) г; 12) г; 13) а; 14) д; 15) б; 16) г; 17) а; 18) в; 19) б; 20) г; 21) г; 22) в; 23) в; 24) а; 25) в.

Тема 13. Тлумачення норм права

1) в; 2) г; 3) в; 4) б; 5) б; 6) г; 7) а; 8) а; 9) а; 10) а; 11) б; 12) а; 13) д; 14) а; 15) г; 16) в; 17) в; 18) д; 19) а; 20) б; 21) г; 22) б; 23) в; 24) в; 25) а.

Тема 14. Реалізація норм права

1) в; 2) а; 3) а; 4) а; 5) в; 6) в; 7) а; 8) б; 9) г; 10) г; 11) б; 12) д; 13) г; 14) б; 15) а; 16) а; 17) б; 18) в; 19) д; 20) г; 21) д; 22) а; 23) б; 24) г; 25) в.

Тема 15. Правомірна поведінка. Правопорушення

1) г; 2) г; 3) г; 4) а; 5) а; 6) б; 7) г; 8) б; 9) в; 10) в; 11) в; 12) д; 13) в; 14) д; 15) б; 16) а; 17) г; 18) в; 19) а; 20) б; 21) в; 22) в; 23) а; 24) б; 25) в.

Тема 16. Юридична відповідальність

1) а; 2) в; 3) б; 4) г; 5) в; 6) в; 7) г; 8) в; 9) б; 10) г; 11) б; 12) б; 13) б; 14) в; 15) б; 16) д; 17) а; 18) а; 19) б; 20) б; 21) в; 22) д; 23) а; 24) в; 25) б.

Тема 17. Законність та правопорядок

1) в; 2) г; 3) а; 4) г; 5) в; 6) д; 7) г; 8) г; 9) б; 10) г; 11) г; 12) в; 13) д; 14) г; 15) б; 16) б; 17) б; 18) в; 19) а; 20) б; 21) в; 22) а; 23) б; 24) б; 25) г.

Тема 18. Правосвідомість та правова культура

1) а; 2) в; 3) г; 4) в; 5) б; 6) д; 7) г; 8) д; 9) а; 10) б; 11) б; 12) а; 13) д; 14) б; 15) б; 16) б; 17) а; 18) а; 19) г; 20) г; 21) в; 22) б; 23) б; 24) а; 25) в.

Тема 19. Юридична практична діяльність. Юридичний процес

1) в; 2) д; 3) д; 4) в; 5) а; 6) д; 7) б; 8) г; 9) б; 10) в; 11) г; 12) а; 13) б; 14) д; 15) а; 16) в; 17) г; 18) б; 19) д; 20) д; 21) д; 22) в; 23) а; 24) а; 25) б.

Тема 20. Правове регулювання суспільних відносин

1) б; 2) в; 3) а; 4) г; 5) в; 6) г; 7) б; 8) б; 9) б; 10) в; 11) в; 12) а; 13) д; 14) д; 15) б; 16) в; 17) б; 18) а; 19) г; 20) в; 21) д; 22) г; 23) а; 24) а; 25) б.

Тема 21. Основні правові системи сучасності

1) а; 2) а; 3) в; 4) г; 5) г; 6) а; 7) в; 8) д; 9) б; 10) в; 11) г; 12) д; 13) д; 14) б; 15) в; 16) в; 17) г; 18) в; 19) б; 20) д; 21) г; 22) а; 23) а; 24) а; 25) б.

Навчальне видання

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

*Методичні рекомендації
для самостійної та індивідуальної роботи*

**(для здобувачів вищої освіти
1 курсу денної форми навчання
юридичного факультету)**

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора,
Заслуженого юриста України
Л.Р. Наливайко*

Редактор, оригінал-макет, дизайн –
А.В. Самотуга

Підп. до друку 16.06.2020. Формат 60x84/16. Друк – RISO.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 25,75. Обл.-вид. арк. 26,00. Тираж – 50 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 756-46-41
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018